

**FARKLI YAŞ GRUPLARINDA TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİ
ALGISININ YANSIMASI: DENİZLİ ÖRNEĞİ**

**Pamukkale Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Yüksek Lisans Tezi
Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Ana Bilim Dalı**

**Rabia Asya DALKILIÇ
Danışman: Prof. Dr. Kamil ORHAN**

Temmuz 2019

DENİZLİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ ONAY FORMU

Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, Bilim
Dalı öğrencisi Rabia Aşya DALKILIÇ tarafından Prof. Dr. Kamil ARHAN yönetiminde
hazırlanan Farklı Yürütme Gruplarında Teşviksel Cinsiyet Rollerinin Algılanması:
Denizli Örneği başlıklı tez aşağıdaki jüri üyeleri tarafından 16.07.2019 tarihinde
yapılan tez savunma sınavında başarılı bulunmuş ve Yüksek Lisans Tezi olarak kabul
edilmiştir.

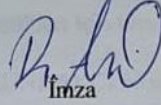
Prof. Dr. Kamil Arhan
Jüri Başkanı

Ahmet
Doç. Dr. Ahmet Can BAKKALCI Jüri Üyesi
Şenel
Doç. Dr. Ulfa Nuriye Dursay Özkepe Jüri Üyesi

Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun
31/07/2019 tarih ve 30/2019 sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof. Dr. Ahmet Bardakci
Müdür

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini; bu çalışmanın doğrudan birincil ürünü olmayan bulguların, verilerin ve materyallerin bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini ve alıntı yapılan çalışmalara atıfta bulunulduğunu beyan ederim.

İmza

Rabia Asya DALKILIÇ

ÖNSÖZ

Tez yazmak oldukça stresli ve yorucu bir süreç. Bu yolda kanatlarımızı kıran durumlar ile de karşılayabiliyoruz. Teşekkür edeceğim kişilerin tamamı ise uçmamı sağladılar.

Kendi yolumu bulmamı sağladığı, inandığı, yanımda olduğu, öğrettiği için danışmanım Prof. Dr. Kamil ORHAN'a minnettarım, teşekkür ederim.

Yıllardır emek veren, yetiştiren bölüm hocalarıma teşekkür ederim.

Değerli zamanlarını ayırıp tezim için görüşlerini bildiren kıymetli psikologlar Talip ÇABUK, Özge ATEŞ ÖZGÜR, Nazlıgül ÖZTÜRK, Simge KAYA ve Çiğdem TEKKANAT'a teşekkür ederim.

Kendilerini anlattıkları, paylaştıkları için tüm katılımcılara teşekkür ederim.

Başta güzel annem Cennet KUNDAKCI biricik kardeşim Serdar DALKILIÇ ve canım dayım Hüseyin KUNDAKCI olmak üzere tatlı ailem... Sizi çok seviyorum. İyi ki varsınız. Teşekkür ederim, her şey için.

Desteklerini asla göz ardı edemeyeceğim Gonca Nur KÜÇÜCÜKKAPLAN; ihtiyaç duyduğum her an benimle olan başta Ayşe Hilal ORAL ve Savaş TUR olmak üzere dostlarıma teşekkür ederim.

ÖZET

FARKLI YAŞ GRUPLARINDA TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİ ALGISININ YANSIMASI: DENİZLİ ÖRNEĞİ

DALKILIÇ Rabia Asya

Yüksek Lisans Tezi

Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri ABD

Tez Yöneticisi: Prof. Dr. Kamil ORHAN

Temmuz 2019, ix+ 296 Sayfa

Bu çalışmanın amacı okul öncesinden üniversiteye kadar olan farklı yaş gruplarında toplumsal cinsiyet algısının olup olmadığını, annenin çalışma durumu ile anne ve babanın nitelik gerektiren işlerde çalışmasının toplumsal cinsiyet algısında bir farka yol açıp açmadığını, okul öncesinden üniversiteye kadar alınan eğitimin toplumsal cinsiyet algısında bir değişim sağlayıp sağlamadığını, katılımcıların algı kapasitesine göre farklı teknikler ile araştırmaktır. Bu teknikler okulöncesi ile ilkökul çağındaki katılımcılara konu ile ilgili resim yaptırmak, ortaokul çağındaki katılımcılara konu ile ilgili resimler göstererek yorum yapmalarını sağlamak, lise çağındaki katılımcılara konu ile ilgili hikaye yazdırmak ve üniversite çağındaki katılımcılara metafor yöntemi kapsamında konuyla ilgili benzetmeler yaptırmak biçiminde sıralanmaktadır. Çalışma sonucunda okul öncesi çağındaki kız çocuklarının daha az geleneksel algıya sahipken, diğer grupların erkek katılımcıları daha az geleneksel toplumsal cinsiyet algısını taşıdığı sonucuna ulaşılmıştır. Okul öncesinden lise çağına kadar olan katılımcıların aile içinde görev ve sorumlulukların paylaşılmasından etkilendiği ve daha esnek bir yaklaşıma sahip oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Annesi ve babası nitelik gerektiren işlerde çalışan katılımcıların ev içinde daha fazla paylaşım içinde bulunduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla annesi ile babası nitelik gerektiren işlerde çalışan katılımcıların daha esnek bir toplumsal cinsiyet algısına sahip olduğu söylenebilmektedir. Aldıkları eğitimin ise bu noktada önemli bir katkısı bulunmamaktadır. Üniversite çağındaki katılımcıların ise diğer yaş gruplarındaki katılımcılara göre daha esnek ve geleneksel ile eşitlikçi yaklaşımın arasında bir düşünceye sahip oldukları görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Ataerkil sistem, toplumsal cinsiyet, farklı yaş grupları, toplumsal cinsiyet rolleri algısı

ABSTRACT**REFLECTION OF GENDER ROLES PERCEPTION IN DIFFERENT AGE GROUPS: DENİZLİ CASE**

DALKILIÇ Rabia Asya

Master Thesis

Labour Economics and Industrial Relations Department

Adviser of Thesis: Prof. Dr. Kamil ORHAN

July 2019, ix+ 296 Pages

The purpose of this study is to research using different techniques according to the perception capacity of the participants, to prove that whether or not there is a gender perception of the society in the different age groups of people from prior to school all the way to University, Whether or not it creates a difference in gender perception of society depending on the mothers working conditions or both parents working in qualified jobs, or the education provided since before the school all the way to the university can provide a change in the society's gender perception. These techniques are provided in the following order. The participant age group of before schooling to elementary asked to draw about the topic, middle school age group participants were shown pictures and asked to comment, high school age group participants were asked to write about the topic, university age group participants were asked to compare by using the metaphor method. At the end of the study we have reached the conclusion of while the girls before schooling age have less traditional perception all the male participants of the other age groups have less of the traditional gender perception. We have concluded that because of the shared responsibilities at home given to the pre-schooling to the high school age group are influenced and they obtain a more flexible approach. Another conclusion is that the participants whose parents are working in qualified positions, were more able to share in the home environment. As a result of this we can say that if the parents of the participants are working in qualified positions, they have a more flexible gender perception. Their education level has no importance at this point. University participants when compared to all other age groups thinks anywhere between more flexible and traditionally equal approach.

Key Words: Patriarchal system, gender, different age groups, perception of social gender roles

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
İÇİNDEKİLER	iv
GRAFİKLER DİZİNİ	vii
TABLolar DİZİNİ	viii
ŞEKİLLER DİZİNİ	ix
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TEMEL KAVRAMLAR ve GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE TÜRK TOPLUMUNDA KADIN

1.1. Cinsiyet ve Cinsiyet Kimliği Kavramı ile Toplumsal Cinsiyet	3
1.2. Toplumsal Cinsiyet Rolü	11
1.3. Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Eşitsizliği ile Seksizm	16
1.4. Toplumsal Cinsiyet Stereotipleri	23
1.5. Geçmişten Günümüze Türk Toplumunda Kadın	30

İKİNCİ BÖLÜM

FEMİNİST KURAMLAR

2.1. Aydınlanmacı Liberal Feminizm	37
2.2. Kültürel Feminizm	39
2.3. Anarşist Feminizm	42
2.4. Radikal Feminizm	43
2.5. Varoluşçuluk, Psikanaliz ve Feminizm	46
2.6. Marksist Feminizm	50
2.7. Sosyalist Feminizm	53

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TOPLUMSAL CİNSİYET ile İLGİLİ KURAMLAR ve TOPLUMSAL CİNSİYETE DAİR YAPILAN ARAŞTIRMALAR

3.1. Toplumsal Cinsiyet Kuramları	56
3.1.1. Psikanalitik Kuram	56
3.1.2. Sosyal Öğrenme Kuramı	57
3.1.3. Bilişsel Gelişim Kuramı	59
3.1.4. Toplumsal Cinsiyet Şeması Kuramı	62
3.2. Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları	64

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TOPLUMSAL CİNSİYET ALGISINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER

4.1. Aile	76
4.2. Oyunlar	78
4.3. Eğitim	80
4.4. Arkadaş Grupları	82
4.5. Kitle İletişim Araçları	83

BEŞİNCİ BÖLÜM

FARKLI YAŞ GRUPLARINDA TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİ ALGISININ YANSIMASI: DENİZLİ ÖRNEĞİ ÜZERİNE BİR ALAN ARAŞTIRMASI

5.1. Araştırmanın Metodolojisi	86
--------------------------------------	----

5.2. Araştırmanın Sınırlılıkları	86
5.3. Araştırma Birimi, Yöntem ve Teknikleri	86
5.4. Araştırmanın Bulgu ve Yorumları	89
5.4.1. Okul Öncesi Çağındaki Çocuklarda Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Algısının Yansıması.....	89
5.4.1.1. Sosyo-demografik Özellikler	89
5.4.1.2. Okul Öncesi Çocukların Çizdiği İş Yerinde Kadın ve Erkek Konulu Resimler	90
5.4.1.3. Okul Öncesi Çocukların Çizdiği Ev İçinde Kadın ve Erkek Konulu Resimler	105
5.4.2. İlkokul Çağındaki Çocuklarda Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Algısının Yansıması	122
5.4.2.1. Sosyo-demografik Özellikler	122
5.4.2.2. İlkokul Çağındaki Çocukların Yaptığı İşyerinde Kadın ve Erkek Konulu Resimler	123
5.4.2.3. İlkokul Çağındaki Çocukların Yaptığı Evde Kadın ve Erkek Konulu Resimler	137
5.4.3. Ortaokul Çağındaki Çocuklarda Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Algısının Yansıması	151
5.4.3.1. Sosyo-demografik Özellikler	151
5.4.3.2. Görev ve Sorumlulukların Eşit Biçimde Paylaşılma Durumu	153
5.4.3.3. Renk ve Aksesuarların Cinsiyetleştirilmesi	159
5.4.3.4. Mesleklerin Erkek Bazında Cinsiyetleştirilmesi	163
5.4.3.5. Oyuncakların Cinsiyetleştirilmesi	168
5.4.3.6. Mesleklerin Kadın Bazında Cinsiyetleştirilmesi.....	173
5.4.3.7. Görev ve Sorumlulukların Eşit Biçimde Paylaşılmama Durumu	178
5.4.4. Lise Çağındaki Çocuklarda Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Algısının Yansıması... 184	
5.4.4.1. Sosyo-demografik Özellikler	184
5.4.4.2. Ev İçi Görev ve Sorumluluklar Arasında Kadın ve Paylaşımında Bulunmayan Erkek	185
5.4.4.3. Ev İçi Görev ve Sorumluluklar Arasında Kadın ve Paylaşımında Bulunan Erkek	195
5.4.5. Üniversite Çağındaki Gençlerde Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Algısının Yansıması	198
5.4.5.1. Sosyo-demografik Özellikler	198
5.4.5.2. Katılımcıların Kadınlar ile İlgili Benzetmeleri	203
5.4.5.3. Kadınlar ile İlgili Oluşturulan Metaforların Anlamsal Kategorileri	206
5.4.5.3.1. Sevgi ve İlgiye Muhtaç Birey Olarak Kadın.....	209
5.4.5.3.2. Etkin- Yararlı Birey Olarak Kadın	211
5.4.5.3.3. Anne Olarak Kadın	214
5.4.5.3.4. Meta Olarak Kadın	215
5.4.5.3.5. Çalışkan ve Bilgi Kaynağı Olarak Kadın.....	216
5.4.5.3.6. Güvenilmez Olarak Kadın.....	217
5.4.5.3.7. Yaşam Kaynağı Olarak Kadın	218
5.4.5.3.8. Güç Kaynağı Olarak Kadın	219
5.4.5.3.9. Değer Atfedilen Kişi Olarak Kadın.....	220
5.4.5.3.10. Çoklu Görev ve Sorumluluk Sahibi Olarak Kadın	221
5.4.5.3.11. Birey Olarak Kadın	222
5.4.5.3.12. Olumsuz Etki Kaynağı Olarak Kadın	223

5.4.5.3.13. Karmaşık- Zıtlıklar Barındıran Birey Olarak Kadın	225
5.4.5.3.14. Edilgen Birey Olarak Kadın	227
5.4.5.3.15. Mutluluk Kaynağı Olarak Kadın.....	229
5.4.5.3.16. Hassas Birey Olarak Kadın	231
5.4.5.3.17. Çok Yönlü Birey Olarak Kadın.....	232
5.4.5.3.18. Diğer.....	233
5.4.5.4. Katılımcıların Erkekler ile İlgili Benzetmeleri	234
5.4.5.5. Erkekler ile İlgili Oluşturulan Metaforların Anlamsal Kategorileri	237
5.4.5.5.1. Güç Kaynağı Olarak Erkek	240
5.4.5.5.2. Güvenilmez Olarak Erkek.....	241
5.4.5.5.3. Koruyucu Olarak Erkek	242
5.4.5.5.4. Gelir Kaynağı Olarak Erkek.....	244
5.4.5.5.5. Mutluluk Verici Olarak Erkek	245
5.4.5.5.6. Etken- Yarar Sağlayan Birey Olarak Erkek	246
5.4.5.5.7. Edilgen- Bağımlı Birey Olarak Erkek.....	248
5.4.5.5.8. Birey Olarak Erkek	251
5.4.5.5.9. Karmaşık- Zıtlık Barındıran Kişi Olarak Erkek.....	252
5.4.5.5.10. Şiddet Kaynağı Olarak Erkek	254
5.4.5.5.11. Olumsuz Etki Kaynağı Olarak Erkek.....	256
5.4.5.5.12. Duygularını Yansıtmayan Kişi Olarak Erkek	257
5.4.5.5.13. İlişki Odağında Erkek	258
5.4.5.5.14. Çalışan- Çaba Harcayan Kişi Olarak Erkek.....	259
5.4.5.5.15. Diğer.....	260
SONUÇ ve ÖNERİLER.....	262
KAYNAKÇA.....	272
EKLER.....	288
ÖZ GEÇMİŞ	296

GRAFİKLER DİZİNİ

Grafik 1: 2016 ve 2017 Yılına Göre En Çok Estetik Yaptıran 5 Ülke	9
Grafik 2: 2015 Yılı İçin Bireylerin Ülkelerinde Hakların Cinsiyete Göre Farklaşmaması Gerektiğini Düşünen Bireylerin Oranı	17
Grafik 3: 2018 Küresel Cinsiyet Eşitliği Raporuna Göre Eşitliğin En Fazla Olduğu Ülkeler	18
Grafik 4: 2018 Küresel Cinsiyet Eşitliği Raporuna Göre Eşitsizliğin En Fazla Olduğu Ülkeler	19
Grafik 5: 2014 Yılı İçin Eğitim Durumuna Göre Cinsiyete Dayalı Ücret Farkı.....	20
Grafik 6: 2015 Yılı Kız Çocuklarına Göre Toplumsal Cinsiyet Stereotipleri	27

TABLolar DİZİNİ

Tablo 1: Kadın ve Erkeğe Özgü Özellikler.....	25
Tablo 2: Okul Öncesi Çağındaki Katılımcıların Sosyo-demografik Özellikleri.....	89
Tablo 3: İlkokul Çağındaki Katılımcıların Sosyo-demografik Özellikleri	122
Tablo 4: Ortaokul Çağındaki Katılımcıların Sosyo-demografik Özellikleri.....	152
Tablo 5: Lise Çağındaki Katılımcıların Sosyo-demografik Özellikleri.....	184
Tablo 6: Üniversite Çağındaki Katılımcıların Sosyo-demografik Özellikleri	199
Tablo 7: Üniversite Çağındaki Katılımcıların Kadınlar ile İlgili Yaptığı Benzetmelerin Kategorisi.....	203
Tablo 8: Üniversite Çağındaki Katılımcıların Kadınlarla İlgili Oluşturdukları Metaforların Anlamsal Kategorileri.....	206
Tablo 9: Üniversite Çağındaki Katılımcıların Erkekler ile İlgili Yaptığı Benzetmelerin Kategorisi.....	234
Tablo 10: Üniversite Çağındaki Katılımcıların Erkekler ile İlgili Oluşturdukları Metaforların Anlamsal Kategorileri.....	237

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1: Kadın Kelimesinin Çağrışım Burcu.....	205
Şekil 2: Erkek Kelimesinin Çağrışım Burcu.....	236

Ben Önemliyim. Eşit ölçüde önemliyim (Adichie, 2019).

GİRİŞ

Köleliğin farklı tanımları olsa da eğer birey bulunduğu noktadan ayrılmakta özgür değilse, kendisine baskı uygulanıyor, bu baskılara itaat etmek durumunda bırakılıyorsa ve kendisinden istenilen görevleri yerine getirmek istemediğinde dışlanmaya maruz kalıyorsa bu durum köleliktir (Estes: 2018: 199). Bu açıdan bakıldığında günümüzde dahi birçok köle hayatı yaşayan kadın bulunmaktadır. Kadının toplum içinde köle yaşamı sürmesinin, zorunluluklara maruz kalmasının, değersizleştirilmesi, dışlanması, şiddete maruz kalması, istismara uğramasının, kadının naif, şefkat dolu, kırılgan, sessiz olarak algılanıp erkeklerin güçlü, analitik düşünen, sert olarak kabul edilmesinin, erkeğin tahakküm uygulayan kadının ise itaat eden kişi durumuna düşürülmesinin, ‘yuvayı dışı kuş yapar’, ‘saçı uzun aklı kısa’, ‘kadınlar sesli gülmez’ gibi söylemlerin, Virginia Woolf’un (2012: 50) belirttiği gibi kadının şiirlere, masallara, romanlara konu olurken; kamusal alanın hiçbir kategorisinde kendisine yer bulamamasının arkasında ataerkil sistem bulunmaktadır. Ataerkil sistem temel olarak toplumu erkeğin yönetmesi, gücünü içselleştirmesi; kadının arka planda, ikincil statüde yer almasıdır. Öyle ki erkeklerin kadını korumacı tavır ve davranışlarının altında dahi kadına karşı üstünlüklerini pekiştirme amacı bulunmaktadır (Wollstonecraft, 2015: 88).

Ataerkil sistem toplumsal cinsiyet algısını beraberinde getirmektedir. Toplumsal cinsiyet algısı kısaca beklentiler çerçevesinde kadına ve erkeğe yüklenen görev, davranış ve sorumlulukların tamamıdır. Toplumsal cinsiyet algısının bir toplumda kadının konum ve değerinin belirlenmesini büyük ölçüde etkilediği söylenebilmektedir. Bireylerde bulunan toplumsal cinsiyet algısı ile birlikte kadınlar duygusal, hassas olarak algılanmakta, erkekler ise duygularını yansıtmaktan mahrum bırakılmaktadır. Kadınlar işgücü piyasasında yer alamamakta, temel görevlerinin özel alan, çocuk bakımı olduğu söylemlerine karşı mücadele vermek zorunda kalmaktadır. Küçük kız çocukları toplumsal cinsiyet algısı nedeniyle ‘gelin’ olarak yetiştirilmektedir. Kız isteme törenlerinin, ‘kızımızı isteriz’, ‘verdik gitti’ söylemlerinin nedeni de bu algıdır. Oysa Sabahattin Ali’nin (2018: 118) belirttiği gibi *istemek, almak, vermek kadının değerini düşüren kelimelerdir.*

Bir birey olarak kadının kendisini özgürce ifade edebilmesi, gerçekleştirebilmesi, toplumdaki tüm bireylerin hak ve sorumluluk bazında eşit olması adına toplumsal cinsiyet çalışmaları önem taşımaktadır. Bu çalışmanın konusu okul öncesinden üniversiteye kadar olan çocuk ve gençlerin toplumsal cinsiyet rolleri algısının yansımalarıdır. Çalışmada bu konunun seçilme nedeni farklı yaş grupları arasında toplumsal cinsiyet rolleri algısının ne şekilde yerleştiğini ve değiştiğini ortaya çıkarmak, toplumsal cinsiyet algısı ile yaş grupları arasında bir bağ oluşturmaktır. Ayrıca literatüre bakıldığında okul öncesinden üniversiteye kadar yapılan toplumsal cinsiyet rolleri araştırmasının olmadığı görülmüştür. Bu bağlamda farklı teknikler ile okul öncesinden üniversite çağına kadar bireylerin toplumsal cinsiyet rolleri algısının yansımaları araştırılarak alana farklı bir bakış açısı katıp, yarar sağlamak istenmektedir. Bu bağlamda çalışmanın amacı farklı yaş gruplarında toplumsal cinsiyet rolleri algısının geleneksel mi eşitlikçi mi olduğunu, annenin çalışma durumunun ve anne ile babanın nitelik gerektiren işlerde çalışmasının bu algıya bir etkisinin olup olmadığını, alınan eğitimin toplumsal cinsiyet rolleri algısını değiştirip değiştirmediğini araştırmaktır.

Araştırma kapsamı literatür taraması ve alan çalışması olmak üzere 2 temel aşamadan oluşmaktadır. Literatür taraması aşaması kendi içinde 4 bölüme ayrılmıştır. İlk bölümde toplumsal cinsiyet kavramlarına yer verilmiş, ikinci bölümde feminist kuramlar ele alınmış, üçüncü bölümde toplumsal cinsiyet ile ilgili oluşturulmuş kuramlar açıklanmaya çalışılmış ve toplumsal cinsiyet araştırmalarından bahsedilmiş, dördüncü bölümde ise toplumsal cinsiyet algısını etkileyen faktörlerin üzerinde durulmuştur. Literatür tarama yapıp, teorik çerçeve oluşturulurken yerli ve yabancı makalelerden, kitaplardan, internet sitelerinden, konu ile ilgili yazılmış tezlerden yararlanılmıştır. Alan çalışması bölümünde ise nitel yöntem kapsamında katılımcıların algı kapasitelerine uygun biçimde çeşitli teknikler uygulanmış ve aynı zamanda okul öncesi ile ilköğretim çağındaki katılımcıların cinsiyet rolleri algısının yansımalarının değerlendirilmesi için 5 psikoloğun konuyla ilgili görüşlerinden faydalanılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

TEMEL KAVRAMLAR ve GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE TÜRK TOPLUMUNDA KADIN

1.1. Cinsiyet ve Cinsiyet Kimliği Kavramı ile Toplumsal Cinsiyet

Cinsiyetin kelime anlamı kadını ve erkeğin birbirinden farklı olmasını sağlayan özelliklerdir (TDK, tarih yok). Bu özellikler kadınlarda xx, erkeklerde xy kromozomları, ses, güç boy, ağırlık şeklinde kendini gösterebilmektedir. Bu farklılıklar yaratılıştan gelmektedir. Dolayısıyla biyolojik niteliklerdir. Kadını ve erkeği birbirinden ayıran temel biyolojik nitelik üreme biçimiyle ilgili olmaktadır.

Bununla birlikte cinsiyet kimliği farklı bir anlam taşımaktadır. Cinsiyet kimliği bireylerin kendilerini nasıl tanımladıklarıyla ilgilidir. Maskülenlik nesnel davranıyor olabilmek, analitik düşünme, rekabete açık, savaşçı, duyguların gizlenmesi gibi özellikler taşımaktadır. Femenilik ise duygusal davranma, duygularını açıkça gösterebilmek, konuşkanlık gibi nitelikleri temsil etmektedir* (Ersöz, 2016: 27). Bu bağlamda cinsiyet kimliği bireylerin kendilerini feminen ya da maskülen olarak kabul edip etmedikleridir. Dolayısıyla cinsiyet kimliğine cinsiyetin psikolojik niteliği denilebilmektedir. Örneğin bireyin cinsiyeti erkek olsa dahi kendini feminen hissedebilmektedir. Bu durumda kişinin cinsiyeti erkek, cinsiyet kimliği kadındır. Belirtmek gerekir ki her erkeğin içinde feminen bir taraf bulunmaktadır. Kendini tamamen maskülen olarak niteleyen ve bu şekilde görünen bireyler aslında içlerinde bulunan kadınsı yönleri gizlemektedir. Belirli bir yaşa gelmiş erkeğin en temel etki noktası ailesi yerine kadın olmaktadır ve bazen erkek, dışarı yansıtamadığı kadınsı özellikleri taşıyan bir kadına ilgi duyabilmektedir (Jung, 2016: 12). Aynı şekilde eğer kadın kendini daha çok maskülen hissederse cinsiyeti kadın, cinsiyet kimliği erkektir. Bu noktada belirtmek gerekir ki cinsiyet kimliği cinsel yönelimden farklı bir kavramdır. Ayrıca pedagoji derneğine göre (2018) cinsel kimlik oluşumu kimlik oluşumunun da bir parçasıdır. Dolayısıyla çocukların biyolojik cinsiyetlerine uygun biçimde cinsel kimliklerinin oluşması beklenmektedir. Biyolojik, psikolojik ya da sosyal bazı etmenler nedeniyle kimlik sorunları meydana gelebilmektedir.

* Belirtmek gerekir ki maskülenlik ya da feminenlik bir cinsi değerinden üstün ya da değersiz kılmamaktadır.

Toplumsal cinsiyet kadın ve erkek arasında toplumsal ayrımı anlatmak amacıyla kullanılmıştır. Toplumsal cinsiyet kavramının içinde üzerinde durulan en temel konulardan biri kadın ve erkek davranışlarının doğuştan mı geldiği yoksa kendilerine toplum tarafından mı öğretilmiştir. Yani kadın ve erkek arasındaki davranışsal farklılıklar biyolojik ayırmadan mı kaynaklanmaktadır yoksa toplum kadın ve erkeği birtakım davranış kalıplarıyla mı sosyalleştirmektedir? Kadının yönetilen konumdayken erkeğin onu yönetmesi, erkeğin analitik düşünmesi, akılcı olmasına karşın; kadının duygusal olması ve duygusal kararlar vermesi kadın ve erkeğin doğasından mı kaynaklanmaktadır? Kadınlar özel alanda ev içi görevleri yerine getirmeye yatkınken erkekler kamusal alanda ücret karşılığı çalışıp eve gelir getirici rolü üstlenmeye mi yatkındır? Toplumsal cinsiyet kavramı içinde bu sorulara yanıt aranmıştır. Bu konuyla ilgili iki ayrı görüş ortaya çıkmıştır. Bu görüşlerin ilki doğacı yaklaşımıdır. Doğacı yaklaşıma göre kadın ve erkeğin arasındaki doğuştan gelen, biyolojik farklılıklar onların davranışlarını etkilemektedir. Dolayısıyla kadınların fiziksel olarak erkeklere göre daha zayıf olması onların ev içi görevleri üstlenmesine ve bu alanda uzmanlaşmasına neden olmuştur. Kadınlar doğurganlık özellikleri nedeniyle annelik içgüdülerini kullanma eğilimindedir ve çocuk büyütüp nesil yetiştirme görevini üstlenmiştir. Bu bağlamda da doğaya daha yakındır (Ortner, 1974). Erkekler ise fiziksel açıdan daha güçlü olmaları nedeniyle dışarda çalışmak, toplumu yönetmek gibi görevleri üstlenmiş ve bu noktada uzmanlaşmıştır. Dolayısıyla kadın ve erkek toplumun daha verimli, düzenli olması amacıyla yatkın oldukları işler arasında iş bölümü yapmıştır (Slattery, 2014: 341). Bu konuyla ilgili Freud da 'anatomi kaderdir' sözünü dile getirmiştir (Freud, 2018: 48). Aynı şekilde Durkheim de (2013) kadın ve erkeğin davranış temellerinin kökeninin biyolojik farklılıktan kaynaklandığını dile getirmiştir. Ona göre kadın ve erkeklerin zevk, istek ve beklentileri birbirinden farklılık göstermektedir. Bu durumun nedeni ise erkeğin kadına göre daha çok toplumsallaşmasıdır. Kadın ise erkeğe göre doğaya daha yakındır. Aynı zamanda kadın ve erkek beyninin farklılıklar içerdiği görüşü de yaygınlık taşımaktadır. Örneğin Baron- Cohen'e (2003) göre kadın ve erkek beyni birbirinden farklı olduğu için kadınların empati yeteneği daha gelişmiş, güçlüdür ve erkek beyni ise analitik düşünmeye, kurmaya eğilimlidir. Bu noktada filozof olan Neil Levy, Baron- Cohen'in söyleminden hareketle erkeklerin dünyayı algılamak, şekillendirmek ve yönetmek için uygun olduğunu ve uzmanlaştığını, kadınların ise bu yolda bireyleri anlayabildiği ve duygusal özellikleri nedeniyle terapist işlevi gördüğünü belirtmiştir (Levy, 2004).

İkinci görüş ise gelişmeci yaklaşımdır. Bu yaklaşıma göre kadın ve erkek arasındaki davranışsal farklılıklar doğuştan gelmemekte, toplumdan kaynaklanmaktadır. Bireyin davranışları içinde yaşadığı toplum ve kültürden etkilenmektedir. Dolayısıyla bu farklılıklar biyolojik değildir (Slattery, 2014: 342). Erkek toplum egemenliğini mantık çerçevesine yerleştirmek amacıyla biyolojik farklılıkları gündeme getirmiş ve bu egemenliğin doğanın kendisine verdiği bir hediye olarak kabul etmiştir. Bunu yaparken aynı zamanda kadınları da ikincil konuma yerleştirmiştir (Adler, 1999: 12). Oakley konuyla ilgili olarak kadın ve erkek arasındaki farklılıkların doğuştan gelmediğini, iş bölümünün de evrensel olmadığını, her toplumun kültürlerine göre şekillendiğini belirtmiştir (Oakley, 1985). Yani toplumsal cinsiyet kavramı cinsiyete dair toplumsal kuralları, kültürü anlayabilmek adına oluşturulan çözümsel bir araçtır (Bhasin, 2003: 3). Gelişmeci kuram, kadın ve erkek arasında büyük oranda biyolojik ve psikolojik farklılık yoktur demiştir. Erkeklerin kadınlara göre fiziksel anlamda daha güçlü olduğu düşünülse de yapılan araştırmalar sonucunda kadınların dayanıklılık testlerinde daha fazla başarı gösterdiği görülmüştür. Aynı zamanda erkeklerin de kadınlar gibi duygusal olduğu; fakat toplum içinde bunu yansıtmaktan çekindikleri ve gizledikleri sonucuna ulaşılmıştır (Slattery, 2014: 342-344).

Bu çalışma gelişmeci yaklaşım ışığında yazılmıştır. Dolayısıyla toplumsal cinsiyetin tanımı biyolojik nitelikten ziyade kültürel bir süreç olarak yapılacaktır.

Toplumsal cinsiyet, cinsiyet ya da cinsiyet kimliğinden tamamen farklı bir olgudur. Toplumsal cinsiyetin en temel özelliği doğuştan gelmiyor oluşudur. Bu olgu toplum tarafından öğretilmekte ve gelecek nesillere kültür aracılığıyla aktarılmaktadır. Cinsiyet kavramı kadın ve erkeği kapsarken, toplumsal cinsiyet kavramı ise kadınlığı ve erkekliği içermektedir. Toplum, kadınlık ve erkeklik özelliklerini kendisi belirlemiştir. Kadın ve erkek kendilerine atfedilen, önceden düzenlenmiş bu özellikleri taşımak zorunda bırakılmaktadır (Sancar vd., 2006: 11-12). Toplumsal cinsiyet kısaca cinsiyetler arasındaki iş bölümü, rolleri de içine alan, bireyler sırf kadın veya erkek olduğu için onlara farklı nitelik, kişisel özellik, davranışlar yükleyen birtakım düzenlemeler, uygulamalar bütünüdür. Bu kavram cinsiyetler arasındaki güç ilişkilerinin de ifadesidir (Bhasin, 2003: 26). Cinsiyet zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır; fakat toplumsal cinsiyet öyle değildir, bir eğitim sürecidir, öğretilmektedir. Davranışlar toplum tarafından belirlenmekte, öğretilmekte ve bireyden değişip bu davranışları benimsenmesi

istenmektedir (Uluocak ve Aslan, 2011: 27). Toplumsal cinsiyet, cinsiyetin özellikleri ve yapısının değiştirilerek yeniden inşa edilme sürecidir (Beauvoir, 1993). Kurumsallaşmış davranışlar bireylere sunulmakta ve onlardan cinsiyetlerine göre davranışlarının ayrılmış olması durumunu normalleştirerek, içselleştirmeleri beklenmektedir (Uluocak ve Aslan, 2011: 29). Örneğin bebeklerin doğmadan önce mavi ya da kahverengi olmak üzere 2 göz renginden birine sahip olabileceklerini varsayalım ve ebeveynlerin doğmadan önce bebeklerinin hangi göz rengine sahip olduğunu bildiği düşünölsün. Bebekler doğduklarında kahverengi gözlü olanlara genelde pembe renkli, mavi gözlü olanlara mavi renkli kıyafetler giydirilsin. Kahverengi gözlü olanların saçları uzatılıp tokalar takılırken, mavi gözlü olanların saçları hep kısa olsun. Kahverengi gözlü olan çocuklara bebek, mutfak eşyası gibi oyuncaklar alınırken, mavi gözlü olan çocukların oyuncakları genelde silah, araba gibi oyuncaklardan oluşsun. Ebeveynlerin çocuklarını severken ‘aslan mavi gözlüm benim’ ya da ‘narin kahverengi gözlü yavrum’ şeklinde ilgi gösterdiği düşünölsün. Toplumdaki bireyler sürekli ‘kahverengi gözlü olan çocuklar matematik dersinde başarılı değildir, kahverengi gözlü çocuklar bozulan eşyaları tamir edemez, onlar duygusaldır, güçsüzdür’ denilsin. Bununla beraber mavi gözlü olan çocuklara da ‘mavi gözlü çocuklar ağlamaz, mavi gözlü çocuklar pembe rengini sevmez, onlar bebekle oynamaz’ yaklaşımıyla büyütölsün. Tüm bunların yanı sıra çocuklar kahverengi gözlü yetişkinlerin genelde çalışmadığını ya da hemşirelik, sekreterlik vs. gibi belirli yapıdaki işlerde çalıştığını görsün. Bu bağlamda çocuklar, kahverengi gözlü olanlar araba tamir edemez ya da mavi gözlü olanlar yemek pişiremez şeklinde yaklaşımlara sahip olacaklardır. Ayrıca toplumdaki davranışlar mavi ve kahverengi gözlüler olarak ikiye ayrıldığı için çocuklar da kendilerini göz renklerine göre bir sınıfa yerleştirip bu sınıfın gereklerine göre hareket edecektir (Fine, 2010: 236). Doğumundan yetişkin bir birey olana kadar çocukların gördüğü toplumsal cinsiyet algısının inşası bu şekilde olmaktadır. Çocuklar geleneksel toplumsal cinsiyet algısını, cinsiyete göre davranış kalıplarını toplumdan etkin bir biçimde öğrenmektedir. Örneğin çay ile erkeği, kahve ile kadını eşleştiren bir çocuk eve gelen erkek misafirin kahve istediğini duyunca şaşırmıştır. Buna benzer diğer örnek de babası ile göle ayaklarını uzatan erkek çocuğun babasına ‘yalnızca erkek çocukları soğuk suyu sever değil mi baba?’ diye sormasıdır (Ruble vd., 2008). Çocukların cinsiyete göre kategorileştirme yapmaya eğilimli olmalarının nedenlerinden birisi bu şekilde dünyayı daha kolay algılayacaklarını, yapmaları ya da yapmamaları gereken davranışları daha kolay öğreneceklerini düşünmeleri olabilmektedir. Son tahlilde

cinsiyetin yalnızca iki kategoriden ibaret olduğu düşünülse de bu toplum için doğru değildir. Aslında cinsiyetin altında zengin bir tablo, çeşitli boyutlar bulunmaktadır. Bireylere ait olan kişisel özellikler, giyim tarzları, ilişkideki konumlar vb. cinsiyetlere göre ayrılmış, kategorilendirilmiştir. Yani cinsiyet toplumsal bir türdür. Bu bağlamda kadınlığa ya da erkekliğe ait olan cinsiyet özelliklerinin kültürlere, zamana göre değiştiği söylenebilmektedir (Godman, 2018).

Bir toplumda kadının önem ve yerini belirleyen önemli etkenlerden birisi toplumsal cinsiyettir. Toplumsal cinsiyetle birlikte biyolojik farklılık esas alınarak hangi cinsiyetin daha çok güç sahibi, daha fazla hak ve hizmetle donatılmış, daha çok karar alma yetisine sahip olduğuna karar verilmektedir. Toplum içinde kadına değer verilmiyor oluşu, şiddet uygulanması, kadının ayrımcılık, istismar gibi etmenlere maruz kalması onun değersizleştirildiğinin göstergesidir ve bu değersizleşme toplumsal cinsiyet algısından kaynaklanmaktadır. Yani toplumsal cinsiyetle birlikte cinsiyete dair oluşan hiyerarşiler kadın ve erkeği farklı biçimde etkilemektedir. Bu süreç kadınların aleyhine işlerken durum erkekler için tam tersidir (Martinez ve Blanco, 2014). Toplum tarafından cinsiyet soyut, gerçek olmayan bir toplumsal cinsiyete dönüştürülmüştür. Kadınları sıradan bir cinsiyet 'kadın' olarak biçimlendirirken, erkekleri üstün olan, asıl insan ırkı anlamına gelen 'erkek' şekline sokmuştur (Werlhof, 2008: 164). Bu noktada belirtmek gerekir ki evliliklerin mutsuzlukla sonuçlanmasının nedeni de toplumsal cinsiyet algısıyla bağlantılıdır. Evliliklerde de bir cinsiyetin diğerinden üstün olması, üstün konumdaki cinsiyete itaat etmek mutlulukla karşılanacak bir durum olmamaktadır. Dolayısıyla güç ve itaat ilişkisi evlilikleri de etkileyebilmektedir (Adler, 1999: 134). Evliliğin mutlulukla, özgür biçimde yürütülebilmesi için tüm sınıf ve mülkiyet ilişkilerinin ortadan kaldırılması, yok edilmesi gerekmektedir (Engels, 2003: 94).

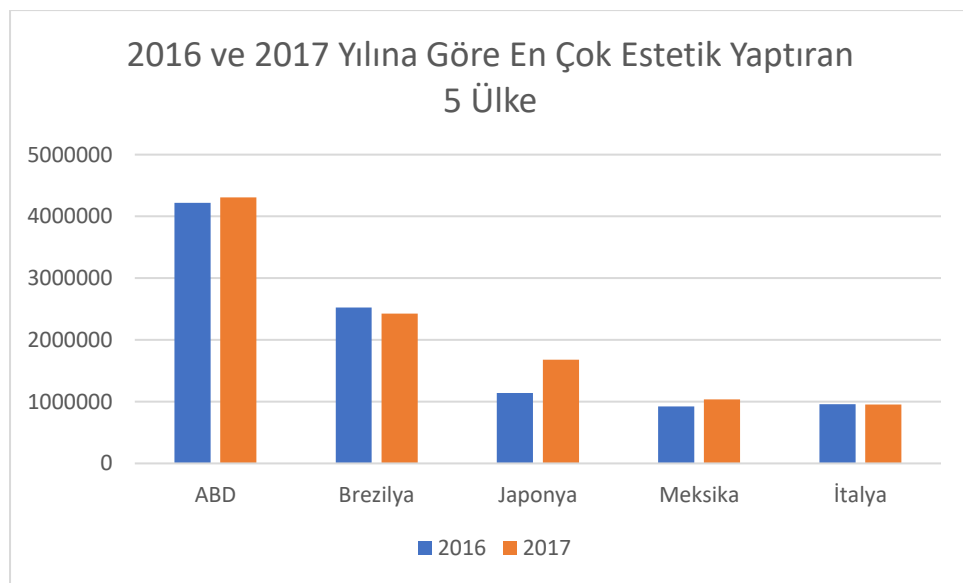
Toplumsal cinsiyet algısı nedeniyle kadının değersizleştirilmesi sonucu, toplumsal işleyişe dahil edilmemesi söz konusu olmaktadır. Kadınlar yönetime ve üretime dahi erkekler gibi katılamamaktadır. Öyle ki kadının dışlanması pozitivist bilimde de kendini göstermektedir. Bu bilimin temelini oluşturan analitiklik, araçsallık gibi bileşenler erkeklerin deneyimlerini yansıtmaktadır. Öznel, empatik, sonucun yanında süreçsel yönler bilime yansıtılmamakta ve bu durum kadın deneyimlerinin dışlanması anlamına gelmektedir (Neuman, 2014: 152-153). Aynı zamanda bilimin erkeğe ait olan bir alan olduğunu, kadının bilimle uğraşması sonucunda bilimin değer kaybedeceğini,

basitleşeceğini düşünen erkekler de mevcutluğunu sürdürmektedir (Bebel, 1977: 129). Üstelik bu düşünceye sahip kadınlar da bulunmaktadır. Goldberg (1968) yapmış olduğu bir deneyde bunu kanıtlamıştır. Goldberg, kadın öğrencilere John Mckay ve Joan Mckay isimli iki ayrı yazarın metinleri vererek bilimsel geçerlilikle ilgili sorular soruştur. Öğrencileri John Mckay hakkında olumlu izlenimlerde bulunarak kendisinin düşüncelerini beğendiklerini ifade etmiştir; fakat aynı şeyi Joan Mckay için yapmamışlardır. Onlara göre Joan Mckay sıradan düşünceleri olan bir bireydir. Garip olan ise öğrencilere verilen iki metnin aslında aynı şeyi ifade etmesidir. Öğrenciler sırf cinsiyeti nedeniyle yazara olumsuz tepkide bulunmuştur.

Toplumsal cinsiyet algısı nedeniyle kadın topluma mal edilebilmektedir. Kadının topluma mal edilmesi sonucunda toplum kadının bedeninde dahi söz sahibi olduğunu düşünmekte ve kamusal bir boyut oluşmaktadır. Böylece kadın bedeninin şekillenmesinde toplum büyük bir rol oynamaktadır (Butler, 2004: 41). Hatta belki de toplumun kadının üzerinde kendisinden daha fazla söz hakkı bulunmaktadır. Konuyla ilgili olarak Gaag (2018: 115) *'Kadınların bedenleri uzun zamandır ideolojik mücadelelerin verildiği bir muharabe alanı konumundadır.'* demiştir. Bundan dolayı reklam, tanıtım, gösteri gibi birçok platformda kadın bedeni ön plana çıkarılmakta, kullanılmakta, ondan yararlanılmaktadır. Ayrıca bu anlamda kadınlara ilişkin birtakım güzellik ölçütleri belirlenmekte ve kadınlardan bunlara uyması talep edilmektedir. Hatta öyle ki moda dünyası dahi bu dayatmalara neden olmaktadır (Hooks, 2006: 50). Günümüzde satılan kıyafetler genel olarak belirli bir vücut standartına göre ve belirli bir tarzda üretilmektedir. Kadınlar bu dayatmalara boyun eğmekte ve kendisinden beklendiği gibi hareket etmektedir. Dolayısıyla kadının makyaj yapması, bakımlı, belirli vücut ölçütlerine sahip olması gibi zorunluluklar ortaya çıkmıştır. Öyle ki kadınlar dahi bu kalıplara girmeyi doğal karşılamaktadır. Kadınlar dış güzellikleri ile erkekler tarafından beğenildiklerinde toplum içinde kendilerini daha değerli hissedebilmektedir (Hooks, 2016: 45). Bunun nedeni bu dayatmaların patriyarkal kapitalizm ile ince ince ve detaylıca zihinlere işlenmesidir (Ergün, 2009: 125). Bireyler güzellik algılarının ideolojik bir biçimde şekillendirilerek zihinlere işlendiğini anlamayabilmektedir (Sovic ve Hus, 2015). Zihne işleme ve içselleştirme süreci öncelikle güzellik algısına uygun kadınların yaratılmasıyla başlamaktadır. Özellikle günümüzde uzun boylu, zayıf, genç kadınlar idealleştirilmiştir. Bu kadınlar ataerkil medyayla sürekli göz önünde tutulmaktadır ve bu

kriterlere uymayan kadınlar bir süre sonra utanç ve suçluluk duymaya başlamaktadır. Kendilerinin sevilmesi ve toplumda kabul edilebilmesi için gerekli şartları sağlamak istemektedir (Kilbourne, tarih yok). 21. yy'ın kapitalist toplumunda kadınlar bu sayede gelir kaynağı durumuna getirilmiştir. Güzellik algısına uymak zorunlu hale getirilmekle birlikte aynı zamanda satın alınabilir hale de getirilmiştir (Tayanç ve Tayanç, 1981). Bu bağlamda zihinsel işleme nedeniyle estetik operasyonlarının sayısı gün geçtikçe artmaktadır. Aşağıdaki grafikte estetik ameliyatlarının en çok yapıldığı 8 ülke gösterilmiştir:

Grafik 1: 2016 ve 2017 Yılına Göre En Çok Estetik Yaptıran 5 Ülke

Kaynak: International Society of Aesthetic Plastic Surgery, Procedures Performed in 2017 ve 2016'dan yararlanılarak oluşturulmuştur.

Grafiğe göre Brezilya dışında 2017'de 2016'ya göre estetik yaptıran kişilerin sayısında artış olmuştur. 2017'de en çok estetik yaptıran ülke 4 milyon 310 bin 180 kişiyle Amerika olmuştur. Amerika'yı 2 milyon 427 bin 535 kişiyle Brezilya takip etmiştir. 2017 yılında en çok tercih edilen estetik müdahaleler ise göz kapağı ile ilgili olan estetikler, meme büyütme, yağ aldırma, burun estetikleri gibidir. Estetik müdahaleleri tercih edenlerin %86'sı kadınlar iken %14'ü erkeklerdir. Bu ameliyatlar en çok 18-34 yaş arasında tercih edilmektedir (ISAPS, 2017). Türkiye 2017 yılında yapılan anketlerde yer almamış olsa da 2016 yılında en çok estetik yaptıran 8. ülke olmuştur (ISAPS, 2016).

Toplumda yapılan hassas içselleştirme çalışmaları nedeniyle kadınlar kendilerine dayatılan güzellik ölçütlerine uyma çabası göstermekte, bunun için estetik

müdahalelerden yararlanmaktadır. Hatta kadınlar bu güzellik ölçütlerine baş kaldıran kadınları da hoş karşılamamaktadır. Ataerki kadınları birbirleriyle rekabet halinde olan, birbirlerini eleştiren, nefret besleyen bir duruma getirecek şekilde sosyalleştirmiştir (Hooks, 2016: 27). Toplumun kadından beklentisi belirlemiş olduğu güzellik algısına uymasındır; fakat bu güzellik algısını odak noktası haline getirirse de eleştiri alabilmektedir. Yani toplum kadının güzellik standartlarına uyma çabasını görürse bu durumu da hoş karşılamayabilmektedir. Yani ataerki bir toplumda kadınlar belirli standartları yerine getirmeli, çok güzel olmalı; fakat bunun için çaba sarf etmemelidir (Edell, 2016).

Ne yazık ki toplumsal cinsiyet algısı yalnızca kadının bedeninde değil aynı zamanda davranışlarında da birtakım kalıplar oluşturmaktadır. Toplumsal cinsiyet algısı kültür ile aktarıldığı ve kültürler arasında farklılıklar olabildiği için kadından beklenen davranış kalıplarında da farklılıklar olabilmektedir. Türkiye’de bu kalıp anneliktir. Türk kadını çocuklarını iyi yetiştirebilen, fedakar, sessiz, itaatkar olarak tanımlanmıştır (Sancar, 2013: 194). Bu durumun bir nedeni de erkeğin evlendikten sonra annesinden beklentilerini eşine aktarabilmesi olabilmektedir. Erkek evlendiğinde çocuklaşıp, bağımlı hale gelebilmektedir. Dolayısıyla bir kadından beklentisi iyi bir annelik olabilmektedir. Diğer seçenek ise erkeğin kadın üzerinde tahakküm kurmasıdır. Erkeğin eşinde annesinin ilgi ve bakımını istediği için bilinçdışı bu durumdan korku duymakta ve eşi üzerinde baskı kurmaya başlayabilmektedir. Değnilmesi gereken şudur ki bazı toplumlarda kadının bireysel kimliği yoktur ve bu toplumlarda kimliğin oluşabilmesi için evlenmek de yeterli değildir. Böyle toplumlarda kadınların evleniyor olmaları annelerinden ayrılmaları demektir ve bu durum için çeşitli ‘erkek evine’ kabul törenleri düzenlenmekte, kadından yeni bir hayata başlaması beklenilmektedir (Jung, 2016: 21-22). Toplumun her kesimi için söylenebilir olmasa dahi bazı toplumlarda kadın ancak çocuk sahibi olduğunda kocasının ailesi ile dolaylı bir biçimde de olsa kan bağı kurabilmektedir. Bu ve benzeri toplumlar için kadının eşinin ailesine dahil olabilmesi için çocuk sahibi olması önemli bir unsurdur. Kadın aile içindeki alanını anne olduktan sonra genişletmeye başlamıştır, çocuk onun için aile arasında konum elde etme aracıdır. Bu noktada belirtmek gerekir ki kadının kendini çocukları üzerinden gerçekleştirebilmesi ve kendini önemli, gerekli hissetmesini sağlayan tek konunun anneliği olması çocukları açısından da sorun teşkil edebilmektedir. Bu durum çocuklar üzerinde baskı oluşturabilmekte, kendilerini annelerine karşı sorumlu

hissedebilmektedir (Bora, 2018: 149). Ayrıca ataerkilliğin ve bu bağlamda toplumsal cinsiyet oluşumunun en üst noktası kadın ile erkek arasındaki cinsellik ve üretkenliğin sona erdiği andır (Saraçgil, 2005: 49-56). Ataerkil toplumda annelik üst seviyededir ve annelik düzeyine erişmiş bir kadın diğerlerinden daha yüksek bir statüye sahiptir. Bu noktada patriyarkal bir toplumda diğer kadınlardan daha önemli bir konumda yer aldığı gören kadın, ataerkilliğin sürekliliğinden memnuniyet duyabilmektedir. Dolayısıyla daha genç kadınlar patriyarkal düzen içinde tek başına mücadele etmek durumunda kalabilmekte ve sistem ise böylece kendini yenileyebilip varlığını koruyabilmektedir.

1.2. Toplumsal Cinsiyet Rolü

Herhangi bir konu hakkında bireyin üzerine düşen görev ve sorumlulukların yerine getirilmesi rol kelimesinin anlamını oluşturmaktadır (TDK, tarih yok). Rol kelimesi öğrenilen ve ardından sahnelenen anlamlarına da gelebilmektedir. Bu bağlamda rollere öğretmenlik, avukatlık, doktorluk, ebeveynlik gibi örnekler verilebilmektedir. Eğer birey kendisine verilmiş rolü yerine getirmese toplum tarafından 'sorumluz', 'kuralsız' olarak adlandırılacaktır. Bunun ötesi ise 'suç' olarak algılanmaktadır. Kişinin toplumdaki konum ve değerini belirleyen, rollerini yerine getiriş biçimidir. Birey kendisine atfedilen rolü ne kadar iyi yaparsa o kadar değerli olmaktadır (Adler, 1999: 9). Yani kadın ve erkek kendilerine dayatılan görevleri reddettiklerinde dışlanmaya maruz kalmaktadır. Bu dışlanmanın nedeni ise gelenek, görenek ve adetlere uymamalarıyla ilişkilendirilmektedir. Oysa bilinmelidir ki adetler dolayısıyla toplumsal kurallar da toplumsal zorunluluktan meydana gelmektedir (Bebel, 1977: 25).

Kendisinden beklenen görev ve sorumlulukları yerine getirme anlamından dolayı rol kavramı ile toplumsal cinsiyet arasında bağ kurulmuştur (Connell, 1998: 56). Bu bağ toplumsal cinsiyet rolü olarak kabul görmektedir. Toplumsal cinsiyet rolleri, belirli bir kültürün bireylerin cinsiyetlerine göre değişen talepleri, onlarda görmek istediği davranış biçimleri, kalıplarıdır. Özetle toplumun bireyin cinsiyetine etiklediği görev ve sorumluluklar toplumsal cinsiyet rolünün temelini oluşturmaktadır. Yani cinsiyetlere göre değişen kadınların kadın olmaları, erkeklerin ise erkek olmaları nedeniyle yerine getirmek, gerçekleştirmek durumunda kaldıkları bazı davranış ve sorumluluklar toplumsal cinsiyet rolleridir. Bireylere yüklenen davranış kalıpları kültürle yakından ilişkili olduğu için toplumlar arasında birbirinden farklılık gösterebilmektedir (Dökmen, 2009: 29). Yani kadın ve erkek olmak her toplumda aynı değildir (Ramazanoğlu, 1998:

39). Bu bağlamda toplum bireylere kadınsı ve erkeksi davranışları öğretmektedir. Toplum kişilere attettikleri rolün, eksiksiz yapılmasını beklemektedir. Bireyler toplum baskısıyla bu rolü en iyi şekilde yapmaya çalışırken gerçek kimliklerinden, benliklerinden uzaklaşabilmektedir. Bu durumun en olumsuz tarafı kişinin karakterinden gerçek kimliğini unutacak kadar uzaklaşıyor olmasıdır (Jung, 2016: 16). Örneğin bir polis, günlük yaşamında da gereğinden fazla şüpheli, etrafındakileri potansiyel suç nesnesi olarak gören bir bireye dönüşebilmektedir. Bunun yanında birey kişilik özelliklerinden farklı roller sergilemek durumunda kaldığında iç çatışmalar yaşayabilmektedir (Jung, 2016: 17). Örneğin iş yaşamında korkutucu bir tavır sergileyen polis, günlük yaşamında bir çocuk kadar ürkek olabilmektedir ya da iş yaşamında güler yüzlü erkek hemşire günlük yaşamında ciddi bir karaktere bürünebilmektedir. Aynı örnek kadınlar üzerinden de verilebilmektedir. İş yaşamında tahammül eşiği yüksek bir öğretmen, bankacı olan kadının günlük yaşamında tahammül sınırı düşük olabilmektedir.

Toplumsal cinsiyet rolleri kişilerin algılarını biçimlendirmektedir. Bu doğrultuda bireylere kendi cinsiyetlerinin özellikleri toplum tarafından gösterilmekte, öğretilmektedir (Dugan, 2008). Parson ve Bales'e göre (1964) kadın ve erkek görev ve sorumlulukları paylaşırken biyolojik farklılıkları göz ardı edilmemelidir. Kadının ev içi işleri yerine getirmesi ve erkeğin gelir getirici rolünü üstlenmesi onların biyolojik niteliklerine en uygun paylaşımıdır. Dolayısıyla toplumun düzenli ve sağlıklı bir biçimde ilerleyebilmesi adına her iki taraf da bu görev ve sorumluluklarını yerine getirmelidir. Bu noktada belirtmek gerekir ki geçmişte ve günümüzün bazı kesimlerinde konu 'tarımda çalışma' olduğunda harcanan emek ve çalışma koşulları arasında cinsiyet farklılığı bulunmamaktadır. Örneğin 'Narrative of the Sufferings of Lewis and Milton Clarke, Sons of a Soldier of the Revolution' isimli eserde (1854: 127) konuyla ilgili bir kadın köle şöyle söylemiştir:

'Zil sabah 4'te çalmaya başlar ve hem kadınların hem erkeklerin hazırlanmak için yarım saatleri vardır. Kadınlar ve erkekler çalışmaya aynı saatte başlar. Kadınlar da erkekler gibi düzenli çalışmalı, aynı işleri tıpkı erkekler gibi yapmalıdır.'

Günümüzde de birçok kırsal yerleşim yerinde kadınlar tarım arazilerinde ücretsiz aile işçisi olarak çalışmakta ve erkekler ile aynı görev ve sorumluluklara sahip olmaktadır. Aynı şekilde İngiltere'de de kadın emeği güç gerektiren işlerde kullanılmıştır. Karl Marx'ın 'Das Kapital' isimli eserinde makine ve hayvanların maliyetinin kadınların

emeklerinin karşılığında daha fazla olduğu için madenlerde vagonları çeken hayvanlar yerine kadın emeğinin kullanıldığını belirtilmiştir (Marx, 2003: 427). Örneklerden de görüldüğü üzere kadın emeği biyolojik farklılıklar göz önüne alınmadan insan onuruna yaraşmayan şekillerde sömürülmüştür. Kadın bu kötü çalışma koşulları ve sömürüye rağmen kendisine verilen görevleri yerine getirebilmiştir. Dolayısıyla bugün kadının biyolojik farklılıkları nedeniyle yalnızca ev içindeki işleri yapmayı zorunlu kılmak onun haklarını ihlal etmek anlamına gelmektedir. Üstelik aldıkları eğitimler, kendilerine öğretilen yaşam biçimleri, baskı ve kısıtlamalar göz önüne alındığında tüm bunların dışına çıkarak çalışma yaşamı içinde, kendini gerçekleştiren kadınların başarısı önem arz etmektedir (Mill, 2016: 75).

Kadınlar için tasarlanan rol genel bir bakış açısıyla toplumun biyolojik yeniden üretimini sağlama işleviyle ilgili olmaktadır (Bora, 2005: 243). Yani kadından talep edilen rol büyük ölçüde annelik ile ilişkilidir. Örneğin bir çocuğun kabul edilebilir biçimde davranışlar sergilememesi sonucunda suçlanan kişi anne olmaktadır ya da benzer şekilde bir çocuğun kıyafetleri temiz olmadığına, çocuğun bakımı gerçekleştirilmediğinde tepkiler anne üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu bağlamda toplum için anne doğal bir suçlama nesnesi şeklini almaktadır. Toplumun kadını bu boyutta suçlama nesnesine dönüştürmesinin temel nedeni toplumsal cinsiyet rolleri gereği çocuk bakımını kadına atfetmesinden kaynaklanmaktadır. Bu algı geçmişte başlayıp günümüze kadar kültür ile birlikte aktarılmıştır. Oysa babalar da çocuklar için anneleri kadar önemli ve gereklidir. Ayrıca erkekler de oldukça başarılı biçimde ebeveynlik yapabilmektedir. Burada temel sorun erkeğin ev dışında bazen düşük ücretler ile sürekli çalışıyor olması ve çocuğunun bakımını gerçekleştirecek zamanının kalmamasına atıf yaparak tüm işleri kadına yönlendirmeye istekli olmasıdır (Hooks, 2006: 103-104). Bu durum da ataerkil sistem ve kapitalizmden kaynaklanmaktadır. Patriyarkal toplumda geçmişten bu yana kadından beklenen en önemli sorumluluk annelik olmuştur. Kadına yüklenen bu göreve önceki yıllardan Hüseyin Nihal Atsız'ın (2017) makalesi örnek verilebilmektedir. Atsız, makalesinin ismini 'Türk Kızları Nasıl Yetiştirilmeli' olarak koymuştur ve bu makale ilk olarak 1943 yılında yayımlanmıştır. Atsız, şu satırları yazarak geleneksel cinsiyet rollerini gündeme getirmiştir:

'Her şeyden önce yarının Türk anaları oldukları düşünülerek yetiştirilmelidir. (...) Türklerde ise saygı görüyor, fakat hiçbir zaman da her

işte erkekle eşit tutulmuyordu. Zaten fizyolojik ayrılıklar erkekle kadının tamamı ile müsavi olmasına engeldir.

(...) Yalnız süs peşinde koşan bir kız, analık ve yurt duygularından uzaklaşmış müstakbel bir kokettir. Bu vatanın iyi dans eden, şu kadar elbisesi olan, güzel boyanan, hattâ kusursuz pasta yapan kızlara değil; “bu vatana şerefli oğullar ve faziletli kızlar yetiştirmek en büyük borcumdur” diyen kızlara ihtiyacı vardır.

(...) Acaba gençlerimizin ve bilhassa kızlarımızın zehirlenmesine engel olmak için bütün memlekette sinemalar kapatılsa, erkek ve kadın plajları ayrılrsa, roman ve hikâyeler sansürden geçse ne olur? Demokrasi, hürriyet suya düşüp medeniyet yok mu olur? Yoksa “Abdullah Çavuş’un dediği gibi kıyamet mi kopar?”

Atsız’ın makalesinde yer alan bu bölümden de anlaşılacağı gibi Atsız ve onun gibi düşünen toplumun çeşitli kesimleri için kadınların temel görevi annelikleridir ve kadınlar bu görevin önüne farklı hiçbir amacı geçirmemelidir. Üstelik patriyarkal toplumun eğitimli, nitelikli, kamusal alanda yer alan kadınlara gereksinimi yoktur. Toplum için kadın figürü annelik ile eşdeğerdir. Bu bağlamda cinsiyet rollerinin kadın ya da erkek olmakla ilişkisinin yalnızca toplumun belirlemesi sonucu olduğunun belirtilmesi gerekmektedir. Erkekler de yemek yapmak, evi temizlemek gibi rolleri kolaylıkla yerine getirebilmektedir; çünkü bunlar doğuştan kadınlara verilmiş beceri, yetenek ve nitelik ile yapılan işler değildir, dolayısıyla bu işleri yapabilmek için kadın olmaya gerek yoktur. Aynı şey çocuk bakımı için de geçerlidir. Çocuğu dünyaya getirmiş olmak onun tüm bakımını annenin yerine getirmek zorunda olduğu anlamına gelmemektedir. Dolayısıyla yalnızca cinsiyete bakılarak bireyin kişilik özelliklerinin, rollerinin ne olması gerektiğini belirlemek doğru bir tutum değildir (Bhasin, 2003: 9-10). Kadınların özel alandaki görev ve sorumlulukları üstlenmesi yalnızca ev içi işleri yapmak, çocuk bakımını sağlamak anlamına gelmemektedir. Kadına atfedilen bu rol onların erkeklere göre daha düşük statüye sahip olmaları anlamını taşımaktadır (Bennholdt-Thomsen, 2008: 248). Bu atıfta toplumun anneliğe yüklediği değer ve önemin yanı sıra toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve stereotiplerin varlığından da söz edilebilmektedir. Kadının hiçbir zaman erkekle eşit görülmemesi ve kadının zehirlenebilecek yapıda olup müdahale etmeye gereksinim duyulması bunlara örnektir.* Atsız’ın dile getirmiş olduğu cümlelerde fark edilen diğer bir nokta da kullanılan iyelik ekidir. Atsız’ın ‘kızlarımız’ şeklindeki hitabının nedeni ataerkilliğin kapsayıcılık özelliğinden ileri gelmektedir. Ataerkilliğin kendini güçlü bir biçimde devam ettirdiği toplumlarda sahiplenici ifadelerle sıkça rastlanılmaktadır. Bu

* Toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve stereotiplerden ilerleyen kısımlarda bahsedilecektir.

ifadelerin altında yatan gerçek kadınların ataerkil sistemde mülkiyet altında görülmesidir. Bu mülkiyet kadınlara aile içinde, akrabalar arasında ve yakın çevredeki düzenlemeleri bırakmıştır (Sancar,2013: 195). Erkekler siyaset, ülke gündemi gibi konulara eğilim gösterirken kadına yalnızca eşi, çocukları, ailesinden oluşan bir dünya yaratılmıştır (Jung, 2016: 34). Kadınların sorumluluğu altında olan ve alınması gereken kararlar ev ile ilgili durumlar, ev için yapılan alışverişler, aile dostları ve akraba ilişkileri gibi konulardır. Kadına atfedilmiş roller daha çok özel alanla ilgili olmakta ve bu ve benzeri alanlarda yoğunlaşmaktadır. Genellikle toplumda kadının bu alanlar dışında farklı bir rolü bulunmamaktadır. Belki de kadınların rollerini sorgusuzca kabul etmeleri, benimsemelerinin kaynağına bakıldığında bu durum ile karşılaşılacaktır. Kadının geleneksel rolleri dışında herhangi bir rolü olmadığına, bu rolleri içselleştiriyor olabilmektedir. Kısaca kadının etken olduğu tek konum özel alanda ve özel alanın yakın çevresinde olması nedeniyle kadın sorgulamadan itaat etmekte ve kendisine toplum tarafından verilen görevleri gerçekleştirmektedir. Bu bağlamda emeğin yeniden üretimi için gerekli emeği ortaya çıkarmakta, annelik rolünü benimsemektedir. Eğer bu görev ve sorumlulukları reddederse toplum kendisini kabul görmeyecek, 'yetersiz' olarak nitelenecek ve kadının aktif olduğu, kendini gerçekleştirebileceği hiçbir alan kalmayacaktır. Bu noktada kadının kendisini bütünüyle ev içi işlere yönlendirdiği zaman kendi değer duygusunu arayış içinde olduğu söylenebilmektedir. Aralıksız evi temizleyen, yemek yapan, çamaşır yıkayan ardından tekrar evi temizleyen kadın kendisine ihtiyaç duyulduğunu, önemli olduğunu kanıtlama çabasıdır (Rowbotham, 1998: 110).

Jung, kadınların daha psikolojik olduğunu, erkeklerin olayların kendisiyle ilgilenirken, kadınların bu olayların beraberinde getirdiği duygularla ilgilendiğini belirtmiştir. Ona göre kadınlar kişisel ilişkilere karşı hassas bir bilinç oluşturmuştur (2016: 50). Dolayısıyla kadınların ilişkiler ile eşleştirilmesi onların ilişkilere verdiği öneme olan inançtan da kaynaklanıyor olabilmektedir. Kadınların bu bilinci ortaya çıkarmalarının nedeni ataerki tarafından kişisel ilişkiler ağına mahkum edilmeleri mi yoksa bu kadınlar bu bilinci geliştirdikleri için mi ilişkilere odaklanmaları istenmiştir tartışılması gereken bir soru olarak güncelliğini korumaktadır. Bu noktada belirtmek gerekir ki her kadının bu rolleri kabul edip içselleştirdiğini söylemek doğru olmayacaktır. Toplumun kendisine atfettiği cinsiyet rollerine karşı çıkan, bu rolleri reddeden, kamusal

alana dahil olan ve olmaya çalışan kadınlar da mevcuttur. Ayrıca ev içi görev ve sorumlulukları kadınlar ile paylaşan erkekler de bulunmaktadır; fakat bu erkeklerin ne kadarının bu işlerin ‘kadın işi’ olduğunu söyleyeceği ve yapmış oldukları işlerin ‘paylaşım’ değil ‘yardım etme’ olarak adlandıracağı da toplumsal cinsiyet algısı ve rolleri açısından önem arz etmektedir (Davis, 1994: 207). Bu noktada değinilmesi gereken bir diğer husus da kadınların gerçekleştirmiş oldukları ev içi işlerin toplumsal üretimin büyük bir kısmını kapsadığıdır. Yani eğer kadınlar çocuk bakımını da içine alan ev içi işleri gerçekleştirmezlerse toplumsal üretim tam anlamıyla gerçekleşemeyecektir; fakat bu çalışma toplum içinde gerçek bir çalışma olarak nitelendirilmemektedir. Ev kadını çalışan bir kadın olarak nitelendirilmemektedir. Kadının sürekli emeğini ortaya koyarak yapmış olduğu işlerin gerçek bir çalışma olarak kabul edilmemesinin nedeni ise ticaretin ve pazar yerinin dışında yer almasıdır (Benston, 1969: 3). Diğer bir konu da çocuk bakımının da ev içi işlerin içinde sayılmasıdır (Rowbotham, 1998: 156). Oysa çocuk bakımı ev içi işlerden ayrı bir konudur. Bu durum çocuk bakımının önemsiz olarak kabul edilip, kadının zaten yapması gereken doğal bir durum olarak görülmesinden kaynaklanmaktadır.

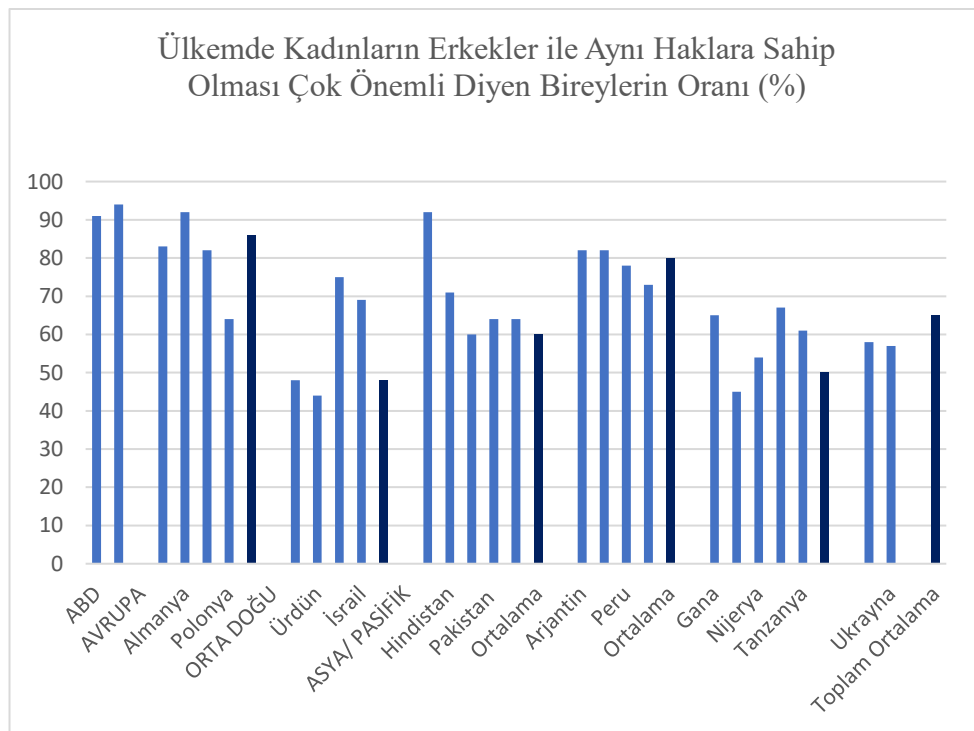
Kısaca bahsedilmesi gereken diğer bir husus da toplumsal cinsiyet rollerinin erkekler açısından da sorun teşkil edebildiğidir. Erkeğe yüklenen gelir getirici rolü erkeklerin bu noktada baskı altında kalmasına neden olabilmektedir. Dolayısıyla toplumda erkek bir başarı nesnesine dönüşmekte ve ondan hayatı boyunca çalışıp ailesinin ekonomik ihtiyaçlarını karşılanması beklenmektedir. Bu durum erkeklerin çocuk yaşta üzerinde bir baskı oluşturabilmektedir. Toplumsal cinsiyet rollerinin hem kadını hem erkeği olumsuz etkileyen noktaları olsa da şüphesiz ki bu roller kadın üzerinde daha negatif etkilere sahiptir.

1.3. Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Eşitsizliği ile Seksizm

TDK’ya göre eşitlik kelimesinin anlamı yasal açıdan bireyler arasında ayrımın bulunmaması durumudur. Bu bağlamda cinsiyet eşitliği kavramı, kadın ve erkeğin hem kamusal hem de özel alanda eşit güç sahibi olmasıdır. Bireylerin cinsiyetlerine bakılmaksızın her türlü alanda eşit derecede bulunması, kamusal ve özel alana katılımlarının engellenmemesi, eşit düzeyde söz hakkına sahip olması cinsiyet eşitliğini sağlamaktadır (Brander vd., 2008: 354). Toplumsal cinsiyet eşitliğinin özünü bireylerin verilen hak ve sorumlulukların cinsiyetlerinden kaynaklanmadığı ya da cinsiyetleri

nedeniyle birtakım hakların dışında kalmamaları oluşturmaktadır. Bu tanım sonucunda kadın ve erkeğin aynı olduğu anlamı çıkarılmamalıdır. Cinsiyet eşitliği bireylerin cinsiyetleri fark etmeksizin hak, fırsat, sorumluluk ve hizmetlerden eşit biçimde yararlanmasıdır. Son tahlilde toplumsal cinsiyet eşitliği toplumun her kesiminde eşit yer almak ve yer almanın cinsiyetle ilişkilendirilmemesi yani kadın veya erkek olmakla ilgisinin bulunmamasıdır (UN, 2009: 1). Bu bağlamda toplumsal cinsiyet eşitsizliği ise eşitlik durumunun tam tersidir. Özetle kişilerin cinsiyetleri nedeniyle hak, fırsat, sorumluluk, hizmetlerden eşit şekilde yararlanamamasıdır. Burada dikkat edilmesi gereken nokta eşitsizliğin kaynağıdır. Bir hak ihlalinin sebebi kişinin cinsiyeti ile ilişkiliyse bu cinsiyet eşitsizliğidir; aksi halde farklı sebeplerden oluşan eşitsizlik cinsiyet eşitsizliği olmamaktadır (Demirbilek, 2007: 14). Aşağıdaki grafikte ülkelerinde hakların cinsiyete göre ayrılması gerektiğini savunan bireylerin oranları yüzdesel biçimde gösterilmiştir.

Grafik 2: 2015 Yılı İçin Bireylerin Ülkelerinde Hakların Cinsiyete Göre Farklılaşmaması Gerektiğini Düşünen Bireylerin Oranı

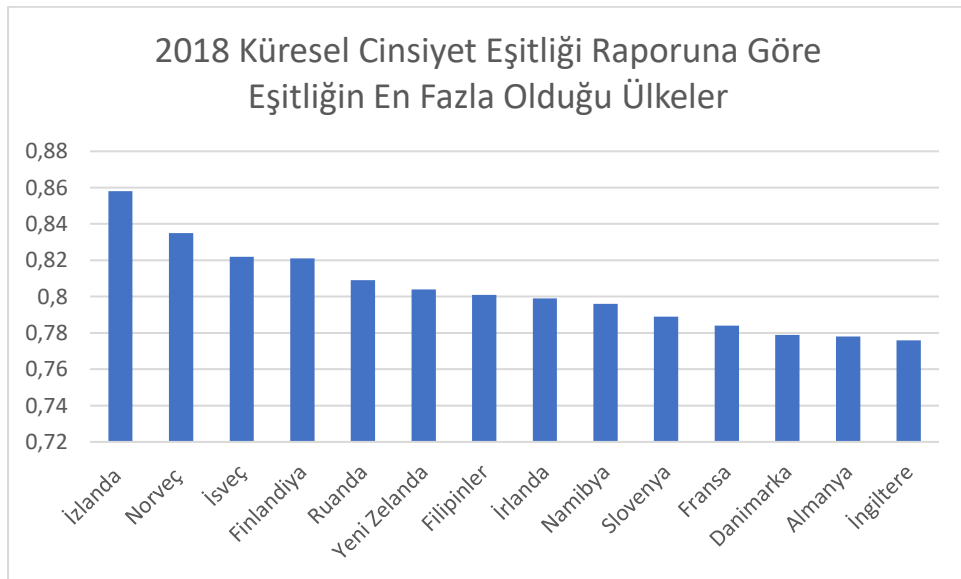
Kaynak: Pew Research Center Global Attitudes and Trends, Support for Democratic Principles'dan yararlanılarak oluşturulmuştur.

Toplam 38 ülkeyi kapsayan bu araştırmada katılımcıların %65'i kadınların erkekler ile aynı haklara sahip olmasının önemli olduğunu belirtmiştir. Avrupa

ülkelerinin %86'sı hakların cinsiyete göre farklılaşmaması gerektiğini, kadınların erkekler ile aynı haklara sahip olmasının öneminden bahsetmiştir. Orta Doğu ülkelerinin %48'i, Asya ülkelerinin ise %60'ı kadınların erkekler ile aynı haklara sahip olmasının gerekliliğini söylemiştir. Latin Amerika ülkelerinin %80'i, Afrika ülkelerinin %50'si kadın haklarının erkekler ile aynı olmasının önemini belirtmiştir. Grafiğe göre Avrupa ülkelerinin toplumsal cinsiyet eşitliğine verdiği önemin diğer ülkelere göre daha fazla olduğu görülmektedir. Orta Doğu ülkeleri ise toplumsal cinsiyet eşitliğine en az önem veren ülkeler olarak belirlenmiştir. Grafiğe göre Türkiye'de kadınların erkekler ile aynı haklara sahip olmasının önemli olduğunu söyleyen bireylerin oranı %48'dir.

Cinsiyet eşitliği ile ilgili Dünya Ekonomik Forumu tarafından ilk kez 2006 yılında yapılan küresel cinsiyet eşitliği raporu hazırlanmaktadır. Bu rapor sağlık, ekonomik, politik, eğitim faktörleri göz önüne alınarak 149 ülke için oluşturulmaktadır. 2018 yılı için 149 ülke sıralamasında Türkiye 130. sırada yer almaktadır. Türkiye'yi Fildişi Sahili, Bahreyn ve Nijerya takip etmektedir. Aşağıdaki grafikte 2018 yılı için küresel cinsiyet eşitliği raporuna göre cinsiyet eşitsizliğinin en az olduğu ülkeler gösterilmiştir.

Grafik 3: 2018 Küresel Cinsiyet Eşitliği Raporuna Göre Eşitliğin En Fazla Olduğu Ülkeler

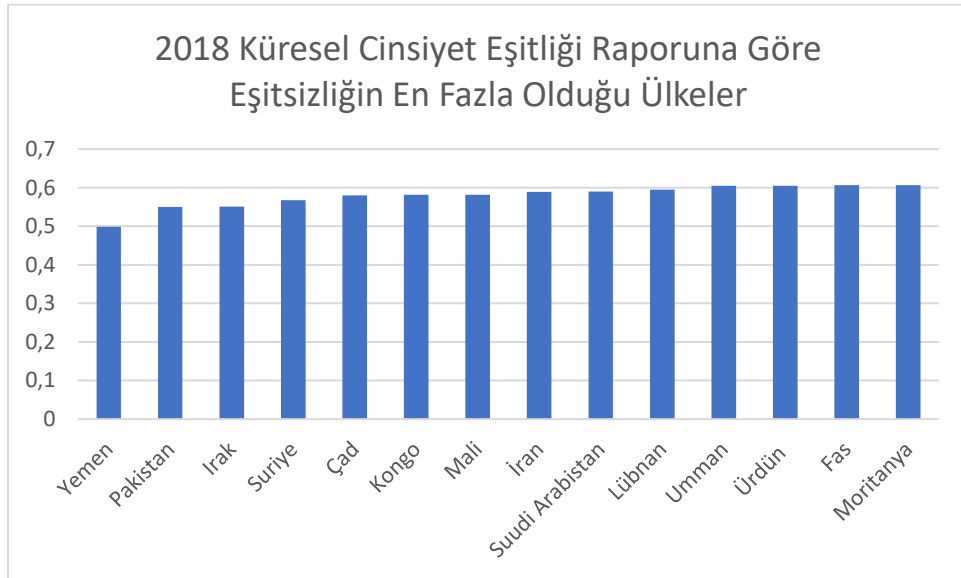

Kaynak: World Economic Forum, Global Gender Gap Score'dan yararlanılarak oluşturulmuştur.

Grafiğe bakıldığında cinsiyet eşitsizliğinin en az olduğu ülke 0,85 ile İzlanda olarak karşımıza çıkmaktadır. İzlanda'yı 0,83 ile Norveç ve 0,82 ile İsveç takip

etmektedir. Grafikteki ülkelerin yanı sıra cinsiyet eşitsizliğinin yüksek olduğu ülkeler de bulunmaktadır. Aşağıdaki grafikteki bu ülkelere yer verilmiştir.

Grafik 4: 2018 Küresel Cinsiyet Eşitliği Raporuna Göre Eşitsizliğin En Fazla Olduğu Ülkeler

Kaynak: World Economic Forum, Global Gender Gap Score'dan yararlanılarak oluşturulmuştur.

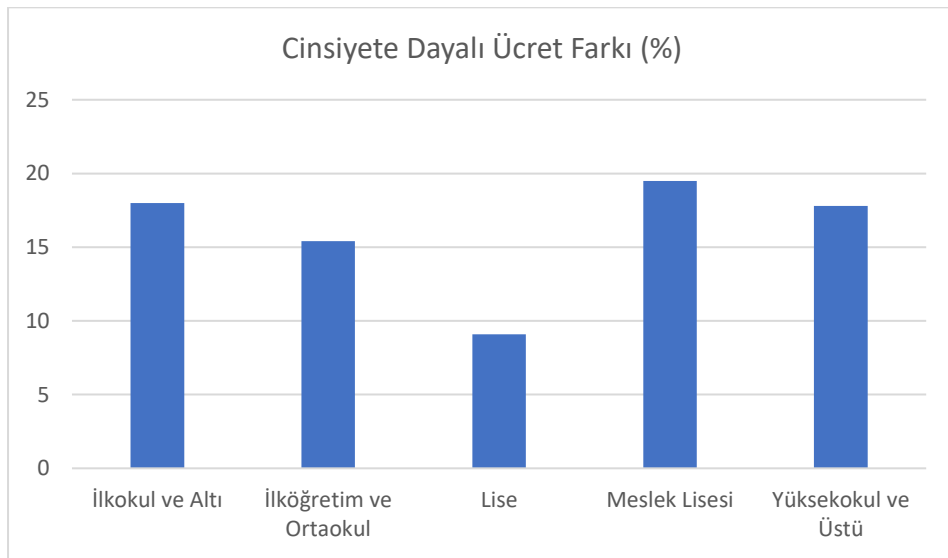
Grafiğe göre cinsiyet eşitsizliğinin en fazla olduğu ülke 0,49 ile Yemen olarak görülmektedir. Yemeni 0,55 ile Pakistan ve 0,51 ile Irak takip etmektedir. Bu ülkelerde kadınların haklarından erkekler kadar yararlanamadığını söylemek mümkündür.

Kendi çıkarları doğrultusunda imtiyaz kazanmak isteyen bazı kişiler veya sınıflar tarafından kültürün iktidarla çatışması sonucunda erkeklerin yararına cinsiyet eşitsizliği meydana gelmiştir. Yani kadınların yaşam alanları, konumları erkekler tarafından belirlenmektedir (Adler, 1999: 11). Toplumda yaşanan en büyük sorunlardan biri de bazı toplumlarda kadınların da cinsiyet eşitsizliğini benimseyip bazen de savunmalarıdır. Yani kadınlar ataerkilliği, geleneksel toplumsal cinsiyet algısını eleştirirken, aynı zamanda kendileri de cinsiyetçi tutumlar sergilemektedir (Hooks, 2016: 14). Bu noktada kadınların erkeklerden farkı bulunmamaktadır. Kadınları erkeklerden ayıran temel faktör ise bu eşitsizliğin erkeklerin lehinde gerçekleşmesi dolayısıyla genel anlamda erkeklerin cinsiyet eşitsizliğini gidermeye yönelik adımlarda bulunmak istemezken kadınların daha çok istemesidir (2016: 19). Patriyarkal düzende cinsiyet eşitsizliği sıkça görülen bir durumdur. Bu eşitsizlik seksizm ile açıklanabilmektedir. Karşı cinsin daha önemsiz, zayıf

olduğunu düşünmek ve ayrıca bu düşüncelerden hareketle karşı cinse karşı olumsuz, zarar verici davranışlarda bulunmak seksizmdir (Adaçay, 2017: 1).

Seksizm ve buna bağlı olarak toplumsal cinsiyet eşitsizliği birçok alanda kendisini gösterebilmektedir; fakat genel anlamda en çok görülen alanlardan birisi siyasettir. Kadınların yönetim, siyasi partiler içindeki konumu ikincildir. Örneğin dünya çapında parlamenterlerin sadece %24'ü kadınlardan oluşmaktadır (International Organization of Parliaments, 2018). Cinsiyet eşitsizliği yalnızca siyasi yaşamda değil işgücü piyasasında da kendini göstermektedir. İşgücü piyasasında en çok karşılaşılan cinsiyet eşitsizliklerinden biri ücret konusundadır. Kadınlar, bazı kesimlerde aynı işi yapıp, aynı emeği harcıyıp erkeklere göre daha düşük ücretler almaktadır (Cam, 2003: 7). Aşağıdaki grafikte eğitim durumu baz alınarak erkekler ile kadınlar arasındaki ücret farkı yüzdesel biçimde gösterilmiştir:

Grafik 5: 2014 Yılı Eğitim Durumuna Göre Cinsiyete Dayalı Ücret Farkı

Kaynak: TÜİK, Kazanç Yapısı Araştırmalarından yararlanılarak oluşturulmuştur.

4857 sayılı İş Kanunu'na göre (2003) eşit işe eşit ücret ilkesi bulunmaktadır; fakat bu ile işgücü piyasasına yansıtılmayabilmektedir. Kamusal alanda kadınlar, hangi eğitim düzeyinde olduğu fark etmeksizin erkeklere oranla daha düşük ücrete emeğini kiralamaktadır. Eğitim seviyesi bazında bakıldığında kadın ve erkek arasındaki ücret farklılığının en fazla olduğu nokta meslek lisesidir. Meslek lisesi mezunu erkekler kadınlar ile karşılaştırıldığında %19,5 daha fazla gelir elde etmektedir. Ücret farklılığının en az olduğu nokta ise lise mezunlarıdır; fakat burada da ücret eşitsizliği bulunmaktadır

ve erkekler aynı işi yapmalarına rağmen kadınlara kıyasla %9,1 daha fazla gelir elde etmektedir. Aynı işin yapılmasına, eşit derecede emek harcanmasına üstelik eşitlik durumunun yasalar ile korunmasına rağmen kadınlar dezavantajlı konumda yer almakta, erkeklere göre daha az gelir elde etmektedir. Bu bağlamda kadınların yoksulluğa karşı savunmasız olduğu söylenebilmektedir ve bu durum onları erkeklere daha bağımlı hale getirmektedir. Ücret farkının bu denli olmasının önemli sebeplerinden biri de kadınların çalışma yaşamı içinde olmasına ve ücretine ‘eve katkı sağlamak’ olarak bakılması yan gelir unsuru görülmesidir. Yani kadınların temel görevlerinin ev içi sorumlulukları yerine getirmek olduğu, çalışmalarının ev ekonomisine yardımcı olmak adına gerçekleştiği düşünülmektedir. Kadınlar hür emekçiler olarak görülmekten çok erkeklerin ekonomik bütünlükçüleri olarak kabul edilmektedir (Rowbotham, 1998: 155). Bu yüzden kadınlar düşük ücretler ile çalışabilmektedir. Emeginin karşılığını alamayan kadınlar çalışmama kararı verebilmektedir. Oysa kadınların çalışma yaşamı içinde olması tüm ülkeler adına önem arz etmektedir. Örneğin OECD ülkelerinde 2030’a kadar kadınların işgücü piyasasındaki oranıyla erkeklerin oranı eşitlenirse GSYH’de toplam %12’lik bir artış söz konusu olmaktadır (OECD, 2018).

Kadınların erkeklere kıyasla daha düşük ücretler ile çalıştırılması bir ayrımcılık türüdür ve benzeri durumlar kadınların çalışma yaşamından uzaklaşmasına neden olabilmektedir. Ayrımcılık, bireyin kendisine tanınan haklardan yararlanamamasıdır (Ataöv, 1996: 1). ILO’nun (2015) 1958 yılında yayımlanan iş ve meslek sözleşmesine göre ayırım şu şekilde tanımlanmıştır:

‘İrk, renk, cinsiyet, din, siyasal inanç, ulusal veya sosyal menşe bakımından yapılan iş veya meslek edinmede veya edinilen iş veya meslekte tabi olunacak muamelede eşitliği yok edici veya bozucu etkisi olan her türlü ayrılık gözetme, ayrı tutma veya üstün tutmayı, ilgili üye, memleketin, varsa temsilci, işçi ve işveren teşekkülleri ve diğer ilgili makamlarla istişare etmek suretiyle tespit edeceği, meslek veya iş edinmede veya edilen iş veya meslekte tabi olunacak muamelede eşitliği yok edici veya bozucu etkisi olan bütün diğer ayrılık gözetme, ayrı tutma veya üstün tutmayı ifade eder.’

Aynı zamanda 4857 sayılı İş Kanunu’nda (2003) bireylere din, dil, ırk, cinsiyet gibi nedenler ile ayrımcılık yapılmasının mümkün olmadığı ifade edilmiştir. Bununla beraber Türkiye cinsiyet bazında ayrımcılığa son vermek adına birtakım yasal düzenlemelere gitmiştir. 1 Mart 1980 tarihinde imzaya açılan ve 3 Eylül 1981 tarihinde yürürlüğe giren ‘Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi’ne Türkiye’de 1985 tarihinde katılmıştır. Bu sözleşmeye göre siyasal, ekonomik, sosyal,

kültürel gibi her türlü alanda kadınların erkekler ile eşit hak ve sorumluluklara sahip olması gerekmektedir. Bu haklar, özgürlükler kadınlara eşit biçimde yansıtılmalıdır (Birleşmiş Milletler, 2014). Türkiye'nin yapmış olduğu bir diğer düzenleme AB'ye uyum sürecinde gerçekleştirdiği Medeni Kanundur. Medeni Kanun, aile reisi kavramını ortadan kaldırmış, kadın ile erkeğe eşit biçimde hak ve sorumluluk atfetmiştir (Tuskan, 2007: 562-565). Üstelik Anayasa'nın (1982) 10. maddesinde kadın ve erkeğin haklar açısından birbirlerine karşı bir üstünlüğünün bulunmadığı, eşit gözetildiği belirtilmiş, bu eşitliğin devlet güvencesi altında olduğu söylenmiştir. Bu yasaların varlığına rağmen ayrımcılığa uğrayan bireyler mevcuttur. Kimi zaman ırk, kimi zaman din, dil, ideoloji, cinsiyet, yaş gibi nedenler dolayısıyla ayrımcılığa uğrayanlar dezavantajlı kişilerdir ve kadınlar da bu kesim arasında yer alabilmektedir. Kadınlar, fiziksel özellikleri öne sürülerek erkeklere kıyasla daha güçsüz oldukları gerekçesiyle ayrımcılığa uğrayabilmektedir (HRDC, 2002: 14). Bununla beraber medeni durum, çocuk sahibi olmak gibi nedenlerle de iş yaşamına dahil edilmeyen kadınlar bulunabilmektedir.

Kadınların maruz kaldığı bu tür ayrımcılıklar doğrudan, dolaylı, yatay ve dikey olmak üzere 4 biçimde gerçekleşmektedir. Kadının sırf cinsiyeti nedeniyle açık bir şekilde ayrımcılığa uğraması doğrudan ayrımcılıktır. Bu ayrımcılık herkes tarafından net olarak görülmektedir. Örneğin bir iş ilanına erkek adayların başvurabileceğinin belirtilmesi ya da askerlik yapma şartının aranması doğrudan ayrımcılıktır. Dolaylı ayrımcılık ise ilk bakışta anlaşılmayan, uygulanır uygulanmaz göze çarpmayan, hissedilmeyen; fakat kadınların olumsuz etkilendiği ayrımcılık türüdür. İş toplantılarının sürekli olarak geç saatlerde yapılması, iş yerlerinde kreş açmak gibi gerekli yükümlülüklerin göz ardı edilmesi dolaylı ayrımcılığa örnek niteliğinde olabilmektedir (Bora, 2011).

Yatay cinsiyet ayrımcılığı mesleklerin kadın ve erkek mesleği olarak ayrılmasıdır (Ersöz, 2016: 22). Örneğin toplumda mühendisliğin ya da yatırım danışmanlığının erkek mesleği olduğuna ilişkin bir algı yer edinmiştir. Bu algı bazı mesleklerde kadın sayısının erkeklere kıyasla daha az olmasıyla sonuçlanmaktadır. Bununla beraber daha çok kadınların yönlendirildiği, erkeklerin uzak tutulduğu meslekler de bulunmaktadır. Hemşirelik, sekreterlik bunlardan bazılarıdır. Dikey cinsiyet ayrımcılığı ise aynı meslekte erkeklerin kadınlara oranla daha yüksek statüde bulunmasıdır (Ersöz, 2016: 23). Kadınlar kariyer konusunda erkeklere oranla daha az yükselmektedir. Bu durumun temel

nedenlerinden birisi kadınların kariyer adına ilerledikleri yolda erkeklere kıyasla daha fazla ve çeşitli engelle mücadele etmek zorunda kalmasıdır. Kariyer yolunda mücadele vermek zorunda kalmak cam tavan sendromunu beraberinde getirmektedir. Cam tavan, kadınların sahip olduğu yetenek, bilgi, donanım göz ardı edilerek iş yaşamında yükselmeleri, aşama kaydetmeleri, yüksek statüye sahip olmalarının engellenmesidir. Cam tavan açıkça görülmemekte ve görülemediği için de aşılamamaktadır (Mızrahi ve Aracı, 2010: 150). Cam tavan sendromu sebebiyle kadınlar çalışma yaşamına dahil olsalar da vermiş oldukları emeğin karşılığını alamamakta, yükselememektedir ve buna maruz kalmalarının tek nedeni kadın olmalarıdır. Tüm yasal düzenlemelere rağmen bu ayrımcılık türleri ile birlikte kadınlar için ‘herkes için kamusal ve özel alan eşittir; ama bazı alanlar daha eşittir.’ denilerek kadınlar bazı alanlara hapsedilmiştir (Fine, 2010). Onlara özgü meslekler atfedilmekte ve bu mesleklerin dışındaki alanlarda yükselmelerine engel olunmaktadır.

1.4. Toplumsal Cinsiyet Stereotipleri

Aynı zamanda kalıpyargı olarak da adlandırılabilen stereotipler bazı izlenimlerdir. Stereotip, herhangi bir topluluk veya çeşitli objeler için oluşturduğumuz istek ve beklentilerimizi de içine alan bilişsel yapılardır. Bu yapılar önceden oluşturulmaktadır ve sanki gerçek dünyadaymış gibi işlev görmektedir. Stereotipler sosyal dünyayı nasıl algıladığımızı etkilemektedir (Göregenli, 2011: 7). Dolayısıyla kişilere karşı davranışları, istek ve beklentileri şekillendirip, sınırlandırabilmektedir (Oğuz, 2000: 37). Kişilerin stereotiplere başvurmasının en temel nedeni dünyayı algılamak, anlamak istemeleridir (Yıldırım ve Yüksel, 2017: 21). Dolayısıyla stereotipler kaygıyı azaltmak amacıyla oluşturulmuş savunma mekanizmalarıdır (Bilgin, 1996: 103). Belirtmek gerekir ki önyargı ve stereotip farklı kavramlardır. Önyargı bir topluluk ya da kişiye karşı oluşturulmuş olumsuz hislerdir ve genelde kendinin dışındaki topluluklara karşı oluşmakta, düşünmeden, incelemeyen ortaya çıkmaktadır (Ekinci, 2017: 29). Bu bağlamda stereotipler önyargıları oluşturabilmektedir. Stereotipler olumlu ya da olumsuz bir anlama sahip olabilmektedir. Aynı zamanda bulunduğu toplumun özelliklerini taşıyabilmekte, toplumdaki etkilenmektedir. Önce toplumun etkisiyle ortaya çıkmakta, zamanla yayılmakta ve davranışa dönüşmektedir. Genelde basit kavramlardan oluşmaktadır. Değiştirilmesi oldukça zordur (Apalı, 2011: 53). Kısaca stereotipler genellemelerdir ve algının maruz kaldığı birtakım olay ya da durumlardan

oluşabilmektedir (Hilton ve Hippel, 1996: 241). Stereotipler dünyayı daha kolay algılamak adına ortaya çıkmaktadır. Yani yaşamda gerçekleşen birtakım olayları çaba harcamadan anlayabilmek üzere gerçekleşmektedir. Stereotiplerin ortaya çıkması için konuyla ilgili niyet, farkındalık, konunun üzerinde düşünmek gerekmemektedir. Stereotipler tüm bunlar olmadan gerçekleşmektedir. Örneğin birkaç kez yemek yapan kadın görüldüğünde yemek yapma eyleminin kadınlara özgü olabileceğine dair stereotip oluşabilmektedir (Fine, 2010: 29). Bu noktada Kayserililerin cimri, Japonların çok çalışkan olduğu, Çin’de üretilen tüm malzemelerin kalitesiz olduğu inancı stereotip örnekleridir.

Kişilerden kadın ve erkek hakkında çeşitli özellikler söylenilmesi istenildiğinde belki de hiçbir birey cinsiyet bazında tanımlamaların yapılamayacağını, her kişinin ayrı eğitim seviyesi, düşünce yapısı, yaşam biçimi gibi karakter yapısını değiştirebilecek birtakım faktörlerden etkilendiğini söylemeyecektir (Fine, 2010: 27). Oysa hiç kimse belirtilen bu faktörlerden etkilenmemiş, yalnızca kadın veya erkek ile karşılaşmamıştır (Ridgeway ve Correll, 2004: 513). Bireylerin cinsiyete göre söylediği özellikler kendisinin sahip olduğu stereotiplerden kaynaklanmaktadır. Stereotipler, kadınların ikincil konuma dahil edilmesinin önemli bir sonucu olmuştur. Bu sonuca göre tüm kavramlar ikiye ayrılmıştır. İyi olan her kavram erkeklere atfedilirken, kadınlar kötü kavramlar ile etiketlenmiştir. Bu etiketleme tonlamadan bile anlaşılmaktadır. Örneğin ‘kız gibi’ ile ‘erkek gibi’ benzetmesinin söyleyiş tarzında farklılık bulunmaktadır. Stereotipler vurgulara dahi yerleşmiştir (Adler, 1999: 14). Kadının kötü olan her şeyi temsil ettiği varsayılması dolayısıyla kadın nitelikli olduğunda kendisini erkekler ile özdeşleştirdiği düşünülmektedir (Beauvoir, 1993). Öyle ki toplum yalnızca cinsiyet hakkında stereotipler oluşturmakla kalmamakta, aynı zamanda bu stereotiplere olumlu ya da olumsuz nitelikler yüklemektedir. Broverman ve arkadaşları (1972) bu konuyla ilgili bir çalışma yürütmüştür. Çalışma sonucunda erkeklerin saldırgan, bağımsız, özgüvenli, baskın olma gibi özellikleri hoş karşılanırken, kadınların zarif, nazik, hoşgörülü, hassas olma gibi özelliklerinin beğenildiği belirtilmiştir. Çalışma sonucunda erkeklerin göstermiş olduğu davranışların kadınların davranışlarından daha çok takdir edildiği, arzulandığı görülmektedir. Kadınların hoş karşılanan özellikleri ise olumsuz algılanmaktadır. Toplum tarafından kadın ve erkek hakkında çeşitli davranış kalıpları oluşturulmuştur.

Aşağıdaki tabloda kadın ve erkek hakkında oluşturulmuş kategorileştirmeler yapılmıştır:

Tablo 1: Kadın ve Erkeğe Özgü Özellikler

Kadına Özgü Özellikler	Erkeğe Özlü Özellikler
Beden	Akıl
Doğa	Kültür
Duygu	Mantık
Özne	Nesne
Özel Alan	Kamusal Alan

Kaynak: Bhasin, 2003: 18

Yukarıdaki tabloda kadına ve erkeğe ait olan özellikler birbirine zıt iki kutbu göstermekten çok daha fazla anlama gelmektedir. Bu tablo bir hiyerarşi ilişkisini de ifade etmektedir. Toplumda her zaman aklın bedenden üstünlüğü bulunmuştur. Duygusal ve öznel olan her türlü düşünce, mantık ve nesnel olandan daha az ilgi ve değere, dışlanmaya maruz kalmıştır. Kültür doğa karşısında üstündür, doğanın ilerisinde yer almaktadır. Dolayısıyla akıl (erkek) doğayı (kadın) işleyerek onu kültüre çevirmekte ve ona baskın, ondan üstün olmaktadır (Bhasin, 2003: 18). Butler, bu kategorileştirmeyi eleştirmiştir. Ona göre insanlığı kadın ve erkek olarak ikiye ayırmak tahakküm uygulayabilmek adına iktidarın aracıdır. Dolayısıyla verilen mücadele her zaman için cinsiyet kategorilerine karşı verilmelidir. Aksi takdirde iktidarın devamı ve korunması anlamına gelen toplumu cinsiyetle sınıflamayla birlikte itaat etmek de zorunlu hale gelecektir (Butler, 2014).

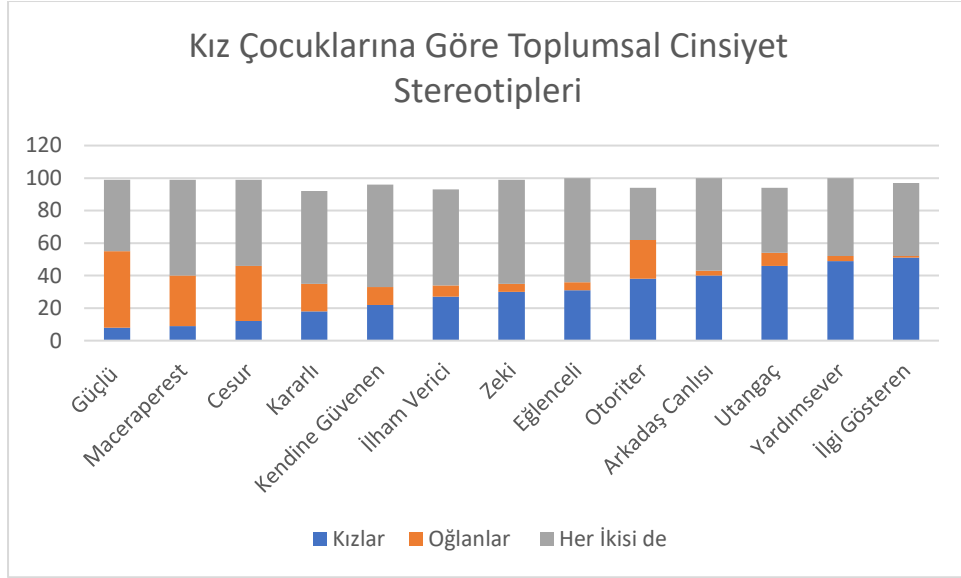
Cinsiyet üzerine oluşturulan stereotipler özellikle kadınları olumsuz etkileyebilmektedir. Örneğin kadınların duygusal oluşuna ya da analiz yeteneklerinin zayıf oluşuna dair bir stereotip onların iş yaşamında kariyer basamaklarını çıkmalarına engel oluşturabilmektedir veya kadınların makinelerin tamir ya da yapım aşamalarından anlamıyor algısı kadınları mühendislik mesleğinden uzaklaştırabilmektedir. Bunun dışında sabırlı, şefkatli, uysal oluşlarına dair bir stereotip kadınların bakım ile ilgili mesleklere yönelmesine sebebiyet verebilmektedir. Kadınlara atfedilen, cinsiyetleştirilen meslekler ve alanlar, sembolik işlevlerin kadına yüklendiğini göstermektedir. Bu algılar ne yazık ki yalnızca mesleklerde değil; kamusal alanın neredeyse her aşamasında karşımıza çıkmaktadır. Örneğin kadınların giysileri, giyim tarzları da milli değer, geçmiş ve öze bağlılık ölçütlerinin belirtisi olarak kabul edilebilmektedir (Bora, 2005: 242).

Kadınlar ile ilgili bir diğer stereotip kadınların kandırılmaya açık, isteklerine karşı koyamayan, irade sahibi olmayan, yönetilmesi gereken kişiler olmasıdır. Üstelik kadınlar konuşmayı oldukça seven, dedikodu yapan, alışverişe çok fazla zaman ayıran, çalışmak istemeyen hatta çalışacak niteliğe, zekaya, yetenek ve beceriye sahip olmayan, bazı durumlarda olaylara mantık çerçevesinde bakamayan, analitik düşünme kabiliyeti olmayan bazı durumlarda ise kişilere zarar verecek düzeye gelecek biçimde acımasız olarak ifade edilmektedir (2005: 254). Bu durumun göstergesi roman, dizi, filmlerdir. Kısaca kadınlar ile ilgili stereotipler genel olarak toplumun ihtiyaçlarını karşılayabilecek özelliklerden oluşmaktadır (Fine, 2010: 27). Mill (2016), cinsiyete dair oluşmuş farklılıkların doğuştan gelmediğini kadınların doğumlarından itibaren bu farklılıklar ile yetiştirildiğini belirtmiştir. Aile, eğitim, sosyal çevre kadının utangaç, şefkatli, güçsüz gibi özellikler ile yetiştirmektedir ve ardından bu özelliklerin onlara doğuştan geldiğini söylemektedir. Belirtilmesi gereken bir durum toplumun oluşturduğu cinsiyet stereotiplerinin yerine cinsiyetçi olmayan, eşitlikçi stereotipleri koyarak bu sorunu ortadan kaldırmaya çalışmanın yeterli bir çözüm yolu olmayacağıdır. Hatta böyle bir çözüm, kadınların sömürülmesinin, üzerlerinde tahakküm uygulanmasının, haklarının ihlal edilmesinin temel nedenlerine ulaşmayı önleyecektir (Mies, 2012: 51-52).

Erkekler adına da stereotipler bulunmaktadır. Erkeklerin yöneten, acımasız, analitik düşünebilen bireyler olması bu stereotiplere örnek gösterilebilmektedir ya da erkeğin aldatıcı, özgürlükçü, bireysel, lider, analitik olduğu düşüncesi bir stereotiptir. Erkekler için oluşturulmuş stereotipler bir grubu ya da topluluğu yönetmek için gerekli olabilecek özelliklerden oluşmaktadır. Erkeğin şiddet eylemlerine yatkınlığına inanmak da bir stereotiptir. Bu noktada belirtmek gerekir ki feminizmin kadına uygulanan şiddete odaklanması, kadının iktidar sahip olmak ve elinde tutmak için şiddet yanlısı olabildiği gerçeğinin göz ardı edilmesine neden olabilmektedir. Çocuklarına karşı fiziksel ya da sözselsel şiddet uygulayan, hatta şiddet uygulamasa dahi çocuklarına bazı durumlarda şiddetin gerekli olabileceği, araç olarak kullanılabilceğini öğreten bir kadın da aynı noktadadır (Hooks, 1984). Tüm bunlar göz ardı edildiğinde kadının şiddet açısından her zaman mağduriyet yaşadığı düşünülebilmekte ve erkeğin şiddet uyguladığı stereotipi oluşabilmektedir.

Aşağıdaki grafikte 2015 yılında Girlguiding tarafından 7 ile 10 yaş arasındaki kız çocuklarıyla yapılan bir araştırmada kız çocuklarının kadın ve erkek hakkında belirtmiş oldukları toplumsal cinsiyet stereotipleri gösterilmektedir.

Grafik 6: 2015 Yılı Kız Çocuklarına Göre Toplumsal Cinsiyet Stereotipleri

Kaynak: Girlguiding, Girls Attitudes Survey'den Yararlanılarak Oluşturulmuştur.

Grafiğe göre 7 ile 10 yaş arasındaki kız çocukları güç, cesaret gibi özellikleri daha çok erkeklere atfederken, utangaç olma, yardımseverlik, ilgi gösterme gibi özellikleri erkeklere atfetmiştir. Ayrıca zeki ve eğlenceli olma gibi özellikleri de cinsiyet ayrımı yapmadan her iki gruba da dahil etmiştir. Kız çocuklarının duygu durumları ile kadınlar özdeşleştirilmesi, erkekleri bunların dışında bırakmalarının nedeni kuşkusuz ki toplumdur. Oysa erkekler daha az hissetmemekte, yalnızca kadınların hislerini ortaya çıkarmasına daha çok izin verilmektedir (Eliot, 2010). Erkeklerin duygularıyla hareket etmeyeceği ya da şefkat gösteremeyeceklerini iddia etmek onların bu duygulardan mahrum bırakılması anlamına gelmektedir. Aynı şekilde kadınların hırslı, rekabetçi olmadığını söylemek onların bu duygulardan uzak kalmasını talep etmektedir; fakat hem kadının hem erkeğin tüm duygulara erişmesinin önüne engel koyulmaması gerekmektedir. Cinsiyete dair oluşturulmuş bu tip stereotipler erkekleri duygularından, kadınları ise haklarından mahrum bırakmaktadır (Gaag, 2017: 31). Oluşturulan bu stereotiplerle birlikte erkekler üzüntü ve mutluluk karşısındaki hassasiyetlerini utandıkları için gizlemek zorunda bırakılmıştır. Utanmalarının nedeni ise toplum tarafından üzüntü, acı çekme, mutluluk gibi duyguların kadınca olduğunun öğretilmesidir. Olay ve durumlar karşısında

duygularını gündeme getiren erkekler de yaptıkları kadınca davranışlardan dolayı aşağılanacaktır. Erkekler de bu aşağılanma eyleminden korku duymaktadır, korku yalnızca kadına ait bir duygu durumu değildir (Rowbotham, 1998: 69). Stereotipler nedeniyle kız çocuklarının ise kendilerine olan güvenleri azalacak, utangaçlaşma eğilimi gösterecek, kendisini ifade etme ve aktif olma isteği azalabilecektir. Kendisini erkek tahakkümüne itaat ederken bulabilecektir. Tüm bunlar gerçekleştiğinde kadınların doğası gereği uyum sağlayan, yönetemeyen, kabullenen olduklarını söylemek doğru olmayacaktır. Kadınların bu davranışları içselleştirmesinin nedeni şüphesiz ki toplumun kendilerine yapmış olduğu baskıdandır.

Peki nasıl olur da kadınların bir kısmı bu algıyı sorgusuz kabul etmiştir? Ataerkil sistem ve dolayısıyla toplumsal cinsiyet kültürün merkezine nasıl yerleşebilmiştir? Bu soruların cevabına Foucault ışık tutabilmektedir. Foucault'a göre bir davranışın içselleştirilmesi için fiziksel şiddete, materyal baskıya ihtiyaç yoktur. Yalnızca 'sorgulayıcı, küçümseyici, hoşnutsuz, bireyin ağırlığını üzerinde hissettiği bir bakış' ile birlikte her kişi kendi özdenetimini gerçekleştirmekte yapılmasını istediği davranışı yerine getirerek bunu içselleştirmektedir. Bu bakış toplumsal disiplini sağlamanın yoludur (Foucault, 1980: 155). Toplumsal disiplin 3 kolay aşamada sağlanabilmektedir. Bunlar hiyerarşik gözlem, normalleştirme ve sınavdır. Hiyerarşik gözlemlerle disiplin sağlanabilmektedir. Gözetleme ile birlikte bireylerin kendini denetleme mekanizması yaratılacak ve topluma uyum sağlamları kolaylaşacaktır. Bunların örnekleri okullar, cezaevleri, fabrikalarda görülebilmektedir. Gücün devamlı olabilmesi adına her şeyi gören ve gözetleyen 'mükemmel göz' mevcut olduğunda bu disiplin sağlanabilmektedir. Mükemmel göz ödül ve ceza yöntemiyle birlikte toplumun her kesiminde istenilen davranış biçiminin uygulanmasını sağlamaktadır. Bunu gözetim altında tutulan kişiler tarafından başka kişilere yaptırmaktadır. Diğer aşama ise normalleştirmedir. Normalleştirmeye birlikte istenilen davranış toplumsal normlara uygun hale getirilmektedir. Davranışın toplumsal normlara uygun hale getirilmesi cezalandırma yöntemiyle gerçekleştirilmektedir. İktidar, güç ya da ataerkil sistem yapılmasını istediği davranışları normal kabul etmekte, istemediği davranışları anormal kabul ederek cezalandırmaktadır. Bu sayede bireyler normal olanı tercih ederek istenilen davranışları yerine getirmektedir. Son aşama ise sınavdır. Bu aşamada gözetim ve normalleştirme bir araya getirilmektedir. Gözetim ve normalleştirmeden aldığı güçle birlikte sorgulayıcı,

iğneleyici, hoşnutsuz bir bakış sayesinde toplumda istediği denetimi özgürce gerçekleştirebilmektedir. Kısaca 'normalleştirici bakış; nitelemeyi, sınıflara ayırmayı ve cezalandırmayı uygun gören, onaylayan bir gözetimdir.' Sınav aşamasında önce normal ve anormal davranışlar arasında kategorileştirme yapılmaktadır. Ardından anormal davranışlar cezalandırılmaktadır. Cezayla birlikte bireyin davranışını değiştirip normalleşmesi adına şans verilmektedir. Bu sayede anormal davranışın değiştirilmesi üzerine kurulu 'bakış' ile birlikte davranışlar içselleştirilmekte ve bireylerde özdenetim oluşmaktadır. Ayrıca kişiler normal olanı gerçekleştirmek adına çaba harcamakta ve diğerlerinden üstün konumda yer alabilmek adına da bu normalliği savunmakta, anormalliği küçümsemektedir (Foucault, 1992: 214-244). Tüm bunları ataerkil sistem çeşitli yollarla yapmaktadır. Özellikle medya aracılığıyla kadınları cezalandırarak onların kendilerini suçlu hissetmesini sağlamaktadır. Ardından kendilerini nasıl düzeltebileceklerini, nasıl davranmaları gerektiğini anlatmaktadır. Bu sayede toplumsal cinsiyet algısını oluşturmaktadır. Toplum ise tüm bunları içselleştirmekte, belirlenmiş kalıpların dışına çıkan kadınları aşağılamaktadır. Yani kadınlar her alanda üzerlerinde görülmeyen baskı ve bakışı hissetmekte, kendilerinden istenilen davranışları sorgulamadan normalleşmek adına yerine getirmektedir.

Kadınlardan ve erkeklerden istenilen davranışlar artık sosyal kurallar olmuştur. Sosyal kurallar belirli bir alanda bireylerin davranışlarının nasıl gerçekleşmesi gerektiğini belirleyen kurallardır (Sherif, 1936). Bu kurallar kişinin davranışlarının normal olarak algılanmasıdır. Bireyler sosyal kurallara, kendilerine atfedilen rollere uymaya eğilimlidir. Bu durumun en büyük örneğini Zimbardo ve arkadaşlarının (1971) yapmış olduğu deney gösterebilmektedir. Deney için gazeteye ilan verilmiş ve günde 15 dolar kazanma şansının olduğu belirtilmiştir. Sağlık sorunu olmayan 24 erkek deneye kabul edilmiş ve rastgele 12 kişilik gruplara ayrılmıştır. Birinci grup gardiyan diğer grup ise mahkum kabul edilmiştir. Mahkumların aileleri ile görüşmeleri kısıtlanmış, fotoğrafları çekilerek gerçek mahkumlar gibi kayıt yapılmıştır. Gardiyanlar ise tek tip kıyafet giyerek mahkumları izlemeye başlamıştır. Bir süre sonra gardiyanların saldırgan, şiddet içerikli, mahkumların ise asi, kuraldışı davranışları deneyin sonlandırılmasına neden olmuştur. Deneye katılan bireylerin davranışları kişilerin kendilerini rollerine nasıl kaptırdıklarını, bu rolleri ne denli içselleştirdiğini kanıtlar nitelikte olmuştur. Kadın ve erkeğe atfedilen rollerin de bu şekilde sindirildiğini belirtmek yanlış olmayacaktır. Cinsiyet rolleri, kadın

ve erkeğin davranışlarını değiştirmesi, biçimlendirmesi adına baskı oluşturmaktadır. Aynı zamanda sosyal kimlik kuramı da bireylerin bir gruba dahil olarak benlik oluşturmaları ve bu benliğe ilişkin davranışlarda bulunmasını açıklamaktadır (Trepte ve Loy, 2017). Sosyal kimlik kuramında sosyal sınıflandırma, sosyal karşılaştırma ile sosyal özdeşleşme kavramları bir araya getirilmiştir. Sosyal sınıflandırma işlemi bilişsel bir süreçtir ve kişinin kendisini toplumda bir alana yerleştirebilmesini kolaylaştırmaktadır. Sosyal sınıflandırma ile bireyler kendilerinin toplumun neresinde olduğunu anlayabilmektedir. Kişiler kendilerinden farklı sınıfta yer alan bireyler ile farklı özelliklerini sık sık dile getirmektedir. Kişilerin karşılaştırma yapmaları sosyal kıyaslamalıdır. Bireyler sosyal kıyaslama yaparak kendilerinin ait olduğu grubu ön plana çıkarmak, diğer grubu değersizleştirmek istemektedir. Dolayısıyla bu tarz karşılaştırma işlemi kalıpyargılara da neden olmaktadır. Son olarak kişiler kendi gruplarıyla özdeşleşerek sosyal kimliklerini oluşturmaktadır (Tajfel ve Turner, 2004). Bireyler sosyal kimliklerine ne kadar bağlıysa o kadar özdeşleşme olmaktadır. Özdeşleştikleri sınıf cinsiyete dair de olabilmektedir. Böylece kişiler kendi cinsiyetlerinin ait olduğu sınıfı daha üstün görebilmekte ya da yalnızca kendi cinsiyetlerinin yer aldığı sınıflar ile kıyaslama yapabilmektedir. Bireylerin sosyal kimlikleri onların davranışlarını belirlemede önemli bir etken olabilmektedir (Sakallı, 2016: 184).

1.5. Geçmişten Günümüze Türk Toplumunda Kadın

Tarihi süreç içinde Türk toplumunda kadın İslamiyet öncesi, İslamiyet sonrası ve Cumhuriyet olmak üzere 3 ana dönem kapsamında ele alınabilmektedir. İslamiyet öncesinde kadının cinsiyet eşitsizliğine maruz kalmasından neredeyse söz edilememektedir. Dolayısıyla kadın, erkek gibi topluma dahil olmuştur. Cinsiyet bazında ayrımcılık derinleşmemiştir (Bingöl, 2014: 111). İslamiyet'in kabulünden önce kadın anne ve kahraman olarak kültürün önemli bir parçasını oluşturmuştur. Kadınlar ata binmek, silah kullanmak gibi çeşitli beceriler kazanmıştır. Oğuz Kağan Destanı ve Sekizinci Yüzyıl Orhun Kitabeleri'nde Türk kadınına önemli, değer arz eden kişiler olarak yer almıştır (Sağ, 2001: 12). Öyle ki Hatun Kağan'ın kararlarını onaylamadıkça bu karar uygulanmamıştır. Üstelik kadın edilgen değil, etken bir konuma sahip olmuştur. Örneğin Tomris Hatun gibi kadın hükümdarlar da tarihte yer edinmiştir. Türkler kurdu ata olarak kabul edip ona taptıktan sonra Şamanizm'e inanmaya başlamışlardır. Bu dönemde tanrı ve tanrıçalar önem taşımıştır. Bu dönemde Türklerin güç buldukları tanrının ismi Ana

Tanrıçadır ve güzel olan her konuda tanrıça ismi yer almaktadır. Öyle ki eski inanışlar doğrultusunda tanrıya dünyayı yaratma fikrini veren de bir tanrıçadır (Göksel, 1993). Dolayısıyla bu dönemde kadın güç arz eden, etken bir yapı göstermiştir. Ziya Gökalp' e göre (1968) Türkler aile yaşamı içinde eşitlikçi bir tutum sergilemişlerdir ve Şamanizm inancının da etkisiyle beraber kadını kutsal kabul etmişlerdir. Son tahlilde İslamiyet öncesinde Türk kadını yalnızca özel alanda yer almamış; sosyal hayatın birçok alanında, siyasal yaşamda dahi güç sahibi olmuştur. Meclislere katılmış, söz hakkına sahip olmuş, tek eşlilik modelinin yaygın olmasıyla toplumda önemli bir konumda yer edinmiştir (Erkal, 2011).

İslamiyet'in kabul edilmesiyle birlikte toplumda değişiklikler söz konusu olmuştur. Özellikle Arap ve İran kültürü Türk kültürü üzerinde de etkiye sahip olmuştur. İslamiyet'in kabul edilmesiyle birlikte bazı ayet ve hadisler gerçek anlamlarının dışında, din amacından farklı biçimlerde yorumlanmış ve bu durum kadının toplumdaki konumunu olumsuz yönde etkilemiştir (Altındal, 2004: 32). Osmanlı İmparatorluğu dönemine gelindiğinde ise erkeğin kadın üzerindeki tahakkümü artarak devam etmiştir. Türkler İslamiyet'i kabul ettikten sonra hem kendi gelenek ve göreneklerini korumaya çalışmış hem de Arap ve Fars, Bizans gibi ülkelerin kültürlerinden etkilenmiştir. Osmanlı döneminde kadının değerini kaybederek ikincil konuma yerleşmesi hakkında iki görüş bulunmaktadır. Bunlardan birincisi İslamiyet'in kabulüyle birlikte Arap kültürünün etkisinde kalınması, ikincisi ise Osmanlı'nın kuruluşundan itibaren Bizans kurumlarından etkilenilmesi ve kadınların haremelerde yer almasıdır (Doğramacı, 1992). Bu noktada belirtmek gerekir ki kentte ve kırsalda yaşayan kadınların sürdürdükleri yaşam birbirinden farklılık göstermiştir. Kentte yaşayan kadınlar özel alanda yer alırken, kırsal bölgelerdeki kadınlar üretime dahil olmuştur. Kadınların büyük bir kısmı tarımda, bir kısmı da düşük ücretlerle fabrikalarda çalışmıştır (Caporal, 1982). Bu noktada Tanzimat Dönemi'nden bahsetmek gerekmektedir. Tanzimatın getirmiş olduğu yenilikçi düşünce yapısı kadınlar için yeni hükümler olmasa da kadınların toplumdaki konumunda da etkili olmuştur. Örneğin kadınlar için 1858'de rüştiyeler, 1870 yılında ise öğretmen okulları açılarak kız çocuklarının eğitim alması sağlanmıştır. Meşrutiyet'ten sonra ise hemşirelik, terzi gibi mesleklerde kadınlar yer almaya başlamıştır (Nirun, 1994: 320). Öyle ki Meşrutiyet Dönemi'nde aydın kadınlar, kadın konumunun değerlendirilmesi amacıyla çeşitli dernekler kurmuşlardır. Bunlara Teali-i Nisvan, Müdafaa-i Hukuku Nisvan, Asri

Kadınlar Cemiyeti örnek gösterilebilmektedir. Kurtuluş Savaşı da kadınlar açısından önemli değişiklikleri beraberinde getirmiştir. Kadınların birçoğu cepheye gitmiş, erkeklerin yerine çalışma yaşamında yer almış ve bu bağlamda ilk işçi hakları da kadın işçilerle ilgili tanınmıştır (Sağ, 2001).

Cumhuriyet'in ilan edilmesiyle birlikte kadın olumlu anlamda köklü değişimler ile karşılaşmıştır. Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı (2008: 13). Türkiye'de kadının ikincil konumunun sona ermesi, cinsiyet eşitliğinin yok edilmesi amacıyla oluşturulan politikaların temelini Cumhuriyet ile birlikte atıldığını ifade etmiştir. Tevhidi Tedrisat Kanunu ile eğitimin tek sistem altında toplanması sağlanmıştır ve böylece kadınlar ile erkekler arasında eşit eğitim söz konusu olmuştur. 1926 yılında ise Medeni Kanun sayesinde kadına temel hakları verilmiştir. Aynı zamanda Türk kadını siyasal haklarından da birçok ülkeden önce yararlanmıştır. 1930 yılında yerel yönetimlerde seçme ve seçilme hakkına sahip olan Türk kadını 1934 yılında milletvekili seçme ve seçilme hakkına kavuşmuştur. İtalya ve Fransa'da kadınların bu hakları elde etmesi 1940 ile 1950 yılları arasında, İsviçre'de ise 1970 yılında gerçekleşmiştir (Bingöl, 2014: 112). Bu noktada Kandiyoti'nin de (1997: 72) belirttiği gibi Kemalist reformların yavaş bir ilerleme göstermiştir. Bu reformların etkisi özellikle kırsal kesimlerde görülememiş ve daha çok üst sınıflar tarafından kabul edilerek uygulanmaya başlanmıştır. Dolayısıyla Türkiye'de kadınlar yasal anlamda cinsiyet eşitsizliğinden kurtulsa da tam anlamıyla özgürleşememiştir (Kandiyoti, 2013: 77).

Günümüze gelindiğinde Kongar'ın (2004: 15) da belirttiği gibi Türkiye hem toplumsal hem de kültürel açıdan Osmanlı'nın mirası ve Batı uygarlığının birleşimidir. Bu bütünleşme kadın ve erkeğin toplumsal konumunu, yaşam biçimini de etkilemektedir. Dolayısıyla verilen hukuksal haklara¹ rağmen kadının ikincil konumunun hala devam ediyor olması, ikili yapıların sürmesinin temel nedeni bu durumdur. Kadın günümüzün bazı ataerkil kesimlerinde yalnızca annelik rolüyle var olabilmektedir. Bu bağlamda kadın hala işgücü piyasasına girmekte zorluk çekmekte, yedek işgücü olarak kabul edilen bir süreci yaşamaktadır. Kadının işgücü piyasasında emeğini kiralayarak kazandığı ücret 'ek gelir' olarak kabul edilmekte, toplumun kendisine yüklediği temel görev ve sorumluluklarda paylaşım içinde bulunulmamaktadır. Dolayısıyla kadın toplumun birçok

¹ Bu hukuksal haklara Cinsiyet Eşitliği ve Eşitsizliği ile Seksizim başlığı altında değinilmiştir.

kesiminde bireyden çok 'eş' ve 'anne' olarak kabul edilmektedir. Çalışma yaşamında yer alsa dahi aynı zamanda ev içi işleri yapmakta, çocuk yetiştirmekte, iş ve yaşam dengesini sağlamakta güçlük çekebilmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

FEMİNİST KURAMLAR

Feminizm, kadın ve erkek arasında herhangi bir ayırım olmaması, eşitliği sağlamak amacını taşıyan ve bu yönde çalışan kadın hareketi anlamına gelmektedir (TDK, tarih yok). Kimileri tarafından Latince ‘femina’ yani dişi, kimileri tarafından ‘izm’ şeklinde ideolojik olarak değerlendirilen feminist akım, 18.yüzyılın sonlarında ortaya çıkmıştır (Notz, 2018: 9). İngiltere’de Mary Wollstonecraft’ın “A Vindication of the Rights of Women” isimli akademik eseriyle, literatürde yer edinmiştir (Sevim, 2005: 7-8). Feminizmin odak noktasını kadınlar oluşturmaktadır. Bu bağlamda patriyarkal düzenin içinde sıkışmış kadının ikincil konumda olmasını eleştirir, kadının sömürülmesine, değersizleştirilmesine karşı çıkar ve kadının özgürlüğünü savunur. Feminizm, hak ve sorumlulukların kadın ve erkek arasında eşit biçimde paylaşılması gerektiğini savunan bir yaklaşımdır (Taş, 2016: 164). Bu noktada belirtmek gerekir ki feminizm kadını zayıf bir nesne ya da kurban olarak görmemektedir. Aksine feminizm için kadın aktif, güçlü, eyleme geçebilen bireylerdir. Dolayısıyla feminizm toplumsal bir harekettir. Bu toplumsal hareket kadının hayat standartlarının düzelebilmesi için politik ve pratik organizasyon, eylem ve kampanyalar düzenleyen bir harekettir (Notz, 2018: 10).

Feminizmin temel amacı cinsiyetler arasındaki eşitsizlikleri gidermektir. Bunun yanında kadınların bedenleri üzerindeki yaptırımlara son verilmesi, kadınların kendi bedenleri üzerindeki kararları kendilerinin verebilmesi, cinsel şiddetin yok edilmesi, kadınların da hak ve sorumluluklardan eşit biçimde yararlanabilmesi gibi hedefleri bulunmaktadır (Ersöz, 2016: 47). Özetle feminizmin temel amacı cinsiyet eşitsizliğini, cinsiyet eşitsizliğinden kaynaklanan sömürüyü, itaati ortadan kaldırmaktır (Hooks, 2016: 12). Feminizm kadın ve erkek arasında cinsiyet farklılığından ortaya çıkmış güç ilişkisini yeniden inşa etmek için ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda kadının özgürlüğünü talep etmekte ve cinsiyete dair oluşmuş güç hiyerarşisini yok etme amacı gütmektedir (Androne, 2012). Toplumun bazı kesimlerinde feminizmin kadının erkekten üstün olduğunu iddia eden bir yaklaşım olduğu düşünülse de, feminizm yalnızca kadın ve erkek eşitliğini savunmaktadır.

Feminizmin toplumun bazı kesimleri tarafından ‘erkek düşmanlığı’ olarak bilinmesi ve bunun yayılmasının nedeni ataerkil medyadır. Böyle toplumlar feminizm ile ilgili tüm bildiklerini yalnızca medya aracılığıyla öğrenmiştir. Ataerkilliğe hizmet eden

birtakım medya kitleleri feminizmin bu şekilde algılanmasını istemiş ve buna hizmet etmiştir (Hooks, 2016: 13). Oysa feminizm, kadınların ataerki karşısındaki eşitsizliğini, ezilmişliğini konu edinmiştir; fakat bu medyada kadınların, erkeklerin sahip olduğu hakları istediğine yönelik bir algı oluşturacak biçimde yansıtılmıştır (2016: 15). Belirtmek gerekir ki feminizm kadın ve erkek tartışması değildir. Feminizm toplumsal eşitlik isteyen kesim ile erkek egemenliğini savunan kesim arasındaki bir çatışmadır. Dolayısıyla inanç sistemleri ile ideolojik bir meseledir (Bhasin, 2003: 66). Medyada feministler aile değerlerini yok etmeye çalışan, nefret dolu, düşmanca yaklaşan, akılsız bireyler olarak yansıtılmaktadır. Kadınlara hem feminen hem de feminist olamayacağı empoze etmeye çalışılır ve feministlerin anneliğe karşı olduğu düşündürülür (Beck, 1998).

Oysa kadınlar erkeklere karşı oldukları, nefret besledikleri için değil; haklarını savunmak ve almak adına bir araya gelerek mücadele etmiştir. Onların karşı çıktıkları erkekler değildir; cinsiyetçilik, erkek tahakkümü ve ataerki sistemdir. Yani kadınlar yalnızca kadın oldukları için feminizmi savunmamaktadır. Bu bir seçimdir ve erkekler de cinsiyet eşitsizliğini gidermek adına feminizm akımını destekleyebilmektedir. Ayrıca Naomi Wolf (2013) 5 maddenin doğru olduğunu düşünüyorsanız siz de bir feministsiniz demiştir. Bu maddeler şöyledir:

- 1) Cinsiyet fark etmeksizin herkes önemlidir. Dolayısıyla kadınlar da en az erkekler kadar önem taşımaktadır.
- 2) Kadınların da erkekler gibi kendi yaşamlarına dair özgürce karar verme hakları bulunmalıdır.
- 3) Tecrübeler hayatın her alanında önemlidir. Bu bağlamda kadınların tecrübeleri de erkeklerinki kadar önemlidir.
- 4) Kadınların da bu tecrübeleri aktarırken, kendi doğrularını ifade etme hakları ve düşünce özgürlükleri bulunmalıdır.
- 5) Kadınlar cinsiyetleri nedeniyle mahrum kaldıkları her şeyden yararlanmalıdır. Bunlar saygı, eğitim, fırsat eşitliği, güvenlik, düşünce özgürlüğü, para gibi sıralanabilmektedir.

Maddelerden de görüldüğü üzere kadınların talebi haklarının erkekler ile eşit biçimde olmasıdır. Bu noktada değinilmesi gereken şudur ki her kadınların sınıfları arasında farklılıklar bulunmaktadır. Örneğin çalışan ve çalışmayan, kırsal kesimde ya da

kentte yaşayan kadınlar birbirinden farklı özelliklere sahiptir. Dolayısıyla kadınlar feminizm adı verilen tek bir çatının altında birleşirken kendi aralarında farklı nitelikleri nedeniyle bölünmeler yaşayabilmektedir. Bölünme ve ayrışmalar gelişmiş ya da gelişmemiş ülkeler fark etmeksizin ortaya çıkabilmektedir. Bu bağlamda feminizmin gelişmemiş ülkelerde yaşayan kadınlar için uygun bir düşünce olmadığı söylemi oluşmuştur. Böyle bir söylemin gündeme gelmesinin nedeni ise feminizmin sömürgeciliğe ve kapitalist sınıf egemenliğine ait bir kavram olarak algılanmasıdır (Mies, 2012: 40-47). Örneğin Endonezya Kadınların Güçlendirilmesi ve Çocuk Koruma Bakanı Sri Danti Anwar, ülkesinde feminizm kelimesine karşı bir direnişin olduğunu, bu kelimenin Batıya ait olarak algılandığını belirtmiştir (Gaag, 2017). Oysa postkolonyal feminizm adlı bir düşünce akımı ortaya çıkmıştır ve bu hareketin amacı batı dışındaki kadınların sesi olmaktır. Bu amaçla farklı deneyim yaşamış, farklı sınıflarda bulunan kadınların örgütlenebilmesi için çalışmaktadır. Son tahlilde feminizmin yalnızca batıya ve gelişmiş ülkelere ait bir kavram olmadığını; tüm kadınların ortak noktası haline gelmesi gerektiğini savunmuştur (Arman & Şerbetçi, 2012: 70-72). Örneğin 2006 yılında Afrikada Afrika Feminist Forumu düzenlenmiş ve birçok feminist burada toplanarak bir bildirge hazırlanmıştır. Bu bildirgede feministler kendilerini şu şekilde ifade etmişlerdir:

'Kendimizi açık bir biçimde feministler olarak isimlendiriyoruz ve bununla gurur duyarak bunu kutluyoruz. Kadın hakları için mücadele etmenin politik bir süreç olduğunun farkındayız. Biz feministler kadınlara yapılan haksızlıkları sorguluyoruz. Bizler burada Afrika'da yaşam sürmekteyiz. Farklı bir yerde yaşasak bile Afrikalı kadınların yaşam mücadelelerine odaklanıyoruz. Bizim feminist kimliklerimiz 'eğerler', 'amalar', 'fakatlar' barındırmıyor. Bizler feministiz. Nokta.' (African Feminist Forum, tarih yok).

Bu bağlamda feminizmin belirli bir sınıfa hitap etmediği söylenebilmektedir. Bu noktada belirtmek gerekir ki feminist hareketlerin başarılı olabilmesi için kadınların birbirleri üzerinde sınıfsal üstünlüklerini, ırksal farklılıklarını kullanarak kendilerini daha üstün konuma getirmemesi gerekmektedir (Hooks, 2016: 29). Aksi takdirde kadınlar arasında bölünmeler yaşanacak ve güçlü beraberlik dağılacaktır.

Feminizm kadınlara aslında ikincil konumda yer aldıklarını göstermek ve bu durumu sonlandıracak çalışmalar yapmak adına ortaya çıkmıştır; fakat feminizm tarihsel bir dönüşüm geçirmiş, kadınların farklı deneyim ve tecrübeleri, yaşamları ve ideolojik birtakım düşünce ayrılıkları ile birlikte farklı feminist kuramlar kendini göstermiştir. İlerleyen bölümlerde çeşitli feminist düşüncelere yer verilecektir.

2.1. Aydınlanmacı Liberal Feminizm

Siyasi bir öğreti olan liberalizm, en genel anlamıyla kişinin özgürlüğü ve hukukun üstünlüğünü savunmaktadır. Bu amaçla da devletin görevlerinin olabildiğince sınırlandırılması gerektiğini düşünmektedir (Erdoğan, 2013).

Aydınlanmacı liberal feminizmin en önemli özelliklerinden biri, diğer feminist kuramlardan önce ortaya çıkmasıdır (Dikici, 2016: 524). Yani liberal feminizmle birlikte ilk kez cinsiyet eşitliğinin gerçekleştirilebileceği gündeme getirilmiştir. Dolayısıyla diğer feminist düşünceler aydınlanmacı liberal feminist yaklaşımı değerlendirmektedir. Bu nedenle liberal feminizm, ayrıca klasik feminizm biçiminde de yer edinmiştir. Bu yaklaşım toplumun yapısını inceleyip sorgulamadan, güç ilişkilerini göz ardı ederek, köklü bir değişim yaratma amacı olmadan reformlar önermekte, yalnızca kadın ve erkek eşitliğine odaklanmaktadır ve bu nedenle feminist olmayanlar tarafından en net anlaşılan düşüncedir (Ramazanoğlu, 1998: 28-29). Yani aydınlanmacı liberal feminizm ılımlı bir yaklaşım sergilemektedir ve var olan sistemi değiştirmeden, özel ve kamusal alanda kadın erkek eşitliğini talep etmiştir (Notz, 2018: 19).

Liberal feminizm cinsiyet ayrımcılığını önce hukuksal ardından toplumsal açıdan açıklama gereği duymuştur. Savunucularına göre ataerkil sistem cinsiyet bazında hakların eşitsiz dağılımıyla ilgilidir. Bu bağlamda liberal feministler için ataerkil sistem kadının kamusal, siyasal, çalışma hayatında erkekler kadar haklara sahip olamaması durumudur (Heywood, 2011: 253).

Aydınlanmacı liberal feminizmin ilk temsilcisi Mary Wollstonecraft'tır. Aydınlanmacı liberal feminizmin ilk yaklaşım olmasının dışında diğer bir özelliği bireyin zihinsel kapasite yeteneği üzerinde durmuş olmasıdır (Aktaş, 2013: 62). Bu yaklaşım aklın üstünlüğünü savunmaktadır. Yaklaşımı benimseyenlere göre akıldan üstün hiçbir şey yoktur. Zaten insanı hayvanlardan ayıran özellik de akıldır. Liberal feminizme göre kadın ile erkek akli arasında bir farklılık, ölçü bulunmamaktadır. Bu nedenle kadın ve erkeği birbirinden ayrı tutmak yanlıştır (England, 1989). Bu bağlamda toplum içinde kadın ve erkek doğasından bahsetmek mümkün değildir; söz konusu olan insan doğasıdır. Kısaca liberal feminizm kadınların uğradığı eşitsizliklerin cinsiyetlerinden kaynaklandığını düşünmektedir. Bu bağlamda eşit ücret, eğitim ve sağlıkta fırsat eşitliği, kamusal alana eşit katılım gibi konularda çalışmalar yapmıştır (Richards, 2013: 14). Yani

liberal feminizmin en büyük katkılarından birisi kadının özel alan içine hapsediğini, kamusal alana dahil olması gerektiğini belirtmesidir (Erzene- Bürgin, 2014: 4).

Aydınlanmacı liberal feminizm için eğitim önemli bir faktördür. Bu yaklaşım eğitimde fırsat eşitliğini savunmaktadır. Eğitimde fırsat eşitliği kadın ve erkek eşitliği için gerekli bir basamaktır. Kadının eğitim olanaklarına erkekler kadar erişememesi aklının erkeğin aklından daha yetersiz olarak algılanmasına neden olabilmektedir. Bu yüzden eşit eğitim şarttır ve kadın erkek ile aynı eğitimi aldığı sürece erkeğin yaptığı işlerin tümünü yapabilmektedir (Sevim, 2005: 55-58). Dolayısıyla eğitim, kadınların işgücü piyasası içinde erkekler gibi yer alabilmelerini sağlayan önemli bir faktördür. Ayrıca eğitim sayesinde kadınlar hem kendilerini geliştirebilecek hem de gelecekteki yaşam alanlarına yatırım yapabileceklerdir. Eğer kadınların erkeklere oranla kapasite bakımından daha yetersiz olduğu düşünülürse, bu durum kadın ve erkek arasında eğitim farklılıklarına yol açabilmektedir. Bu ayrım da kesinlikle hatalıdır (Aktaş, 2013: 63). Aynı zamanda kadın eğitimde fırsat eşitliğini yakalayamadığı sürece kendini geliştiremeyecektir. Kendini geliştiremeyen kadın toplum adına bir şeyler üretmeyecek, toplum ilerleyemeyecek ve bu durum toplumu dolayısıyla erkekleri de olumsuz etkileyecektir (Donovan, 2014: 35-37).

Kadınların erkeklerden bağımsız olmak ve özgürleşebilmek adına yapmaları gereken temel faktörlerden biri çalışmaktır. Kadın çalışmadığı takdirde evinin kölesi durumuna düşecektir. Kadının cinsiyetine dair ayrımcılığa uğramadan çalışması toplum açısından da öneme sahiptir. Örneğin eğer kadınlar cinsiyetleri gündeme getirilmeden çalışma yaşamı içinde özgürce yer alabilirse işgücü piyasası da daha akılcı bir biçimde ilerleyebilmektedir. Aynı zamanda kadının da çalışma yaşamı içinde yer almasıyla birlikte erkekler de gelir getirici rollerinden sıyrılıp aile hayatında daha aktif olabilmekte, kendini daha mutlu ve özgür hissedebilmektedir (Çak, 2010). Bu noktada belirtmek gerekir ki günümüzde kadının çalışması her zaman kadını erkeğin baskısından kurtarmamaktadır. Kadınlar erkekler ile eşit ücret alabildiğinde, emekleri sömürülmediğinde özgürleşecektir. Özgürleşebilmek adına gerekli olan temel faktör çalışmak değil; ekonomik açıdan desteğe gerek duymamaktır (Hooks, 2006: 66).

Liberal feminizm kadına atfedilen duygusal, sevecen; erkeğe özgü kabul edilen mantıklı düşünme, korkusuz ve cesur olma gibi genel yargıları reddetmektedir. Bu bağlamda meslekler kadın ve erkek mesleği şeklinde sınıflandırılmamalıdır. Kadınlar erkekler ile aynı eğitimi aldığı sürece, erkeklerin yapmış olduğu işlerin tamamını

yapacaktır. Tüm bunların yanı sıra kadının temel hakları gerçekleştirmesi de engellenmemelidir (Donovan, 2014: 37-40). Liberal feminizm kadın ve erkek arasındaki her türlü hak ve sorumluluğun eşit biçimde dağıtılması gerektiğini ifade etmektedir. Liberal feminizme göre cinsiyet bazında ayrımcılığın temel nedenlerinden biri de hukuksal ayrımcılıktır. Hukuksal ayrımcılığın sona ermesiyle birlikte kadın ve erkek arasındaki ayrımcılık da sona erecektir (Erzene- Bürgin, 2014: 5).

Onlar için en önemli faktörlerden biri fırsat eşitliğidir. Bu eşitlik her alanda gerçekleşmelidir. Yalnızca eğitimde değil, kamusal alanda, medeni hakların elde edilmesi gibi durumlarda da kendini gösterebilmelidir (Ersöz, 2016: 48). Liberal feminizm, iktidarın var olan düzenlemeleri arasında reformlar gerçekleştirerek eşitlikçi bir sistem oluşturmayı hedeflemiştir. Aydınlanmacı liberal feminizmin temel hedefi toplumsal bir değişiklik yapmak, toplum düzenini değiştirip baştan yaratmak değildir. Bu yaklaşım yalnızca kadın ve erkek arasında eşitlik olmasını talep etmektedir. Aynı zamanda kadınların sahip olduğu bir kültürden, yaklaşımdan, bir ayırmadan söz etmemektedir (Ehrlich, 2005).

Son tahlilde kadın, aklının yol göstericiliği ile birlikte kendisine sunulmuş küçük alanı kabul etmeyecek, kendisine empoze edilmeye çalışılan görev ve sorumluluklara eleştirel bir tutumla yaklaşacak, patriyarkal düzenin iktidarı karşısında güçlenerek direnecektir. Aldığı eşit eğitim sayesinde istihdamda var olabilecek, kendisinin ve yeteneklerinin farkına varacaktır (Aktaş, 2013: 63). Yani aydınlanmacı liberal feminizm kadının, zihinsel potansiyelinin farkına vararak, bu potansiyelin ışığında sonsuz biçimde itaate son vereceğini ileri süren bir düşünce olarak kabul edilebilmektedir.

2.2. Kültürel Feminizm

19. yüzyılda Margaret Fuller'in 'Kadın' isimli eserini yayımlaması, kültürel feminizmi ortaya çıkaran hareket olmuştur. Kültürel feminizmin aydınlanmacı liberal feminizm ile ortak özelliği eğitimin önemini, kadının kamusal alana dahil olmasının gerekliliğini savunuyor olmasıdır. Bu iki yaklaşımı birbirinden ayıran en temel özelliklerden biri siyasi hiçbir amacının olmaması, diğeri kültürel feminizmin hayatın akıldışı, sezgisel yönlerinin de olduğu ve bunların göz ardı edilmemesi gerektiğini ileri sürmesidir. Yani kadına karşı tutum ve davranışların değişmesi gerektiğini savunmaktadırlar (Erzene- Bürgin, 2014: 9). Nitekim aydınlanmacı liberal feminizm kadın ve erkeğin aynı olduğunu düşünürken, kültürel feminizm için bu doğru değildir;

kadın ve erkek arasında birtakım farklı özellikler bulunmaktadır (Sevim, 2005: 61-62). Bu açıdan kültürel feminizm kadın ve erkeğin benzerlikleri üzerinde duran bir yaklaşım değildir. Kültürel feminizmin üzerinde durduğu konu kadınların nitelikleridir. Bu yaklaşımın temelini anaerkil bakış açısı oluşturmaktadır*. Kültürel feminizm ayrıca liberal feminizmin uzak kaldığı evlilik, ev içi işlerin paylaşımı gibi konularla da ilgilenmiştir. Konuyla ilgili Gilman (1898) kadına evlilik nedeniyle yüklenen sorumlulukları eleştirel bir bakış açısıyla incelemiştir. Gilman için kadının yapmış olduğu işler onun değersizleşmesinin kanıtıdır ve kadın toplum içinde kısmen de olsa değer kazanmak istiyorsa anne olmak zorundadır; fakat anne olduktan sonra tek görevi ev içi işler ve annelik olduğu için toplumsal hayattan, çalışma yaşamından uzaklaşmaktadır. Gilman bu durumu şu sözlere ifade etmiştir:

'İnsan anne olduğunda beyinde ve vücudundaki hakimiyetini tamamen kaybetmek zorunda mı? Bununla birlikte gücünü, çalışma azmini, yetenek ve becerilerini de mi kaybetmek zorunda?'

Bu durumun önlenmesinin en temel yolu ise görev ve sorumlulukların kadın ve erkek arasında eşit biçimde paylaşılmasıdır.

Kültürel feminizmi liberal feminizmden ayrı kılan bir diğer durum askerliğe karşı yaklaşımlarıdır. Aydınlanmacı liberal feminizme göre kadın erkeklerin yapmış olduğu her şeyi başarıyla yerine getirebilmektedir. Dolayısıyla askerlik de yapabilmektedir. Kültürel feminizm ise bu durumu kabul etmemekte, eleştirmektedir. Askerlik yapabilmek için savaşçı bir yapıya sahip olunması şarttır. Kültürel feministler savaşa karşıdırlar, onlara göre kadınların savaşçı bir yapıları bulunmamaktadır. Kadınlar barışçıl karaktere sahiptir ve bu nedenle toplum içinde savaş düşüncesini ortadan kaldırıp, barışı, iyiliği, huzuru getirmektedir (Donovan, 2014: 130). Kültürel feministler kadınların sahip olduğu karakter özelliklerini, düşüncelerini, yaşam şeklini toplumun tamamına yayıp çatışmaları, huzursuzlukları, savaşları önlemek istedikleri için kadınların siyasal yaşama katılımını desteklemektedirler. Yani kadınların siyasal yaşama katılımını talep etmelerinin arkasında kadın ve erkeğin aynı olduğu inancı yoktur. Kültürel feministler kadınlık alanlarını 'kutsal' olarak adlandırırlar (Hyde, 2018). Kültürel feminizmde kadının özgürleşmesi, kendini gerçekleştirme ile toplumun gelişmesi, güzelleşmesi birbirine

* Anaerkillik toplumda kadının özellikle annelerin daha çok söz hakkının bulunmasıdır.

eşdeğerdir. Bunun nedeni kadınlarda, erkeklerde olmayan bir enerjinin bulunmasıdır. Bu enerji aklın ötesinde sezgisel bir güçtür. Olay ve durumların anlaşılmasında aklın ötesinde ve erkeklerde olmayan sezginin kullanılması nedeniyle erkekler bu durumu kimi zaman anlayamamışlardır. Kavrayamadıkları bir güç karşısında kaldıkları için kadınları küçümseme yoluna gitmişlerdir (Donovan, 2016: 78). Kadınların erkeklerden farklı bir düşünce yapıları ve dolayısıyla yaşamları bulunmaktadır. Bu yaşam erkeklerin yaşamlarından daha üstündür (Baer, 2013).

Kültürel feminizme göre kadınlarla ilgili sorunlar kadına verilen eşit haklar ile çözüme ulaşamamaktadır. Bu durumun nedeni kadın ve erkek arasındaki ayrımcılığın yalnızca biyolojik ya da hukuksal olmadığını düşünmeleridir. Eğer cinsiyet ayrımcılığı yalnızca biyolojik farklılıklardan ileri gelseydi dünyadaki tüm kadınlar ve erkekler birbirinin aynısı olurdu ya da ayrımcılık hukuksal yollarla çözülebilseydi kadın ve erkek haklarının eşit olduğu kesimlerde ayrımcılık görülmezdi; fakat kültürel feministler için cinsiyet eşitsizliği bu kadar basite indirgenemeyecek bir sorundur. Bu sorunun tek bir nedeni yoktur. Birçok faktör eşitsizliği etkilemektedir (Erzene- Bürgin, 2014: 11). Dolayısıyla bu sorunların çözülmesi için kültürel bir dönüşümün gerçekleşmesi gerekmektedir. Yani kültürel feministler siyasal kökten bir değişimden daha çok geniş alanlı bir kültürel dönüşüm taraftarıdır. Bu noktada bu kuram kadınlar için özel uygulama, yasa ve düzen talep etmektedir (Yörük, 2009: 66).

Kültürel feminizme göre kadınlar toplumda cinsel bir meta olarak görülmektedir. Bu durumu ortadan kaldırmak adına girişimlerde bulunulmalıdır. Bu açıdan kadın bedeniyle ilgili kararların tümünü kendisi verebilmeli, kürtaj gibi konularda söz sahibi tek kişi kadın olmalıdır. Bunun yanı sıra eşcinsellik de toplum tarafından kabul edilip, onaylanmalıdır (Özsöz, 2008: 55). Anaerkil sistem, dışil etkiyle yönetilen, şekillendirilen bir toplum sistemidir. Kültürel feminizmin de temelini anaerkil sistemin oluşturduğu söylenebilmektedir (Donovan, 2014: 74). Bu bağlamda kadının bakış açısıyla toplumu değiştirmesiyle beraber eril zihniyetin yozlaşmışlığı yok olacaktır (Yükselbaba, 2016: 132). Son tahlilde kültürel feminizm, kadınlara saygı duyulan, kadınların özgürleşeceği ve bu sayede toplumun olumlu yönde değişeceği kültürel geleneklerin arayışı içinde olmuştur.

2.3. Anarşist Feminizm

Anarşizm düşüncesinin temeli devlet otoritesini reddetmesi, karşı çıkmasıdır. Anarşizme göre bireylerin gönüllü katılımları devletin yönetiminden, tahakkümünden, baskısından daha idealdir (Woodcock, 2004: 369). Kısaca anarşizm savunucuları tarafından insanların yapmış ve uygulamış olduğu tüm yapılara karşı, yönetim biçimlerinin baskı temeliyle gerçekleştiğini ve bu yüzden gereksiz olduğunu savunan toplumsal düzen felsefesi olarak tanımlanmaktadır (Goldman, 2017: 14). Anarşizm için temel eleştiriler fikrin idealine karşın uygulanamayacak bir yapıya sahip olması ve şiddet yanlısı görüldüğü için tehlike arz ettiğine yöneliktir. Anarşizm ise bu eleştirilere kendisinin uygulanabilecek enerjiye sahip olduğunu ve cehalet karşısında durarak toplumun sağlıklı dokularına dokunmadan sağlıklı, baskıcı dokularını yok etmeyi amaçladığını belirtmektedir.

Anarşist feminizmi temsil eden iki önemli feminist Victoria Woodhull ve Emma Goldman'dır. Victoria Woodhull evlilik fikrinden uzaklaşmış, onun yerine serbest aşkı tavsiye etmiştir. Emma Goldman açısından evlilik kadınlar için yaşamlarının görece refahını devam ettirecek bir hayat sigortası, erkekler için de nesillerinin devamını sağlayacak bir oyun görevindedir. Evlilik yalnızca kadının erkeğe bağımlılığıyla sonuçlanmaktadır. Evlenirken yemin etmek dahi kadınlar açısından baskının şiddetini artırmaktadır. Kadınlar için evlilik evin düzenini sağlamak, çocuk dünyaya getirip onun bakımını gerçekleştirmekten ibaret bir olgudur (Goldman, 2006: 16-22). Yani erkeklerin evlilik amacı yaşam maliyetlerini minimuma indirecek ve hayatlarının sonuna kadar kendilerinin ihtiyaçlarını giderecek, kölelelik yapacak bir eş ya da bakıcıya sahip olmaktır (Goldman, 2017: 109). Eşlerinin geçimlerini sağlaması karşılığında kadınlar hem ev içi işleri yaparak emeklerinin büyük bölümünü hem de nesillerini devam ettirecek gücün kontrolünü vermektedir.

Emma Goldman sınırlar ile daraltılmamış, özgürlükçü bir dünya talebinde bulunmaktadır. Üstelik kadınlara baskı uygulamanın, özgürlüklerine müdahale edilmesinin kökeninin sistem olduğunu ifade etmiştir. Emma Goldman ayrıca eşcinsellerin de yanında olmuş, haklarını desteklemiştir ve bu hakları net bir biçimde destekleyen ilk Amerikalı feminist olmuştur (Sevim, 2005: 63).

Anarşist feminizme göre devlet ile ataerkil sistemin hedefleri aynıdır. Onlar, aynı amaca farklı yollardan ilerleyen baskıcı iki düzenlemedir. Ataerki ve devlet dolayısıyla iktidar bireyin davranışlarını kontrol eden baskıcı bir sistemdir ve korkuyu temsil etmektedir (Goldman, 2017: 18). Bu bağlamda devletin yok edilmesi ataerkil sistemi besleyen düzenin yok edilmesi demektir. Eğer devlet ortadan kaldırılırsa ataerkil sistem de sona erecektir. Bu amaçla kişiler birleşerek anarşizm temelinde toplanmalı ve sistemi sorgulayıp, karşı çıkararak yok etmelidir. Eşitsizliği mevcut kılan devletin bu tür yapılanmalarının önüne geçmenin tek yolu ise anarşizmdir. Anarşist feministler zorbalığın, tahakküm uygulamanın, kısıtlamaların, otorite biçimlerinin ortadan kaldırılması için oluşturulan örgütlenmelerin toplum düzenini yok etmek olduğunu bilincindedir. Bu örgütlenmeler yeni toplumsal yapıların inşa edilmesi anlamına gelmektedir (Baer, 2013).

2.4. Radikal Feminizm

Radikal feminist yaklaşımın ortaya çıkışı 1970'lerin başına rastlamaktadır. Yaklaşımın düşüş eğilimi ise 1970'lerin ortasıdır (Hyde, 2018). Radikal feminizm yapısal örgütlenme yetersizliği, hiyerarşi ve lider eksiklikleriyle dikkat çekmektedir. (Ramazanoğlu, 1998: 28). Bu yaklaşım, diğer feminist kuramların yetersiz oluşu düşüncesiyle geliştirilmiştir. Radikal feminizm, özellikle marksist ve liberal feminist kuramı eleştirmek, tepki göstermek amacıyla gündeme gelmiştir. Radikal feminizm özellikle marksist feminizmin ortaya çıkardığı ataerkillik kavramını geliştirmiştir. Bu kavram, aile içinde erkeğin tahakkümünü anlatması amacıyla kullanılmıştır ve kurama göre erkeğin kadın üzerinde söz sahibi olmasının temel nedeni ataerkil sistemdir (Ersöz, 2016: 50). Ataerkil sistem ve dolayısıyla ataerkil sistemin oluşturduğu aile yapısı tamamen kadına baskı ve tahakküm uygulamak, onu değersizleştirmek ve ikincil konuma dahil etmek amacıyla gündeme gelmiş iktidar ilişkisine dayalı bir yapıdır. Bu yapıda erkekler kendi konum ve iktidarlarını korumak amacıyla kadını sömürmekte ve onların ikincil konumda yer almalarına neden olmaktadır (Erzene- Bürgin, 2014: 23). Radikal feminizmin ideolojik özü kadınların ezilen bir sınıf olarak birleşmesini istemektir. Kadınlar birleşerek ataerkilliği ortadan kaldırmak için güçlenecektir (Hyde, 2018).

Radikal feminizmin temelini 'kişisel olan politiktir' sloganı oluşturmaktadır. Bu slogan ile dikkat çekilmek istenen nokta sınıfsal ilk yapının kadın ve erkek arasında meydana getirilmiş olması ve kadınların hayatlarını kendilerinin kurması gerektiğidir

(Hartmann, 2006: 9). Kısaca bu analizlerin içinde bireylerin kişisel yaşamları da bulunmaktadır (Walby, 2014: 14). Sınıfsal bir yapı oluşturulmak isteniyorsa bunun ilk adımını kadınlar oluşturmaktadır. En başta kadınlar baskı altına alınarak, üzerlerinde tahakküm uygulanarak ikincil bir pozisyona itilmişlerdir ve bu sayede sınıfsal yapı meydana getirilmiştir. Bu bağlamda radikal feminist yaklaşım kadınları erkeklerin hakim olduğu bir toplumda üzerlerinde baskı kurulan baskı, denetim, tahakküm uygulanan, sürekli ezilen, aşağılanan 'kız kardeşlik' olarak yorumlamıştır (Ramazanoğlu, 1998: 32). Bu kız kardeşliğin içinde erkeklere yer vermemişlerdir. Erkekler ile birlikte, barış içinde organizasyonlar yapmayı reddetmişlerdir. Onlara göre kadınların özgürlüğünü yalnızca kadınlar istemektedir ve bu yüzden özgürlük için yalnızca kadınlar ile iş birliği yapılmalıdır (Notz, 2018: 19).

Radikal feminizme göre toplumda ortaya çıkan sorunların yapıtaşını ataerkil sistem oluşturmaktadır. Ataerkil sistemin gücüyle kast sisteminin olduğu da söylenebilmektedir ve kast sistemi aynı zamanda kadınların kültürünü de hapsetmektedir. Ataerkil sistem varlığını koruyabilmek adına birtakım yaptırımlarda bulunmaktadır. Bu yaptırımların arasında tecavüz de bulunmaktadır. Radikal feminizm tecavüzü yalnızca şiddet olarak kabul etmemekte aynı zamanda 'terörist eylem' olarak da değerlendirmektedir. Tecavüz, erkeğin kadını ele geçirmesinin, baskı altına alıp hapsetmesinin önemli sayılabilecek bir sembolüdür. Radikal feminizme göre 'eril ideoloji' olarak adlandırılan tecavüz, erkeklerin üstünlüğünü, gücünü sergileme, kabul ettirme yöntemidir. Ataerkil sistem kadınları bu ve buna benzer zorlamalara maruz bırakmaktadır (Donovan, 2014: 266-275).

Radikal feminizme göre cinsiyete dair eşitlik yalnızca devrimci bir yaklaşım sayesinde gerçekleşebilecektir. Bu yaklaşım özellikle ataerkillik, evlilik, annelik gibi konular üzerinde yoğunlaşmalıdır. Devrimin gerekli ilk aşaması kadınların özgürleşebilmesi adına kapitalizm ve ataerkil sistemden kurtulmaktır. Kapitalizm ve ataerkil sistem birtakım düzenleme ile düzelmekte ve değiştirilememektedir; ortadan kaldırılması gerekmektedir. Bu bağlamda radikal feministler tüm erkek ve kurumlara karşıdır. Bu durumun nedeni ise hepsinin erkeklerin yani ataerkinin ürünü olmasıdır. Aynı zamanda radikal feminizm için tüm şiddet, baskı gibi eylemler erkekler nedeniyle gündeme gelmekte ve yaşanmaktadır (Shibles, 1989). Dolayısıyla erkeklerin beslediği ataerkil sistemin ortadan kaldırılması gerekmektedir. Ataerkil sistemin yok edilebilmesi

için erkeğin üstünlüğünün yok edilmesi gerekmektedir. Eğer erkeğin üstünlüğü biyolojik nedenlerden kaynaklanmaktaysa, bu üstünlük yok edilecektir. Erkeğin üstünlüğünün sona ermesi için gerekenleri teknoloji yerine getirecektir. Gelişen teknolojiyle birlikte erkekler de çocuk dünyaya getirebilecektir ve taşıyıcı annelik gündeme gelecektir. Radikal feminizm için bireyler arasında çıkan çatışmaların temel nedeni cinsiyet ile ilgilidir, cinsiyet çatışmalarıdır. Bu nedenle ataerkilliğin ortadan kaldırılması ve feminist hareketlerin başarılı olarak amaçlarına ulaşabilmesi için teknolojinin de üreme adına çalışmalar yaparak bu amaca hizmet etmesi gerekmektedir. Teknolojinin gelişmesiyle birlikte erkekler de tıpkı kadınlar gibi çocuk dünyaya getirdiğinde toplumsal cinsiyet rolleri arasındaki ayrım söz konusu olmayacaktır. Fark edildiği üzere radikal feminizm düşüncesi daha çok kadın ile erkek arasındaki biyolojik farklılıklar üzerinde durmaktadır (Sevim, 2005: 75-76). Radikal feminizme göre erkeğin üstünlüğünü ortadan kaldıracak, cinsiyet eşitsizliğini bitirecek, kadınların değer görmesini sağlayacak temel etken biyolojik değişiktir. Bunun dışında kadının çalışma yaşamına girmesi, haklarla donatılması gibi değişiklikler cinsiyet eşitliğini sağlamada yeterli kalmayacaktır. Burada belirtilmesi gereken husus bazı radikal feministlerin buna katılmaması ve sorunun biyolojik farklılıklardan kaynaklanmadığını belirtmesidir. Onlara göre erkeklerin doğum yapamıyorken kadınların yapması sorun değildir; onlar sorunun toplumun kadının doğum yapmasına karşı küçümseyici tavır sergilemesinden kaynaklandığını belirtmektedir. Bu bağlamda söylenebilir ki radikal feministler toplumun özel olarak kabul ettiği tüm değerleri politikleştirerek sorgulamaktadır (Ramazanoğlu, 1998: 32).

Radikal feministlere göre annelik hakkında bazı yanlış düşünceler söz konusudur. Onlara göre anneliğin bir ihtiyaç olduğu düşüncesi yanlıştır. Radikal feministler anneliğin doğuştan gelmediğini, toplum tarafından öğretilerek kız çocuklarına küçük yaşlardan itibaren annelik duygusunun aşılandığını belirtmektedir. Radikal feministlerin annelik ile ilgili farklı yaklaşım getirdiği diğer konu ise çocukların biyolojik annelerine duyguları gereksinim noktasıdır. Bazı radikal feministler biyolojik anneliği savunmakta, cinsiyet ile ilgili sorunların kadınların çocuk sahibi olmasından değil; toplumdaki kaynaklandığını ifade etmektedir. Bazı radikal feministler ise çocuğu biyolojik annenin daha iyi yetiştirdiğini düşünmektedir; fakat aynı zamanda çocuğu birden çok kişi yetiştirdiğinde, daha kolay bir biçimde sosyalleşeceğini söylemektedir. Bunlarla birlikte asıl olan kadının kendisiyle ilgili bütün kararları kendisinin vermesidir. Nüfus politikalarına kadar

düzenlemeleri erkekler yapmaktadır ve bu durum yanlıştır. Kadınların çocuk sahibi olmasıyla ilgili düşüncesi de yalnızca kendisini ilgilendirmelidir. Kadın dilerse çocuk dünyaya getirmeli, böyle bir isteği yoksa da getirmemelidir. Kendilerini yakından ilgilendiren bu tip konular hakkında kadınlar daha doğru kararı verecektir (Sevim, 2005: 77-82).

Radikal feminizmin aşk ve evlilik ile ilgili de teorileri mevcuttur. Savunucularına göre kadının aşık olup, evlenip, aile kurması onun ikincil konumunun temelini oluşturmaktadır (Çak, 2010). Aşk zihni arka plana atan bir faktördür. Dolayısıyla aşk özellikle kadınların zihnini uyuşturmaktadır. Erkeklerin toplum adına üretim yaparken, kadınların kendilerini aşka adanmasının sebebi budur. Aşk kadının gelişmesini engellemektedir.

Son tahlilde radikal feminizm cinsiyetin ve dolayısıyla kadınlığın toplumsal inşası, kadınların çocuk sahibi olma kararını kendilerinin verebilmeleri, cinsel şiddet gibi konular üzerinde durmuştur. Radikal feminizmin oluşturduğu sistematik bir teori yoktur; fakat annelik, aile hakkında geleneksel görüşlere karşı çıkararak farklı öneriler gündeme getirmiştir. Bu anlamda önemli bir kuram olarak yerini almıştır.

2.5. Varoluşçuluk, Psikanaliz ve Feminizm

Bireyin kendi içindeki, özündeki özgürlük ve mutluluğa odaklanan varoluşçuluk felsefesi, hakikati bularak esasın tanımını yapmayı hedeflemiştir. Varoluşun bilinen bir tanımı bulunmamaktadır. Bu nedenle öğretilmemektedir. Dolayısıyla onun anlaşılabilmesi için kendisini yaşamak gerekmektedir. Varoluşun kendini gösterebilmesi için bireyin özgürleşmesi gerekmektedir. Özgürlük, yalnızca insanların sahip olduğu bir özelliktir. Bu özgürlük bireyin hiçbir kısıtlamaya maruz kalmadan seçimlerde bulunabilmesi anlamına gelmektedir (Androne, 2012). Bireyin varoluşu onun özünden önce gelmektedir ve varoluşu ortaya çıkarmak adına birey içine yönelmeli, içine, kendine, duygularına odaklanmalıdır. Bu bağlamda varoluş felsefesini benimseyenler dış dünyaya, gündelik yaşama kendilerini kapatmış ve içlerine yönelmiş; mutluluğu kendi içlerinde, özlerinde, özgürlüklerinde aramıştır (Şentürk, 1999: 157-162).

Varoluşçu feminizmin kaynağını Simone de Beauvoir'ın 'İkinci Cins' isimli eseri oluşturmaktadır*. Varoluşçu feminizme göre insanların özgürlüğü önemli bir faktördür ve bu özgürlüğü engelleyen kurumların, farklılıkların insanların karşısına çıkarılması doğru bir yaklaşım değildir. Bu farklılıklar biyolojik ya da psikolojik boyutta olabilmektedir. Farklılıkları engel olarak kabul etmek son derece yanlıştır. Bu söylem kadın ve erkek arasında farklılığın olmadığını iddia etmek anlamına gelmemektedir. Yalnızca kadın ve erkek arasında çok fazla sayıda ve önemli ölçüde psikolojik ya da biyolojik ayrım varmış gibi düşünmek, bu farklılıkların erkekleri kadınlardan üstün konuma getirdiğini savunmak yanlıştır. Varoluşçu feminizm savunucuları için kadınların ikincil konuma itilmelerinin, öteki olarak kabul edilmelerinin nedeni bilinçli bir biçimde yapılan ayrımdır. Yani kadının erkeklerden biyolojik açıdan farklı oluşu onun ötekileştirilmesi için yeterli bir sebep değildir. Bu bağlamda kadının ikincil pozisyonda sabitleştirilmesinin esas nedeni onun biyolojik farklılıklarının olması değil; bu farklılıkların erkeklerin üstün olduğunu kabul ettirmeye çalışan iktidardır. Bu şekilde bir iktidar yapılanmasında toplum kadınları itaat etmeye zorlamaktadır. Beauvoir'ın duruma dikkat çekmek amacıyla ifade ettiği 'kadın doğulmaz, kadın olunur' sözü bu anlamda büyük önem taşımaktadır. Bu söz feminist literatürde yaygınlaşarak fazlasıyla kullanılmış ve oldukça popüler olmuştur (Taş, 2016: 170). Beauvoir, kadının ataerkil sistem ve kültürün bir eseri olduğunu belirtmiştir. Ona göre kadını kontrol altında tutma ve onu yönetme adına eş ve anne olma eylemleri kadına empoze edilmiştir. Bu sayede kadın bu rolleri benimseyerek kamusal alanda yer almayı talep dahi edememiştir (Beauvoir, 1993).

Kadın ve erkek arasındaki ayrımın, erkek üstünlüğünün sona ermesi, kadının toplumda önem kazanması için en temel husus toplumsal değerlerin değiştirilmesidir. Erkek egemenliğini onaylayarak bu durumu içselleştirip, itaat edenler kadınlardır ve bu duruma baş kaldırması gereken kişiler de onlardır. Beauvoir, kadınların karşılıklarına çıkan en büyük engelin toplum tarafından dayatılan zorunluluklar değil, yetişme biçimine dayalı olarak kadının kendi zihninde oluşturduğu engeller olduğunu belirtmiştir (Beauvoir, 1993). Bu noktada yapılan ayrımın sona ermesi için kadınlar fazlasıyla çaba göstermelidir. Varoluşçu feminizme göre gösterilen bu çabadan sonra kadınlar da

* Varoluşçuluk edebiyat alanında da yankı uyandırmıştır. Varoluşçuluk felsefesinden etkilenerek eser ortaya koyan yazarlara Kafka, Nietzsche, Gabriel Marcel, Hermann Hesse örnek gösterilebilmektedir.

mutluluğa ulaşabilecektir. İnsan yapısı gereği kendisine dayatılan her zorunluluğu, baskıyı reddetme ve değiştirme niteliğine sahiptir. Dolayısıyla kadınlar kendilerine dayatılan rolleri, eşitsizliği reddederek bunu değiştirebilecek güce sahiptir. Kadının kendisine uygulanan baskı ve tahakkümü kabul etmeyip değiştirmesi kolay bir süreç değildir; fakat kadın isterse bunu gerçekleştirebilmektedir ve gerçekleştirmek zorundadır (Demir, 1997: 99). Varoluşçu feminizm Psikanalizi de bu noktada eleştirmektedir. Onlara göre psikanaliz biyolojik farkların üzerinde oldukça durarak cinselliği merkez olarak kabul etmektedir ve bu oldukça yanlış bir düşüncedir (Sevim, 2005: 71-74). Bu noktada ifade etmek gerekir ki psikanalizin kurucusu olan Freud, feminist değildir. Freud, kadınların ikincil konumda olmasıyla ilgili yeni yaklaşımlar gündeme getirmiştir ve aile içindeki ilişkileri araştıran ilk kişidir. Freud da tıpkı Jung gibi bireyde yalnızca erillik ya da yalnızca dişilik bulunmadığını belirtmiştir. Freud sadizm ile erilliği, mazoşizm ile de dişiliği özdeşleştirmiştir (Donovan, 2014: 179). Sadizm, bireye acı yaşatmaktan zevk alma durumudur. Mazoşizm ise karşı tarafın kendisine acı yaşatmasından zevk almaktır. Erkekler kadınlara acı vererek onların itaat etmesini sağlamaktan, üzerlerinde baskı kurarak aşağılamaktan zevk almaktadır. Kadınlar da bu kendilerine uygulanan bu baskıdan, tahakkümden zevk almaktadır.

Freud için kız ve erkek çocukların başlangıçtaki döneminde odak noktaları sadece anneleridir. Tüm ilgilerini annelerine yöneltmektedirler. Freud bu dönemi oral dönem olarak adlandırmaktadır. Oral dönem 0 ile 2 yaş arasındadır. Ardından çocukların tuvalet eğitimlerinin önem arz ettiği anal dönem gelmektedir. Anal dönem 2-3 yaş arasını kapsamaktadır. Anal dönemi takip eden ve 3 ile 6 yaş arası için kullanılan fallik dönemde çocuklar cinsellikleriyle ilgili birtakım izlenimlerde bulunmaktadır. Sonra 6 ile 12 yaş arasında cinsel içgüdülerin gizlendiği latent dönem, 12 yaş ve sonrasında kapsayan cinsel çekiciliğin, toplumsallaşma, grup çalışmaları, evlilik ve aile kurma isteğinin gün yüzüne çıktığı genital dönem mevcut olmaktadır (Philip, 2010). Feminist teoriler açısından Freud'un fallik dönem için mevcut söylemleri oldukça önem taşımaktadır. Freud'a göre çocuklar, ergenlik dönemine kadar benzer özellikleri barındırmaktadır. Kadın ile erkek arasındaki farklılıklar ergenlik döneminden sonra yaşanmaktadır. Farklılıkların yaşanmasına kadar geçen sürede çocuklar cinsiyetleri fark etmeksizin erkek karakterini taşımaktadır. Yani Freud cinsel açıdan teklikten bahsetmektedir. Fallik dönemde çocuklar 6 yaşlarına geldiğinde cinsel organlarının farkına varmaya başlamaktadır. Erkek çocuklar

kadınların cinsel organlarının kendilerinden farklı olduğunu görüp kadınların kastrasyona uğradığını düşünür ve tüm ilgisini annesinden alıp babasına yakınlık duymaya başlamaktadır (Freud, 1920). Erkek çocuğun ilgilini annesinden çekmesi ve babasına yönelmesi de bir reddediştir. Yani erkeklik kadınlığın, kadının reddedilmesine dayanmaktadır (Ramazanoğlu, 1998: 117). Kız çocukları da aynı şekilde kendilerinin kastrasyona maruz kaldığını düşünmekte ve içten içe erkek olma arzusu taşımaktadır. Kız çocuğu erkek olma arzusunun gerçekleşmeyeceğini anladığında bu defa ilgisini babasına yönelterek ondan çocuk sahibi olma arzusu duymaya başlamaktadır (Borovecki-Jakovljević & Matic, 2005). Dolayısıyla annesini rakip olarak algılamaya başlamaktadır. Peki kız çocuğu nasıl olur da tüm ilgisini annesinden alıp babasına yöneltebilmektedir? Bunun bir nedeni annesini kıskanmasıdır. Annesinin başkasına ilgi göstermesini, 'eksik' olması ve kendisini de 'eksik' yaratmasını kıskanmakta ve kadınlığın düşük bir statüde olduğunu düşünüp aşağılamaktadır. İkincisi ise babasının cinsel organını kıskanmasıdır. Erkek olmaya duyduğu arzuyu gerçekleştiremeyeceğini anlayan kız çocuğu bu arzudan vazgeçerek babasından çocuk sahibi olmayı arzulamaktadır. Dolayısıyla kız çocuğunu babasına yönlendiren 'vazgeçiş' durumudur (Freud, 2011). Aynı zamanda Freud, kadının daima erkeklerin cinsel organına sahip olmayı arzuladığını; fakat bu arzuyu uyuttuğunu belirtmektedir. Ona göre kadınlar bu arzuyu eşlerinden bir erkek çocuğa sahip olduklarında karşılayabileceklerini aksi takdirde çiftlerin gerçek ve tam mutluluğa ulaşamayacağını düşünmektedir (Freud, 1994: 133-150).

Freud'un erkek çocuğun biyolojik açıdan annesinden farklı, babasına benzer olduğunun farkına varıp, baskı uygulamaya başlaması ve kız çocuğun kadınlığı aşağılaması ve bu tahakküme uyum sağlaması yaklaşımı varoluşçu feminizme göre erkek egemenliğine dayanmaktadır ve bu noktada sıkça eleştiri oklarına maruz kalmıştır. Bu noktada Millet Freud'u kadınların aşağılanmasını, ikincil konumunu desteklemekle suçlanmıştır (Millet, 2018). Freud'un yaklaşımını eleştiren kişilerden biri de Beauvoir'dir. Beauvoir, kız çocuklarının babalarına karşı bir ilgi ya da kıskançlıkları varsa bu durum kendilerinde bulunmayıp, babalarında olan bir organa değil; toplumsal hiyerarşiye, iktidara olduğunu söylemiştir. Son tahlilde varoluşçu feminizm için kız çocukların erkeğin cinsel organına değil; egemenliğine ilgi duymuş, özenmişlerdir (Altun, 2008: 67-69).

2.6. Marksist Feminizm

Marksist yaklaşımın temel söylemi toplumda yaşanan eşitsizliklerin kaynağının kapitalizm olduğunu belirtmesidir. Kapitalizm, üretim araçları mülkiyetini temel alarak eşitsizlik üretmekte ve işçi sınıfının sömürülmesine yol açmaktadır. Marksizm proletaryanın birleşerek güçleneceğine ve bu güç ile birlikte sömürüyü yok edeceğine inanmaktadır. Yok edilen sömürü sonrası ise komünizm gelecektir (Marx ve Engels, 2018). Komünizm ile birlikte eski ataerkil aile sona erecek, kadın ve erkek arasındaki eşitsizlikler giderilecek, yeni bir toplumsal düzen meydana gelecektir (German, 2006: 72).

Marksist kuramın eleştiri aldığı önemli noktalardan biri kadın emeği ve ücretsiz ev içi emeğe karşı duyarsız kalmasıdır. Zaten feminist kuramın ortaya çıkmasını da bu faktörler sağlamıştır (Akis vd., 2009: 246). Marksist feministler kadınların ikincil konumlarının ekonomik, iktisadi düzenlemelerden kaynaklandığını düşünmektedir (Bhasin, 2003: 38). Marksist feminizm, feminizmi toplumun her üyesi için zulüm ve baskının yer almadığı daha adil ve eşit bir toplum hayali için araç olarak kullanmıştır (Notz, 2018: 25). Bu bağlamda marksist feminizm hem kadınların kadın olduğu için ezilmelerini sorgulayıp, haklarını savunurken hem de sömürülen işçi sınıfını sorgulayıp onların haklarını savunma görevini üstlenmiştir (Ramazanoğlu, 1998: 32). Bu yüzden de marksizm, 'ideoloji', 'sınıf bilinci', 'yabancılaşma' gibi kavramları feminist kuramda kullanarak önemli yaklaşımlar gündeme getirmiştir (Çakır, 2008: 185). Marksist feminizm için ataerkillik ayrı bir sistem değildir. Yalnızca kapitalizmin önemli bir parçası olarak varlığını devam ettirmektedir (Walby, 2014: 15). Radikal ve liberal feminizmin düşüncelerinde yer vermemesine rağmen marksist feminizme göre kadınlar arasında farklılıklar bulunmaktadır. Bu farklılıklara sınıfsal yapı, ırk gibi örnekler verilebilmektedir. Farklı sınıflar, farklı çıkarları gündeme getirmektedir (Ramazanoğlu, 1998: 36). Örneğin işgücü piyasasında yer alan ve birtakım özgürlüklere sahip bir kadın ile özel alanına mahkum olmuş bir kadının istek ve görüşleri farklılık gösterecektir. Toplumda farklılıkların meydana gelmiş olmasının nedeni mevcut eşitsizliklerdir. Bu bağlamda sınıfsal açıdan bakıldığında üst sınıfta bulunan kadınlar daha az eşitsizlik ve baskıya maruz kalırken, alt sınıfta yer alan kadınların maruz kaldığı eşitsizlik ve baskı oranı daha fazladır (Atan, 2015: 7). Burjuvazi kadınlar proleter kadınların yaşadığı zorbalık ile karşılaşmadığı için iki sınıfta yer alan kadınlar arasında farklılıklar

bulunmaktadır. Özetle kadınların baskı altına alınması farklılıkları gündeme getirmektedir ve bu farklılıkların temel sebebi sınıflı toplum yapısıdır (Çakır, 2008: 186). Marksist feminizme için eğer toplum içinde sınıf yapısıyla karşılaşıyorsa o toplumda mutlaka eşitsizlik vardır. Dolayısıyla kadın ve erkek arasında ayrımın olmaması talep ediliyorsa sınıf kavramının yok edilmesi gerekmektedir. Baskı altında olmayan sınıf yoktur. Bu baskının, sınıfsal yapının da kaynağına inildiğinde kapitalizm ile karşılaşılmaktadır. Kadının da baskı altına alınmasının, değer görmemesinin, toplumda erkeklere göre arka planda kalmasının nedeni kapitalizmdir. Kadın özgürleştirilmek isteniyorsa kapitalizmin ortadan kaldırılması gerekmektedir. Kapitalizm yok edildikten sonra onun tarafından beslenen sınıfsal yapılar da sona erecektir. Bu noktada belirtmek gerekir ki marksist feminist düşüncenin bu ifadesi kadınların erkekler tarafından da baskıya maruz kaldığını göz ardı ettiğini göstermektedir (Ramazanoğlu, 1998: 49).

Marksist feminizm kadınların maruz kaldığı engelleri metaforlar ile anlatmayı tercih etmiştir. Bu metaforlar aracılığıyla kadın proletarya, erkek burjuvazi olarak nitelendirilmiştir. Kadın, erkeğin sömürüsüne maruz kaldığı, toplumda daha önemsiz bir konumda yer aldığı, değersizleştirildiği için proletaryaya benzetilmiştir. Nasıl ki proletarya gününün büyük çoğunluğunu fabrikada kendisini geliştirmeden çalışmaya ayırıyorsa kadın da gününün büyük çoğunluğunu ev işlerine ayırmakta ve kendisini geliştirememektedir (Erzene- Bürgin, 2014: 13). Kadının toplumda bu denli zorluklar yaşamasının nedeni emeğinin işgücü piyasasında değersiz kabul edilmesidir. Kadının emeğinin değersiz olarak nitelendirilmesi onun harcadığı emekler sonucunda ücret alamamasına neden olmaktadır. Kadının emeğine değer verilerek onun işgücü piyasası içinde yer alması sağlanmalıdır; fakat bu yeterli bir çözüm değildir. Kapitalizm nedeniyle kadın emeği ucuz işgücü olarak değerlendirilmektedir. Bu nedenle kadın çalışma hayatında yer alsada dahi ucuz işgücü olarak çalışacaktır ve bu kadının karşılaştığı tek sorun olmayacaktır. Kadın işte çalıştıktan sonra, eve dönecek ve ev içinde emeğini tüketmeye, çalışmaya devam edecektir. Kapitalizm ile birlikte gelen aynı zamanda kadınları olumsuz etkileyen, ikincil konumda yer almalarına neden olan bir diğer sorun ise yabancılaşma kavramıdır. Marksist feministlere göre kadınlar yabancılaşma sürecini erkeklere göre daha yoğun hissetmektedir. Marksist feministler bu ve benzeri sorunların yasalar ve düzenlemeler ile çözülemeyeceğini belirtmektedir. Onlara göre kadınların maruz kaldıkları sorunların çözülmesi için gereken ilk adım ev işlerinin devlet tarafından

karşılanması ya da kadınlara ev içi görev ve sorumlulukları yerine getirdikleri için ücret verilmesidir. Bu noktada kadınlara ödenecek bu ücretin nereden finanse edileceği sorusu gündeme gelmektedir. Marksist feministler bu soruya iki öneri getirmiştir. İlki evli erkeklerden vergi yoluyla tahsil edilmesidir; fakat erkekten vergi yoluyla alınarak eşine ücret olarak verilmesi eleştirilere yol açmıştır. İkincisi ise bütün erkeklerden vergi alınmasıdır; ancak bu yol da bekar erkeklerin memnuniyetsizliği ile sonuçlanmıştır (Sevim, 2005: 64-70).

Üretim güçlerinden uzak olmak kadınların sömürülmesinin nedenlerinden biridir. Üretim gücünü elinde bulundurmayan, işgücü piyasasından dışlanan kadın dolayısıyla toplumda da ikincil planda, eşitsizliğin temel hedefi olacaktır (Yılmaz, 2012: 554). Bu bağlamda marksist feministler için insan doğası önemli ve değerlidir; ancak insanları diğer canlılardan ayıran en temel özellik, akıl değildir. Onlar için insanı diğer canlılardan farklı kılan en önemli faktör üretmesi, geçim kaynaklarını ortaya çıkarması, araçlarını yapabilmesidir (Çakır, 2008: 186).

Son tahlilde marksist feminizm için kadınların toplumsal açıdan değersiz kabul edilmesinin nedeni sermayedir. Sermaye hem kadını hem de erkeği eşit şekilde çalışma yaşamına kabul etmemektedir. Sermayenin mevcutlaştırdığı bu eşitsizliğin kaynağı kapitalizmdir. Kapitalizm, kadının çalışma yaşamına girip üretmesinden ziyade ev içinde emeğin yeniden üretimi için gerekli olan emeği gerçekleştirmesini talep etmektedir (Hartmann, 2006: 4). Bu nedenle kadınlar eğer işgücü piyasasında yer almayı ısrarla talep ederlerse, kamusal alanda yer aldıktan hemen sonra kendilerine dinlenecek zaman ayırmadan emeğin yeniden üretimini sağlamaktadır. Erkekler ise yalnızca işgücü piyasasındaki görevlerini yerine getirmektedir (Dikici, 2016: 527). Marksist feminizm, ailenin rollerin paylaşılmamasına yol açmasının yanı sıra ayrıca kadının itaatine, ikincil konumda yer almasına, değersizleşmesine, baskı ve zorbalığa maruz kalmasına neden olduğunu belirtmektedir (Hartmann, 2006: 5). Bu sorunun ortadan kaldırılması için ise ailenin yok edilmesi gerekmektedir (Dikici, 2016: 527). Ayrıca kadınların özgürleşmesi, kendilerine uygulanan tahakküme karşı çıkabilmeleri için çalışma yaşamında yer almaları ve kapitalizm ile onu yok etmek adına mücadele vermeleri oldukça önem arz etmektedir. (Hartmann, 2006: 6).

2.7. Sosyalist Feminizm

Sosyalist feminizmin marksist feminizmle aynı olduğu düşünülmekte ve genelde beraber ele alınmaktadır; fakat sosyalist feminizm aslında marksist ve radikal feminizm arasında bağ kurma amacındaki bir yaklaşımdır. Sosyalist feminizmin, marksist yaklaşımın radikal feminist düşünceler ile genişletilmesinden oluştuğu söylenebilmektedir. Dolayısıyla her iki kuramdan fikirleri barındırmaktadır. Sosyalist feminizm marksist yaklaşımın sınıfsal düşüncelerini, radikal yaklaşımın ise patriyarkal sistem ile ilgili fikirlerini benimsemiştir. Radikal feminizm cinsiyet eşitsizliğinin diğer tüm sorunlardan önemli olduğunu belirtirken, marksist feminizm sınıf mücadelesini tüm sorunların üstünde tutmaktadır. Sosyalist feminizm ise iki görüşü birleştirerek bu ikiliğe son vermiştir. Sosyalist feminizm, cinsiyet eşitsizliğini ataerkillik, sınıf, ırkçılık gibi kavramlarla açıklayarak feminist kuramlara yenilik getirmiştir (Demir, 1997: 80). Sosyalist feminizm kadınların kapitalist ekonomideki konumlarıyla ilgilenmektedir. Sosyalist feminizm yaklaşımı, kadın sorununun kapitalizm ile ilişkili olduğunu düşünmektedir (Connell, 1998: 63). Onlara göre kapitalizmi pekiştiren ve güçlendiren patriyarkadır. Onlara göre kapitalizm, cinsiyete dair oluşan ayrımcılığın temel nedenidir. Kapitalizmin, cinsiyet rollerini dağıtma biçimi, ekonomik durumların cinsiyet eşitsizliğini nasıl oluşturduğu ve erkek egemen sınıfı nasıl desteklediği açısından incelenmesi gerekmektedir (Çak, 2010). Bu noktada kapitalizmin erkek ve kadınları farklı şekilde sömürdüğünü belirtmek gerekmektedir. Kapitalizm, erkekleri düşük ücretle ve uzun saatler çalıştırarak sömürürken, kadınları ücretsiz biçimde çalıştırarak sömürmektedir. Yani kadınlar kapitalizmin gizli işçileri olmuştur (Davis, 1994: 217). Erkeklerin sömürülmesiyle birlikte mal üretimi gerçekleşmektedir ve bu kapitalist sömürünün artarak devam etmesine neden olmaktadır. Kadınların sömürülmesiyle birlikte ev içi işler, çocuk bakımı gerçekleşmektedir ve bu sömürü yoluyla birlikte ataerkil sömürünün artmasına neden olmaktadır (Delphy, 1980). Bu sömürülmeden en çok kadınlar etkilenmektedir. Erkekler de kadınlar gibi sömürülmede, işe yabancılaştırma sürecini yaşamaktadır; fakat sosyal çevrelerinde, iş ve arkadaş yaşamlarında kendilerini gerçekleştirebilmekte, sosyalleşebilmektedir. Kadınların ise böyle bir şansı bulunmamaktadır, onlara toplumla bütünleşebilecekleri herhangi bir alan bırakılmamıştır (Demir, 1997: 57).

Sosyalist yaklaşım için patriyarkanın kaynağını özel mülkiyet oluşturmaktadır. Özel mülkiyet, kadınların erkekler tarafından uğradıkları baskıya itaat etmesine ve bu tahakküm karşısında sessiz kalmasına neden olmaktadır. Bu sorunların yok edilmesi adına sosyalist bir devrimin gerçekleşmesi gerekmektedir. Aynı zamanda kapitalizm özellikle kadınları var olabilmek için tüketmeleri gerektiğine inandırmakta; fakat kadınları işgücü piyasasından dışlamaktadır (Giddens, 2012: 518). Kadınlar aynı işi hatta daha niteliksiz işleri yapmalarına rağmen erkeklere kıyasla daha düşük ücret almaktadır ve bu durum onların özel alana, ev işlerine yönelmelerine de neden olmaktadır (Walby, 2014: 68). Bunun yanı sıra belirtmek gerekir ki sosyalist feministlere göre kadın ücretli bir işte çalışsa dahi temel görevi ev işleri ile çocuk bakımı olacaktır (Hartsock, 2003: 283). Sosyalist feminizm feminizme sınıf kavramını da dahil etmiştir (Notz, 2018: 20). Onlar için ataerkillik yalnızca kadınla ilişkili bir sorun değildir; daha çok sınıfla ilişkilidir. İşte bu sebeple sosyalizm ve feminizm aynı yolda beraber ilerlemelidir. Tıpkı marksist feminizmde olduğu gibi sosyalist feminizm için de kadınlar farklılıklar göstermektedir. Marksist feminizmden farklı olarak sosyalist feminizmde kadınlar sınıflar arasındaki farklılıklarına göre değil, kapitalizmi yaşama tecrübelerine göre ayrılmaktadır. Sosyalist feminizmin marksist feminizmden bir diğer farkı da kadının maruz kaldığı baskıdan kurtulması adına devrimi beklememesi, bugünden başlayarak mücadele etmesi, çalışmalar yapması gerektiğine inanmasıdır. Sosyalist feminizmin bu düşüncesinin altında gerçekleşecek devrimin toplum içinde var olan tüm sorunları çözemeyecek olmasını düşünmesi bulunmaktadır (Altun, 2008: 60-62). Yani marksist feminizm ayrı bir kadın mücadelesine karşı çıkarken, sosyalist feminizmin özerk bir kadın hareketini desteklemektedir (Connell, 1998:63).

Sosyalist feminizmin bir diğer özelliği liberal feminizmi eleştirmesidir. Bu eleştirinin temel nedeni liberal yaklaşımın toplum içinde kadın ve erkek eşitliğini istemeyen çıkar gruplarını göz ardı ettiğini düşünmesidir.

Son tahlilde sosyalist feminizm, radikal feminist yaklaşımın görüşlerine önem vererek marksist yaklaşımın düşüncelerini kadınlara göre biçimlendirmeye çalışmıştır. Marksist feminizm kadınların toplumda değersiz oluşunun, ikincil planda kalmasının nedenini sınıflı toplum nedeniyle gerçekleştiğini savunurken, sosyalist feminizm bu durumun sebebinin sınıflı toplum olduğu kadar toplumsal cinsiyet algısından da kaynakladığını ifade etmiştir. Bu noktada belirtmek gerekir ki bazı sosyalist feministler

kadının ikincil konumunun tek nedeninin kapitalizm olduğunu belirtmektedir. Kadının özel alana hapsedilmesinin, emeğinin karşılığını alamamasının temel nedeni kapitalizmdir (Heywood, 2011: 253). Marksist feminizm için kadın ve erkek kurtuluş mücadelesi aynı anda yürümelidir ve bir kurtuluşa ulaşılacak isteniyorsa bu yalnızca sosyalizm ile gerçekleşebilmektedir. Yani kısaca sosyalist feminizmi marksist feminizmden ayıran en temel özellik marksist feminizmin sosyalizm ile birlikte kadın sorununun kendiliğinden çözüleceğine inanmasına karşı sosyalist feminizmin kadın sorununu ayrı bir biçimde incelemesidir (Notz, 2018: 89). Sosyalist feminizm ev işlerinin toplumsallaşması gerektiğini ve devletin bu konuda sorumluluk almasının şart olduğunu dile getirmektedir. Aynı zamanda sosyalist feminizm de evliliğe eleştirel biçimde bakmıştır. Marksist feminizme geniş perspektiften bakmaya çalışan ve onu geliştirme çabasında olan sosyalist feministler bazı soruları gündeme getirmiştir. Bu soruların en önemlilerinden biri, kadınların zaman içinde kamusal alana dahil olması, işgücü piyasasında yer almasının evdeki konumuna neden bir etkisinin olmadığıdır. Kadınlar dışlanmış oldukları çalışma yaşamına girerken, özel alandaki konumlarının aynı kalmasının nedeni ne olabilir? Ya da kapitalist düzenin kadınları ücretsiz biçimde neden sömürdüğünü anlatan marksist düşünce bu ücretsiz sömürüyü neden erkeklere uygulamadığını nasıl açıklamaktadır? Sosyalist feminizm bu soruların cevabına ulaşmaya çalışmıştır (Çakır, 2008: 185-187).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TOPLUMSAL CİNSİYET ile İLGİLİ KURAMLAR ve TOPLUMSAL CİNSİYETE DAİR YAPILAN ARAŞTIRMALAR

3.1. Toplumsal Cinsiyet Kuramları

3.1.1. Psikanalitik Kuram

Freud'un düşüncelerinden beslenen psikanalitik yaklaşım, toplumsal cinsiyetin gelişimine, aktarılmasına dair ortaya çıkan ilk kuramlardan biridir. Cinsel içgüdü olarak tanımlanan libido, Freud'un görüşlerinin temelini oluşturmaktadır. Bu kuram cinsiyetleri fark etmeksizin tüm çocukların hem cinsiyet hem de toplumsal cinsiyet açısından aynı özelliklere sahip olduğunu söylemektedir. Onları farklı kılan herhangi bir özellik bulunmamaktadır. Doğduklarında tüm çocukların libidoları aynıdır ve erkektir. Bu yüzden cinsiyetleri ne olursa olsun bütün çocukların cinsiyet algıları eril özellikler taşımaktadır. Çocuklar bu dönemde sevgi merkezi olarak annelerini seçmektedir. Bu süreç ortalama 5 yaşına kadar devam etmektedir. Çocuklar 5 yaşına geldiklerinde cinsiyetleri ile ilgili özellikleri değişmeye başlamakta ve çocuklar cinsiyetleri arasında farklılıkları fark etmektedir. Psikanalitik kuram için toplumsal cinsiyetle ilgili sorunlar biyolojik farklılıklar nedeniyle ortaya çıkmaktadır. Temel husus erkeğin cinsel organına sahip olunmamasıdır. Bu dönemde erkek çocuklar, kız çocuklardan farklı bir organa sahip olduklarını keşfetmektedir. Erkek çocukların korkusu da bu noktadan sonra başlamaktadır. Onlar kendilerinin tıpkı kız çocukları gibi olacağını, cinsel organlarını kaybedeceklerini düşünmekte ve ürkemektedirler. Kız çocukları ise erkeklerden eksik bir organlarının olduğunu düşünmekte ve onlara karşı kıskançlık duymaya başlamaktadır. Bu dönemde kız çocukları sevgi merkezini kendileri gibi eksik olan annelerinden çekerek babalarına aktarmaktadır. Kız çocukları annelerinin erkek çocuklarına verdiği organı kendilerine vermediklerini düşünmektedir. Bu nedenle ilgilerini annelerine odaklamaları yanlıştır. Kız çocuklarının kadınlığa geçişi bu şekilde gerçekleşmektedir. Erkek çocukları ise zaten biyolojik açıdan benzerlik gösterdikleri için babalarıyla bütünleşmektedir. Kadınlık ve erkeklik şeklindeki kategorileşme süreci bu biçimde kendini göstermektedir. Kız çocukları, anneleri vermemiş olsa da babalarının kendilerine bu organı vereceğini ummaktadır. Dolayısıyla babalarına karşı duydukları arzu ve kıskançlığı bir kenara bırakıp onlardan bebek sahibi olmayı istemektedir. Erkek çocuklarda ise böyle bir

kıskançlık söz konusu değildir. Freud erkek çocuklarının süperegolarının kız çocuklarına göre daha fazla geliştiğini düşünmektedir (Dökmen, 2009: 42-45).

Erkek çocukları kadınsı davranışlara karşı korku duymaları ve bu davranışları reddettikleri için, cinsel kimliklerini daha zor kazanmaktadır. Kız çocukları ise zaten annelerinin cinsel kimliklerini görüp içselleştirdikleri için bu durum onlar açısından daha kolay bir biçimde gerçekleşmektedir. Belirtmek gerekir ki erkek çocuk erilliği insan olmakla tanımlarken, kadını ise erkek olmayan şeklinde düşünmektedir (Donovan, 2014: 209-210). Sonuç olarak Freudien kuram, kadınların sahip olmadıkları cinsel organ yüzünden kıskançlık besledikleri, bu nedenle kendilerini daha değersiz hissettiğini ifade etmektedir. Benzer biçimde erkekler de bu organın varlığından güç alarak toplum içinde kendilerini daha değerli ve üstün görmektedir. Toplumsal cinsiyet sorunları ise tam bu noktada kendini göstermektedir.

3.1.2. Sosyal Öğrenme Kuramı

Toplumsal (sosyal) öğrenme kuramı Bandura tarafından geliştirilmiştir. Bandura sosyal öğrenme kuramını geliştirirken esas olarak öğrenme süreçlerini ve bu süreçlerin toplumsal izlerini gün yüzüne çıkarmayı amaçlamıştır; fakat sonra bu yaklaşım toplumsal cinsiyet kuramları arasında da kendine yer edinmiştir.

Bu kurama göre çocuklar çevrelerinde gerçekleşen durumları gözlemler ve kendileri de ona uygun davranışlarda bulunurlar. Dolayısıyla çocuğun davranışı gerçekleştirmesi için ödül ya da ceza sistemi gerekmemektedir; çocuk yalnızca gözlemleyerek davranışı öğrenip tekrarlayabilmektedir (Bandura, 1977). Yani çocuklar görüp, yaşayıp, bazen model alıp öğrenmektedir. Gözlemleyerek öğrenme model alınan bireyin davranışına odaklanmayı, davranışı anlamayı yani kodlamayı ve gerektiğinde taklit edebilmek adına hafızada depolamayı kapsamaktadır (Mercan, 2016: 12). Bu noktada belirtmek gerekir ki Bandura için gözlem yoluyla öğrenme taklit etmeyle aynı anlama gelmemektedir (Bandura, 1977). Örneğin yalan söylerken yakalanan bir kişinin ceza aldığını gören çocuğun yalan söylememesi gözlem yoluyla öğrenmektir; fakat taklit etmek değildir. Sosyal öğrenme kuramına göre gözlem yoluyla davranışın gerçekleşmesi dört süreçten oluşmaktadır. Bunlardan ilki dikkat etmedir. Gözlemci gerçekleştireceği davranışa dikkat etmez, davranış dikkatini çekmez ya da gözlemci bu davranışı algılayamayacak düzeydeyse öğrenme süreci gerçekleşmemektedir. Aynı zamanda modelin de ilgi çekiciliği, statüsü, gücü dikkat etme sürecinde önem arz etmektedir. İkinci

süreç ise akılda tutma sürecidir (Bandura, 1999). Bu süreçte kişinin dikkat ettiği davranışı aklında tutarak uygun zamanda gerçekleştirebilmesi gerekmektedir. Bireyin davranışla ilgili bilgiyi aklında tutması için sembolleştirmesi gerekmektedir. Sembolleştirmenin ise iki yöntemi mevcuttur. İlki bilginin zihinsel olarak resmedilmesidir. Diğerisi sözel imgelere dönüştürülmesidir (Seifert ve Sutton, 2009). Üçüncü süreç davranışı gerçekleştirmektir. Bu süreçte birey model aldığı kişinin davranışıyla aynı davranışı yerine getirmektedir. Bu noktada önemli olan davranışı gerçekleştirecek kişinin buna uygun koşullara sahip olmasıdır. Birey davranışı gerçekleştirmek istediğinde kendi davranışıyla modelin davranışını karşılaştırmaktadır. Ardından kendi davranışını modelinkine benzetmeye çalışmaktadır (Bandura, 1999). Gözlemleyerek davranışı gerçekleştiren kişi modeliyle arasındaki davranış farklılıklarını bu karşılaştırmayla birlikte gidermektedir. Semboller ile modelin davranışını hatırlaması bireyin kendi davranışıyla modelin davranışını karşılaştırmasına, gözden geçirmesine ve düzeltilmesine imkan sağlamaktadır (Hergenhahn ve Olson, 1996). Son süreç ise güdülenmedir. Bireyin davranışı ortaya koyması için güdülenme ihtiyacı bulunmaktadır (Bandura, 1999).

Sosyal öğrenme kuramına göre bir davranışın tekrar etme olasılığı takdir edilmesiyle doğru, cezalandırılmasıyla ters orantılıdır. Yani davranış onaylandığında tekrar edilme ihtimali artmaktadır. Tam tersi durumda yani davranış cezalandırıldığında o davranışın tekrar görülme olasılığı düşüktür. Kişi bir davranışı gerçekleştirdiğinde bu hoş karşılanıyorsa onu gözlemleyen kişi de bu davranışı gerçekleştirecektir (Topses, 2009: 225). Davranışın hoş karşılanması, ödüllendirilmesi davranışı dolaylı pekiştirme, cezalandırılması ise dolaylı ceza olarak adlandırılmaktadır. Bireyin davranışı öğrenmesini sağlayan ödüllendirilmesi ve cezalandırılmasının yanında farklı faktörler de bulunmaktadır. Bunlardan biri de dolaylı güdülenmedir. Çocuk, bir davranışı gerçekleştirdiğinde ona fayda sağlayacağını düşünmelidir. Örneğin başarılı olduğu için takdir belgesi alan birini gören çocuk da derslerine çalışma eğilimi gösterebilmektedir. Dolaylı duygu da bireylerin davranışları öğrenmesini etkileyen faktörler arasındadır. Kişilerin hayatlarında hiç yılan görmemişken yılandan korkması bunun örneği olabilmektedir. Bu durumun nedeni model aldıkları ve gözlem yaptıkları kişilerin de yılandan korkuyor olmasıdır. Davranışı etkileyen son faktör ise modelin özellikleridir. Kişiler kendilerine benzeyen modelleri gözlemleyerek davranışlarını gerçekleştirme eğilimindedir. Buna zıt olan durum ise kişilerin model seçiminde kendilerinden yüksek

statüdeki kişileri seçme olasılıklarının düşük statülerdekileri seçme olasılıklarından fazla olmasıdır. Bandura bu durumu yüksek statüde seçilen modellerin kendilerine yardımcı olacağını düşünmesinden kaynaklandığını söyleyerek açıklamıştır (Bandura, 1991).

Bu yaklaşımın toplumsal cinsiyet rollerinin içselleştirilmesine şu şekilde örnek verilebilmektedir: Erkek çocuk oyuncak bebek, pembe herhangi bir oyuncak ile ilgilendiğinde bu durum toplum tarafından hoş karşılanmayacaktır. Dolayısıyla erkek çocuk bu ilgisinden vazgeçecektir. Sosyal öğrenme kuramı ayrıca taklit etmenin farklı bir öğrenme biçimi olduğunu söylemektedir. Çocuklar, görüp deneyimledikleri davranışları edimleri taklit etmekte ve bu davranışları benimsemektedir (Dökmen, 2009: 60-62). Çocuk dünyaya geldiğinde biyolojik bir cinsiyete sahiptir; fakat toplumsal cinsiyet rollerini henüz bilmemektedir. Toplum çocuğun karşısına çeşitli davranış kalıpları çıkarmaktadır ve çocuk bu davranış kalıplarını taklit etmekte, öğrenmekte ve içselleştirmektedir (Connell, 1998: 255). Bu duruma örnek olarak kız çocuklarının annelerini taklit ederek makyaj yapma isteğinde olmaları verilebilmektedir. Aynı durum mutfak işlerinde de kendini göstermektedir. Annesinin bulaşık yıkadığını fark eden kız çocuğu, onu taklit etmek amacıyla bulaşık yıkamak istemektedir. Kız çocuğu annesinin taklit ettiği davranışlarıyla ilgili olarak takdir ediliyorsa ve bununla birlikte babasını izleyerek taklit ettiği davranışları için negatif bir tepkiyle karşılaşıyorsa bu durumda tamamen annesine yönelmekte ve babasının davranışlarını tekrar etmemektedir. Bu bağlamda sosyal öğrenme kuramı için cinsiyetlerine bakılmaksızın çocuklar, davranışlarını toplumun onları ödüllendirdiği veya cezalandırdığı kadarıyla öğrenmektedir. Yani toplumun oluşturduğu cinsiyet rolleri doğuştan gelmemekte; aile, okul, yaşanan çevre gibi birtakım araçlar ile öğrenilmektedir. Bu bilgiler ekseninde kadınların duygusallıkla, itaat etmeleriyle ilgili davranışları ile birlikte erkeklerin kadınlar üzerinde tahakküm kurmaya yönelik davranışlarının arkasında toplum bulunmaktadır. Sonuç olarak çocuklar dünyaya toplumsal cinsiyet algısına sahip bir şekilde dünyaya gelmemektedir. Çocuklar toplumsal cinsiyet algısını, cinsiyet rollerini deneyimleyerek öğrenmekte ve toplum bu davranışları içselleştirmesine neden olmaktadır (Kalan, 2010: 77).

3.1.3. Bilişsel Gelişim Kuramı

Bilişsel yaklaşımıcılar insanın algılayabilen, tepki gösterebilen, bilgileri işleme sokabilen ve davranışlarını buna göre biçimlendirebilen canlılar olduğunu belirtmiştir.

Bilişsel gelişim algılama, zihinsel süreçler, düşünme gibi kavramları içermektedir (Cüceloğlu, 2018: 25).

Toplumsal öğrenme kuramı kişilerin cinsiyet rollerini küçük yaşta toplumun öğrettiğini belirtmektedir. Bilişsel gelişim kuramı bu yaklaşıma farklı bir perspektiften bakmıştır. Bilişsel gelişim, bebeklik döneminde başlayarak aşamalar sonucunda bilinçli düşünce ve problem çözme yeteneklerinin aşamalı olarak kazanılması sürecidir (Kaplan & Sadock, 1991: 36). Yani kişinin yaşamı anlaması için gerekli zihinsel faaliyetlerindeki gelişim, bilişsel gelişim olarak adlandırılmaktadır. Bilişsel gelişim ile ilgili en önemli katkıları Jean Piaget yapmıştır. Piaget'ye göre bilişsel gelişim beyin ile sinir sisteminin yeterli olgunluğa ulaşması sonucu kişinin topluma uyum sağlamasıyla gerçekleşmektedir. Piaget kuramını şema, uyum sağlama, asimilasyon, uyma ve dengeleme kavramlarından yararlanarak açıklamıştır. Şema kavramı kişinin çevresini algılayabilmesi adına önem taşımaktadır. Şema bireyin zihnindeki içinin doldurulmasını bekleyen boş çerçeve olarak betimlenebilmektedir. Kişi bu çerçeveye bilgileri yerleştirmektedir. Çocuğun zihnindeki şemayı görebilmenin en temel yolu çevresindeki uyarıcı faktörlere karşı tutum ve davranışlarını incelemektir (Senemoğlu, 2011). Örneğin eline lego parçaları verilen 2 aylık bebek onları emmeye çalışacaktır. 10 aylık bebek ise lego parçalarını birbirine vurma eğilimi gösterecektir. 2 yaşındaki çocuk üst üste koyarken 5 yaşındaki çocuk parçaları birleştirerek şekiller oluşturmaya çalışacaktır. Tüm bunlar kişinin zihnindeki şemayla ilgilidir. Diğer aşama uyum sürecidir. Piaget çocukları sürekli devam eden adaptasyon sürecine aktif olarak katılan kişiler olarak görmektedir. Çocuklar çevrelerinde gördükleri yeni nesnelere ile birlikte yeni şemalar oluşturarak topluma uyum sağlamaya çalışmaktadır. Bu uyum süreci asimilasyon ve uyma olarak karşımıza çıkmaktadır. Asimilasyon kişinin kendisinde olan şemalarla çevresinde uyma durumudur (Lefa, 2014: 3). Örneğin papatya gören çocuk bunun bir bitki olduğunu öğrenip ardından karanfil gördüğünde onun da bitki olduğunu söylüyorsa bu asimilasyondur. Kişinin gördükleri karşısında yeni nesnelere oluşturması ise uyma olarak adlandırılmaktadır. Son olarak dengeleme süreci ise asimilasyon ve uyma arasındaki dengedir. Dengesizlik bireyin bilgisi ile gördüğü durumun farklı olma durumudur. Denge sürecinde öğrenilen bilgi için yeni şema oluşturulmaktadır. Böylece bilişsel denge sağlanmaktadır (Ergin, 2016: 109). Piaget, bilişsel gelişim evrelerini dörde ayırmıştır. Bu evreler sırayla gözlemlenmektedir; fakat tahmini yaş grupları farklılık gösterebilmektedir. Bunlardan ilki duyuşsal- motor

evresidir. Bu evre 0 ile 2 yaş arasını kapsamaktadır. Bu dönemde çocuklar kendilerini dış dünyadan bağımsız olarak görebilmektedir ve davranışları reflekse dayalı olabilmektedir. diğer evre işlem öncesi evresidir ve 2 ile 7 yaş arasındadır. Bu dönemde çocuklar çevrelerinde gördükleri nesnelere birtakım sembollerden yararlanarak ayırt etmektedir ve tek yönlü sınıflandırmalar yapmaktadır. üçüncü evre somut işlemler evresidir ve 7 ile 11 yaş arasında görülmektedir. Bu dönemde çocuklar mantıksal düşünebilmeye başlamaktadır. Somut yollarla problem çözmeye başlayan çocuklar aynı zamanda üst düzeyde sınıflama yapmaktadır. son evre ise soyut işlemler dönemidir ve 11 yaş sonrasında görülmektedir. Bu dönemde soyut düşünebilme yeteneği kazanan çocuklar aynı zamanda problemlerini bilimsel yöntemlerle çözmeye başlamaktadır. Ayrıca bu dönemde değer ve inanç sistemi yapılandırılmaya başlamaktadır. (Senemoğlu, 2011: 39).

Bilişsel gelişim kuramcıları aynı zamanda çocukların bilişsel gelişimlerine odaklanarak toplumsal cinsiyet rollerinin öğrenilmesiyle aralarında ilişki olup olmadığıyla da ilgilenmiştir (Dökmen, 2009: 64). Çocuklar bilişsel gelişim dönemine eriştiklerinde toplumu mantıksal biçimde algılamak isteyip, bir şekilde sınıflandırmaya çalışmaktadır. Çocuklar bu süreçte zihinsel yetenekleriyle düşünme becerisini kullanarak toplumsal cinsiyet rollerini öğrenmeye başlamaktadır. Her çocuğun bilişsel gelişimi farklı olsa da çocukların gelişim özellikleri büyük ölçüde birbirine yakın olmaktadır (Kol, 2011: 2-4).

Bilişsel gelişim yaklaşım çocukların toplumsal cinsiyet algılarını kendilerinin oluşturduğunu ifade etmektedir. Çocuklar, bilişsel olarak uygun yaşa geldikleri zaman kendilerini kategorileştirmekte, toplumun kendi cinsiyetlerine uygun gördüğü biçimde davranmaya başlamaktadır. Yani çocuklar kendilerini kadın ya da erkek olarak sınıflara ayırmakta, herkes kendi sınıfına uygun gördüğü davranışı uygulamaktadır (Dökmen, 2009: 64-66). Bilişsel gelişim kuramına göre çocuklar kendi kimliklerine uygun davranış biçimlerini toplumdan öğrenmesine rağmen davranış kalıplarını benimsemesinin sebebi toplumun göstermiş olduğu tepki değildir (Ahioğlu-Lindberg, 2011: 3).

Bilişsel gelişim kuramı çocukların davranışlarını takdir edilme ya da edilmemesine göre öğrenmediklerini belirterek toplumsal öğrenme kuramından ayrılmıştır. Bilişsel gelişim kuramı çocukların cinsiyetlerine göre geleneksel rolleri benimsemelerinin nedenini seçmiş oldukları kimlikle bağdaştırmaktadır. Kuram, çocukların iki ya da üç yaşlarında cinsiyetlerinin farkına varmaya, öğrenmeye başladığını

belirtmektedir. Kendilerini kategorileştirdikleri dönem iki ve üç buçuk yaş arası dönemdir; fakat bu süreçte çocukların bildiği tek şey cinsiyetlerinin ne olduğudur. Cinsiyetlerinin kalıcı olduğunu düşünmemekte, değişebileceğine inanmaktadırlar. Çocuklar üç buçuk yaşından yaklaşık olarak dört buçuk yaşına kadar olan süreçte cinsiyetlerinin değişime uğramayacağını yavaş yavaş fark etmeye başlamaktadır; fakat bu süreç yavaş işlemektedir ve bu nedenle çocuklar yaşadıkları fiziksel faktörlerden etkilenebilmektedir. Bu duruma saçlarını uzatan, toka takan bir erkek çocuğunun kadına dönüşeceğini düşünüp korkması örnek verilebilmektedir. Çocuklar dört buçuk yaşından yaklaşık yedi yaşına kadar cinsiyetlerinin artık ne olursa olsun değişmeyeceğini yavaş yavaş öğrenmektedir. Bu dönem çocukların kimliklerinin farkına varma dönemidir ve çocuklar bu dönemde kadınsı veya erkeksi davranışlar geliştirme aşamasına gelmektedir. Gerçekleştirdikleri davranışların nedeni, kendi kimliklerine uygun olduğunu düşünmeleridir (Dökmen, 2009: 66-67).

3.1.4. Toplumsal Cinsiyet Şeması Kuramı

Şema, bireyin algılarını belirleyen, davranışlarını şekillendiren çağrışımlar ağı, bilişsel yapıdır. Şemalarla birlikte kişi kendisine yapılan uyarıcıları kolay bir biçimde anlamlandırabilmektedir. Bilgiler şemalar ile birlikte kodlanabilmekte, davranışa dönüşebilmektedir. Uyarıcı ve bilgileri de oluşturmuş olduğu cinsiyet şemasına göre şekillendiren kişi de kadın ya da erkeğe ilişkin çağrışımları temel almaktadır. Örneğin oluşturduğu cinsiyet şeması aracılığıyla şefkat, gül gibi kavramları kadın ile, güç, dağ gibi kelimeleri ise erkek ile ilişkilendirebilmektedir.

Toplumsal cinsiyet şeması kuramı Sandra Lipsitz Bem tarafından geliştirilmiştir (Bem, 1993). Bu kuram bilişsel gelişim ile sosyal öğrenme kuramının sentezinden meydana gelmektedir. Toplumsal cinsiyet algısı belirli zihinsel oluşumlar sonrasında gerçekleştiği için bilişsel gelişim kuramına yakınlık göstermektedir. Aynı zamanda bu algının oluşmasında toplumun da etkisi olduğu düşüncesinden beslendiği için sosyal öğrenme kuramıyla da ilgisi bulunmaktadır (Dökmen, 2009: 68). Yani toplumsal cinsiyet şeması kuramına göre tıpkı bilişsel gelişim kuramında olduğu gibi cinsel kimliğin ve cinsiyet rollerinin oluşması için bilişsel yapıya ihtiyaç vardır ve bu bilişsel yapının gelişmesi gerekmektedir. Aynı zamanda sosyal öğrenme kuramında olduğu gibi bu rollerin içselleştirilmesi için öğrenilmesi gerekmektedir (Tok, 2001: 33).

Çocuk cinsiyete dair toplumdan öğrendiği bilgilerden yola çıkarak kadın ve erkek hakkında bilişsel şemalar geliştirmektedir. Bu şemaya cinsiyetin yalnızca biyolojik farklılıklarını değil ayrıca toplumun kadın ile erkeğe atfettiği görev ve sorumlulukları, stereotipleri de yerleştirmektedir. Bu bağlamda cinsiyet rollerini oluşturmuş oldukları şemaya bakarak öğrenmekte, içselleştirmektedir (Kadılar, 2011: 45). Yani toplumsal cinsiyet şeması kuramına göre toplumun kadına ve erkeğe yüklediği davranış kalıplarını, karakter özelliklerini gören çocuk oluşturulmuş şemaya göre kodlama yapar ve cinsiyetini fark ederek, cinsiyetine göre davranışlar sergilemektedir (Çıtak, 2008: 15). Şema, bilişsel bir yapıdır; kişinin algılarını organize eden, biçimlendiren ve yönlendiren bir çağrışımlar ağıdır. Buna göre çocuk, toplum tarafından nasıl kadın ve erkek olunduğunu öğrenmektedir. Çocuk öğrendiği diğer bilgileri de cinsiyetle ilişkilendirmekte ve benimsemektedir. Yani çocuk toplumda gördüklerini kodlayarak zihnine yerleştirmekte ve bu sayede cinsiyetine uygun davranmaya çalışmaktadır (Dökmen, 2009: 69). Toplumsal cinsiyet şemasının oluşabilmesi için belirli bir sürece ihtiyaç bulunmaktadır. Çocuk büyüdükçe çevresindeki kadın ve erkeklerin davranış farklılıklarını öğrenecek, buna uygun biçimde cinsiyet şemasını oluşturacaktır. Böylece kendi cinsiyetine uygun davranışları da gerçekleştirmeye başlayacaktır. Cinsiyet şeması, çocukların davranışlarını kendi cinsiyetlerine uygun biçimde biçimlendirilmesi adına gerekli güdüyü sağlamaktadır (Bem, 1993).

Bem bireylerin kadınsı ve erkeksi özellik taşıma durumlarına göre bir tablo oluşturmuştur ve 4 gruba ayırmıştır. Daha çok kadınsı özellik taşıyanlar kadınsı olarak, daha çok erkeksi özellik taşıyanlar erkeksi olarak, her iki özelliği taşıyanlar androjen, hiçbir özelliği taşımayanlar farklılaşmamış cinsiyet sınıflamaları olarak tanımlanabilmektedir (Aktaran: Smith vd., 1999). Belirtmek gerekir ki her iki özelliği de taşıyan androjen bireyler düşünce bakımından daha esnek bir yapıya sahiptir ve diğer kişilere göre çevrelerine uyum sağlamaya daha müsait ve psikolojik açıdan da daha sağlıklı bireylerdir (Spence ve Helmreich, 1981). Bireyler oluşturdukları cinsiyet şemalarına göre davranışlarını oluşturduğunda çevrelerinde gördükleri her davranışı kendi bilişsel yapılarında değerlendirip, buna göre davranış kalıpları oluşturmaktadır. Bu noktada androjen bireylerin çevrelerinde gördükleri faktörlere daha kolay uyum sağladığı söylenebilmektedir (Tzuriel, 1984). Benliklerindeki şemalara göre cinsiyet sınıflamaları yapan çocuklar genel anlamda kız çocuklarını güçsüz, erkek çocuklarını güçlü olarak

nitelendirmektedir. Bu çocuklar algıları dışında bireyler ile karşılaşırsa onları görmemeyi, göz ardı etmeyi tercih etmektedir.

3.2. Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları

Şıvgın (2015) cinsiyet rolleriyle ilgili verilen eğitimlerin okul öncesi çocukların toplumsal cinsiyet kalıpyargılarına dair bir değişim yaratıp yaratmadığını araştırmak istemiştir. Şıvgın yapmış olduğu çalışma sonucunda verilen toplumsal cinsiyet eğitiminin çocukların toplumsal cinsiyet kalıpyargılarını etkilediğini fark etmiştir. Oyun, oyuncak ve meslek seçimlerinde çocuklar kalıpyargılarından uzaklaşmıştır. Ayrıca çocukların sahip olduğu kalıpyargılar babalarının mesleklerine göre ayrıştırıldığında en çok kalıpyargıya sahip olan çocukların babaları memur, en az kalıpyargıya sahip olan çocukların babaları ise esnaf olmuştur. Üstelik çocukların okul öncesi eğitim deneyimleri, ailelerinin gelir seviyesi, çocuklar okula gidene kadar bakımını gerçekleştiren kişiler gibi faktörler de göz önüne alındığında bu etmenlerin çocukların kalıpyargılar geliştirmesinde etkili olmadığı görülmüştür. Annenin çalışma durumu ise çocukların kalıpyargılara sahip olmasında, toplumsal cinsiyet algısında önemli bir etkiye sahip olmuştur. Bu bilgiler ekseninde eğitimin geleneksel toplumsal cinsiyet algısını değiştirebilecek önemli bir etken olduğu sonucuna ulaşılabilmektedir.

Yağan Güder (2014) yapmış olduğu çalışmasında okul öncesi dönemde çocukların toplumsal cinsiyet rolleri algısını araştırmayı hedeflemiştir. Araştırmasının sonucunda çocukların oyun, oyuncak, kıyafet tercihlerinde toplumsal cinsiyet algısına rastlanılmıştır. Ebeveynlerinin düşünceleri, yaşlılarının tepkisi, renkler çocukların seçimlerini oldukça etkilemektedir. Çocuklar oyunlarını ve oyuncaklarını seçerken özellikle babalarının tepkisine vurgu yapmıştır. Arkadaş seçimlerinde ise herhangi bir cinsiyetçi tutum sergilememiştir. Çocukların kadın ve erkek ile ilgili kalıpyargılar taşıyıp taşımadıklarına bakıldığında, kalıpyargılara sahip oldukları ve kadınların erkeklere göre daha olumsuz özelliklerde olduğunu düşündükleri görülmüştür. Ayrıca çocuklar erkeklerin sayısal ağırlıklı mesleklere daha yatkın olduğunu savunmaktadır. Bu kalıpyargılara kız çocuklar erkek çocuklara göre daha fazla sahiptir. Aile çocukların kalıpyargılarını etkileyen temel faktörlerden biridir. Örneğin arkadaş, oyun ve oyuncak seçimlerinde, çocukların kadın ve erkeğe yüklemiş oldukları niteliklerde annelerinin düşünceleriyle ortaklık bulunmaktadır. Aynı zamanda aile yapısı da çocukların toplumsal cinsiyet algısını etkilemektedir. Annesi çalışmayan, ev içi görev ve sorumlulukları

paylaşmayan babaya sahip çocukların algısı da ailelerin algısını devam ettirici biçimde olmaktadır. Babası ev içi işlerde paylaşım halinde olan çocuklar daha az kalıpyargılara sahiptir.

Özen de (1992: 32- 55), annenin çalışma durumunun çocukların sahip olduğu cinsiyet stereotiplerini ne şekilde etkilediğini incelemiştir. Bu çalışmayla annenin çalışma yaşamı içinde olmasının çocuklarının cinsiyet stereotiplerinde olumlu bir değişim sağlayamadığı sonucuna ulaşmıştır. Çalışan annelerin özellikle kızlarının stereotipleri erkek çocuklarına oranla daha esnek biçimde olsa da bu anlam farklı çıkmamıştır. Özen'in çalışmasının sonucunu yorumlamak gerekirse kadının işgücü piyasasına dahil olması, onun geleneksel rollerinin de dışına çıktığı anlamına gelmediğini gösterebilmektedir. Yani kadın kamusal alanda yer alsada dahi ilk görevinin eş ve annelik olduğunu düşündüğünü kanıtlayabilmektedir. Bu sonucun diğer bir anlamı, erkeklerin eşleri çalışıyor olsa da ev içi görev ve sorumlulukları, çocuk bakımını paylaşmaması olabilmektedir. Bu bağlamda kadınların hem işgücü piyasasında yer alması hem de evdeki işlerin tamamını üstlenmesi çocuklarda kadınların kamusal alanda misafir olarak bulunduğu gibi bir algı meydana gelebilmektedir. Kadınların işgücü piyasasında bulunmalarına, üretim sürecine katılmalarına rağmen, kendilerine atfedilen cinsiyet rollerini reddetmemelerinin nedeni ataerkil toplumun eş ve annelik rolünü daha üstün görerek, empoze etme çalışmaları olabilmektedir. Üstelik kimi zaman erkek, kadının kazandığı ücretli sadece ek gelir olarak kabul etmektedir. Bu düşüncenin hakim olduğu toplumlarda erkek görev ve sorumlulukları paylaşmayı reddetmektedir.

Yogev' in (2006) yapmış olduğu ergenlik çağına girmiş gençlerde toplumsal cinsiyetin kazanılmasında aile, okul ve arkadaş çevresinin etkili olup olmadığını araştırmayı amaçlayan çalışmada farklı sosyo-demografik özelliklere sahip olması açısından iki okulla iletişime geçilerek 8. Sınıf öğrencisi 52 kadın ve 48 erkek ile anket yöntemi uygulanarak çalışma yapılmıştır. Daha az gelir seviyesine sahip, ebeveynlerinin eğitim seviyesinin daha düşük olduğu okulda kız çocuklarının diğer okula göre kadınlara ilişkin stereotipleri benimseme oranlarının fazla olduğu ortaya çıkmıştır. Konuya ilişkin Yogev, modern aile yapısında bireyin özgür düşünebilme ve stereotipleri içselleştirmeme yetisinin bulunduğunu belirtmiştir. Erkek öğrencilere dair oluşmuş stereotipler ise farklı sosyo-demografik özelliklere rağmen aynı olmuştur ve erkek öğrenciler bu stereotiplere (güç, analitik düşünme, mantıksal hareket etme gibi) sahip olduklarını belirtmiştir. İki

okulda da kız çocuklarının oyun oynama ya da sosyal faaliyetlere katılmaya dair oluşmuş değer yargılarında toplumsal cinsiyet algısına rastlanmamıştır; fakat sosyo- demografik açıdan daha yüksek seviyede olan kız çocuklar erkeklere oranla daha eşitlikçi yaklaşımlarda bulunmuştur. Bu algı erkek çocuklara gelindiğinde ise tam tersidir. Ailelerinin ekonomik ve eğitim düzeyi daha yüksek olan öğrenciler erkek çocuklarına da sosyal aktivite ve oyun konusunda eşitlikçi yaklaşırken, düşük olan öğrenciler erkek çocuklarının oyun konusunda seçici olması gerektiğini belirtmiş, cinsiyetçi bir yaklaşım sergilemiştir. Her iki düzeyde de öğrenciler tarafından kız çocuklarının meslek sahibi olması ve ekonomik açıdan özgürlükleri desteklenmiştir. Bu noktada önemli olan husus kız çocuklarının erkek çocuklarına kıyasla kadınların ekonomik özgürlüklerini daha fazla desteklemiş olmalarıdır. Araştırma sonucunda erkeklerin kız çocuklara oranla daha cinsiyetçi davranışlarının olduğu bulunmuştur. Farklı sosyal sınıflara göre karşılaştırıldığında bu cinsiyetçi tutum ve davranışın derecesinde farklılıklar tespit edilmiştir; fakat cinsiyetçi yaklaşımlar her iki grupta da bulunmaktadır. Araştırma sonucunda gençlerin kendi yapılarının sınırları sahip oldukları değerleri dönüştürebildikleri belirtilmiştir. Yani daha özgür ve eşitlikçi bir ortamda büyüyen kişilerde kadınlara karşı oluşan stereotiplerin dışına çıkılmasına rağmen erkeklere ilişkin stereotiplerin devam ettiriliyor olması yapının sınırlarının hala kısıtlayıcı özelliklere sahip olduğunu göstermektedir.

Aslan (2007) yapmış olduğu çalışmada lise son sınıf kadın öğrencilerin toplumsal cinsiyet rollerine dair düşünce ve görüşlerini araştırmıştır. Araştırmanın temel amacı genel ve kız meslek lisesi olmak üzere iki farklı statüdeki liselerde okuyan kadın öğrenciler arasında toplumsal cinsiyet rollerine bakış açılarındaki değişiklik olup olmadığı görebilmektir; fakat çalışma sonucunda bu liselerde okuyan kadın öğrenciler arasında farklı sonuçlara ulaşılamamıştır ve bu defa öğrencilerin sosyo-demografik özellikleri de araştırma kapsamına alınmıştır. Cinsiyet rollerine dair düşünceleri aynı olan örneklem grubunun ailelerinin büyük çoğunluğunun alt gelir seviyesinde olduğu görülmüştür ve aynı zamanda anneleri istihdamda yer almamakta, ekonomik özgürlükleri bulunmamaktadır. Dolayısıyla sosyo-ekonomik durumları benzer olan kız öğrencilerin, sosyal ve kültürel açıdan da benzerlik gösterdiği, bu benzerliğin de toplumsal cinsiyet rollerine bakış açısında da hissedildiği görülmüştür. Kadın öğrenciler kadının kamusal alanda yer almasının önemli olduğunu belirtmiştir. Aynı zamanda öğrenciler, evliliğin

çalışma yaşamından uzaklaştırıcı bir etkisinin olmadığını düşünmektedir. Meslek seçimi konusunda liseler arasında farklılıklar ortaya çıkmıştır. Meslek liselerinde eğitim alan gençler, genel liselerde eğitim gören gençlere göre daha çok kadının ev içi görev ve sorumluluklarıyla ilişkili meslekleri tercih etmektedir. Dolayısıyla meslek liselerinin toplumsal cinsiyet rollerine bakış açısında olumsuz etkisinin olduğu söylenebilmektedir.

Akbaş (2006) yapmış olduğu çalışmada 8. sınıfı bitirmek üzere olan köy çocuklarının yaşamış oldukları sorunları toplumsal cinsiyet bağlamında araştırmayı hedeflemiştir. Çalışma sonucunda bazı aileler kız ve erkek çocuklarının okula gitmelerini istemediklerini söylemiştir; fakat erkek çocuklarına eğitime devam edip etmemeleriyle ilgili seçim hakkı tanınırken, kız çocuklarının fikirleri önemsenmemiştir. Dolayısıyla cinsiyet eşitsizliği kız çocuklarının küçük yaşlardan itibaren maruz kaldığı bir durum olmuştur. Ebeveynlerin kendilerini koruyamayacakları düşündükleri için kız çocuklarına güvenmedikleri araştırmanın farklı bir sonucudur. Özellikle babalar aslında kızlarına değil, erkeklere güvenmedikleri için kızlarını kısıtlama yolunu seçmişlerdir. Sonuç olarak kırsal bölgede yaşayan kız çocukları erkek çocuklarına göre daha fazla cinsiyet eşitsizliğiyle karşılaşmakta, olumsuz durumları daha fazla hissetmektedir.

Arıcı (2011) üniversite öğrencilerinin sosyo-demografik özelliklerinin toplumsal cinsiyet rollerine dair bir etkisinin olup olmadığını ve öğrencilerin toplumsal cinsiyet algısıyla psikolojik iyi oluşlarını araştırmak istemiştir. Bu bağlamda yaptığı çalışmada toplumsal cinsiyet rollerini algılama seviyesi daha eşitlikçi olan öğrencilerin psikolojik iyi oluşlarının daha yüksek olduğunu görmüştür. Aynı zamanda kadın öğrencilerin toplumsal cinsiyet rollerini daha eşitlikçi bir biçimde algıladığı sonucuna ulaşılmıştır. Öğrencilerin yaşlarının artması ve yaşadıkları bölgenin cinsiyet rollerinin geleneksel algılanma hususunda bir farklılık yaratmadığı araştırmanın diğer bir sonucudur. Ebeveynlerinin eğitim düzeyi ise üniversite öğrencilerinin cinsiyet rollerine dair algısını etkilemektedir. Ebeveynlerinin eğitim seviyesi daha yüksek olan öğrenciler cinsiyet rollerine eşitlik çerçevesinde bakmaktadır.

Aydın (2010) yapmış olduğu çalışmada üniversite öğrencilerinin toplumsal cinsiyet algısını araştırmayı amaçlamış ve Hacettepe Üniversitesi mühendislik ve edebiyat fakültelerindeki öğrenciler ile anket yoluyla çalışmasını tamamlamıştır. Aydın, öncelikle ailenin sosyo-ekonomik statüsünün çocuğun toplumsal cinsiyet rollerine bakış açısına etkisini araştırmış ve araştırmasının sonucunda bir ilişki ortaya çıkaramamıştır.

Ardından ailenin toplumsal cinsiyet algısının çocuklarının algısına etkisini araştırmış ve anlamlı bir sonuç bulmuştur. Örneğin babaları temizlik yapan öğrenciler, evlendiklerinde ütüyu kimin yapması gerektiğiyle ilgili bir ilişki tespit edilmiştir. Öğrenciler arasında hala aile reisi başlığı altında erkeğin iktidarı hüküm sürmektedir. Mühendislik fakültesi öğrencilerinin %42'si aile reisinin erkek olması gerektiğini söylerken, edebiyat fakültesi öğrencileri daha eşitlikçi bir tutum sergilemiş ve %32,5'i aile reisi olarak hem kadın hem de erkeği kabul etmiştir. Ayrıca mühendislik fakültesi öğrencilerinin %53,2'si, edebiyat fakültesi öğrencilerinin %34,5'i aile reisi olgusunun gerekliliğini ifade etmiştir. Araştırma kapsamında öğrencilere önce anne ve babalarının görev ve sorumlulukları ardından kadın ve erkeğin sorumluluklarının ne olması gerektiği sorulmuştur. İki soru arasında ilişki bulunmuştur. Ailelerinde ataerkil bir yapı bulunan öğrenciler bu sistemi devam ettirecek cevaplar vermiştir. Aynı zamanda öğrencilere kız ve erkek çocuklardan beklentileri de sorulmuştur. Öğrenciler kız çocuklarından en çok yemek pişirebilmelerini, erkek çocuklardan ise özgürce karar verebilme yetisine sahip olmalarını istemiştir. Dolayısıyla toplumsal cinsiyet rolleri ve kalıpyargıları devam etmektedir. Üstelik bu algının oluşup içselleştirilmesinde ailelerin de etkisi bulunmaktadır.

Kadılar (2011) 3 kuşak kadının cinsiyet rolleri, cinsiyet eşitliğine bakış açısındaki farklılıkları araştırmayı hedeflemiş ve bunun için 60 yaş ve üzeri olan birinci kuşak, 40-59 yaş arasındaki bireylerden oluşan ikinci kuşak, 20-39 yaş arasındaki üçüncü kuşak ile anket ve derinlemesine görüşme yapmıştır. Çalışmanın sonucunda farklı noktalarda sonuca ulaşılmıştır. Bunlardan ilki çalışma hayatı ve eğitim sürecidir. Genç ve orta kuşaktaki görüşmeciler kadının eğitim alması ve çalışmasını yalnızca ekonomik bağımsızlık için değil aynı zamanda kadının kendini gerçekleştirebilmesi, özgüveni için gerekli olduğunu belirtmiştir. Yaşlı kuşak ise kadının gelir getirici bir rolünün olmaması gerektiğini, bu rolü erkeğin üstlenmesi gerektiğini dile getirmiştir. Bu noktada belirtilmesi gereken husus birinci kuşak kadınların çalışmadıkları için erkek tahakkümüne boyun eğmek zorunda kalmasıdır. Kadınlar ekonomik özgürlükleri olmadığı için erkeklerin baskısına karşı çıkmadıklarını da söylemiştir. Ayrıca birinci kuşak diğer kuşaklardan farklı olarak kadının çalışma yaşamı içinde olması nedeniyle çocuklarına yeterli ilgi ve şefkati gösteremeyeceğini savunmuştur. Üç kuşakta da devam eden kalıpyargılara da rastlanılmıştır. Bunlardan ilki kadınların meslek seçimlerine dairdir. Üç kuşağa göre de kadınlar ailelerine zaman ayırabilecek meslekleri seçmelidir.

Bu mesleğe örnek olarak öğretmenlik verilebilmektedir. Bu bağlamda katılımcılar için kadının temel görev ve sorumluluğunun özel alan olduğu sonucuna ulaşılabilmektedir. Üç kuşakta da yer alan diğer bir kalıpyargı erkeğin eğitim seviyesinin kadınıkinden yüksek olması gerektiğidir. Bu bağlamda erkeğin başarı nesnesi olarak görülmesinin devam ettiği söylenebilmektedir. Birinci kuşak ile ikinci ve üçüncü kuşağı ayıran bir diğer bakış açısı aile içi iş bölümüyle ilgilidir. Birinci kuşak ev içi işlerin ve çocuk bakımının yalnızca kadının üstlenmesi gereken roller olarak görülürken, ikinci ve üçüncü kuşak bu görev ve sorumlulukların eşit paylaşılması gerektiğini düşünmektedir; fakat üç kuşak da tamir, onarım gibi işlerin sadece erkeklerin görevi olduğunu belirtmiştir. Katılımcıların evlilik üzerine düşüncelerine bakıldığında üç kuşak da erkeğin ekonomik durumunun iyi olması gerektiğinde hemfikirdir. Farklılık ise birinci ve ikinci kuşağın erkeğin yaşının kadından büyük olması gerektiğini savunurken, üçüncü kuşağın bu fikre katılmamasıdır. Son tahlilde toplumsal cinsiyet rollerine bakış açısında kuşaklar arasında farklılıklar ortaya çıkmışken, bu farklılıkların kökten olduğu söylenememektedir. Toplumsal cinsiyet algısının aktarılması nesiller boyunca devam etmektedir. Ayrıca Kadılar'ın çalışma esnasında yaptığı gözlemler sonucunda cinsiyet eşitliğine önem veren katılımcıların bu düşüncelerini kendi yaşamlarına yansıtamadıklarını dile getirmesi çalışma açısından önemli sonuçlardan biridir.

Özcan (2012) toplumsal cinsiyete dair verilen eğitimin üniversite öğrencilerinin geleneksel toplumsal cinsiyet rollerine karşı tutum değişimi yaratıp yaratamayacağını araştırmıştır. Çalışması sonucunda verilen toplumsal cinsiyet eğitiminin öğrencilerin cinsiyet rollerine karşı olan tutumlarında olumlu yönde bir değişim sağladığı görülmüştür. Cinsiyet bazında bakıldığında ise kadın öğrenciler erkek öğrencilere göre eğitim öncesinde ve sonrasında daha eşitlikçi tutumlar sergilemiştir. Ayrıca verilen toplumsal cinsiyet eğitiminin ailesel özelliklerin herhangi bir etkisinin olmadığı belirtilmiştir. Bu araştırma sayesinde cinsiyet rollerine dair geleneksel tutumlar yerine eşitlikçi tutumlar sergilemede eğitimin önemi bir kez daha görülmüştür.

Levy ve Haaf' ın (1994) yapmış olduğu bir araştırmaya göre bebekler 3- 4 aylık olduklarında cinsiyetleri ayrıştırabilmektedir. Ayrıca bebekler 10 aylıkken zihinlerinde cinsiyete göre eşleştirme yapabilmektedir. Kadın ile eşleştirmiş oldukları bir nesneyi erkekte gördüklerinde şaşırıp uzun süre o duruma bakmaktadır. Örneğin kadınla eşleştirdikleri elektrik süpürgesini bir erkeğin elinde gördüklerinde gözlerini ayırmadan

oraya bakmaları olası bir durumdur. Dolayısıyla toplumsal cinsiyet rollerinin içselleştirilmesi küçük yaşlarda başlayabilmektedir.

Patterson ve Bigler'in (2006) yaptığı araştırma çocukların otorite aracılığıyla kategorilere ayrılabilirliklerini ve kendilerinin içinde buldukları sınıfa ait davranışları benimsediğini göstermektedir. Araştırma kapsamında 3 ile 5 yaş arasındaki çocuklar rastgele kırmızı ve mavi adlı iki gruba ayrılmıştır. Bu çocuklara gruplarına uygun bir biçimde 3 hafta boyunca kırmızı ve mavi kıyafetler giydirilmiştir. Bir grup için bu noktada kategorileştirme işlemi bitmiştir; ama ikinci grupta sınıflama işlemi devam etmiştir. Çocukların odaları kırmızı ve maviyle süslenmiş, çocukların toplanacağı alanlar mavi ve kırmızı olarak ikiye ayrılmış, çocuklar renklerine göre çağırılmıştır. 3 hafta sonra bu çocuklar kendi renklerini benimsemiş görünmektedir. Kırmızı renk kategorisindeki çocuklar maviler ile değil, diğer sınıftaki kırmızılar ile oynamayı tercih etmiştir. Bu bağlamda çocuklara küçük yaşlardan itibaren kadın ve erkek olarak sınıflama işlemi yapıldığı, davranış kalıplarının her aşamada gösterildiği düşünüldüğünde çocukların cinsiyetlerine uygun görülen davranışları kısa sürede içselleştirmeleri öngörülebilir bir durumdur.

Reeves ve Boyette (1983) Yaptıkları çalışmada Teksas'ta yaşayan 110 ilköğretim öğrencisinin yaptığı 126 resmi cinsiyet rolleri bağlamında incelemiştir. Çocuklara 30 dakikada istedikleri resmi çizebilecekleri, bu resimlerin üniversitede cinsiyet farklılıkları açısından analiz edileceği ifade edilmiştir. Erkek çocukları kız çocuklarına göre daha hareketli, aksiyonlu resimler çizmiştir. Bu bağlamda Reeyes ve Boyette erkeklerin 'yapar' ile, kadınların 'olmak' ile ilgilendiğini ifade edip; cinsiyet rolleri açısından kız çocuklarının özel alan ile özdeşleştiğini belirtmiştir. Araştırmacılara göre kız çocukları kendilerini cinsiyet stereotiplerinden hareketle edilgen olarak nitelendirmiştir.

Londra'da UCL Eğitim Enstitüsü, OECD Eğitim ve Beceriler, NAHT gibi ortakların olduğu bir araştırma yapılmıştır. Bu araştırma için 7 ile 11 yaş arasında 13.000 İngiltere ilköğretim öğrencisinden gelecekte yapmak istedikleri mesleği resmetmeleri istenmiştir. Bu araştırma sonucunda sosyo-ekonomik durumun çocukların kararlarını etkilediği görülmüştür. Ayrıca cinsiyet stereotipleri de çocukların tercihlerinde rol oynamıştır. Erkek çocuklarının %34,1'i sporcu olmak, %9,4'ü sosyal medyada yer almak isterken, kız çocuklarının %18,6'sı öğretmen olmak istemiştir. Üstelik erkek çocuklar

teknik ve fiziksel mesleklere, kız çocukları ise özen ve yaratıcılık gerektiren mesleklere yönelmiştir (UCL, 2018).

Steele'in (2003) yaptığı bir araştırma sonucuna göre cinsiyet stereotipleri çocukların mesleklerin cinsiyetleştirilmesi konusunda etki taşımaktadır. Steele, araştırmasında ilkokul çağındaki 42 kız çocuğuna kadın ve erkek sesinin bir arada olduğu dolayısıyla konuşan kişinin cinsiyetinin anlaşılmadığı bir ses kaydı dinletilmiştir. Ardından çocuklardan ses kaydındaki yetişkin kişiyi çizmeleri istenmiştir. Çocuklar erkek bir matematikçiyi kadına oranla daha fazla çizmişlerdir. Dolayısıyla cinsiyet stereotipleri mesleklerin kadına ve erkeğe atfedilmesinde önem taşımaktadır. Deneyin devamında ise katılımcılardan bu defa benzer bir ses kaydında yer alan matematikte başarılı çocuğun resminin çizilmesi istenmiştir. Katılımcılar bu defa matematikte başarılı kız çocuğunu daha fazla oranla çizmiştir. Bu tutarsızlığın nedeni kız çocukları erkek çocuklarına göre matematikte daha iyi performans göstererek bunu resimlerine yansıtıyorlar da yetişkin bir birey söz konusu olduğunda kendilerini ve cinsiyetlerini alt grubun üyesi olarak kabul ettikleri biçiminde açıklanmıştır.

Karniol (2011) yaptığı araştırmasında okul öncesi ve 3. sınıf çocuklarının yaptığı boyama çalışmasındaki cinsiyet stereotiplerini araştırmıştır. Katılımcılara Batman gibi aksiyon kahramanları ve Bratz gibi bebeklerin olduğu resimler verilmiş ve bunları boyamaları istenmiştir. Çocukların tüm resimleri en sevdiği renge boyamalarını engellemek için de her kahramanın farklı bir renkte olması gerektiği söylenmiştir. Katılımcıların aksiyon kahramanlarını ve peri bebekleri boyama stilleri anlamlı derecede farklılık göstermiştir. Katılımcılar kendi cinsiyetleriyle kalıplaşmış kahramanlar için daha fazla renk kullanmayı tercih etmiştir. Erkek çocuklar pembe gibi renkleri kullanmaktan kaçınmış, kız çocuklar ise aksiyon kahramanlarında daha az pembe gibi kadınlara atfedilen rengi kullanmıştır.

Chatard, Guimond ve Selimbegovic'in (2007) yapmış olduğu toplumsal cinsiyet stereotipleri üzerine çalışmada bir grup lise öğrencisine matematik ve sanatsal yetenekleri cinsiyet stereotiplerinin gerçekliği açısından derecelendirmeleri istenmiştir. Öğrenciler, toplumsal cinsiyet stereotiplerinin gerçekliğine dair olumlu derecelendirmeler yapmıştır. Kadınların daha çok sosyal, sanatsal alanlarda başarılı olduğunu söylemiş, erkeklerin ise matematik, fen gibi alanlarda yetkinliklerinin yüksek olduğunu belirtmiştir. Ardından bu öğrencilerin 2 yıl önce kendilerine yapılan testteki başarı oranları sorulmuştur. Gençler,

belirttikleri cinsiyet stereotiplere uygun cevaplar vermiştir. Kadınlar kendilerinin sosyal bilimlerde, erkekler ise kendilerinin matematik alanında daha çok net yaptığını söylemiştir. Oysa sonuç bu şekilde değildi. Erkekler matematik netlerini yaklaşık %3 fazla söylerken, kadınlar aynı oranda düşük belirtmiştir. Dolayısıyla bireyler yetenek ve becerilerini, yapabileceklerinin sınırını algılarına yerleşen stereotiplere göre şekillendirebilmektedir.

Benlik algısı ve stereotipler üzerine araştırma yürütmüş Steele ve Ambady (2006), kadın öğrencilere dikkat üzerine bir çalışma vermiştir. Bilgisayar ekranında aniden bir ışık yanmaktadır ve öğrencilerden bu ışık yandığı anda bir tuşa basmaları istenmiştir. Ekranda beliren bu ışıklar eşik altı uyarıcı görevi yapmıştır. Sürekli değişmesi nedeniyle kelimelerin ne olduğu anlaşılammaktadır. Araştırma için iki grup oluşturulmuştur. Birinci gruba dişil olarak adlandırılabilir kelimeler gösterilirken (bebek, elbise, küpe, ruj, anne, pembe vb.), diğer gruba eril olarak nitelendirilebilecek kelimeler gösterilmiştir (erkek, çekiç, ustura, mavi, kravat vb.). Kadın öğrencilere bu çalışmadan sonra bir sınıf ödevi için müzik dinleme, edebiyat sınavı yapmak, bir şiiri analiz etmek, sanat ödevi hazırlamak gibi feminen etkinlikler ile matematik sorusu çözmek, faiz denklemi çözmek, bir geometri problem setinin tamamlanması gibi eril etkinliklerden aldıkları zevk miktarı sorulmuştur. Dişil kelimelere maruz kalan birinci grup öğrencileri feminen etkinliklerden daha fazla zevk aldıklarını belirtirken, ikinci grup öğrencileri eril etkinliklerden daha çok keyif aldıklarını söylemiştir. Dolayısıyla maruz kalınan belirsiz uyarıcılar dahi benlik algısında, stereotiplerin yerleşmesinde önemli bir etkiye sahip olabilmektedir.

Sinclar, Hardin ve Lowery (2006) de insan zihninin stereotiplere göre değişip değişmediğine, uyum sağlayıp sağlamadığına dair bir çalışma yapmıştır. Kadınlara cinsiyet stereotiplerine sahip yakışıklı bir adam ile zaman geçireceklerini söylemişlerdir. Bu adam kadınların kendilerine güvenmesini hoş karşılamamakta, erkeklerin kadınları koruması gerektiğini düşünmekteydi. Kadınlar bu çekici adamla görüşmeden önce kendi özelliklerini gözden geçirmiş ve adamın stereotiplerine uygun hale getirmeye özen göstermiştir. Ayrıca bu kadınlar kendilerini geleneksel toplumsal cinsiyet algısına sahip olmayan erkeklerin yanından olduğundan daha çok feminen, kadınsı hissettiğini belirtmiştir. Bu bağlamda bireylerin birisi ile iletişim içindeyken ya da iletişim beklentisi olduğunda zihinlerinin ortak bir gerçeklik oluşturduğu söylenebilmektedir (Fine, 2010: 35).

John ve Sandra Condry (1976) yapmış oldukları araştırmalarında 9 aylık bir bebeğin oyuncakla oynarken çekişmiş videosunu üniversite öğrencilerine göstermiştir. Üniversite öğrencilerinin yarısına bebeğin cinsiyetinin kız olduğunu söylerken diğer yarısına da erkek olduğunu söylemiştir ve öğrencilerden bebeğin davranışlarını yorumlamasını istemiştir. Bebeğin cinsiyetinin kız olduğunu düşünen öğrenciler ile erkek olduğunu düşünen öğrencilerin yorumları arasında anlamlı bir farklılık oluşmuştur. Öğrenciler aynı videodaki aynı hareketlere zihinlerindeki kadın ya da erkeğe uygun biçimde davranış kalıpları yüklemiştir. Dolayısıyla John ve Sandra Condry insan zihninin davranışları kalıplara göre algılayabildiğini göstermiştir.

Galisnky, Wang ve Ku (2008), yapmış oldukları deneysel bir çalışmada katılımcılardan bir gruba amigo kadın, profesör, yaşlı adam gibi kişilerin fotoğrafları gösterilmiş ve kendilerini bu kişilerin yerine koymaları, onlar gibi geçirdikleri bir günlerini yazmaları istenmiştir. Diğer gruba ise kendilerini fotoğraftaki kişilerin yerine koymadan, üçüncü kişi olarak fotoğrafta gösterilen kişilerin günlerini nasıl geçirdiklerini yazmaları talep edilmiştir. Ardından bu kişilere kendi özelliklerini yazmaları söylenmiştir. Kendilerini fotoğraftaki kişiyle özdeşleştiren ilk grup, diğer gruba göre farklı yaklaşımlarda bulunmuştur. Kendini amigo kadının yerine koyan ilk grup ikinci gruba göre daha çekici, havalı olduğunu belirtmiştir. Kendini profesör ile özdeşleştiren ilk grup, ikinci gruba oranla daha zeki olduğunu; kendini yaşlı adam yerine koyan ilk grup, ikinci gruba göre daha bağımlı, güçsüz olduğunu dile getirmiştir. Dolayısıyla bireylerin kendilerini bir sosyal grup ile özdeşleştirdiğinde kendileri hakkındaki düşünceleri, benliklerinin değişebileceği gösterilmiştir. Ayrıca bu çalışmadan bireylerin kapasitelerini toplumun onlardan beklentisine göre şekillendirebileceği sonucu da ortaya çıkmaktadır. Örneğin kadınların duygusal olduğu belirtildiğinde, kadın bir süre sonra bu özelliği benimseyebilmektedir. Aynı durum erkek için de geçerlidir. Toplum içinde erkeğin empati yeteneğinin olmadığı söylendiğinde, erkek bir süre sonra empati yapamayacağını düşünebilmektedir. Yani doğuştan olarak kabul edilen birçok özellik, benliğin kendini toplumdan beklentilere göre dönüştürmesinden ibaret olabilmektedir (Fine, 2010: 37).

Bireylerin empati yeteneğini ölçme üzerine de yapılan deneyler bulunmaktadır. İki katılımcı ile yapılan bir deneyde, gözlemci teknik bir aksaklık yaşandığını belirtip bu aksaklığı düzeltmek için ortamdan ayrılmaktadır. Herhangi bir aksaklığın yaşanmadığı

bu deneyin başlama noktası gözlemcinin odadan ayrılmasıdır. Katılımcılar bir süre yalnız kalmakta ve kayıt altına alınmaktadır. Ardından katılımcılar ayrı ayrı özel bir odaya alınmakta ve kaydedilen görüntüler izletilerek mimiklerine göre o anda neler hissettikleri sorulmaktadır. Deneyin son aşaması ise bu defa kendilerinin değil yanındaki katılımcıların görüntülerinin izletilmesi ve duygu durumunu tahmin etmelerini istemektir. Sonuç olarak bu iki duygu durumu listesi karşılaştırılmaktadır. Yapılan ilk 10 deneyde cinsiyetler arasında farklılaşan empati yeteneğine rastlanmamıştır (Graham & Ickes, 1997). Birkaç yıl sonra tekrar yapılan bu deneyin sonuçlarında ise farklılıklar ortaya çıkmıştır; fakat yapılan deneyde de küçük değişiklikler yapılmıştır. Yeni deneylerde öncekilerden farklı olarak katılımcıların tahminlerinin doğruluğunu puanlamaları istenmiştir. Yapılan bu değişiklik cinsiyet bazında empati yeteneğinin farklılaşmasına neden olmuştur. Deneyin sonucunda kadınların empati becerisinin erkeklerden daha fazla olduğu görülmüştür. Ickes (2011) bu farklılaşmanın nedeninin motivasyon kaynaklı olduğunu belirtmiştir. Ona göre kadınların tahminlerinin doğruluğunu derecelendirmeleri, motivasyonlarını artırmıştır. Kadınlar bu noktada daha dikkatli davranarak daha doğru sonuçlara ulaşmıştır. Peki erkekleri de motive eden bir faktör bulunursa cinsiyetler arası bu fark tekrar kapanacak mıdır? Klein ve Hodges (2001) bu konuyu araştırmıştır. Yaptıkları deneyde katılımcılara empati yeteneğinin kadınlarda önemli ölçüde fazla olduğu, bu yeteneğin onların doğasından geldiği belirtilmiş ve istediği okula girmeyi başaramayan bir kadın videosu izletilmiştir. Bu videodan sonra katılımcılara empati testi yapılmıştır. Testin sonucunda kadınlar erkeklere oranla daha başarılı bulunmuştur. Farklı bir gruba yine aynı şekilde empatinin kadının doğasından kaynaklandığı üzerinde durulmuş ve katılımcılara video izletilmiştir; fakat bu defa video izletilmeden önce her doğru cevap için katılımcıların 2 dolar kazanacağı söylenmiştir. Deneyin sonucunda erkekler de kadınlar kadar empati yeteneklerini ortaya çıkarmıştır. Yani cinsiyet bazında empati becerisi üzerinde bir farklılaşma gerçekleşmemiştir. Dolayısıyla eğer gerekli motivasyon kaynağı bulunursa kadının doğası nedeniyle empatiye daha yatkın olduğunu söylemek doğru olmayacaktır.

Koenig ve Eagly (2005) tarafından da kadınların empati gibi sosyal alanlarda daha başarılı olup olmadıkları araştırılmıştır. Bireylerin birbirini ne kadar anladıkları, iletişimlerinin ne derece iyi olduğunu öğrenmeye çalıştıklarını söyleyen gözlemciler, katılımcılara cevaplayacakları testte 15 soru olduğunu ve bu sorulara doğru cevap

vermede kadınların doğal olarak daha başarılı olduğunu söylemiştir. Deneyin sonucunda gerçekten kadınlar erkeklere göre daha başarılı çıkmıştır. Diğer gruba ise toplumsal cinsiyet stereotipi belirten hiçbir ifade kullanılmamıştır ve bu defa erkekler de kadınlar kadar başarılı olmuştur. Bu bağlamda bireylerin sosyal çevreden ne denli etkilendiği görülmektedir. Dolayısıyla kadın ve erkeğin stereotiplere uygun biçimde davranışlar içinde olması onlar farkına varmasa dahi toplum etkisinden de kaynaklanabilmektedir. Son tahlilde bireyler kendilerini kadın ya da erkek olarak sınıflamadığı sürece yani cinsiyetlerinden bağımsız oldukları müddetçe sosyal becerileri eşit, olaylara verdikleri tepkiler aynı olabilmektedir.

Smith (2005) hamileliği boyunca bebeğine söylenen ve kendisinin söylemiş olduğu kelimeleri not etmiştir. Bebeğinin cinsiyetinin erkek olduğunu öğrendikten sonra aldığı notlar kendisini dahi şaşırtmayı başarmıştır. Smith, bebeğine daha net bir biçimde eril bir ses tonuyla hitap etmiştir. Bebeğine karşı önceki yumuşak tavrında değişim gerçekleşmiştir. Feminist olan Smith'in kendini toplumsal cinsiyet rollerini bebeğine daha doğmadan öğretmeye başlaması toplumumuzda çocukların bu roller ile doğup yaşadığını göstermektedir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TOPLUMSAL CİNSİYET ALGISINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Toplumsal cinsiyet algısını etkileyen çeşitli faktörler bulunmaktadır. Başlıca aile, oyunlar, eğitim, arkadaş grupları ve kitle iletişim araçları olarak sıralanabilmektedir. Bu noktada belirtmek gerekir ki cinsiyet algısını etkileyen faktörlerin etkileme biçimleri çocukların üst benliklerinin* oluşumu için önem taşımaktadır. Çocuğun çevresinde ataerkilliğe dair birden fazla ve birbirine zıt düşünceler olursa çocuğun üst benlik özdeşimlerinin oluşumunu engelleyebilmektedir (Alptekin, 2001:31). Örneğin bir kız çocuğuna ailesi tek görevinin iyi bir anne ve eş olması gerektiği söylenirken, okulda öğretmeni tarafından kamusal alana dahil olması için teşvik ediliyorsa çocuk bir karmaşa yaşayacak ve nasıl davranması gerektiğini bilemeyecektir. Dolayısıyla toplumsal cinsiyet algısını etkileyen faktörler çocukların kişiliklerini etkileme konusunda oldukça önemlidir. İlerleyen bölümlerde bu faktörlere değinilmiştir.

4.1. Aile

Toplumsal cinsiyet algısı aile zemininde meydana gelmektedir. Çocuklar ilk olarak ebeveynleri ile iletişim kurmaya başlamaktadır. Çocuk bilinçaltına yerleştirdiği davranışları zaman içinde değiştirebilmektedir; fakat davranış kalıplarının temeli ailesidir (Jung, 2016: 11). Çocuk doğumundan önce ve doğumundan itibaren ailesi aracılığıyla toplumsal cinsiyet rollerini zihnine yerleştirmeye başlamakta, öğrenmektedir. Toplumsal cinsiyet algılarını şekillendirmek amacıyla çocuklara aileleri tarafından manipülasyon uygulanabilmektedir. Örneğin kız çocuklarına doğdukları andan itibaren ‘güzel kızım’ diyerek, dişi stillerde kıyafetler tercih ederek çocukların fiziksel deneyimler ile algılarının biçimlenmesine neden olunabilmektedir (Bhasin, 2003: 16). Diğer bir örnek de anne karnında bebeklere aslan oğlum, uslu kızım gibi ifadeler ile hitap edilebilmeleri ve cinsiyet stereotiplere yerleştirilmeye başlanmasıdır (Fine, 2010: 218). Belirli bir zaman sonra bu davranışlar çocuklara dayatılabilmektedir. Renkler dahi cinsiyetlere göre kategorileştirilerek kız çocuklara pembe, erkek çocuklara mavi kıyafetler giydirilebilmektedir. Bireyler bebeklik ve ilk çocukluk dönemlerinde toplumsal

* Üst benlik diğer ismiyle Süperego Freud’un yapısal kişilik kuramınının 3. birimidir. Kişinin kişiliğinin ahlaklı kısmıdır. Bireyin toplum kurallarına uyması, toplumun kendisini takdir etmesini beklemesi, fedakarlığı Süperegoyla açıklanmaktadır.

gereklilikleri öğrenmeye başlamaktadır (Topses, 2009: 32). Kişilerin toplumsal kuralları ailesi aracılığıyla öğrendiği düşünüldüğünde ailenin bireyin toplumsal cinsiyet algısını içselleştirmedeki önemi görülmektedir. Örneğin ataerkil bir ailede büyüyen erkek çocuk gözlemlene becerisiyle tüm kararları babasının aldığını, annesinin ise ona itaat ettiğini görecektir ve erkeğin üstün konumlu olduğu düşüncesini bilinçaltına yerleştirecektir. Ev içinde ebeveynler bu tarz güç itaat ilişkisi yaşamasa dahi eve gelir getiren baba ile yalnızca ev içi işlerini yerine getiren annenin karşılaştırmasını yaptığında çocuğun kimin konumunu üstün olduğunu çok düşünmesine gerek kalmamaktadır (Adler, 1999: 15). Aynı şekilde tüm bunları gören kız çocuğu da kendi cinsinin düşük konumda olduğunu düşünecek ve bunu içselleştirecektir.

Ebeveynlerin çocuklarına karşı tutum ve davranışını etkileyen önemli etmenlerin arasında eğitim yer almaktadır. Eğitim almış bireyler geleneksel rolleri kabul etmeyebilmekte, davranışları farklılık gösterebilmektedir. Dolayısıyla çocuklarını yetiştirme biçimleri de kalıpların dışında olabilmektedir (Yılmaz vd., 2009: 777-779; Cheng, 2006: 15-16). Hem kadın hem erkek cinsiyetçi düşüncelerden uzaklaştığında çocuklarına da bunu yansıtacaktır (Hooks, 2006: 91). Örneğin geleneksel kalıpları reddeden aileler oğullarına ‘erkekler ağlamaz’ düşüncesi ile yaklaşmayacak; üzülmenin, ağlamanın, insancıl bir özellik olduğunu belirtip oğullarının duyguları yansıtmaktan mahrum yetişmesini engelleyecektir. Kızlarına ise kendisinin temel görevinin eşinin ve çocuklarının bakımını sağlamak olmadığını öğreterek çalışma hayatına atılması, üretebilmesi ve kendini gerçekleştirebilmesi adına gerekli desteği sunacaklardır.

Kısaca anne babanın tavır ve davranışları çocukların toplumsal cinsiyet algılarının şekillenmesinde önemli bir etmendir (Fagot ve Leinbach, 1995: 513-516). Bu açıdan annenin çalışma durumu da çocukların davranışlarını belirli bir kaba sokulmasında ya da algısının değişmesinde önemli bir yere sahiptir. Anneler işgücü piyasasına dahil olduğunda çocuklarının geleneksel toplumsal cinsiyet algısının daha çok dışına çıktığı görülmektedir (Morgan, 1996). Annesinin yalnızca toplum tarafından kendisine atfedilen görev ve sorumlulukları gerçekleştirmediğini, sorguladığını, mücadele ettiğini, patriyarkal sisteme karşı çıkarak çalışma yaşamı içinde yer aldığını gören çocuklar da benzer biçimde ataerkil sisteme eleştirel bir bakışla yaklaşacak, eşitlikçi bir düşünce yapısına sahip olacaktır. Annelerinin iş gücü piyasasına dahil olduğunu, ev içinde aile üyelerinin eşit paylaşımında bulunduğunu deneyimleyen çocuklar da bu eşitlikçi algıyı

içselleştirecektir (Zeyneloğlu, 2008: 12-13; Khurshid vd., 2016: 2853-2856). Bu sayede çocuklar geleneksel toplumsal cinsiyet algısına eleştirel biçimde bakacak ve bu rolleri içselleştirmeyerek belki de rollerin değişmesini, eşit biçimde paylaşılmasını sağlayabilecektir. Belirtmek gerekir ki annenin çalışması her zaman çocukların toplumsal cinsiyet düşüncesini değiştirmeyebilmektedir. Kadının çalışma yaşamı içinde olması demek, erkeğin ev içi görevleri paylaşması anlamına gelmemektedir (Hooks, 2006: 57). Örneğin eğer kadın çalışma yaşamı içindeyse, kamusal alanda çalışıp eve geldikten sonra ardından özel alanda, evinde çalışmaya devam ediyorsa, ev içi görev ve sorumluluklar ile çocuk bakımını yalnızca kendisi üstlenmişse bu durum çocukların zihninde kadının rollerinin daha fazla olduğu algısını oluşturabilecektir. Bu bilgiler ekseninde kadınların daha fazla konuda bilgi ve tecrübe sahibi olduğu, erkeğin ise sadece gelir getirici bir aktör olarak düşünülebilmektedir (Esen vd., 2017: 47-57).

Son olarak belirtmek gerekir ki ailenin çocuklarını yetiştirme tarzları onların cinsiyet rollerini ve algılarını etkilese de bazen yetiştirme tarzının dışında ailenin kendisinde engellemiş olduğu tüm güdüler çocuklarında kendini gösterebilmektedir (Jung, 2016: 101). Örneğin ev içi görevlerin tümünü yerine getiren bir kadının kızı bu görevleri yerine getirmeyi reddedebilmektedir. Dolayısıyla ailenin çocuklarını yetiştirirken takındığı tutum ve davranışlar kadar onların birbirleriyle olan bilinçdışı bağ da önem göstermektedir. Ayrıca toplumsal cinsiyet rollerinin oluşumunda aile ve diğer faktörlerin dışında bireyin karakterinin de göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Bunun yanında aileden bazı karakteristik özelliklerin aileden geçebileceği söylenmektedir. Nasıl ki bir hastalık ya da yetenek kalıtsal olabiliyorsa bu tarz karakter özellikleri de kalıtsal olabilmektedir (Jung, 2016: 118).

4.2. Oyunlar

Oyuncaklar çocukların gelişimleri açısından önem taşıırken aynı zamanda toplumsal cinsiyet algılarının oluşumunda da önemli bir etkiye sahiptir. Örneğin toplum tarafından erkek çocuklarının araba, silah, robot gibi oyuncaklar ile oynaması uygun görülürken, kız çocuklarının bebek, mutfak eşyası, makyaj malzemeleri ile oynaması hoş karşılanmaktadır. Dolayısıyla kız çocuklarına daha çok mutfak eşyası, oyuncak bebek alınırken; erkek çocuklarına pembe oyuncaklar dahi alınmayabilmektedir (Fine, 2010: 224). Oyuncaklar ile toplumsal cinsiyet algısı arasındaki ilişkiyi incelemek adına Zozuls ve arkadaşları (2009) bir araştırma yapmıştır. İki yaşına gelmemiş çocuklar ile yapılan bu

araştırmada ortamda bulunan herkese kız çocuğu, beyefendi gibi cinsiyetlerine göre hitap edilmiştir. Başlarda 17. aylarında kız çocukları arabalar ile daha az oynasa da mutfak eşyaları, bebek gibi oyuncaklar ile kız ve erkek çocukları eşit biçimde oynamış, oyuncaklara karşı ilgileri arasında cinsiyete dair bir farklılık görülmemiştir. 4 ay sonra ise kız çocukları oyuncak bebekler ile daha çok oynarken, erkekler daha az oynamaya başlamıştır. Dolayısıyla çocukların toplum tarafından şekillendirilen toplumsal cinsiyet algılarıyla oyuncak seçimleri arasında da bir bağ bulunmaktadır.

Çocukların geleneksel rolleri öğrenmesi oyuncakların aracılığı ile de gerçekleşmektedir. Çocuklar kendilerine gösterilen, toplumun cinsiyetlerine uygun bulduğu oyunlar dışında, kendi zevk ve tercihlerine göre farklı oyuncaklar ile oynamanın yanlış olduğunu düşünebilmektedir. Bu şekilde çocuklar cinsiyet stereotiplerini, cinsiyet rollerini içselleştirmektedir (Özcan, 2012: 12-13). Hatta öyle ki ebeveynlerin çocuklarına karşı eril ya da dişil bir bakış açısıyla yaklaşması onların oyuncak tercihlerinde etkili olabilmektedir (Çiftçi ve Özgün, 2011: 2250-2258). Bu bağlamda çocuklar küçük yaştan itibaren geleneksel rollerin benimsetilme çalışmalarına maruz kalmaktadır. Cinsiyet rollerinin öğrenilmesinde erkek çocukları kız çocuklarına göre daha fazla eleştiriye maruz kalabilmektedir. Örneğin erkek çocukları, arkadaşlarının kız çocuklarının oynadığı oyuncaklarla oynadığını görürlerse bu durumu onaylamayacaklardır. Kız çocukları ise arkadaşlarının erkek çocuklarının oynadığı oyuncaklar ile oynamasına erkek çocuklarının gösterdiği kadar tepki gösteremeyebilmektedir. (Atkinson ve Hilgard, 1999: 100-119). Freeman (2007) 3 ile 5 yaş arası çocuklar ve ebeveynleri ile bir araştırma yapmıştır. Ebeveynler hem kız hem erkek çocuklarının sosyal becerilerinin gelişmesinin öneminden bahsetmiştir; fakat bu 12 ebeveynden 4'ü erkek çocuklarına oyuncak bebek almaktan çekindiklerini ya da kesinlikle satın almayacaklarını belirtmiştir. Ebeveynler bu tarz geleneksel algılarını çocuklarına da yansıtmaktadır. 12 erkek çocuktan yalnızca ikisi oyuncak bebekler ile oynarsa ebeveynlerinin bundan memnun olacağını söylemiştir. Bu sonuç 3 ile 5 yaş arasındaki çocukların geleneksel rolleri ve cinsiyet stereotiplerini ailelerinden öğrenmeye başladıklarını göstermektedir. Halman'ın (2014) çocuklara mutluluk, özgürlük, barış gibi kavramların onlar için ne anlam ifade ettiğini sorarak cevaplarını, resimlerini derlediği kitabında 6 yaşında bir erkek çocuğunun söylemleri bu konuya örnek olabilecek niteliktedir:

'Özgürlük serbest olmak demektir. Ben değilim. Çünkü annem istediğim oyuncacı almama izin vermiyor. Hep annemin istediği oyuncakları

alıyoruz. Odam erkek oyuncaklarıyla dolu ama ben kız oyuncaklarıyla da oynamak istiyorum. Özgürlük annemizin ve babamın bana istediğim oyuncakları alması. Onlar bana engel olduğunda çok sinirlenirim. Kız oyuncakları istediğimde konuşma yapıyorlar. Sanırım bundan rahatsız oluyorlar.' (6 yaş, erkek, İstanbul)

Aynı şekilde özellikle okulöncesi ve ilkokul dönemlerinde çocuklar kendi cinsiyetlerinden arkadaşlarıyla oyun oynamayı tercih edebilmektedir. Aksi davranış gösteren çocuklar oyunlardan dışlanabilmektedir. Dolayısıyla kadın ve erkek arasındaki sınıflaşma, ayırım arkadaş grupları nedeniyle küçük yaşlarda başlayabilmektedir (Burt ve Scott, 2002). Belirtmek gerekir ki çocukların oyunları ile toplumsal cinsiyet algılarının şekillenmesi arasında önemli bir ilişki bulunmaktadır. Örneğin kız ve erkek çocukları evcilik oynadığında kız çocukları genelde anne olup bebeğin bakımını gerçekleştirmekte, yemek yapmaktadır. Erkek çocuk ise baba rolünü üstlenmektedir ve ev içi görevlere karışmamaktadır. Oyunlar esnasında belirli rollere girileceği zaman kız çocukları genelde öğretmen, hemşirelik gibi meslekleri seçerken, erkek çocukları polis, asker gibi toplum tarafından daha çok erilleştirilmiş meslekleri tercih etmektedir. Aynı zamanda kız çocuklarının oynadıkları oyunlar genelde iletişimin daha fazla olduğu, daha az rekabet içeren oyunlardır. Erkek çocuklar ise rekabetçi, hırs içeren oyunları tercih etmektedir. Dolayısıyla geleneksel roller oyun oynarken dahi çocuklar tarafından benimsenmektedir (Warrington ve Younger, 2000).

4.3. Eğitim

Toplumsal cinsiyet rollerinin öğretilmesinde okul önemli bir alandır. Okul çocukların bakış açılarını genişletip, bilgiler ışığında kendilerini geliştirmesini sağlarken aynı anda toplumsal cinsiyet rollerini de pekiştirmektedir (Kuzgun ve Sevim, 2004: 15-18). Çocuk, toplum tarafından kendisinden beklenen davranışları büyük oranda okulda benimsemektedir (Kansu, 2015: 14-15). Davranışların büyük kısmı aile içinde temellense de bu davranışlar okulda değişikliğe uğrayabilmektedir. Bu nedenle okul çocukların geleneksel toplumsal cinsiyet rollerini öğrenip benimsetmesi açısından önem taşımaktadır (Erzeybek, 2015: 23-25). Eğitim çocukların algılarının içselleştiği önemli alanlardan biridir. Dolayısıyla eğitim ile birlikte çocuklar geleneksel algının dışına çıkabilmektedir. Eğitimsiz bir toplumda diğer birçok sorun gibi cinsiyete dair de sorunlar baş gösterebilmektedir. Eğitimle birlikte çocuklar kadınların ev içi görevlerden tek başlarına sorumlu olmadıklarını, erkekler ise bu görevleri paylaşmaları gerektiğini öğrenebilmektedir. Ayrıca eğitimle birlikte özellikle erkek çocuklarının şiddet içeren

davranışlarında azalma olabilmektedir (UNICEF, 2005). Bu bağlamda öğretmenin davranışları da önem taşımaktadır. Öğretmenin kız ve erkek çocuklarının davranışlarını ayırıyorsa, kız çocuklarının bazı davranışları gerçekleştirmesinin kendisine yakışmayacağını belirtiyorsa çocuklar geleneksel rolleri bu noktada içselleştirmektedir. Tam tersi durumda ise çocukların toplumsal cinsiyet algıları değişebilecektir. Okulun yanı sıra ders kitapları da geleneksel rollerin benimsetilmesi adına kullanılabilir. Ders kitaplarında evi yöneten kişinin erkek olduğuna, kadınların ev içi görevleri tek başına üstlenmesi gerektiğine dair düşünceler mevcutsa, çocuklar bu düşünceleri benimseyebilecektir. Yalnızca yazı olarak değil; resim olarak da buna dair mesajlar verilebilmektedir ve bu durum çocukların bilinçaltına yerleşebilmektedir (Gümüsoğlu, 1998: 101-128). Ders kitaplarının dışında çocukların hayal güçlerini geliştirmeleri, öğrenmeleri adına okudukları hikaye kitaplarında da bu tür örnekler ile karşılaşılabilir. Bu duruma ‘Pamukkale Efsanesi’ isimli hikaye örnek verilebilmektedir. Hikaye şu şekilde başlamaktadır:

‘Çok eski zamanlarda Çökelez Dağı’nın eteklerinde fakir, oduncu bir aile yaşamış. Bu ailenin çirkin mi çirkin bir kızı varmış. Kız fakirliğine hiç aldırmaz etmiyormuş ama çirkinliğinden çok utanıyormuş. Hatta onu sokakta gören erkek anneleri yollarını değiştiriyorlarmış. Kız, bu yüzden evlenemiyormuş.

Bu yaşadıklarından dolayı canı çok sıkılmış. Artık bu üzüntüyle yaşamak istemediğini söyleyip, kendini Çökelez Dağı’nın tepesinden aşağı atmış...’ (Anonim, 2017).

Fiziksel özelliklerin önem taşıdığı, belirli güzellik ölçütlerinin olduğu, güzellik ölçütlerine uyulması gerektiği, intihar etmenin normal karşılanması gibi anlamlar çıkarılabilecek bu hikaye özellikle kız çocukları için olumsuz örnek teşkil etmektedir. Bu ve benzeri kitapları okuyan erkek çocukları kız çocuklarının oluşturulmuş belirli güzellik standartlarına uymalarını bekleyebilecektir. Kız çocukları da toplum tarafından belirlenen güzellik ölçütlerini yerine getirmenin önemli ve gerekli olacağını düşünebileceklerdir.

Geleneksel toplumsal cinsiyet algısı yalnızca çocuklara belirli okul çağlarında aşılanmamaktadır. Eğitimin her döneminde böyle örneklere rastlanabilmektedir. Bu örneklerden birisi de açık öğretim sitesinde gençlerin alıştırma yapması adına sisteme yüklenmiş bir sorudur. Soruda kadının evdeki görevlerini aksatacağı mesleğin hangisi olduğu sorulmuştur. Sorunun cevabına göre ise kadınlar mühendislik mesleğini icra ederse, rollerini aksatmaktadır. Açıklamasında ise hemşirelik, hastabakıcılık, ev temizliği

gibi mesleklerin kadına yakışan, bilinen meslekler olduğu yazılmıştır (Hürriyet, 2018, 17 Nisan). Bu bağlamda mühendislik mesleğinin kadınlara uygun olmayan, yakışmayan bir meslek olduğu sonucuna varılabilmektedir. Benzeri örnekler çoğaltılabilmektedir.

Tüm bunların yanında eğitim seviyesi arttıkça geleneksel toplumsal cinsiyet rollerine sağlanan uyumun azaldığı da belirtilmelidir. Eğitim seviyesi yüksek olan kişiler, bu rolleri yerine getirmeyi reddedebilmektedir. Erkekler evde görev ve sorumluluk paylaşımına dahil olmakta, kadınlar da işgücü piyasasına katılmayı istemektedir (Yılmaz vd., 2009: 777-779).

4.4. Arkadaş Grupları

Şüphesiz ki cinsiyetler arasındaki uzlaşmanın, çatışmaların sona ermesinin temel yollarından biri arkadaşlıktır (Adler, 1999: 29). Arkadaş grupları çocukların sosyalleşebilmesi adına önem arz etmektedir. Arkadaşları çocuklar için model olarak algılanmakta, davranışları şekillendirebilmektedir (Güngör, 2007: 159). Bunun yanı sıra çocuklar birbirlerinden cinsiyet rollerini öğrenebilmektedir. Fagot, (1985) anaokulunda yapmış oldukları araştırmada, cinsiyetlerine uygun davranmayan çocukların arkadaşları tarafından eleştiriye maruz kaldıklarını görmüştür. Bu eleştiriler 'erkekler bebekle oynamaz' şeklinde daha çok erkek çocuklarına yapılmıştır. Ayrıca çocuklar eleştiriye maruz kalmasa dahi arkadaş gruplarından etkilenebilmektedir. Fine (2010) oğlunun yılın bir dönemi okulunda kostüm partisinin düzenlendiğini söylemiştir. Bu kostüm partilerinin birinde kedi kostümü giymiş bir kız çocuğu içeri girmiştir ve sınıftaki tüm kızların peri ya da prenses kostümü giydiğini görmüştür. Prenses kostümü giymediği için ağlayarak sınıftan çıkan kız çocuğu bir dahaki kostüm partisine prenses kostümünü giyerek katılmıştır. Kıyafette dahi arkadaşlarıyla aynı tercihleri yapmak için çabalayan çocuklar şüphesiz ki toplumsal cinsiyet rollerini de birbirlerinden örnek alarak içselleştirmeye çalışmaktadır.

Ergenlik döneminde gençler için arkadaşlarının kendisini onaylaması büyük önem taşımaktadır. Ergenler arkadaş gruplarından güç almakta ve onlar ile hareket etmeye çalışmaktadır. Bu dönemde gençlerin birbirlerinden tavsiye alması, destek olması, bilgi kaynağı olması, takdir edilmesi önem taşımaktadır (Demir, Baran, & Ulusoy, 2005: 84). Bu bağlamda gençler birbirlerinin davranışlarını onaylayarak ya da eleştirerek geleneksel rollerin, toplumsal cinsiyet algısının özümsemesine neden olabilmektedir (Kulaksızoğlu, 2002: 49-50). Örneğin erkeksi olarak nitelenen davranışları sergileyen kız

çocuklarına arkadaşları tarafından tepki gösterilebilmektedir ya da kadınsı olarak nitelenen özellikleri taşıyan erkek çocukları da tepkiye maruz kalabilmektedir. Aynı zamanda çocuklar ailelerinden görmüş oldukları toplumsal cinsiyet algılarının arkadaş gruplarında yerleşmesine, stereotiplere dönüşmesine neden olabilmektedir. Örneğin kadınların kamusal alan yerine özel alan olan evde yer alması gerektiğini savunan arkadaş grubuna dahil olan bir çocuk da dışlanmamak adına bu görüşü savunur hale gelebilmektedir. Tam tersi durumlar da gerçekleşebilmektedir. Örneğin ailesinde kadının çalışma yaşamı içinde olmaması gerektiğini öğrenen çocuk arkadaş çevresinde kadınların da işgücü piyasasına dahil olması gerektiği, geleneksel rollerin dışına çıkılması gerektiği düşünceleriyle karşılaşarak algısını değiştirebilmektedir. Bu noktada toplumsal cinsiyet rollerinin oluşumunda arkadaş gruplarının önemli bir yeri bulunmaktadır.

4.5. Kitle İletişim Araçları

Toplumsal cinsiyet rollerinin bireylerin algısına yerleştirilmesinde kitle iletişim araçlarının önemli bir etkisi bulunmaktadır. Kitle iletişim araçlarının en büyük avantajı aynı anda milyonlara hitap edebilmesi ve bu hitapla birlikte istenilen tutum ve davranışın benimsetilebilmesidir (Sakallı, 2016: 19). Üstelik bu benimsetilme çalışması bireyin yaşamı boyunca devam etmektedir. Geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinin içselleştirilmesi adına bazen doğrudan bazen dolaylı biçimde kitle iletişim araçlarından yararlanılmaktadır. Bu amaçla özellikle televizyonlar kullanılmaktadır. Dizi, reklam, çizgi film gibi tüm televizyon programlarında kadın ve erkek belirli özellikler doğrultusunda kurgulanmaktadır. Kadınlar sorgulamadan itaat eden, edilgen, şefkat ve merhametli; erkekler de güç ve gelir sahibi, mantık çerçevesinde hareket eden kişiler olarak yansıtılmaktadır (Gök, 2013: 13). Dizilerde kadınlar her zaman yoğun makyaj yapmakta, fazlasıyla bakımlı olmaktadır. Genellikle uzun boylu, düzgün fizikli, oldukça feminen özellikler yansıtan kadınlar dizilerin öznelerini oluşturmaktadır. Üstelik dizi ve filmlerde işgücü piyasasında yer alan, çalışma yaşamına dahil kadın sayısı da oldukça azdır. Kadınlar çalışsa dahi erkeklerin yanında düşük bir kariyer seviyesinde, düşük ücretle çalışmaktadır. Örneğin erkek bir şirketin yönetici ise kadın onun asistanlığını yapmakta, evini temizlemektedir. Erkeklerin yaşlanması olgunluk olarak nitelendirilirken, kadınların yaşlanması hoş karşılanmamaktadır. Kadınlar her zaman genç kalmaya özendirilmektedir; fakat genç kadınlar da objeye dönüştürülmektedir (Özbirinci, 2012: 88). Bireyler bu algı şekillendirilme çalışmalarına yalnızca yetişkin

olduklarında değil; çocukluktan itibaren maruz kalmaktadır. Örneğin çizgi filmlerde prensesler genellikle prensler tarafından kurtarılmayı beklemektedir. Genellikle güçsüz, doğru kararlar veremeyen, kandırılmaya müsait prensesleri güçlü, analitik düşünme yetisi gelişmiş, zorluklarla başarıyla mücadele edebilen prensler kurtarmaktadır. Dizi aralarında reklamlarda da geleneksel rollerin içselleştirilme çalışmaları devam etmektedir. Örneğin reklamlarda gıda maddelerinin tanıtımını genellikle kadınlar yapmaktadır. Kadınlar mutlu bir biçimde yemek hazırlamakta, çamaşır ve bulaşık yıkamaktadır. Bu işleri yerine getirirken kendisine de kızı yardım etmektedir. Erkek de mutlu bir şekilde eşinin hazırladığı yemeği yemekte, yıkanmış ve ütülenmiş gömleğini giyip işe gitmektedir. Bu durumun dışında yer alan nokta ise kireç sökücü malzemelerdir. Bu temizlik malzemelerinin kullanıldığı reklamlarda güçlü bir erkek etken biçimde rol almaktadır. Erkeğin gücünün temizlik malzemesi reklamına dahi yansması toplumsal cinsiyet rolleri ve algısının benimsenmesine yol açmaktadır.

Aynı zamanda erkekler daha çok banka, araba, ev satışı gibi reklamlarda oynamaktadır. Bu durumun nedeni erkeğin kadına göre daha analitik düşündüğüne, mantıklı olduğuna dair duyulan inançtır; fakat bu noktada belirtmek gerekir ki son zamanlarda erkeğin de bedeni reklamlarda kullanılmaya başlanmıştır. Bu bağlamda söylenebilir ki kitle iletişim araçları erkeklerin kadınlar ile ilgili beklentilerini senaryolaştırmak adına bir araç görevi görmektedir. Medya aracından anlaşıldığı kadarıyla kadının iki görevi olduğu iddia edilebilmektedir. Bu görevlerden ilki güzel ve bakımlı olmaktır. İkincisi ise sessiz, itaatkar, erkeğe oranla düşük seviyede akıl, duygusallık, her koşulda erkeğin destekçisi olmaktır (Özbirinci, 2012: 81). Kadın ezilen, baskı altında, boyun eğen canlandırılırken erkeğin tam tersi baskı kuran, sert, acımasız, korkutucu canlandırılması eril şiddeti normalleştirmektedir. Şiddetin bu biçimde kullanılması toplumun eril şiddete karşı olan hassasiyetini azaltmakta, şiddeti kabul edilebilir kılmaktadır (Cortese, 2008: 84-85). Bu normalleştirmeye birlikte şiddet gören kadınların 'erkektir, yapabilir' söylemleri mevcut olabilmektedir.

Kitle iletişim araçları bireylerin algılarını önemli ölçüde etkilemektedir. Bu konuyla ilgili Davies, Spencer, Quinn, Gerhardstein (2002) bir çalışma yürütmüştür. Çalışma kapsamında matematik alanında kendine güvenen kadınlar ve erkeklere içinde hem sözel soruların hem de sayısal soruların olduğu bir test uygulamıştır. Testi uygulamadan önce katılımcılara toplumsal cinsiyet stereotiplerinden bağımsız reklamlar

gösterilmiştir. İzletilen reklamlardan sonra her iki cinsiyet grubu da sayısal sorulara odaklanmıştır. Farklı bir gruba ise toplumsal cinsiyet stereotiplerine uygun reklamlar izletilmiştir. Bu reklamlardan sonra erkeklerin soru çözme girişiminde bir farklılık görülmesi de kadınlar sözel soruları çözmeye çalışmıştır. Son tahlilde kitle iletişim araçları bireylerin geleneksel rolleri içselleştirmesinde oldukça önem arz etmektedir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

FARKLI YAŞ GRUPLARINDA TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİ ALGISININ YANSIMASI: DENİZLİ ÖRNEĞİ ÜZERİNE BİR ALAN ARAŞTIRMASI

5.1. Araştırmanın Metodolojisi

Araştırma iki temel aşamadan oluşmaktadır. İlk aşama literatür, ikinci aşama alan çalışması kısmıdır. Literatür 4 bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde temel kavramlar ile toplumsal cinsiyet olgusu açıklanmaya çalışılmıştır. İkinci bölümde feminizm tanımı yapılmış ve feminist kuramlardan bahsedilmiştir. Üçüncü bölümde toplumsal cinsiyete dair oluşturulan kuramlara yer verilmiştir. Dördüncü bölümde ise toplumsal cinsiyet algısını etkileyen etkenler anlatılmıştır. Araştırmanın alan çalışması aşamasında ise okul öncesinden üniversite çağına kadar olan katılımcıların toplumsal cinsiyet rolleri algısının yansımaları algı kapasitelerine göre resim yaptırmak, resim göstermek, hikaye yazdırmak ve metafor oluşturmak gibi farklı teknikler ile incelenmiştir.

5.2. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırmanın özgün olması nedeniyle geçerlilik ve güvenilirliğinin sınırlı olması çalışmanın sınırlılıklarından birini oluşturmaktadır.

Okul öncesinden üniversite çağına kadar olan çocuk ve gençlere ulaşılacak istenmesi nedeniyle katılımcı sayısının düşük olması araştırmanın bir diğer sınırlılığını oluşturmaktadır.

5.3. Araştırma Birimi, Yöntem ve Teknikleri

Farklı yaş gruplarında toplumsal cinsiyet rollerinin yansımaları çalışması kapsamında kartopu, kolay ulaşılabilir durum ve maksimum çeşitlilik örnekleme yöntemlerinden yararlanılmıştır. Bu amaçla farklı cinsiyetlerde okul öncesi, ilköğretim, ortaokul, lise ve üniversite olmak üzere farklı yaşlarda anneleri ücretli bir işte çalışmayan, nitelik gerektiren işlerde ve nitelik gerektirmeyen işlerde çalışan bireylere Denizli İl Millî Eğitim Müdürlüğünden alınan izin ile birlikte kişisel bağlantılar kullanılarak ve çeşitli okullara gidilerek ulaşılmış ve aralarından örneklem grubu belirlenmiştir.

Belirlenen örneklem grubunun toplumsal cinsiyete, cinsiyet rollerine karşı oluşan algıları nitel araştırma yöntemi olan fenomenoloji kapsamında çeşitli teknikler ile

incelenmiştir. Fenomenoloji, farkında olduğumuz; fakat derinlemesine bilgimizin olmadığı konularda kullanılan bir araştırma desendir (Yıldırım & Şimşek, 2016: 69). Tüm katılımcıların verileri içerik analizi yapmak amacıyla benzer özelliklere göre kategorilere ayrılmıştır. İçerik analizi söylemlerin çözümlenerek yorumlanması olarak tanımlanabilmektedir (Bilgin, 2014: 1). İçerik analizinin amacı betimsel analizde fark edilemeyen durumların içerik analizinde ortaya çıkarılabilesidir (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 242).

Yaş grupları arasında algılama düzeyi farklılıkları bulunduğu için her yaş grubunda farklı teknikler kullanılmıştır. Okul öncesi ve ilkokul çağındaki çocuklar için kullanılan teknik resim yaptırmaktır. Resim, çocukların zihinlerini, algılarını, bilinçaltılarını dış dünyaya yansıtabilmeleri adına önemli bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır (Yavuzer, 2006). Çocuklar düşüncelerini resim yaparak kolay bir biçimde, farkında olmadan açığa çıkarabilmektedir. Her çocuk ayrı bir bireydir ve bu yaptıkları resimlerin farklılıklarından anlaşılabilir. Çocuklar resim yaparak kendilerini, fikirlerini kolay bir biçimde anlatabilmekte ve bu sayede düşüncelerini anlatan kelimeleri bulma gayretine gerek kalmamaktadır (Duncan, 2003: 19). Dolayısıyla araştırma konusunun çocukların kapasitelerini aşabileceği nedeniyle çocukların kendilerini kolay ve rahat bir biçimde ifade edebilmeleri için okul öncesi ve ilkokul çağındaki çocuklara konuyla ilgili resim yaptırılmıştır. Resim kağıdı dörde bölünerek her çocuktan 4 ana başlıkta resim yapmaları istenmiştir. Bu başlıklar işyerinde kadın, işyerinde erkek, evde kadın, evde erkek şeklinde sıralanmaktadır. Çalışmaya uygunluğu bakımından 40 okul öncesi ve 30 ilkokul çağındaki çocuğun yaptığı resimden araştırmaya okul öncesinden 20, ilkokuldan 23 katılımcı dahil edilmiştir. Katılımcıların resimlerinin toplumsal cinsiyet rolleri bağlamındaki analizleri kapsamında 5 psikolog görüşünden de destek alınmıştır.

Ortaokul çağındaki çocuklara ise 6 resim gösterilerek resimlerde kendilerine ilginç, farklı gelen durumları söylemeleri istenen formlar dağıtılmıştır. Resimler arama motoruna 'gender' yazılmış, görsellerden rastgele seçilerek oluşturulmuştur. Resimler katılımcıların görev ve sorumluluk paylaşımına, bu görev ve sorumlulukların tek bir kişinin üzerine yıkılmasına, mesleklerin kadına ya da erkeğe göre cinsiyetleştirilmesine, oyuncak ve renklerin aynı şekilde cinsiyete atfedilmesine atıf yapacak şekilde bir araya getirilmiştir. Bu sayede katılımcıların toplumsal cinsiyetin her noktasına yorum yapmaları sağlanmıştır. Katılımcılara bu formları doldurmaları için 40 dakika süre

verilmiştir. Araştırmaya 30 öğrenci katılmış; fakat 9'u uygun bulunmadığı için çıkarılmış, çalışmaya 21 katılımcının verileri dahil edilmiştir. Çocuklara resim gösterilmesinin nedeni onları yönlendirmeden cinsiyet rollerine karşı bakış açılarını kolay bir biçimde öğrenebilmek, kendilerini rahat ifade edebilmelerini sağlamaktır.

Lise grubuna ise hikaye yazdırma tekniğini kullanılmıştır. Çalışmanın gerçekleştirilmesi amacıyla gençlerden akşam 19.00'dan 23.00'a kadar olan süreçte bir aileyi anlatan hikaye yazmaları istenmiş ve bu hikayenin hayal ürünü mü yoksa kendi hayatlarından bir kesit mi olduğu sorulmuştur. Böylece araştırmanın alan kısmı gençlerin toplumsal cinsiyet algısını yansıtan hikayeler aracılığıyla kısa zamanda ve gençlerin kendilerini huzursuz hissederek yalan söylemeye yöneltecek bir durum olmadan tamamlanmıştır. Katılımcılara hikayeyi yazmaları için süre kısıtlaması yapılmamıştır. Dolayısıyla gençler hikayeleri yazarken bilinçaltılarında yer alan cinsiyet rollerine ve toplumsal cinsiyet algısına dair bakış açılarını özgürce yansıtabilmiştir. Çalışmaya 30 katılımcı dahil olmuştur; fakat 10 katılımcının yazmış olduğu hikayeler uygun bulunmadığı için çalışma kapsamına dahil edilememiş ve araştırma 20 katılımcı ile sürdürülmüştür.

Üniversite çağındaki gençler için ise metafor yöntemi kullanılmıştır. Metafor bir kelimenin bireylerin zihinlerindeki yansıması, kelimenin bireyler için ne anlamlar ifade ettiği anlamına gelebilmektedir. Bir kelime için farklı benzetmeler yapmak, o kelimeyi farklı cümleler ile ifade etmek kişinin o kelime ile ilgili düşüncelerini, tecrübelerini, kelimenin bireyde oluşturduğu etkiyi incelemeyi dolayısıyla algıların ortaya çıkmasını kolaylaştırmaktadır (Eraslan, 2011: 1). Ayrıca bir durum hakkında görüşmecinin iç dünyasını anlamak, bilinçaltını ortaya çıkarmak amacıyla metafor yönteminin tercih edilmesi doğru bir yaklaşım olabilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 212). Bu bağlamda üniversite öğrencileri için kullanılan metafor yöntemi kapsamında katılımcılardan 'kadın.... gibidir; çünkü...' ve 'erkek.... gibidir; çünkü...' boşluklarını doldurmaları talep edilmiş, kadın ve erkek ile ilgili çeşitli benzetmelerde bulunmaları istenmiştir. Katılımcıların birden fazla metafor üretebilmeleri adına forma toplam 10 cümlelik boşluk bırakılmıştır; fakat görüşmecilere kaç cümle yazacakları hakkında bir zorunluluk ya da kısıtlama getirilmemiştir. Toplam 100 üniversite öğrencisine ulaşılmış; fakat 40'ının kurmuş olduğu cümleler metafor oluşturmadığı için araştırma kapsamına alınmamış, 60 katılımcının verileri analize dahil edilmiştir.

Tüm katılımcılara yaş ve cinsiyetlerinin yanı sıra ayrıca anne ve babalarının meslekleri, anne ve babalarının medeni durumları da sorulmuştur. Formlar dağıtılmadan önce tüm katılımcılara bu çalışmanın Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Ana Bilim Dalı'nda yapılmakta olan 'Farklı Yaş Gruplarında Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Algısının Yansıması: Denizli Örneği' konulu yüksek lisans tezinin alan araştırması için oluşturulduğu, çalışmada bilimsel etik kurallarına özen gösterileceği, bilgilerin bilimsel amaca yönelik olarak kullanılacağı ve yazdıkları hikaye ya da verdikleri cevaplardan kişisel değerlendirme yapılmayacağı, bu nedenle de kimlik bilgilerinin istenmediği belirtilmiştir. Bu ön konuşma formunda yazılı olarak yer almıştır. Ayrıca çalışma sonuçlarıyla ilgili bilgi almak istemeleri durumunda iletişim adresi de formda kullanılmıştır. Çalışmanın analizi aşamasında çalışmaya katılan katılımcıların isimleri kullanılmamış ve katılımcılar için kod adı kullanılarak okul öncesi çocuklar A, ilkokul çağındaki çocuklar B, Ortaokul C, lise D, üniversite E ile kodlanmıştır.

5.4. Araştırmanın Bulgu ve Yorumları

5.4.1. Okul Öncesi Çağındaki Çocuklarda Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Algısının Yansıması

Bu bölümde okul öncesi çağındaki katılımcıların iş yerinde kadın, iş yerinde erkek, evde kadın, evde erkek başlığı altında yapmış oldukları resimler kamusal alanda kadın ve erkek, ev içinde görev ve sorumluluk paylaşımı bazında kadın ve erkek biçiminde iki ayrı kısımda incelenecektir.

5.4.1.1. Sosyo-demografik Özellikler

Araştırma kapsamına 20 katılımcı alınmıştır. Bu katılımcıların isimleri kullanılmamış ve A şeklinde kodlanmıştır. Katılımcıların cinsiyeti, yaşı, anne ve babalarının meslekleri ile medeni durumları aşağıda gösterilmiştir:

Tablo 2: Okul Öncesi Çağındaki Katılımcıların Sosyo-demografik Özellikleri

Katılımcının Kod Adı	Katılımcının Cinsiyeti	Katılımcının Yaşı	Katılımcının Annesinin Mesleği	Katılımcının Babasının Mesleği	Katılımcının Anne ve Babasının Medeni Durumları
A1	Erkek	5	Doktor	İş Güvenliği Uzmanı	Evli
A2	Kadın	5	Öğretmen	Cumhuriyet Savcısı	Evli

A3	Kadın	5	Öğretmen	Memur	Evli
A4	Erkek	5	Öğretmen	Serbest Meslek	Evli
A5	Erkek	6	Çalışmıyor	İşveren	Evli
A6	Erkek	6	Çalışmıyor	Raf üretimi (işveren)	Evli
A7	Kadın	5	Arkeolog	Öğretmen	Evli
A8	Kadın	5	Öğretmen	Tekstil Mühendisi	Evli
A9	Erkek	5	Çalışmıyor	Makas üretimi işçi	Evli
A10	Erkek	6	Çalışmıyor	Makas Üretimi İşçi	Evli
A11	Kadın	6	Çalışmıyor	Makas Üretimi İşçi	Evli
A12	Erkek	6	Çalışmıyor	Bakkal	Evli
A13	Erkek	6	Çalışmıyor	İşçi (Eczane)	Evli
A14	Erkek	6	İşçi	Hırdavat Dükkanında Çalışıyor	Evli
A15	Kadın	6	Temizlik Personeli	İşçi	Evli
A16	Kadın	5	Tekstil İşçi	İşçi	Evli
A17	Erkek	6	İşçi	Eczanede Çalışıyor	Evli
A18	Kadın	6	Bulaşıkçı	Bıçakçı	Evli
A19	Kadın	5	Bankacı	Bankacı	Evli
A20	Erkek	6	Öğretmen	Benzin İstasyonu İşletme	Evli

Çalışmaya katılan 20 katılımcının 9'u kadın, 11'i erkektir. Katılımcıların yaş ortalaması 6'dır. Cinsiyet bazında bakıldığında kız çocuklarının yaş ortalaması 5, erkek çocuklarının 6'dır. Çalışmaya katılan 9 kadın öğrencinin 1'inin annesi herhangi bir işte çalışmamakta, 3'ünün annesi nitelik gerektirmeyen işlerde, 5'inin annesi ise nitelik gerektiren işlerde çalışmaktadır. Çalışmaya katılan erkek öğrencilerin ise 6'sının annesi işgücü piyasasında yer almamakta, 2'sinin annesi nitelik gerektirmeyen, 3'ünün annesi nitelik gerektiren işlerde çalışmaktadır. Katılımcıların tamamının anne ve babası evlidir.

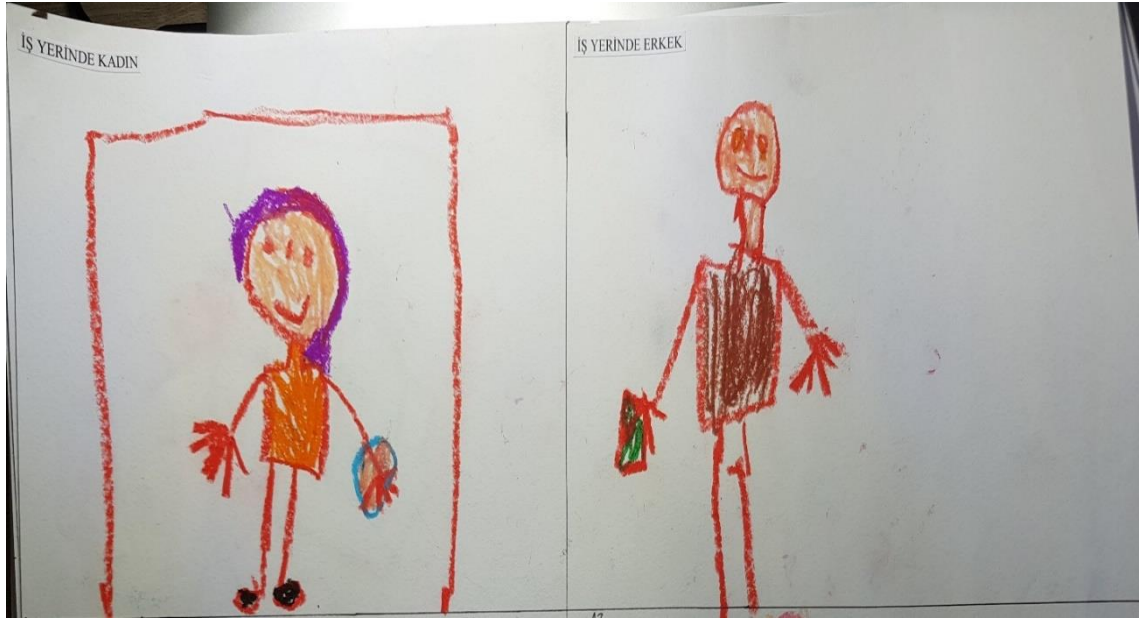
5.4.1.2. Okul Öncesi Çocukların Çizdiği İş Yerinde Kadın ve Erkek Konulu Resimler

Ataerkil toplum bireylere sırf kadın ya da erkek oldukları için birtakım sorumluluklar yüklemiştir. Bu sorumlulukların temelinde cinsiyet rolleri bulunmaktadır. Cinsiyet rollerine göre kadın özel alanda yer almalı, ev içi işleri yerine getirerek iyi bir eş

ve anne olmalıdır. Erkek ise kadını yönetmeli, kamusal alana dahil olarak ailesi için gerekli geliri emeğini kiralarak kazanmalıdır. Patriyarkal toplum çalışma yaşamını erkeğe atfetmiştir. Dolayısıyla kadının çalışmaktan ziyade emeğin yeniden üretimini gerçekleştirmesini istemektedir. Yani kadına ev içindeki görev ve sorumlulukları, çocuk bakımı görevini yüklemiştir. Dolayısıyla ekonomik açıdan bağımlıdır ve erkeğin kendisi üzerinde tahakküm kurmasına izin vermek durumundadır. Patriyarkal toplum erkeğe değer atfederken, kadını bu değerden mahrum bırakmıştır. Toplumu yöneten, kadını yönlendiren daima erkek, itaat eden de kadın olmuştur. Bu bağlamda kamusal alan erkeğe bırakılırken, ev de kadının kendisini ifade edebildiği bir alan görevi görmüştür. Bu yüzden masallardaki kahramanlar daima erkektir ya da çalışan birey, yönetici kişi denildiğinde insanların aklına erillik gelmektedir. Erkek her zaman güçlü, yöneten, çalışan kişiler olarak algılanmıştır. Kadınlar da yönetilen, itaat eden, hassas, duygularıyla hareket eden bireyler olarak kabul görmüştür. Toplumun cinsiyet rolleri de bu duruma göre şekillenmiştir. Erkekler gelir getirici kişiler olup başarı nesnesi olarak görülürken kadınlar da emeğin yeniden üretimi için gerekli olan işleri yapmıştır. Dolayısıyla erkeklerin emeğini kiralarak çalışması oldukça normal karşılanmaktadır ve sanki erkek çalışmak adına doğmuş, doğuştan çalışma yeteneğine sahipmiş gibi algılanmaktadır. Kadının kamusal alana dahil olmak istememesi doğal karşılanırken, erkeğin istememesi eleştiriye açık hale gelmiştir. Bu bağlamda erkekler kendilerini daima çalışmak ve ailesinin ekonomik ihtiyaçlarını karşılamak zorunda hissetmiştir. Geleneksel toplumsal cinsiyet algısının mevcut olduğu böyle toplumlarda yetişen çocukların düşüncesi de bu algıya göre şekillenebilmektedir. Erkeğin çalışma yaşamı içinde olmasını oldukça normal karşılayan çocuklar işyerinde erkek konulu resimleri yapma konusunda da genel anlamda zorluk çekmemiştir. Bu noktada çocuklar için kadının temel görevi ev işlerini yapmak olabilmektedir.

Çocukların iş yerinde kadın ve erkek resmi çizmesinin önemi kadını kamusal alanın içinde hayal edip edemediklerini saptamaktır. Kadını işgücü piyasası içinde resmeden çocuk katılımcıların kadının da kamusal alanda yer aldığını, bu alanın yalnızca erkeklere ait olmadığını düşündüğü söylenebilmektedir; fakat toplumsal cinsiyet rollerinin mevcut olduğu ailelerde yetişen çocuklar kadını işgücü piyasasında hayal ederken zorlanabilmekte; erkeği ise zihinlerinde çalışırken kolay bir biçimde canlandırabilmektedir. Dolayısıyla bu çocuk katılımcılar için kadının özel alanda yer

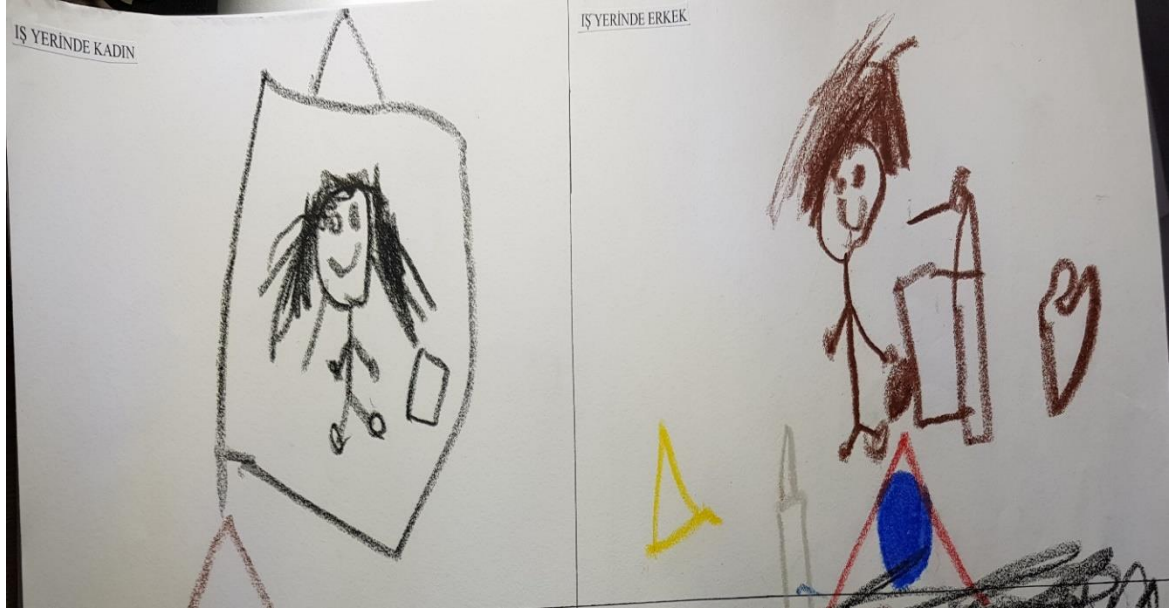
alması gerektiğini, geleneksel cinsiyet rollerini benimsemeye başladıkları söylenebilmektedir. Bu bağlamda annesi ücretli bir işte çalışmayan, babası eczanede işçi olan A13'ün resmi örnek gösterilebilmektedir. A13 resminde işyerinde kadını geleneksel roller ile ilişki kurarak *'tabak yıkıyor'* şeklinde nasıl çizdiğini belirtmiş, işyerinde erkeği yaptığı resminde ise babasının yaptığı işten etkilenerek ise *'ilaç satıyor'* biçiminde anlatmıştır:

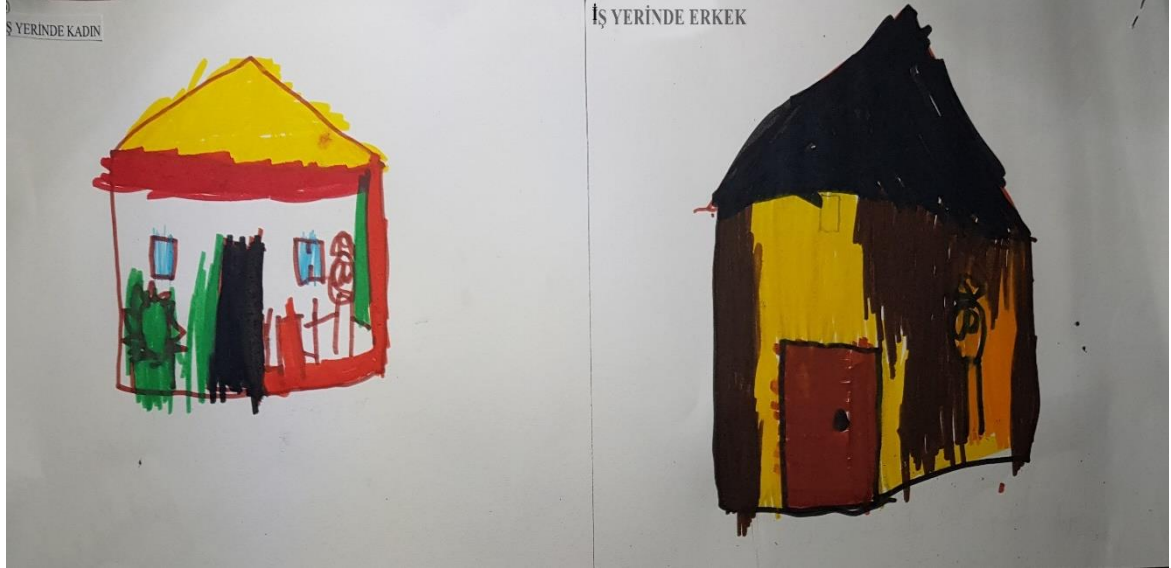
(A13, İş Yerinde Kadın ve İş Yerinde Erkek Konulu Resimleri)

Ataerkil toplum nedeniyle kadının ücretli bir işte çalışmak yerine yalnızca ev içindeki görev ve sorumlulukları yerine getirmesi, kadının kamusal alana dahil olmama durumu çocukların kadını işyerinde hayal edememesiyle sonuçlanabilmektedir. Görüşleri alınan psikologlardan P1, P3 ve P4 bu durumun çocukların annelerini çalışma yaşamı içinde görmemeleri ve sınırlı sosyal çevreleri nedeniyle kamusal alana dahil olmuş farklı kadınları deneyimlememiş olmalarından kaynaklanabileceğini belirtmişlerdir. Anneleri çalışma yaşamına dahil olmayan A9, A6 ve A10'un resimleri bu durumu örnekler niteliktedir. İşyerinde kadın resmi için A9 *'televizyon izliyor'*, A6 *'satranç oynuyor'*, A10 *'canı sıkıldığı için yaprakları süpürüyor'* demiştir. Babası makas üretici olan A9, işyerinde erkek konulu resmini ise *'Erkek bıçak yapıyor.'* şeklinde anlatmıştır. A9'un iş yerinde erkeği bir meslek içinde çizmesi onun diğer katılımcılardan farklı bir noktayı ortaya çıkarmıştır. Babası raf üreticisi olan A6 işyerinde erkeği yaptığı resmini *'Erkek gizli geçitteki aletleri alıyor, ışığı tamir ediyor.'* sözleriyle anlatmıştır. Babası makas

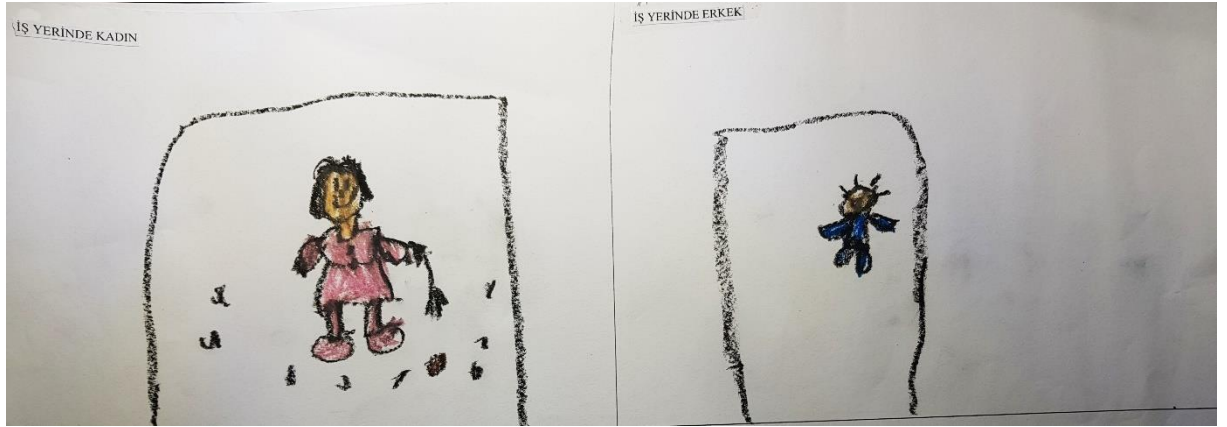
üretici olan A10 ise işyerinde erkeği yaptığı resmini 'Erkek zıplıyor' şeklinde anlatmıştır. Bu katılımcıların annelerinin çalışma yaşamı içinde yer almamasının dışında ortak bir özelliği de cinsiyetlerinin erkek olmasıdır:

(A9, İş Yerinde Kadın ve İş Yerinde Erkek Konulu Resimleri)

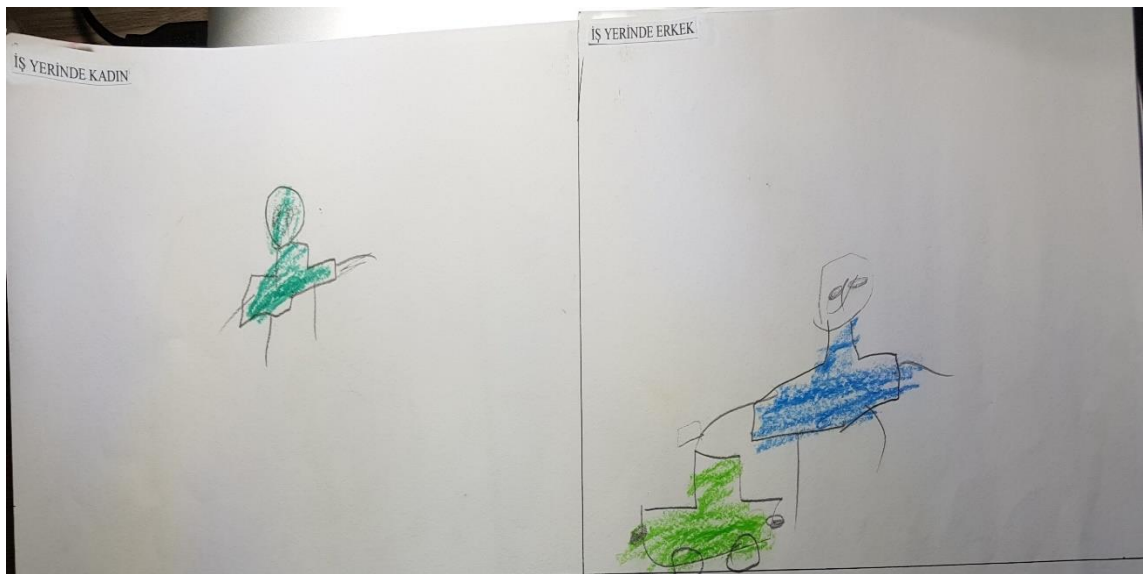

(A6, İş Yerinde Kadın ve İş Yerinde Erkek Konulu Resimleri)

(A10, İş Yerinde Kadın ve İş Yerinde Erkek Konulu Resimleri)

Kadın ve erkeği belirli bir meslek dahilinde canlandırmayı tercih etmeyen A12'nin annesi ücretli bir işte çalışmazken babası bakkaldır; fakat A12'nin A9, A6 ve A10'dan farklı olarak kadını herhangi bir mesleği icra ederken çizmemesine rağmen, çalışma yaşamında bulunmanın bir gelirle sonuçlandığını bilmesidir. A12 işyerinde kadını '*Kadın iş yapıyor, para kazanıyor.*' şeklinde anlatmıştır. İşyerinde erkeği yaptığı resmini ise '*Oyuncağıyla oynuyor.*' biçiminde tanıtmıştır:

(A12, İş Yerinde Kadın ve İş Yerinde Erkek Konulu Resimleri)

Kamusal alana dahil olmayıp yalnızca özel alanda toplumun kendisine atfettiği görevleri yerine getirerek, cinsiyet rollerini kabul eden kadınlar mevcuttur. Bu kadınların çocukları da toplumsal cinsiyet rollerinin öğrenildiği en temel kurum olan aileden bu tutum ve davranışları öğrenerek içselleştirmektedir. Dolayısıyla kadını işyerinde hayal

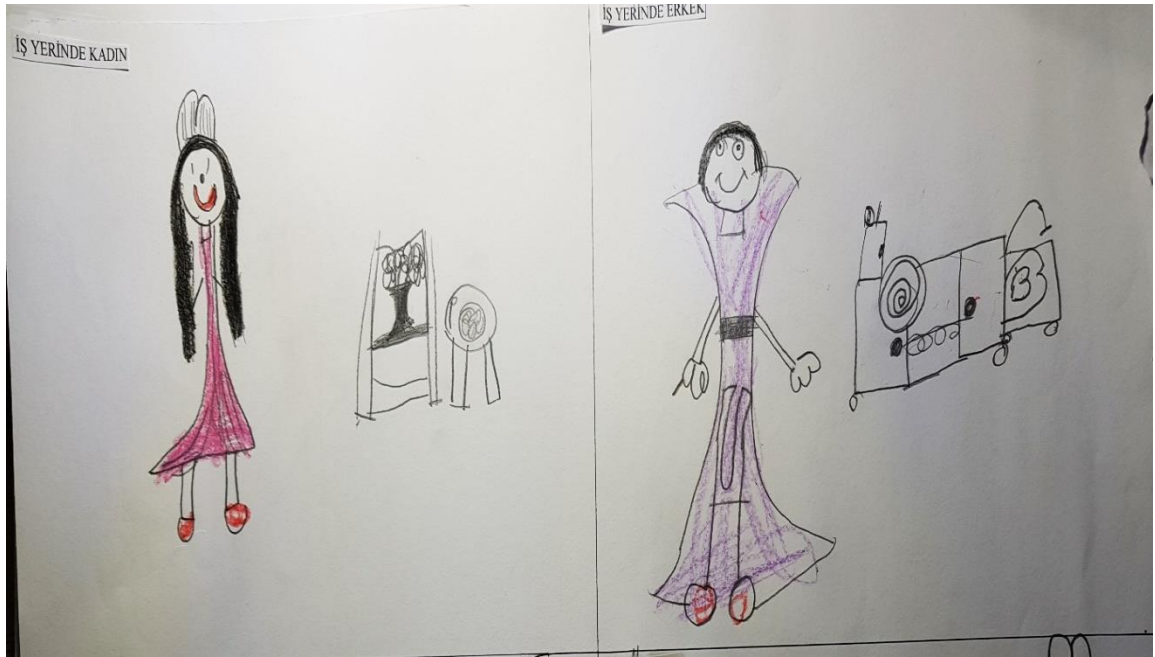
edememekte ya da kadına yüklenen rollere benzer işlerde hayal edebilmektedir; fakat bu durumun dışında çizilen resimler de bulunmaktadır. Çocuklar anneleri çalışma yaşamı içinde bulunmasa da kadını işyerinde farklı meslekler icra ederken de resmedebilmektedir. Bu durumun nedeni okul öncesinde almaya başladıkları eğitim ya da günlük yaşamlarında kamusal alana dahil olan kadınları görerek entelektüel kapasitelerinin gelişmeye başlaması olabilmektedir. Bu da çocukların toplumsal cinsiyet rollerini öğrenmekte yalnızca aile değil, eğitim, yaşanılan çevre gibi faktörlerin de etkisinin olduğunu göstermektedir. Annesi ücretli bir işte çalışmayan, babası işveren olan A5 kadını işyerinde elbise satarken çizdiğini belirtmiş, *'Kadın elbise satıyor.'* demiştir. İş yerinde kadının elbise satmasıyla ilgili görüşü alınan psikologlardan P1, P5 ve P3 *çocukların deneyimlemedikleri bir konu olduğunda hayal güçlerinden faydalanabileceğini* belirtmiştir. A5, işyerinde erkeği yaptığı resmini ise *'Babam işte. Dışardaki süsleri yapıyor. Yolda olan süsler. Güzel süsleri.'* sözleriyle ifade etmiştir. Çocuklarının bazılarının kadını işyerinde çalışırken hayal edebilirken, erkeği hayal edememeleri ilginç bir bulgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Çocukların babalarının yaptığı mesleği resimlerine yansıtmak istemeleri; fakat babalarının mesleğinin detaylarını bilmemeleri bu duruma yol açmış olabilmektedir. Görüşü alınan psikologlardan P1 bu düşünceyi desteklemiştir:

(A5, İş Yerinde Kadın ve İş Yerinde Erkek Konulu Resimleri)

Annesi çalışma yaşamında yer almayan A11 işyerindeki kadını *'Kadın çiçek resmi satıyor. Resmi kendi yapmış.'* söylemleriyle çizmiştir. Babası makas üreticisi olan A11

resmini 'Babam makas yapıyor.' şeklinde belirtmiştir ve iş yerinde kadın ve erkek için farklı meslekler çizmiştir:

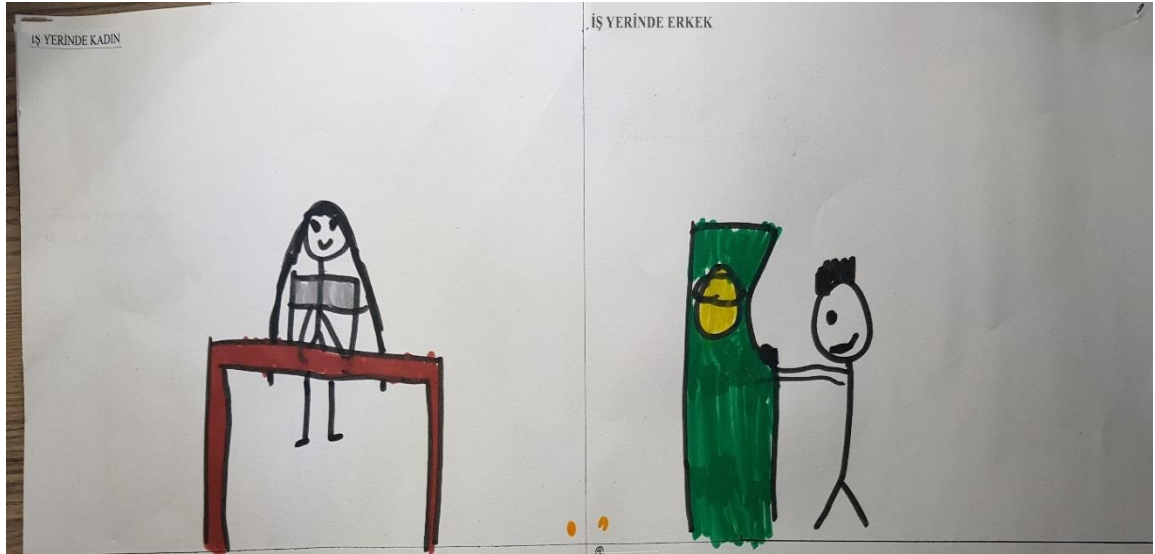
(A11, İş Yerinde Kadın ve İş Yerinde Erkek Konulu Resimleri)

Kadının kendisine toplum tarafından atfedilen rolü reddederek kamusal alana dahil olması toplumun kadından beklentisinden farklı bir durumdur. Dolayısıyla kadının işgücü piyasası içinde olması geleneksel cinsiyet rollerinin dışında bir durum olarak nitelendirilebilmektedir. Bu bağlamda toplumsal cinsiyet rollerinin öğrenildiği en temel kurum olan ailenin bu rollerin dışında hareket etmesi çocukların da bu rollerin dışında düşünceler geliştirmesini sağlayabilmektedir. Çocukların gözlemleme fırsatı bulduğu ilk kadın anneleri olduğu için, annelerinin davranışlarını tüm kadınlara atfedebilmekte ya da onun davranışlarından örnek alarak benzer davranışlar gerçekleştirebilmektedir. Dolayısıyla kadının çalışma yaşamı içinde olması çocukların toplumsal cinsiyet rollerini reddedip eşitlikçi davranış ve tutum yanlısı olabilmeleri açısından önem taşımaktadır. Ayrıca belirtmek gerekir ki annesi işgücü piyasası içinde yer alan çocuklar, işyerinde kadın resmi yapma konusunda daha istekli olmuşlardır. Aynı durum erkekler için de geçerliliğini sürdürmektedir. Çocukların ilk erkek figürü babalarıdır. Dolayısıyla çocuklar, babalarının davranışlarını erkeklere atfedilmektedir. Bu noktada önem taşıyan husus erkeklerin kamusal alanın her bölümünde yer almasıdır. Yani çocuklar çalışma yaşamı içinde olan, üreten, toplumu yönlendiren erkeği yaşamın her alanında, anında görmektedir. İşyerinde çalışan bir kadın ve erkek resmi çizimleri istenen katılımcılardan

A20, A8, A3, A2, A1 anne ve babalarının mesleğine uygun resimler çizmişlerdir; fakat A8, A3, A2 ve A1 babalarının meslek gerekliliklerini tam olarak bilmedikleri için bu meslekleri resimlerine aktarmada güçlük çekmiştir. Görüşleri alınan psikologlardan P1, P4 ve P5 çocukların anne ve babalarını resimlerinde yansıtmalarının doğal olduğunu belirtmiştir. Buna göre annesi öğretmen, babası benzin istasyonunda işletmeci olan A20 işyerinde kadını çizdiği resmini *'annem çocuklara bir şeyler söylüyor, sonra resim yapıyor'* işyerinde babasını çizdiği resmini ise *'babam petrolde çalışıyor'* biçiminde anlatmıştır. Yine annesi öğretmen, babası tekstil mühendisi olan A8 işyerinde kadın resmini *'annem hem resim yapıyor hem ders yapıyor'* işyerinde erkek resmini *'babam bankadan para alıyor'* şeklinde anlatmıştır. Aynı şekilde annesi öğretmen, babası adliyede memur olan A3 yaptığı resmi *'burada annem okula gidiyor, çocuklara ders anlatıyor'* işyerinde erkek resmini *'babam adliyede ders çalışıyor'* şeklinde açıklamıştır. Annesi öğretmen, babası Cumhuriyet Savcısı olan A2'de işyerinde kadın resmini *'kadın bilgisayarla iş yapıyor. Öğrencilere ders hazırlıyor'* işyerinde erkek resmini *'babam iş yapıyor. Bilgisayarda. İu ama ne yaptığını bilmiyorum'* biçiminde ifade etmiştir. Annesi doktor, babası iş güvenliği uzmanı olan A1 ise işyerinde kadın resmini *'doktorlar, hastaları tedavi ediyor'* işyerinde erkek resmini ise *'babamlar kahvede çalışıyorlar, iş yapıyorlar'* şeklinde anlatmıştır:

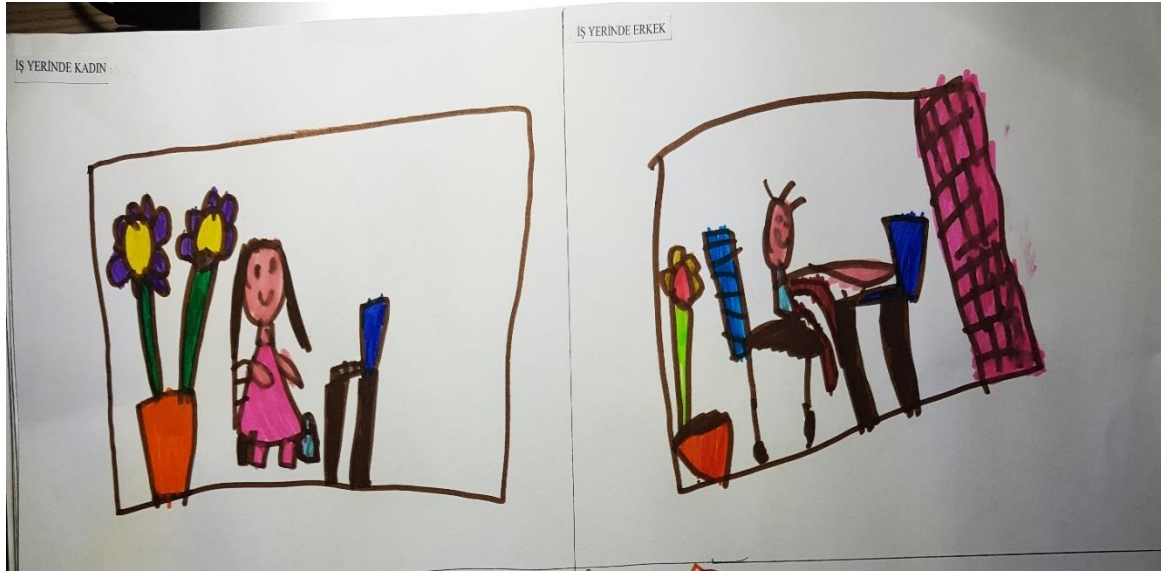
(A20, İş Yerinde Kadın ve İş Yerinde Erkek Konulu Resimleri)

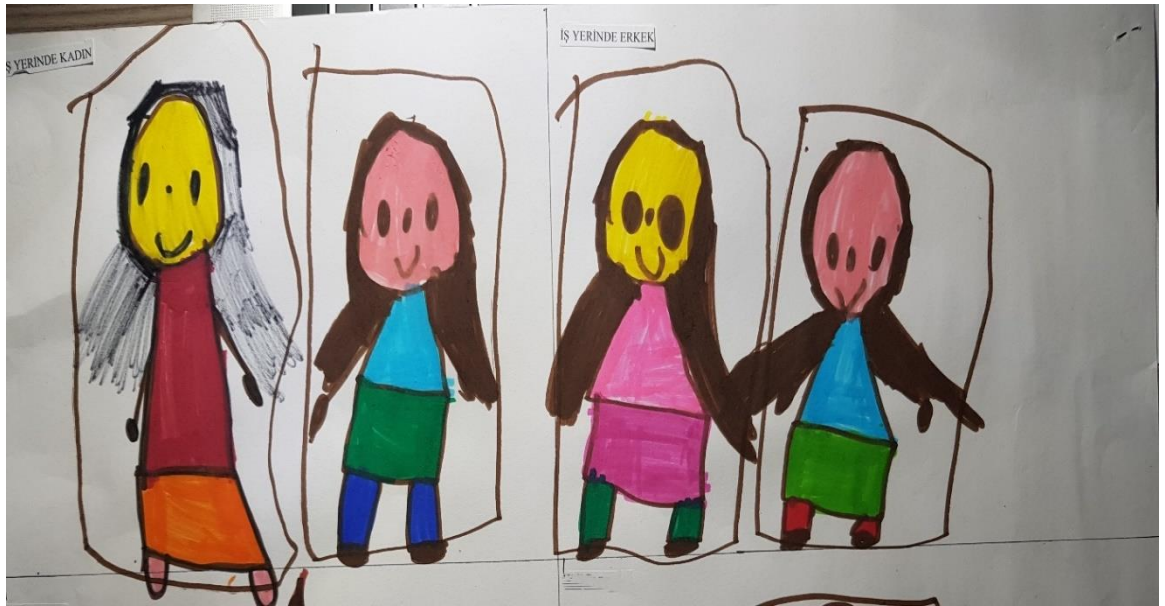
(A8, İş Yerinde Kadın ve İş Yerinde Erkek Konulu Resimleri)

(A3, İş Yerinde Kadın ve İş Yerinde Erkek Konulu Resimleri)

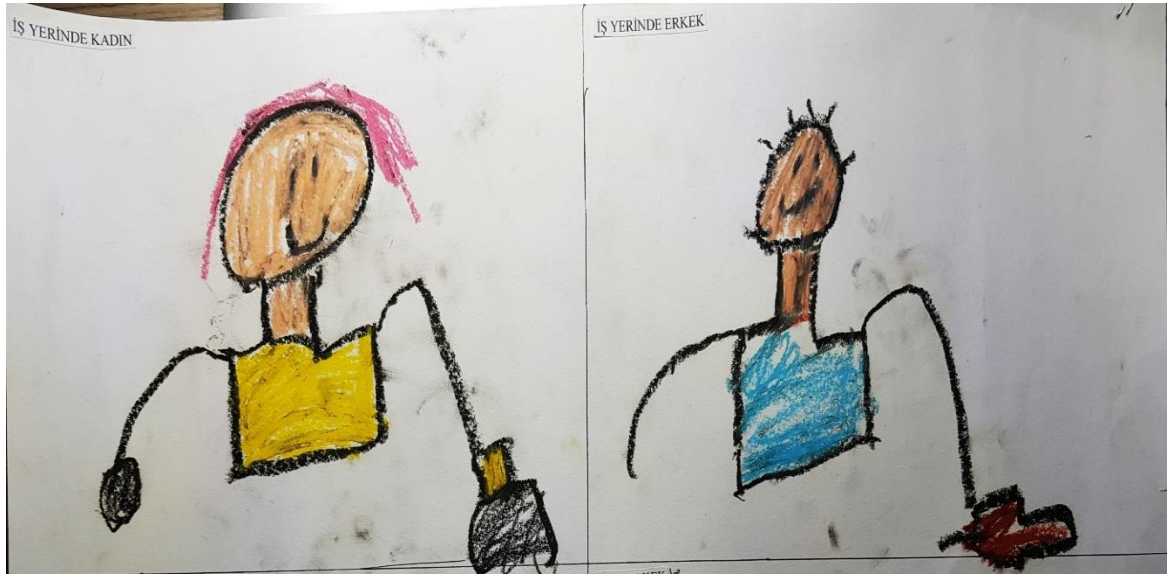
(A2, İş Yerinde Kadın ve İş Yerinde Erkek Konulu Resimleri)

(A1, İş Yerinde Kadın ve İş Yerinde Erkek Konulu Resimleri)

Çocuklar yalnızca anne veya babaları nitelik gerektiren işlerde çalıştığında onları işyerinde resmetme eğiliminde bulunmamaktadır. Anne ve babaları nitelik gerektirmeyen işlerde çalışan A18, A17, A16, A15, A14' de kendilerinden işyerinde çalışan kadın ve işyerinde çalışan erkek resmi yapmaları istenildiğinde anne ve babalarını çizmek istemiştir. Annesi bulaşık yıkayarak çalışan, babası bıçakçı olan A18 işyerinde kadın resmini *'kadın dükkanda bulaşık yıkıyor'* işyerinde erkek resmini *'erkek bıçak yapıyor'*

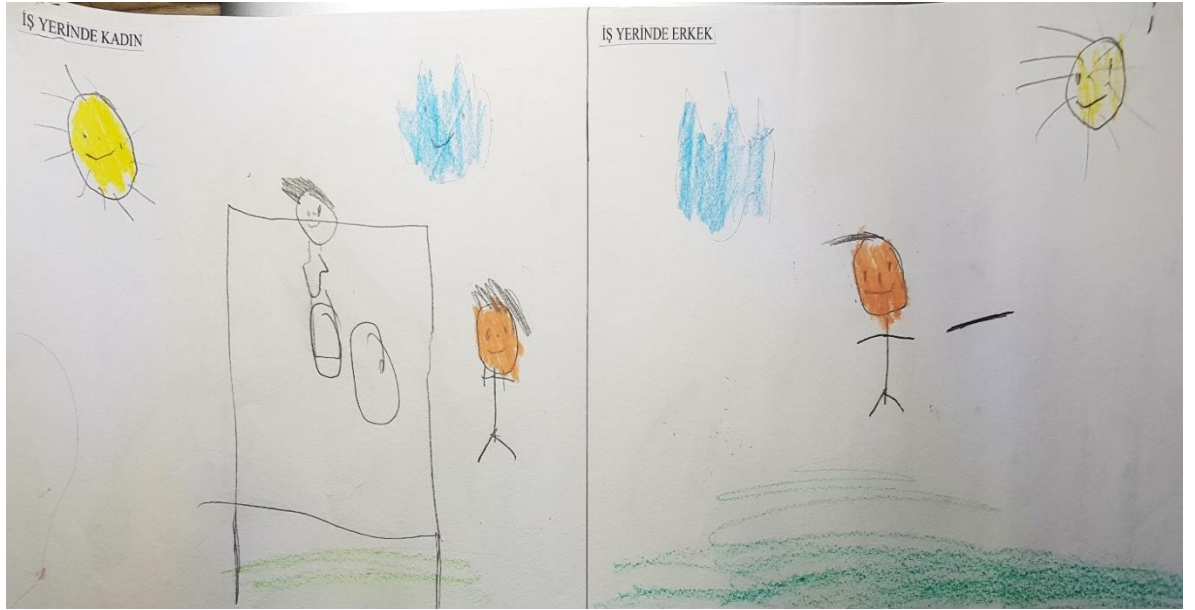
diyerek anlatmıştır. Annesi işçi olan, babası eczanede çalışan A17 ise işyerinde kadın resmi hakkında *'kadın kutu yapıyor'* işyerinde erkek resmi hakkında *'erkek eczanede çalışıyor'* şeklinde açıklama yapmıştır. Annesi temizlik personeli, babası işçi olan A15 de yaptığı işyerinde kadın resmi için *'temizlik yapıyor'* işyerinde erkek resmi için ise *'babam kürek sapı yapıyor'* demiştir. Katılımcılardan A16 ve A14 ise işyerinde kadın ve erkek resimlerini yaparken anne ve babalarından ilham almış; fakat işyerinde kadını annelerinin meslekleriyle ilişkili resmederken, işyerinde erkeği babalarının meslekleriyle bağlantılı biçimde yapmamıştır. Çocukların annelerinin yaptığı işlerin gerekliliklerini bilip bu durumu resimlerine yansıtırken, babalarının yaptığı işlerin gerekliliklerini bilmemeleri ilgi çekici bir durumdur. Annesi tekstil işçisi, babası işçi olan A16 yaptığı işyerinde kadın konulu resmini *'dikiş yapan kadın, annem.'* ifadesiyle anlatırken, işyerinde erkek resmini açıklarken *'babam araba sürüyor.'* cümlesini kullanmıştır. Annesi işçi olan ve babası hırdavat dükkanında çalışan A14 işyerinde kadını anlattığı resmini *'annem kutu yapıyor. Bitince arabaya binip gidiyor. Eve gidiyor.'* işyerinde erkeği anlattığı resmini ise *'çalışıyor, evine gidiyor.'* şeklinde anlatmıştır:

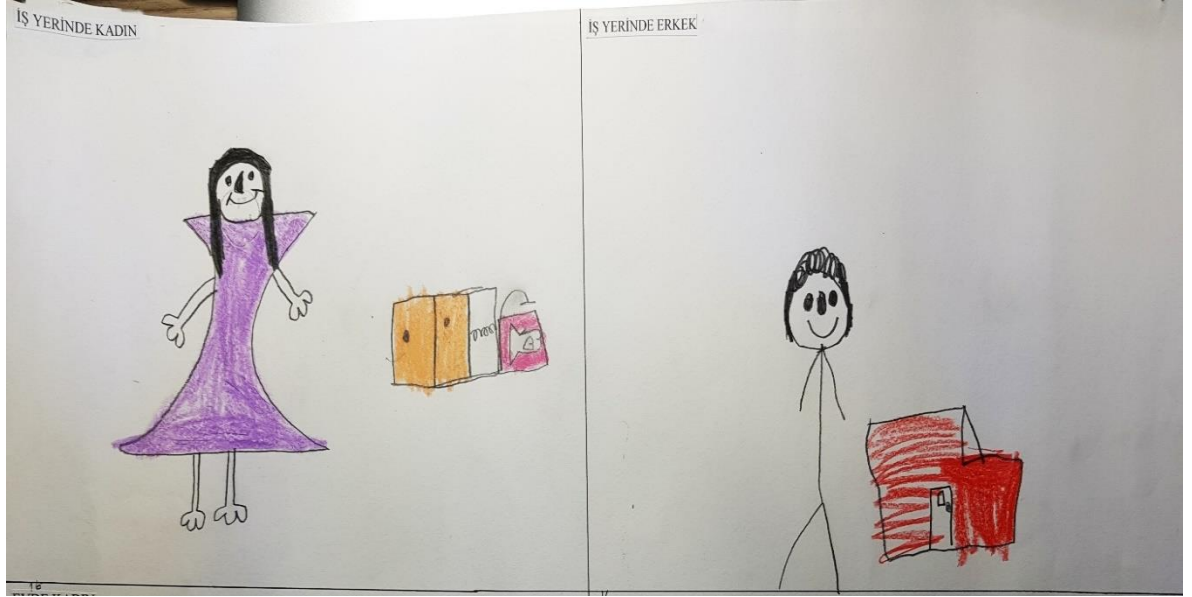
(A18, İş Yerinde Kadın ve İş Yerinde Erkek Konulu Resimleri)

(A17, İş Yerinde Kadın ve İş Yerinde Erkek Konulu Resimleri)

(A16, İş Yerinde Kadın ve İş Yerinde Erkek Konulu Resimleri)

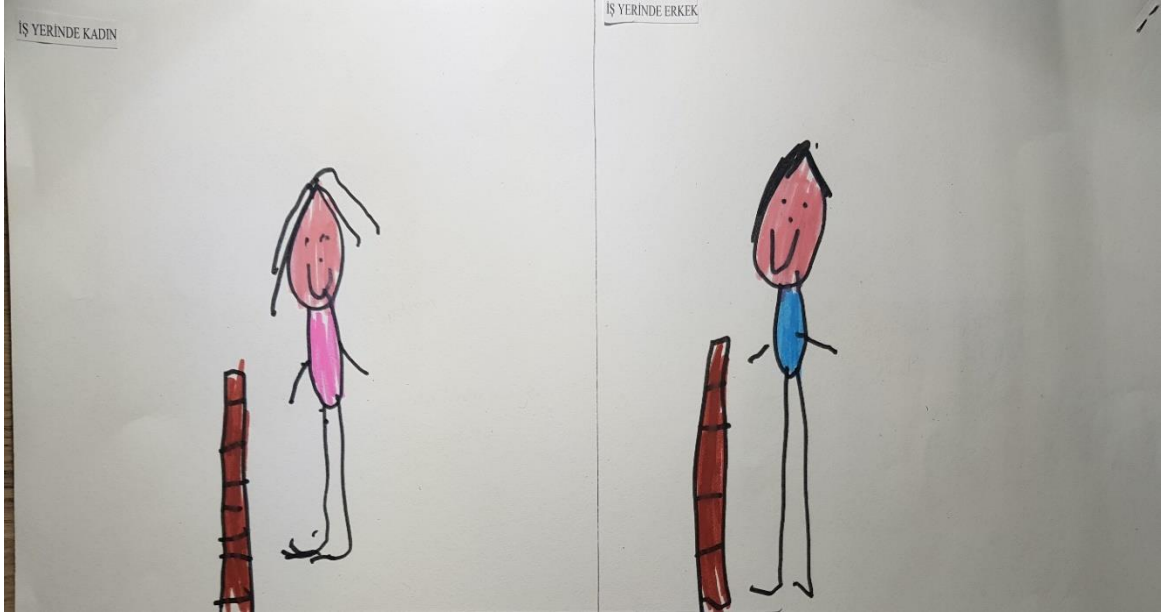

(A15, İş Yerinde Kadın ve İş Yerinde Erkek Konulu Resimleri)

(A14, İş Yerinde Kadın ve İş Yerinde Erkek Konulu Resimleri)

Belirtmek gerekir ki işyerinde bir kadın ve erkek resmi yapmaları istenildiğinde çocukların tamamı anne ve babalarının resmini yapmamıştır. Annesi ve babası bankacı olan A19 kadını ve erkeği bir öğretmen olarak çizmiş ve işyerinde kadın resmi için 'öğretmen. Kadın ödevler çiziyor, öğrencileri için.' işyerinde erkek resmi için ise 'öğrencilere bilgiler öğretiyor.' demiştir:

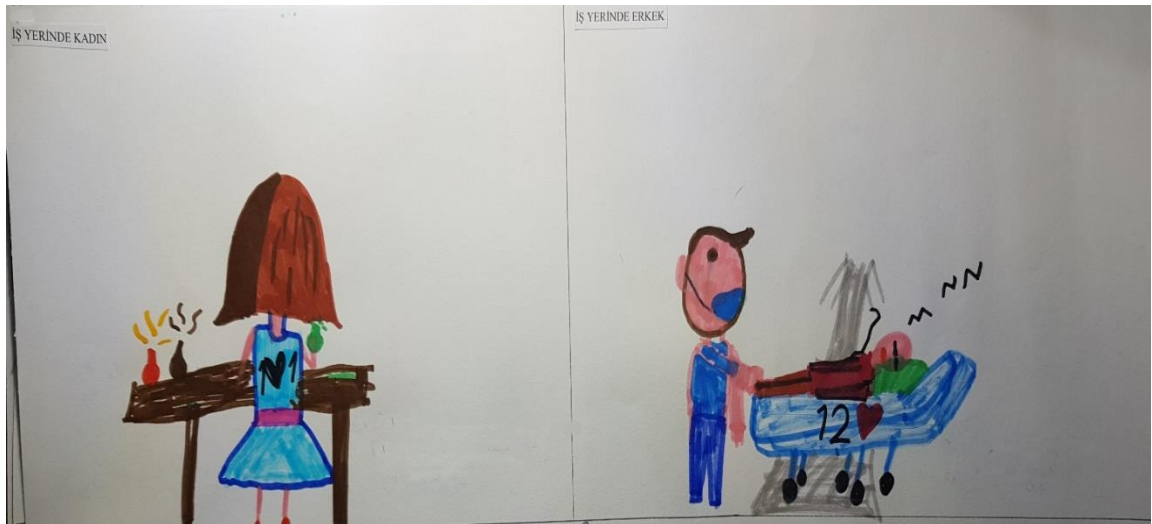
(A19, İş Yerinde Kadın ve İş Yerinde Erkek Konulu Resimleri)

Şüphesiz ki çocuklar kadın ve erkeğin çalışma yaşamındaki konumunu büyük ölçüde ve ilk olarak aile içinde öğrenmektedir. Görüşleri alınan psikologlardan P2, ailenin çocuk için oldukça önemli olduğunu, çocukların kişiliklerini oluşturan bilgileri ailelerinden öğrendiklerini ifade etmiştir. Bu bağlamda çocukların anne ve babalarını ev içinde nasıl gördükleri zihinlerinde çalışma yaşamında kadın ve erkek figürlerini şekillendirmede yardımcı olacaktır. A4'ün yaptığı işyerinde kadın ve erkek resimleri bunu örneklendirebilecek niteliktedir. Annesi öğretmen, babası serbest meslek sahibi olan A4, işyerinde kadın resmini '*bilgisayar bakıyor, çalışıyor*' işyerinde erkek resmini ise '*erkek de bilgisayar bakıyor*' biçiminde açıklamıştır:

(A4, İş Yerinde Kadın ve İş Yerinde Erkek Konulu Resimleri)

Okulöncesi çocuklar işyerinde kadın ve erkeği resmederken hayal güçlerinden de faydalanabilmektedir. Örneğin annesi arkeolog, babası öğretmen olan A7 işyerinde kadın resmini anlatırken *'bu kadın bilim kadını. İksir hazırlıyor. Siyah iksiri mavi yapmaya çalışıyor'* işyerine erkek resmini anlatırken de *'doktor. Hastayı başka bir odaya taşımaya çalışıyor'* sözlerini kullanmıştır:

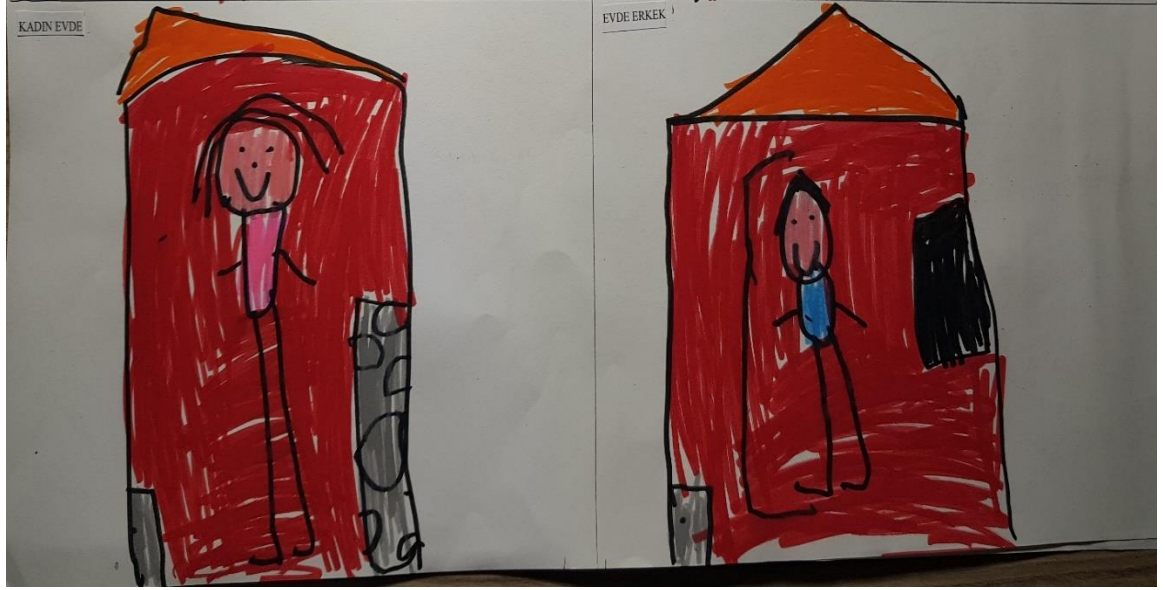
(A7, İş Yerinde Kadın ve İş Yerinde Erkek Konulu Resimleri)

Bu noktada belirtmek gerekir ki Karabekmez, Yıldırım, Akamca, Ellez, Üner'in (2018) okul öncesi çocuklarının meslekler ile ilgili görüşlerini araştırdıkları çalışmada çocukların bilim insanının daha çok erkek olduğunu düşündüklerini belirtmiştir.

Çocuklara göre bilim dikkat ve becerinin şart olduğu bir meslektir ve bu özellikleri kadınlardan çok erkekler taşımaktadır. A7 ise bu araştırma sonucunun aksine kadını bilim insanı olarak resmetmiştir. Ayrıca katılımcıların kadını ve erkeği işgücü piyasasında hayal etme biçimlerine bakarak kadını kamusal alana dahil edebilen, cinsiyet eşitliğine dair resimleri olan kız çocukları erkeklere göre daha fazladır. Kadını iş yerinde belirli bir iş yaparken çizemeyen satranç oynarken, televizyon seyrederken resmettiğini belirten katılımcılar erkektir. Bu bağlamda Burt ve Scott (2002) ile Kısaç'ın (1999) yaptıkları çalışma bu bulguyu destekler niteliktedir. Burt ve Scott ile Kısaç erkeklerin geleneksel tutumlara daha çok sahip olduklarını belirtmişlerdir.

5.4.1.3. Okul Öncesi Çocukların Çizdiği Ev İçinde Kadın ve Erkek Konulu Resimler

Ataerkil toplumun kadına özel alanı atfetmesi nedeniyle kadın yemek, bulaşık, temizlik gibi ev içi işleri yerine getirmek, çocuk bakımını gerçekleştirmek şeklinde sıralanan görevleri yapmaktadır. Bu bağlamda kamusal alan denildiğinde akıllara erkek gelirken, özel alandan bahsedildiğinde ise kadın gelmektedir. Kadın özel alanın tüm sorumluluğunu üstlenmektedir. Bu yüzden okul öncesi çocuklardan kadını ev içinde resmetmeleri istenildiğinde yemek, temizlik yaparken çizmeleri geleneksel toplumsal cinsiyet algısıyla bağlantılı olabilmektedir. Belirtmek gerekir ki ev içindeki görev ve sorumlulukların paylaşılması ise geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinin reddedilmesi anlamına gelmektedir. Annesi ve babası bankacı olan A19, kadını ev içinde *bulaşık yıkarken*, erkeği ise *televizyon izlerken* çizdiğini belirtmiştir. A19'un yaptığı resim görüşleri alınan psikologlardan P4 ve P5 tarafından geleneksel bulunmuştur. Görüşleri alınan psikologlardan P1 ve P5 çocuklara yaşantıyla ilgili soru sorulduğunda doğruyu söyleyeceklerini belirtmiştir. A19'a ev içinde temizliği kimin yaptığı sorulduğunda '*anne, baba*' cevabını vermiştir. A19, yemeği ise '*annem yapıyor*' şeklindeki söylemiyle kadının yaptığını belirtmiştir. Ev içinde görev paylaşımı olduğunu belirten A19'un kadını mutfakta, erkeği ise görev paylaşımı içinde bulunmayan bir biçimde resmetmesi ilgi çekicidir. Bu durum görüşleri alınan psikologlardan P1 ve P2'nin *çocukların bir gece önceki deneyimlerinin resimlerini etkilediği* söylemiyle açıklanabilmektedir:

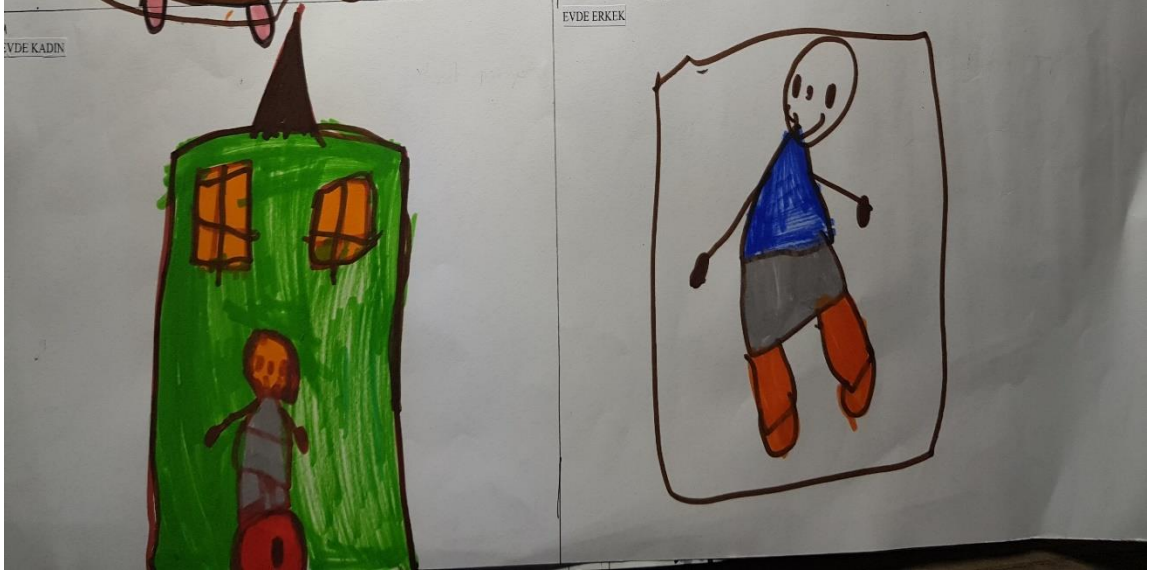
(A19, Evde Kadın ve Evde Erkek Konulu Resimleri)

Annesi öğretmen, babası memur olan A3'te temizlik görevini anne ve babasının birlikte yaptığını belirtmiş, yemek yapma işini ise annesinin üstlendiğini söylemiştir. A3, ev içinde kadını yemek yaparken çizdiğini anlatmış ve *'annem yemek yapıyor'* demiştir. Erkeği ise yine televizyon seyredirken çizdiğini belirten A3, *'babam maç izliyor'* demiştir. Görüşleri alınan psikologlardan P3 ve P5 A3'ün resmi için geleneksel rolleri öğrendiğine dair yorum yapmıştır:

(A3, Evde Kadın ve Evde Erkek Konulu Resimleri)

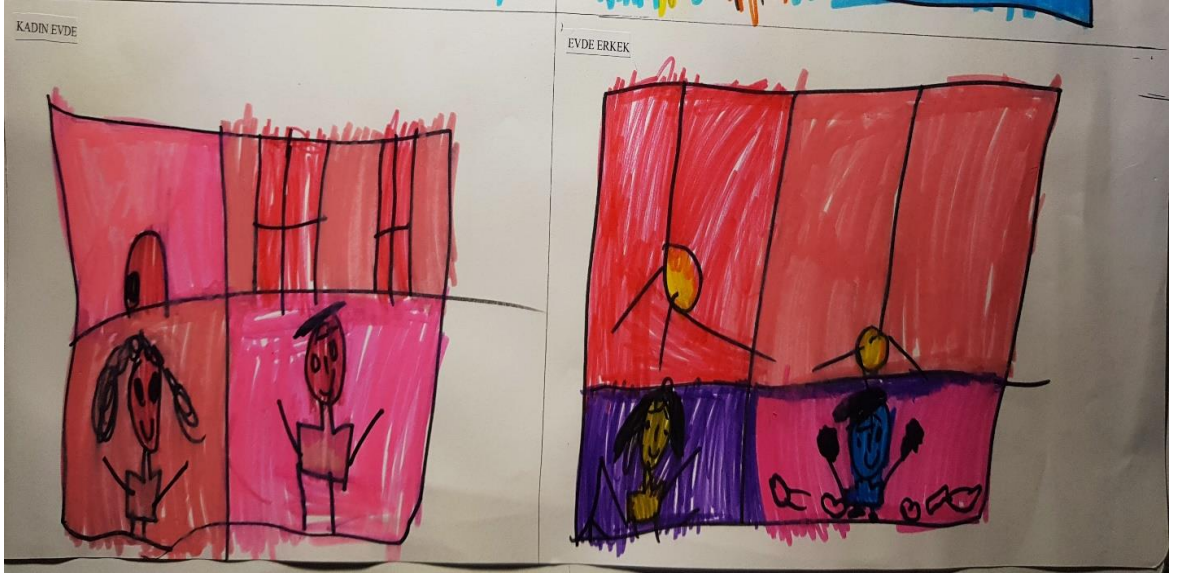
Aynı şekilde annesi doktor, babası iş güvenliği uzmanı olan A1’de temizliği anne ve babasının yaptığını, yemeği ise annesinin yaptığını belirtmiştir. A1 yaptığı evde kadın konulu resmi ‘*yemek pişiriyor*’ evde erkek konulu resmini ise ‘*kahve içiyor*’ sözleriyle ifade etmiştir. Görüşleri alınan psikologlardan P4 ve P5, A1’in resmini geleneksel algı çerçevesinde bulmuştur:

(A1, Evde Kadın ve Evde Erkek Konulu Resimleri)

Geleneksel toplumsal cinsiyet algısının, cinsiyet rollerinin mevcut olmadığı toplumlarda roller eşit bir biçimde paylaşılmaktadır. Kadın ve erkek kendi istek ve becerilerine göre ev içindeki işleri ve çocuk bakımını paylaşarak bir işi bir bireyin üstüne tamamen yıkmaktan kaçınmaktadır. Böyle toplumlarda yetişen çocuklar da ev içindeki görev paylaşımına dahil olmaktadır. Eser’in (2008) yaptığı araştırmayla birlikte anne ve baba tutumunun çocukların toplumsal cinsiyet algısı bazında etkili olduğu söylenebilmektedir. A4 ve A2’nin yaptığı resimler aile içinde görev paylaşımının mevcut olduğu resimlerdir. Görüşleri alınan psikologlardan P1 ve P2’nin de söylemiyle *bu çocukların cinsiyet rollerini ve geleneksel toplumsal cinsiyet algısını taşımadığı* söylenebilmektedir. Annesi öğretmen, babası serbest meslek sahibi olan A4 ev içinde temizliği anne ve babasının, yemeği ise annesinin yaptığını belirtmiştir. Evde kadın konulu resmini ise ‘*Anne burada yemeğe bakıyor, (kendisine abi diyerek) A4 abiyle.*’ evde erkek konulu resmini ‘*Oyuncak oynuyor, kardeşimle.*’ şeklinde anlatmıştır. Annesi öğretmen babası Cumhuriyet Savcısı olan A2’ye ev içinde temizliği kimin yaptığı sorulduğunda ‘*Teyze yapıyor.*’ demiştir. A2, yemeği ise anne ve babasının yaptığını

belirtmiştir. A2, evde kadını 'Bulaşık yıkıyor.' biçiminde anlatmış, evde erkeği yaptığı resmini ise 'Bulaşık kalmış onu yıkıyor.' şeklinde açıklamıştır:

(A4, Evde Kadın ve Evde Erkek Konulu Resimleri)

(A2, Evde Kadın ve Evde Erkek Konulu Resimleri)

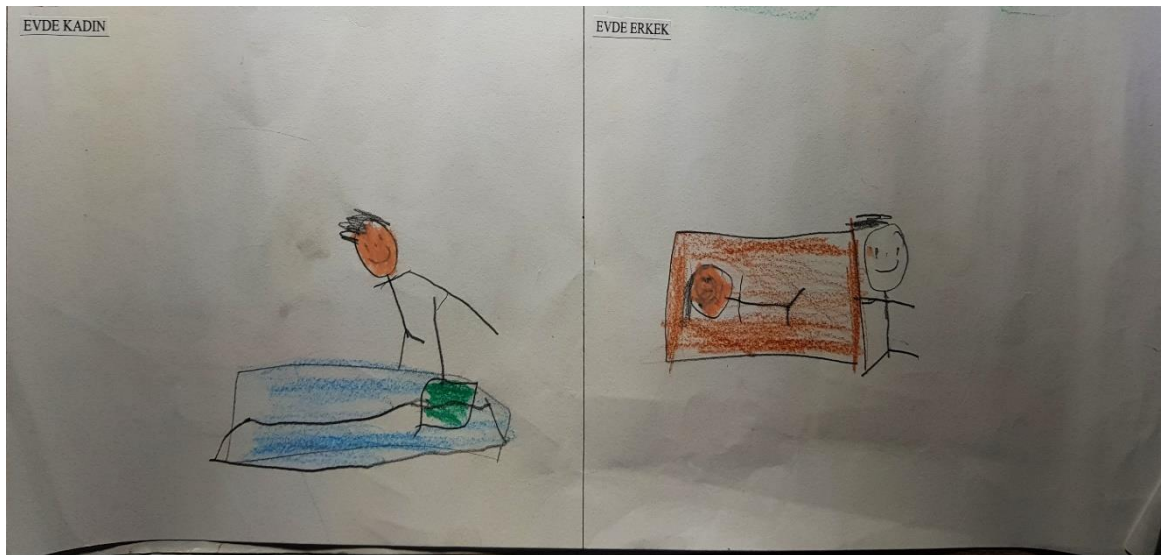
Toplumsal cinsiyet algısının yerleşmiş olduğu toplumlarda kadın emeğin yeniden üretimi için gerekli olan emeği sağlamaktadır. Kadın, ev içindeki tüm işleri ve çocuk bakımını tek başına gerçekleştirmekte, erkek kendisiyle görev paylaşımında bulunmamaktadır. Ayrıca kadının yaptığı işler değersiz olarak kabul edilmektedir. Böyle

toplumlarda yetişen çocukların zihinleri de bu algıya göre şekillenmektedir. Erkek çocuklar küçük yaşlardan itibaren ev içinde taleplerde bulunmakta, gerek annesinden gerek kız kardeşinden kendisine hizmet etmesini beklemektedir. Dolayısıyla kadınlar ev içinde çalışan, ev işlerini yapan; erkekler ise dinlenen, görev paylaşımıyla ilgili bir istekte bulunmaması gereken kişiler olarak kabul etmektedir. Tüm bunlar geleneksel toplumsal cinsiyet algısıyla bağlantılıdır. Çarkoğlu ve Kalaycıoğlu (2013) yaptıkları araştırmada bu durumu destekler sonuçlara ulaşmıştır. Çalışmalarında kadın ve erkeğin toplumsal cinsiyet rollerini içselleştirdiğini, özel alandaki işlerin tamamen kadın sorumluluğuna bırakılmaya devam ettiğini belirtmişlerdir. Ayrıca Özdemir (2006) okul öncesi çocuklar ile yaptığı araştırmada çocukların stereotiplere sahip olduğunu belirtmiştir. Güder'in (2014) okul öncesi çağındaki çocuklar ile yaptığı araştırma da bu resimleri desteklemektedir. Güder, çocukların kadınların ev içinde yemek, bulaşık, temizlik gibi işler yaptığını, erkeğin ise ev içinde genelde televizyon izlemek, bilgisayarda zaman geçirmek gibi aktivitelerde bulunduğunu söylediklerini belirtmiştir. Karabekmez ve arkadaşlarının (2018) yaptığı araştırma sonucuna göre annenin çalışma durumu çocukların stereotiplerini etkilemektedir. Annesi çalışma yaşamı içinde olan çocuklar daha az stereotiplere sahiptir; fakat bu araştırmada aksine annesi kamusal alana dahil olan çocukların da stereotiplere sahip olduğu görülebilmektedir. Ünlü'nün (2012) yaptığı araştırma sonuçları ile bu durum arasında farklılıklar bulunmaktadır. Ünlü, annesi çalışan çocukların toplumsal cinsiyet rollerine daha az uyduklarını belirtmiştir. Özkan (2009) ise okul öncesi çocuklar ile yaptığı araştırmada annenin çalışma durumunun çocuğun toplumsal cinsiyet algısını değiştirmede etkili olmadığını belirtmiştir. Görüşleri alınan psikologlardan P2'nin söylemiyle *bu katılımcılar cinsiyet rollerini öğrenmiştir*. A18 ve A15'in yaptığı resimler ve söylemleri geleneksel toplumsal cinsiyet algısının okul öncesi dönemde oluşmaya başladığını gösterir niteliktedir. Bu 2 katılımcının cinsiyetlerinin kadın olması da ilgi çekici bir bulgudur. Annesi bulaşık yıkayarak çalışma yaşamı içinde yer alan, babası ise bıçakçı olan A18 evde kadın resmini '*kadın yerleri süpürüyor*' sözleriyle anlatmıştır. A18 evde yemek ve temizliği kim yapıyor sorusuna '*annem yapıyor. Erkek yemek yapmaz. Temizlik de yapmaz*' şeklinde cevap vermiştir. A18'in evde erkek konulu resmi de bu söylemini destekler nitelikte olmuştur. Yaptığı erkek konulu resmi '*oyun oynuyor*' şeklinde anlatmıştır.

(A18, Evde Kadın ve Evde Erkek Konulu Resimleri)

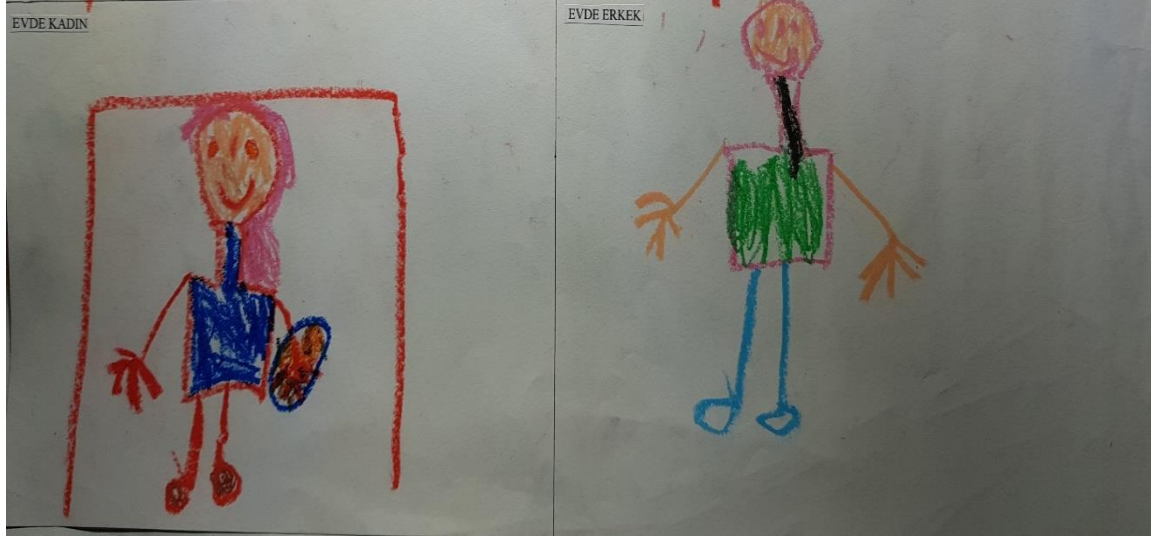
Annesi temizlik personeli olarak çalışan, babası ise işçi olan A15 ise evde kadın konulu resmini *'eve gelmiş ev süpürüyor'* şeklinde anlatmıştır. Ayrıca A15'de *'yemeği kadın yapar'* sözleriyle toplumsal cinsiyet algısını gösterir bir söylemde bulunmuştur ve evde erkek konulu resmi de bu durumu destekler niteliktedir. A15 eve erkek konulu resmini *'eve gelmiş yatıyor'* cümlesiyle anlatmıştır:

(A15, Evde Kadın ve Evde Erkek Konulu Resimleri)

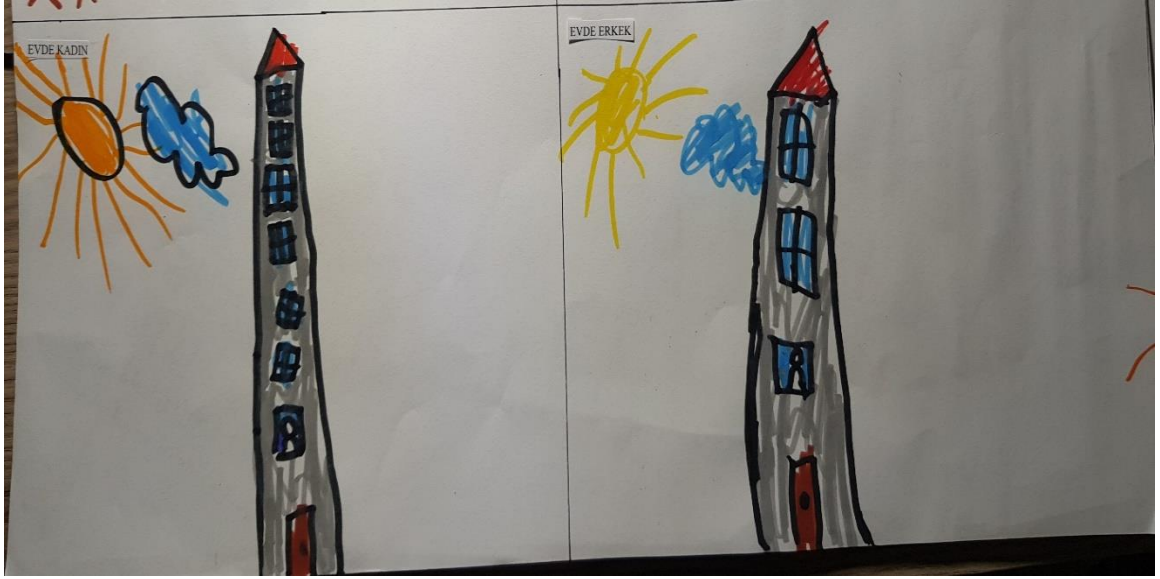
Annesi ücretli bir işte çalışmayan, babası eczanede çalışmakta olan A13'ün görüşleri alınan psikologlardan P1 ve P3'e göre geleneksel cinsiyet algısı bulunmaktadır. A13 yaptığı evde kadın konulu resmi *'annem yemek yapıyor'* evde erkek konulu resmi ise

'babam yatıyor, televizyon bakıyor' şeklinde anlatmıştır. Ayrıca A13, ev içinde yemek ve temizliği 'annem yapıyor' şeklindeki söylemiyle kadının yaptığını, görev paylaşımı olmadığını göstermiştir:

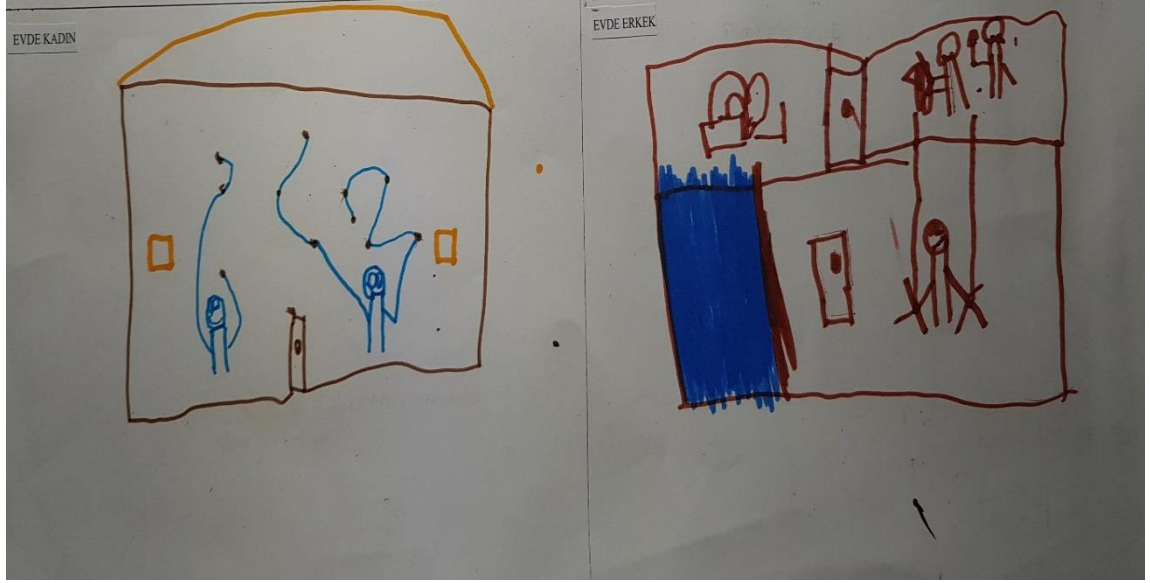
(A13, Evde Kadın ve Evde Erkek Konulu Resimleri)

Ev içinde görev ve sorumlulukların eşit biçimde paylaşıldığı evlerde çocuklar da yaşları doğrultusunda bu paylaşımına dahil olmaktadır. Bu sayede çocuklar ev işlerinin yalnızca kadın sorumluluğunda olmadığını, paylaşılması gerektiğini öğrenebilmektedir. A20 resimlerinde annesini mutfakta çizmeyi tercih etmiştir. Annesi öğretmen, babası benzin istasyonu işletmecisi olan A20 de temizliği annesinin, yemeği ise anne ve babasının yaptığını söylemiştir. A20 evde kadın konulu resmini '*annem bulaşık yıkıyor. Ben de yanında duruyorum, yardım ediyorum.*' ifadeleriyle anlatmıştır. Evde erkek konulu resminde ise söylemlerinin dışında hareket etmiş ve resmini '*babam uyuyor.*' şeklinde ifade etmiştir. Görüşleri alınan psikologlardan P1, A20'nin *görev ve sorumluluk paylaşımını öğrendiğini, babasını uyurken çizmesinin altında babasının yoğun çalışması ve bir gece önceki deneyimi olabileceğini* belirtmiştir:

(A20, Evde Kadın ve Evde Erkek Konulu Resimleri)

Yalnızca ev içi işlerin değil aynı zamanda çocuk bakımının da kadın sorumluluğuna bırakılması ataerkil toplumun özelliklerinden biridir. Bu bağlamda çocukların kadını yalnızca mutfakta yemek yapıp bulaşık yıkarken değil, aynı zamanda kendileriyle ilgilenirken, erkeği ise bu görev paylaşımı içinde olmayan bir biçimde resmetmeleri doğal olabilmektedir. Annesi ücretli bir işte çalışmayan, babası ise raf üreticisi olan A6 evde yemeğin ve temizliğin annesi tarafından yerine getirildiğini belirtmiş ve *'Annem yapıyor; o yapacak.'* demiştir. A6, yaptığı evde kadın konulu resmi *'Çocuk oyuncakları dağıtıyor. Annesiyle oyuncakları gösteriyle topluyorlar.'* evde erkek konulu resmini ise *'Erkek piyano çalıyor. Adam gitar çalıyor (alt komşu) bu adam rahatsız oluyor.'* ifadeleriyle anlatmıştır. Görüşleri alınan psikologlardan P2, P4 ve P5, A6'nın *geleneksel cinsiyet rollerini öğrendiğini* belirtmiştir.

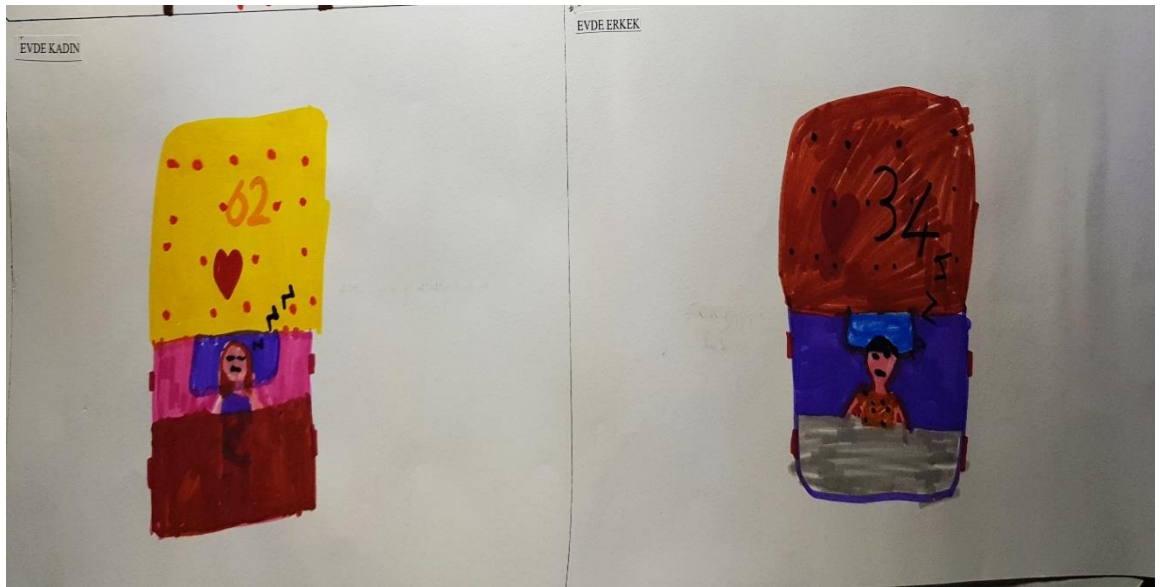
(A6, Evde Kadın ve Evde Erkek Konulu Resimleri)

Belirtmek gerekir ki araştırmaya katılan çocukların tamamı evdeki kadın konulu resimlerinde kadını ya da erkeği mutfakta herhangi bir iş yaparken çizmemiştir. Bu çocuklardan bazıları ev içi işlerin kadın ve erkek arasında paylaşım ile gerçekleştirildiğini de belirtmiştir. Annesi öğretmen, babası tekstil mühendisi olan A8 temizliği anne ve babaannesinin, yemeği ise babasının yaptığını söylemiştir. A8 yaptığı evde kadın konulu resmi '*annem oturuyor, sessiz sinema oynuyor*' şeklinde açıklamıştır. Evde erkek konulu resmini ise '*babam kitap yazıyor, dergi okuyor*' şeklinde anlatarak erkeği üretim yaparken çizdiğini belirtmiştir. Kadının sessiz sinema oynarken, erkeğin üretime dair bir ürün ortaya çıkarması erkeğin topluma yararlı işler yapabileceğinin, üretime katılabileceğinin, etkinliğinin düşüncesi olabilmektedir. Görüşleri alınan psikologlardan P3, A8'in cinsiyet rollerini öğrendiğine dair bir işaret olmadığını söylemiştir:

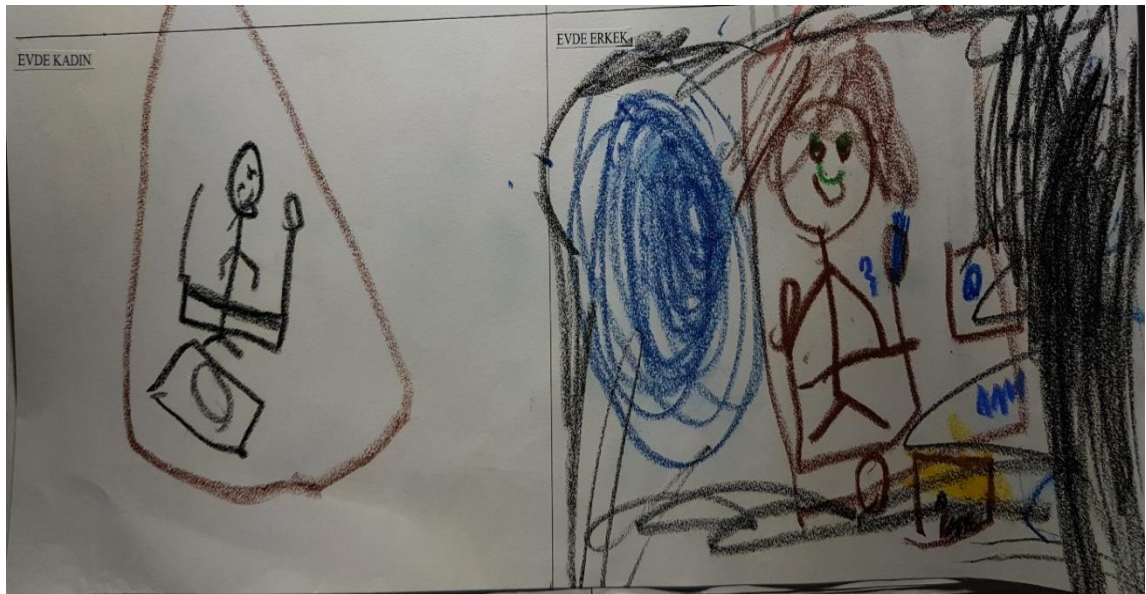
(A8, Evde Kadın ve Evde Erkek Konulu Resimleri)

Kadın ve erkeğin kamusal alana dahil olması, sorumlulukları eşit biçimde paylaşmaları geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinin dışında bir durumdur. Annesi arkeolog, babası öğretmen olan A7 yaptığı resimlerde kadın ve erkek arasında bir farklılığa gitmemiş ve kadını işte çok yorulduğu için dinlenirken çizerken, erkeği de 'evde dinleniyor, işte çok yorulmuş.' şeklinde anlatmıştır. Görüşleri alınan psikologlardan P1, P3 ve P5, A7'nin geleneksel toplumsal cinsiyet algısının olmadığını belirtmiştir:

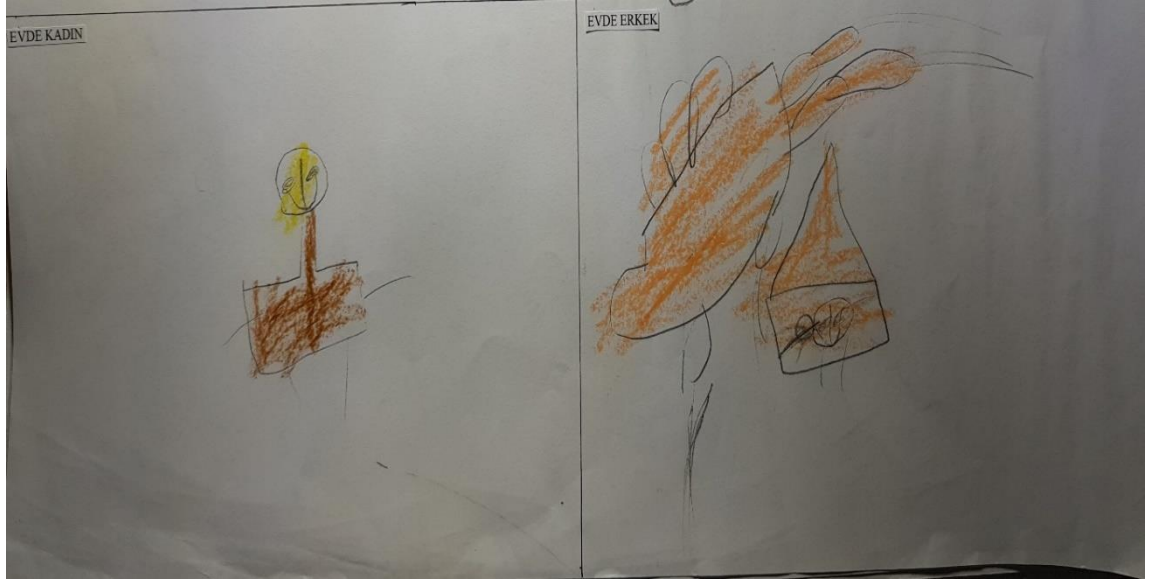
(A7, Evde Kadın ve Evde Erkek Konulu Resimleri)

Okulöncesi çocuklardan A5, A12, A9, A10, A17, A16 ve A14 evde hem kadını hem de erkeği dinlenirken resmetmeyi tercih etmiştir. A7 dışında kadın ve erkeği dinlenirken çizen çocukların annelerinin ücretli bir işte çalışmaması ya da nitelik gerektirmeyen işlerde çalışması ilgi çekicidir. Ayrıca A16 dışında diğer katılımcıların cinsiyeti erkektir. Ücretli bir işte çalışmayan kadının çocuklar okuldayken ev içi işleri yerine getirmesi, çalışan kadının ise çocuklar akşam uyurken ya da sabah çocuklar uyanmadan toplumun kendisine yüklediği işleri gerçekleştirmesi ve erkeğin görev paylaşımında bulunmaması dolayısıyla çocukların kadını ve erkeği ev içi işlerde ilgilenirken görmemesi nedeniyle kadın ve erkeği televizyon seyredirken, otururken çizmiş olabilmektedirler. Görüşleri alınan psikologlardan P1 ve P4 bu düşüncüyü desteklemektedir. Örneğin annesi ücretli bir işte çalışmayan ve babası makas üreticisi olan A9 evde kadını televizyon seyredirken, koltukta otururken çizdiğini ifade etmiştir. A9, evde erkeği yaptığı resmini *'kare koltukta oturmuş televizyon bakıyor, çay içiyor'* sözleriyle anlatmıştır. A9 evde temizlik ve yemeği kimin yaptığı sorusuna *'bilmiyorum.'* yanıtını vermiştir. A9'a bu defa anne ve babasının ev içinde ne gibi işler yaptığı sorulmuştur. A9, *'televizyon bakıyorlar'* yanıtını vermiştir. Dolayısıyla kadını televizyon seyredirken çizmesinin altında anne ve babasını ev içi işleri yerine getirmekten ziyade televizyon seyredirken gözlemlemesi olabilmektedir. Ayrıca görüşleri alınan psikologlardan P4, A9'un *cinsiyet rollerini ifade edecek bir resim yapmadığını* belirtmiştir:

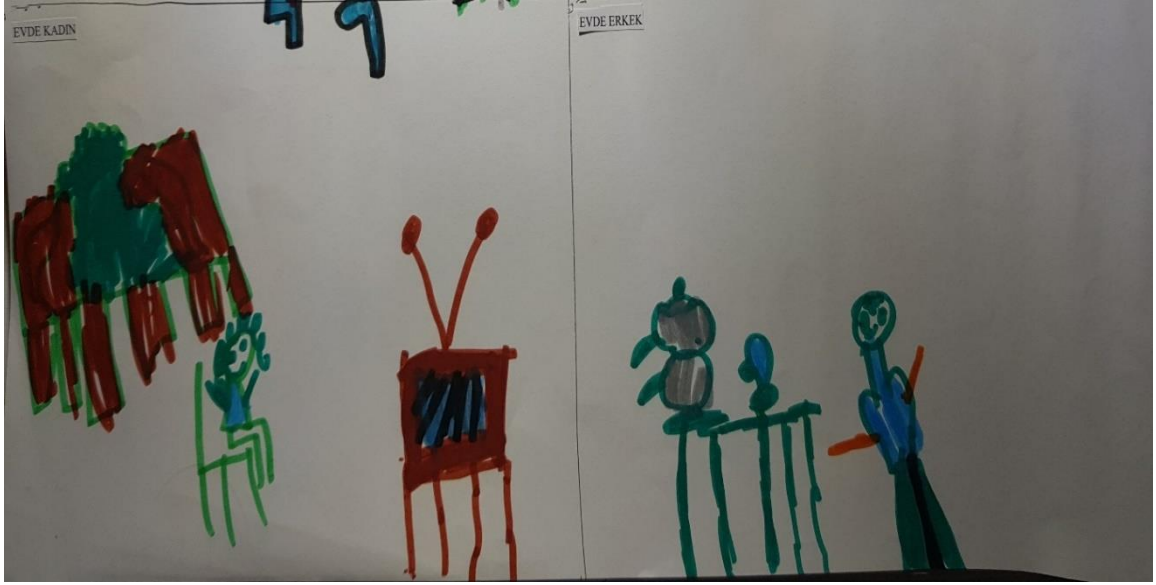
(A9, Evde Kadın ve Evde Erkek Konulu Resimleri)

Annesi ücretli bir işte çalışmayan, babası bakkal olan A12 evde kadını yaptığı resmini 'yatıyor, uyuyor, dinleniyor' kelimeleriyle anlatırken evde erkeği yaptığı resmini ise 'deniz arabası oynuyor' sözleriyle ifade etmiştir. Ayrıca A12 evde yemek ve temizliği de annesinin yaptığını belirtmiştir. Görüşleri alınan psikologlardan P4, A12'nin yaptığı resimde *geleneksel ya da eşitlikçi cinsiyet rollerine dair bir işaret göremediğini* söylemiştir:

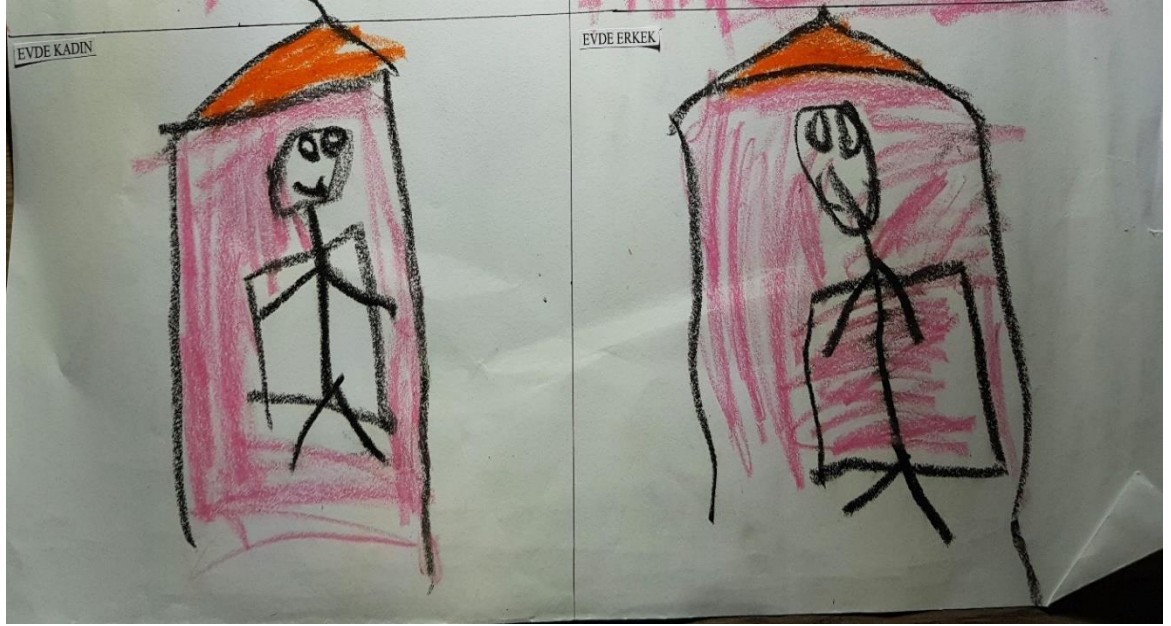
(A12, Evde Kadın ve Evde Erkek Konulu Resimleri)

Annesi ücretli bir işte çalışmayan ve babası işveren olan A5 yemeği anne ve babasının, temizliği ise annesinin yaptığını belirtmiş ve resmini 'kadın televizyon izliyor' şeklinde anlatmıştır. A5 evde erkeği yaptığı resmini 'kahve koymuş kendine' şeklinde anlatmıştır. Görüşleri alınan psikologlardan P2, P4 ve P5, A5'in resminde daha eşitlikçi bir yaklaşım olduğunu söylemiştir.

(A5, Evde Kadın ve Evde Erkek Konulu Resimleri)

Belirtmek gerekir ki kadının yemek ve temizlik gibi işleri yapması gerektiğini söyleyen tüm çocukların annesi ücretli bir işte çalışmayan kadınlardan oluşmamaktadır. İşgücü piyasasına dahil olan kadınların çocukları da evde kadını ev işi yaparken resmetmeseler dahi, temizlik ve yemek gibi görevlerin kadının sorumluluğunda olması gerektiğini savunabilmektedir. Bu durum çocukların yetiştiği ortam ve geleneksel toplumsal cinsiyet algısıyla ilgili olabilmektedir. Annesi işçi olan, babası eczanede çalışan A17 resmini yaptığı ev içinde kadını *'televizyon izliyor'* diyerek anlatmıştır. Ayrıca A17, yemek ve temizlik gibi işleri annesinin yaptığını söylemiş ve *'yemeği kadın yapar da ondan kadın yapar. Erkekler hop hop oynar'* diyerek zıplayarak dans etmiştir. Evde erkeği yaptığı resmini de bu söyleme uygun biçimde *'durmuş, eve bakıyor'* şeklinde anlatmıştır. Görüşleri alınan psikologlardan P2 ve P3, A17'nin *geleneksel cinsiyet rollerini resminde yansıtmadığını; fakat söylemlerinde çok net ifade ettiğini* belirtmiştir:

(A17, Evde Kadın ve Evde Erkek Konulu Resimleri)

Annesi çalışma yaşamı içinde bulunmayan, babası ise makas üreticisi olan A10, yemek ve temizliği kadının yapması gerektiğini ‘*Anne yapacak; çünkü öyle.*’ sözleriyle ifade etmiştir. A10 evde kadını yaptığı resmi ‘*uyuyor*’ kelimesiyle açıklamış, evde erkeği yaptığı resmini ise ‘*Kürekle çiçek diyor*’ sözleriyle anlatmıştır. Erkeğin üretime dahil olan bir işte bulunuşu dikkat çekici bir husustur. Görüşleri alınan psikologlardan P2, A10’un resminde cinsiyet rollerini yansıtmadığını ifade etmiştir:

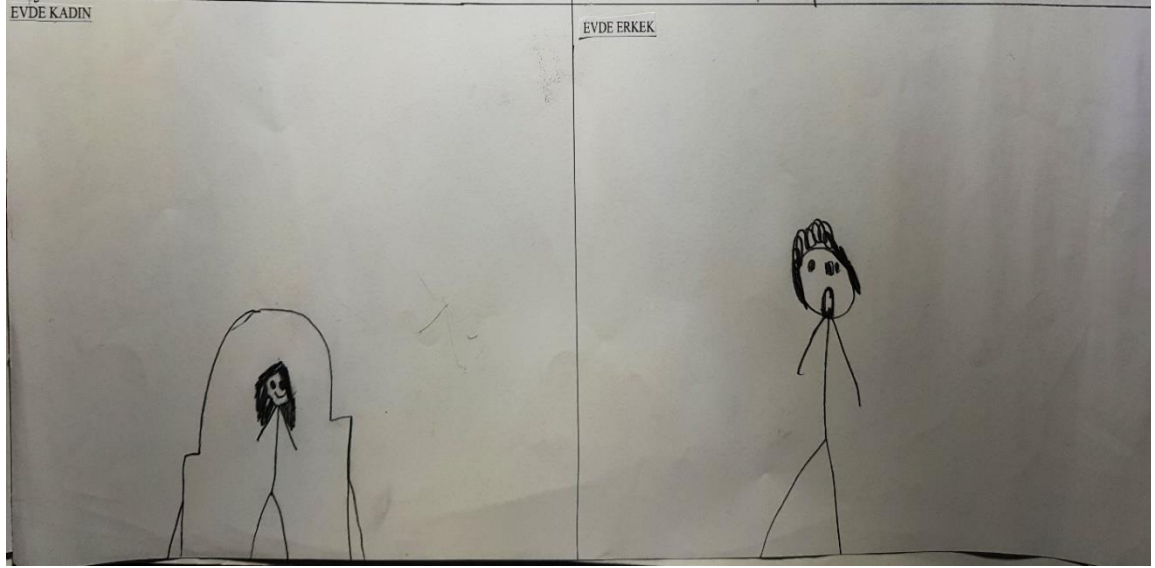
(A10, Evde Kadın ve Evde Erkek Konulu Resimleri)

Annesi işçi olan, babası hırdavat dükkanında çalışan A14 de evde kadın konulu resmini 'evinde uyuyan kadın' evde erkek konulu resmini ise 'evinde uyuyor' şeklinde anlatmıştır. A14, temizlik ve yemeği 'kadın, o yapsın' diyerek kadının yapması gerektiğini söylemiştir. Görüşleri alınan psikologlardan P4 ve P5, A14'ün resminde cinsiyet rollerini göstermediğini belirtmiştir:

(A14, Evde Kadın ve Evde Erkek Konulu Resimleri)

Annesi ve babası işçi olan A16, evde yemek ve temizlik görevlerini kimin yaptığı sorusuna cevap vermemeyi tercih etmiştir. Ayrıca evde anne ve babasının neler yaptığı sorusuna da cevap vermeyen A16 evde kadını yaptığı resmini 'koltukta oturuyor' biçiminde anlatmıştır. Evde erkeği yaptığı resmini ise 'duruyor, esniyor' biçiminde ifade eden A16'nın da yaptığı resimde kadın ve erkek paylaşım içinde ya da paylaşımsız bir iş gerçekleştirmemektedir. Görüşleri alınan psikologlardan P1, A16'nın resminde cinsiyet rollerine dair bir işaret olmadığını söylemiştir:

(A16, Evde Kadın ve Evde Erkek Konulu Resimleri)

Annesi ücretli bir işte çalışmayan, babası ise makas üreticisi olan A11 ev içinde kadın resmini '*kadın mutfakta kekleri yapıyor*' evde erkeği ise '*o da kek yapıyor*' şeklinde anlatmıştır. Ayrıca yemek ve temizlik işlerini '*annem yapıyor; kadın yapar*' sözleriyle hem paylaşım olmadan kadının yapması gerektiğini hem de babasının da mutfakta yer aldığı bir resim yaptığını ifade etmiştir. Görüşleri alınan psikologlardan P2, A11'in cinsiyet rolleri açısından bir karmaşa yaşadığını belirtmiştir:

(A11, Evde Kadın ve Evde Erkek Konulu Resimleri)

Okul öncesi katılımcıların yaptıkları evde kadın konulu resimleri ve söylemlerinden hareketle çocukların geleneksel toplumsal cinsiyet algılarının büyük

çoğunlukla oluşmaya başladığı söylenebilmektedir. Çocukların kadını genel anlamda mutfakta çizmeleri ya da mutfakta çizmemelerine rağmen yemek ve temizlik görevini kadının yapması gerektiğini söylemeleri bu durumu örnekler niteliktedir. Dolayısıyla aile çocukların toplumsal cinsiyet algılarının şekillenmesinde oldukça önemlidir. Çocuklar ebeveynlerini gözlemleyerek cinsiyet rollerini öğrenebilmektedir. Çocukların almaya başladıkları eğitim onların toplumsal cinsiyet algısını tam anlamıyla değiştirmekte yetersiz kalabilmektedir. Yapılan gözlemlerle birlikte çocukların okulda cinsiyetçi olmayan oyunlar oynadığı görülebilmektedir. Örneğin çocuklar cinsiyet fark etmeksizin ‘pastanecilik’ oyunu oynamış ve oyun hamurlarıyla yemek yapmışlardır; fakat bu çocuklar yemek yapma görevinin kadına ait olduğunu da belirtmiştir. Bu bağlamda çocuklar için aile içi gözlemlerinin, okulda oynadıkları oyunlardan daha çok önem taşıdığı söylenebilmektedir. Bu noktada belirtmek gerekir ki Arabacıoğlu ve Kahraman (2017) yapmış olduğu çalışmada okul öncesi eğitimi almakta olan çocukların anne ve babalarının geleneksel toplumsal cinsiyet algısından etkilenmediği sonucuna ulaşmıştır; fakat yapılan çalışmada tam tersi sonuca ulaşılmıştır. Bu noktada belirtmek gerekir ki bazı çocuk katılımcılar ailelerinde görev ve sorumlulukların eşit paylaşımı olduğunu ifade edip, resimlerinde geleneksel tutumu yansıtmıştır. Görüşleri alınan psikologlardan P1 ve P2 bu durumun çocukların bir gece önceki deneyimi olabileceğini ifade etmiştir. Bazı katılımcılar ise resimlerinde cinsiyet rollerine dair geleneksel ya da eşitlikçi hiçbir işaret göstermemiştir. Bu katılımcıların bazılarının cinsiyet rollerini öğrenmediği söylenebilmektedir. Diğerlerinin ise yemek ve temizlik gibi işlerin annelerinin sorumluluğunda olması gerektiğini ifade etmesi nedeniyle geleneksel cinsiyet rollerine sahip olduklarını; fakat bu durumu resimlerine yansıtmadıkları söylenebilmektedir. Ayrıca belirtmek gerekir ki erkek katılımcılar kadınlara göre cinsiyet rolleri konusunda daha net biçimde konuşmuştur. Örneğin erkeğin yemek, temizlik yapmayacağını belirten erkek çocukların kız çocuklarına göre daha fazla olması dikkat çekici bir durumdur. Cinsiyet rollerinin erkeğin lehinde bir biçimde olması bu durumun nedeni olabilmektedir. Bu noktada önemli olan çocukların okul çevresi, arkadaşları ve aldıkları ilkökul eğitiminin toplumsal cinsiyet algılarını ve toplumsal cinsiyet rollerine bakış açılarını etkileyip etkilemediğidir.

5.4.2. İlkokul Çağındaki Çocuklarda Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Algısının Yansıması

Bu bölümde ilkökul çağındaki katılımcıların okul öncesinde olduğu gibi iş yerinde kadın, iş yerinde erkek, evde kadın ve evde erkek konusunda yaptıkları resimler incelenecektir. Bu inceleme kamusal alanda kadın ve erkek, evde kadın ve erkek şeklinde iki ayrı kategoride yapılacaktır.

5.4.2.1. Sosyo-demografik Özellikler

Araştırma kapsamına 23 ilkökul çağındaki katılımcı alınmıştır. Bu katılımcıların isimlerine yer verilmemiş ve B olarak kodlanmıştır. Katılımcıların cinsiyeti, yaşı, anne ve babasının mesleği ile medeni durumları şu şekildedir:

Tablo 3: İlkokul Çağındaki Katılımcıların Sosyo-demografik Özellikleri

Katılımcının Kod Adı	Katılımcının Cinsiyeti	Katılımcının Yaşı	Katılımcının Annesinin Mesleği	Katılımcının Babasının Mesleği	Katılımcının Anne ve Babasının Medeni Durumları
B1	Kadın	9	Öğretmen	Öğretmen	Evli
B2	Kadın	9	Bankacı	Bankacı	Evli
B3	Erkek	9	Yönetici	Doktor	Evli
B4	Kadın	8	Öğretmen	Memur	Evli
B5	Erkek	9	Okul Müdürü	Polis	Evli
B6	Erkek	10	Mimar	Doktor	Evli
B7	Erkek	9	İşletmeci	Muhasebeci	Evli
B8	Erkek	8	Çalışmıyor	Tekstil Dokuma	Evli
B9	Erkek	8	Çalışmıyor	Muhasebeci	Evli
B10	Erkek	10	Çalışmıyor	Çalışmıyor	Evli
B11	Kadın	11	Çalışmıyor	Mermerci	Evli
B12	Kadın	10	Çalışmıyor	Berber	Ayrı
B13	Kadın	9	Çalışmıyor	Tekstil İşçi	Evli
B14	Kadın	9	Çalışmıyor	Tır şoförü	Evli
B15	Kadın	9	Çalışmıyor	Tekstil Dokuma	Ayrı
B16	Kadın	10	Tekstil İşçi	Belediyede Çalışıyor	Evli
B17	Kadın	8	Tekstil İşçi	İnşaat işçi	Ayrı
B18	Kadın	11	Tekstil İşçi	Çalışmıyor	Evli
B19	Erkek	9	Tekstil İşçi	Tekstil İşçi	Evli
B20	Kadın	7	Tekstil İşçi	Tekstil İşçi	Evli
B21	Erkek	10	Bornozcu	Kablocu	Evli

B22	Erkek	10	Tekstil İşçi	Greyder Operatörü	Evli
B23	Kadın	9	Çaycı	Kazancı	Evli

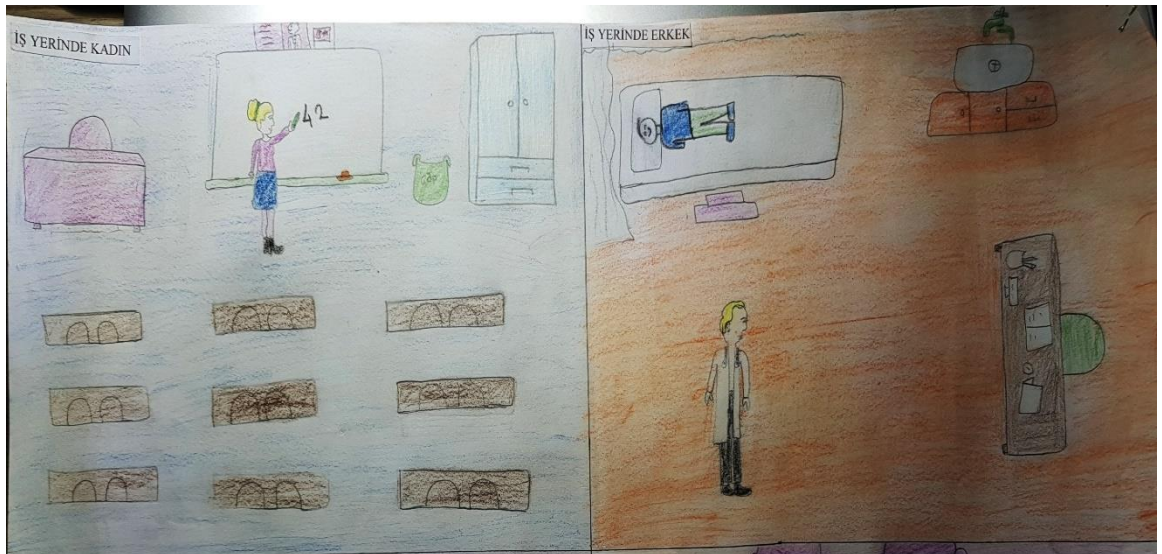
Çalışmaya katılan 23 katılımcının 13'ü kız, 10'u erkektir. Katılımcıların yaş ortalaması 9'dur. Cinsiyet bazında bakıldığında kız ve erkek çocuklarının yaş ortalaması aynıdır ve 9'dur. Çalışmaya katılan 23 öğrencinin 8'inin annesi ücretli bir işte çalışmamakta, 7'sinin annesi nitelik gerektiren, 8'inin annesi nitelik gerektirmeyen işlerde çalışmaktadır. Cinsiyet bazında ise çalışmaya katılan 13 kadın öğrencinin 5'inin annesi herhangi bir işte çalışmamakta, 5'inin annesi nitelik gerektirmeyen işlerde, 3'ünün annesi ise nitelik gerektiren işlerde çalışmaktadır. Ayrıca kız çocuklarının 3'ünün anne ve babası ayrı, 10'unun anne ve babası evlidir. Çalışmaya katılan erkek öğrencilerin ise 3'ünün annesi işgücü piyasasında yer almamakta, 3'ünün annesi nitelik gerektirmeyen, 4'ünün annesi nitelik gerektiren işlerde çalışmaktadır. Erkek katılımcıların tamamının anne ve babası evlidir.

5.4.2.2. İlkokul Çağındaki Çocukların Yaptığı İşyerinde Kadın ve Erkek Konulu Resimler

Ataerkil toplumun bireylere sırf kadın ya da erkek olduğu için yüklediği sorumluluklar bulunmaktadır. Erkek için bu sorumlulukların en önemlilerinden biri emeğini kiralayarak gelir elde etmesidir. Bu bağlamda erkek ailesinin ekonomik ihtiyaçlarını karşılama amacı gütmekte, uzun çalışma saatleriyle işgücü piyasasında yer almaktadır. Ataerkil toplumun kadına yüklediği temel sorumluluklardan biri de iyi bir eş ve anne olmasıdır. Kadın küçük yaşlardan itibaren bu duruma göre yetiştirilmekte, anne ve eş olmak adına hazırlanmaktadır. Ataerkil toplumlarda kadının çalışma yaşamına dahil olması eleştirilmekte, temel görevinin ev işlerini yapmak ve çocuk büyütme olduğu düşünülmektedir. Dolayısıyla kadının çalışma yaşamı içinde, ekonomik özgürlüğünü elde etmiş bir biçimde, kendini gerçekleştirme desteklemek geleneksel toplumsal cinsiyet algısının ve cinsiyet rollerinin dışında bir durumdur. Belirtmek gerekir ki ilkokul çağındaki çocuklardan iş yerinde kadın ve işyerinde erkek resimleri yapmaları istenildiğinde bütün çocuklar bir biçimde kadını ve erkeği resmetmiştir. Bu bağlamda okul öncesi çocukların yaptığı resimlerde görülen kadını işyerinde hayal edemeyip mutfakta, dinlenirken ya da hayal gücüne dayalı farklı biçimlerde çizme durumu söz konusu olmamıştır. Bu durum P1'in de belirttiği gibi *çocukların sosyal çevrelerinin okul öncesine göre genişlemeye başlaması ve kamusal alana dahil olmuş daha fazla kadını deneyimlemeleri* olabilmektedir. Çocukların kadını kamusal alanın misafiri olmadığını

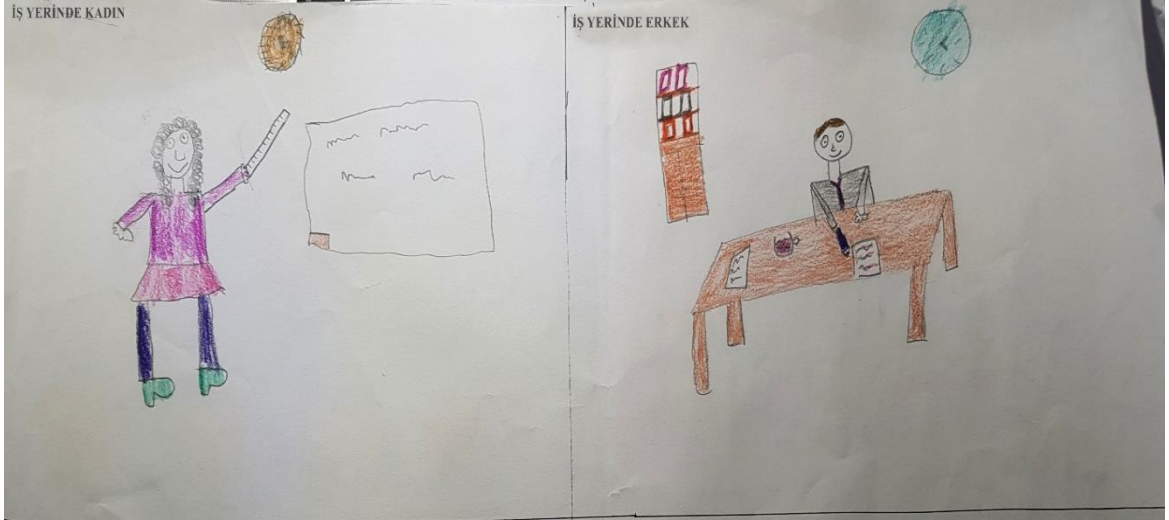
öğrenip benimseyebilmeleri adına, kamusal alanda daha fazla kadın görmeleri önem taşımaktadır.

Gündüz ve Tarhan (2017) yaptıkları araştırma sonucunda ilkokul öğrencilerinin cinsiyetlerine göre değişen kadının çalışmasına dair oluşmuş bir stereotip durumu görülmediğini belirtmiştir. Bu noktada Gündüz ve Tarhan'ın çalışma sonucu bu durumu desteklemektedir. Ayrıca okul öncesi çocukların büyük bir kısmı kendi anne ve babalarını çizmeyi tercih ederken bu durum ilkokul resimlerinde farklıdır. İlkokul çağındaki çocukların büyük bir kısmı anne ve babalarını resmetmeyi tercih etmeyip, iş yerinde kadını ve erkeği farklı meslekleri icra ederken yapmak istemiştir. Kadını ve erkeği anne ve babalarının mesleklerinden farklı işleri yaparken çizen çocuklardan B16, B8, B14, B15 ve B9 kadını öğretmen olarak çizmeyi tercih etmişlerdir. Bu katılımcılardan yalnızca B8 ve B9 kadını öğretmen olarak çizmeyi tercih etmişlerdir. Bu katılımcılardan yalnızca B8 ve B9 erkektir. Bu noktada söylenebilir ki ataerkil toplum kadının çalışması durumunda ona bazı meslekleri atfetmiştir. Yani meslekleri cinsiyetleştirmiştir. Kadına uygun olarak görülen meslekler kadının kendisine verilen temel sorumlulukla ilişkili olan mesleklerdir. Bunların başında hemşirelik, öğretmenlik gibi meslekler gelmektedir. Bu sayede kadın özel alanda bakım hizmetlerini gerçekleştirdiği gibi kamusal alanda da bu sorumlulukla benzer işi yapmaktadır. Kadını öğretmen olarak resmeden çocuklar arasında B16 dışında diğerlerinin annesi çalışma yaşamı içinde değildir. Dolayısıyla B16 dışındaki katılımcılar iş yerinde kadın resimlerinde öğretmenlerinden etkilenmiş olabilmektedir. Çocukların yaptığı işyerinde erkek resimlerinde ise toplumun erkeğe atfettiği meslekler dışında çizilmiş bir resim bulunmamaktadır. Annesi tekstilde, babası belediyede çalışan B16'nın kadını 'öğretmen', erkeği 'doktor' olarak yaptığı resmi şu şekildedir:

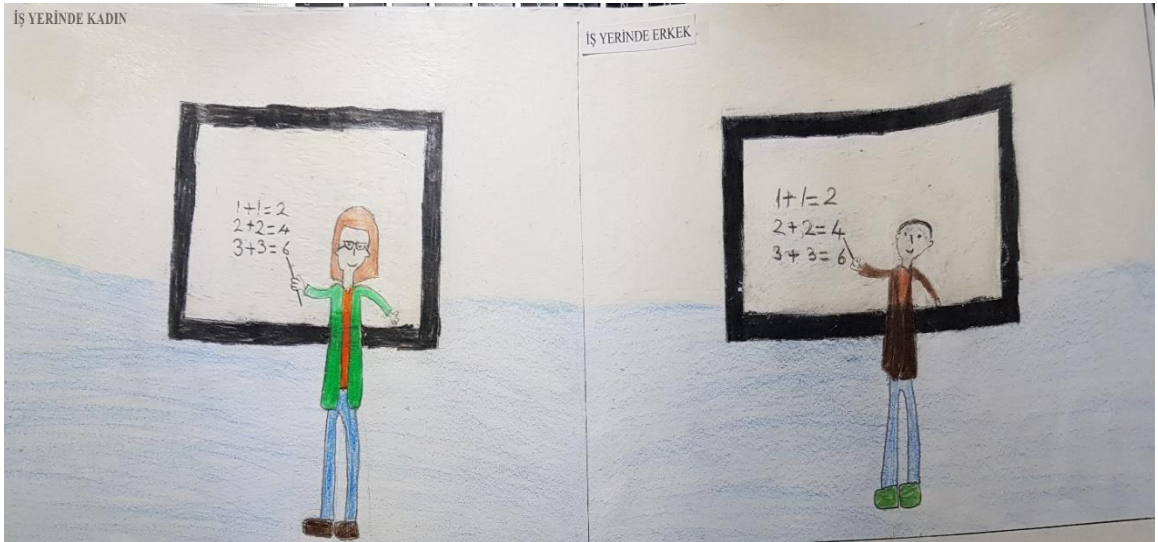
(B16, İş Yerinde Kadın ve İş Yerinde Erkek Konulu Resimleri)

Annesi çalışma yaşamı içinde bulunmayan, babası dokuma tekstilinde çalışan B8'in kadını 'öğretmen', erkeği ise 'okul müdürü' olarak yaptığını söylemiştir. B8'in erkeği kadından daha yüksek statüde çizmesi dikkat çekicidir:

(B8, İş Yerinde Kadın ve İş Yerinde Erkek Konulu Resimleri)

Annesi ücretli bir işte çalışmayan, babası tır şoförü olan B14'ün kadını ve erkeği 'öğretmen' olarak çizdiği resim aşağıdadır:

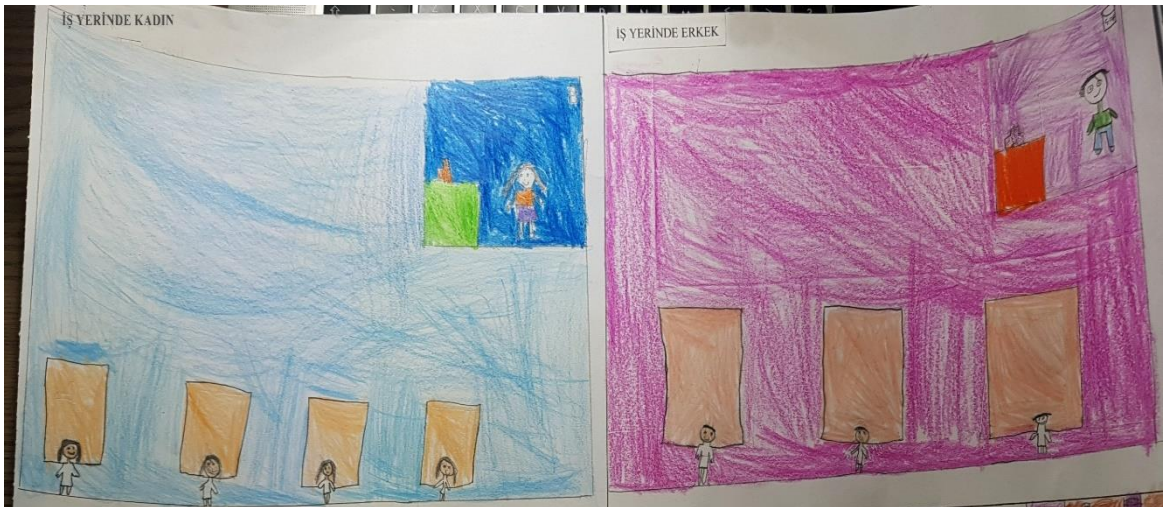
(B14, İş Yerinde Kadın ve İş Yerinde Erkek Konulu Resimleri)

Annesi ücretli bir işte çalışmayan, babası ise muhasebeci olan B9 ise işyerinde kadın ve erkeği babasının mesleği ile ilişki içinde çizerek 'öğretmen' biçiminde anlatmıştır:

(B9, İş Yerinde Kadın ve İş Yerinde Erkek Konulu Resimleri)

Eğitim seviyesi düşük olan, çalışma yaşamı içinde bulunmayan ya da nitelik gerektirmeyen işlerde çalışan bireylerin çocukları da bu durumdan etkilenebilmektedir. Belirtmek gerekir ki araştırmaya katılan çocuklardan iş yerinde kadın ve erkeği kendi anne ve babalarından ilham alarak çizmeyenlerin tamamı kadını ve erkeği nitelik gerektiren işlerde yapmayı tercih etmemiştir. Annesi ve babası ücretli bir işte çalışmayan B10 kadını ve erkeği 'tekstilde çalışıyor' şeklinde resmettiğini belirtmiştir. B10'un resmi şöyledir:

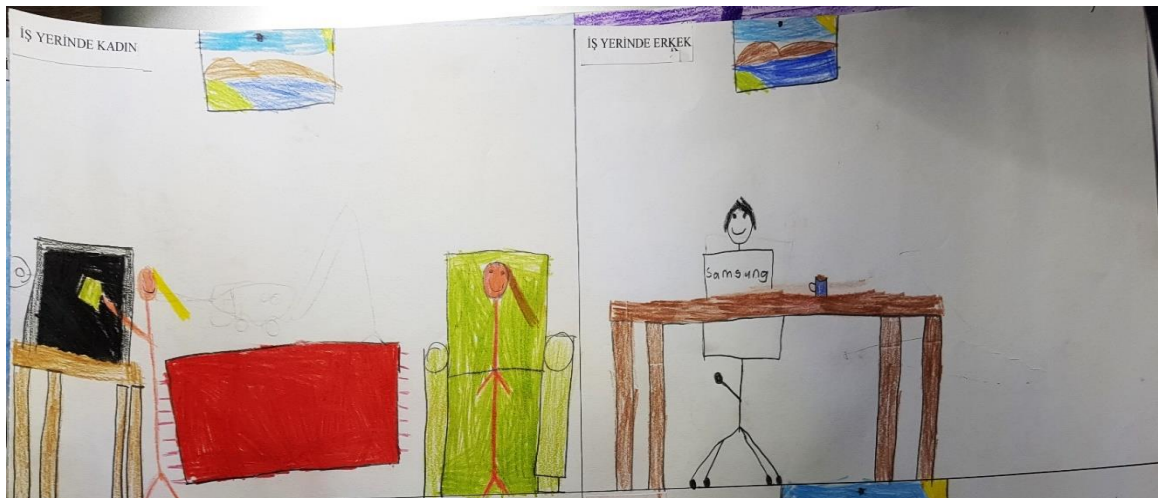
(B10, İş Yerinde Kadın ve İş Yerinde Erkek Konulu Resimleri)

Anne ve babaları nitelik gerektirmeyen işlerde çalışsalar dahi çocukları iş yerinde kadın ve erkeği nitelik gerektiren işlerde resmetme tercihinde bulunabilmektedir. Bu durum çocukların almış olduğu eğitimin ya da kamusal alanda yer alan kadınları görerek deneyim kazanmaları meslek tercihlerinde etki edebildiğini, çocukların kadının da erkek gibi nitelik gerektiren işlerde çalışabileceğini düşündüklerini gösterebilmektedir. Örneğin annesi tekstil işçisi babası greyder operatörü olan B22 kadın ve erkeği 'yönetici' olarak çizdiğini belirtmiştir:

(B22, İş Yerinde Kadın ve İş Yerinde Erkek Konulu Resimleri)

Annesi ve babası tekstil işçisi olan B19' da kadını 'psikolog', erkeği ise bir işyerinde müdür olarak resmettiğini belirtmiş ve 'işte müdür' demiştir:

(B19, İş Yerinde Kadın ve İş Yerinde Erkek Konulu Resimleri)

Annesi tekstilde çalışan babası ise çalışma yaşamı içinde bulunmayan B18 işyerinde kadın ve erkeği yaptığı resmini *'işte, büyük bir yerde çalışıyorlar. Oranın önemli işlerini yapıyorlar'* şeklinde açıklamıştır:

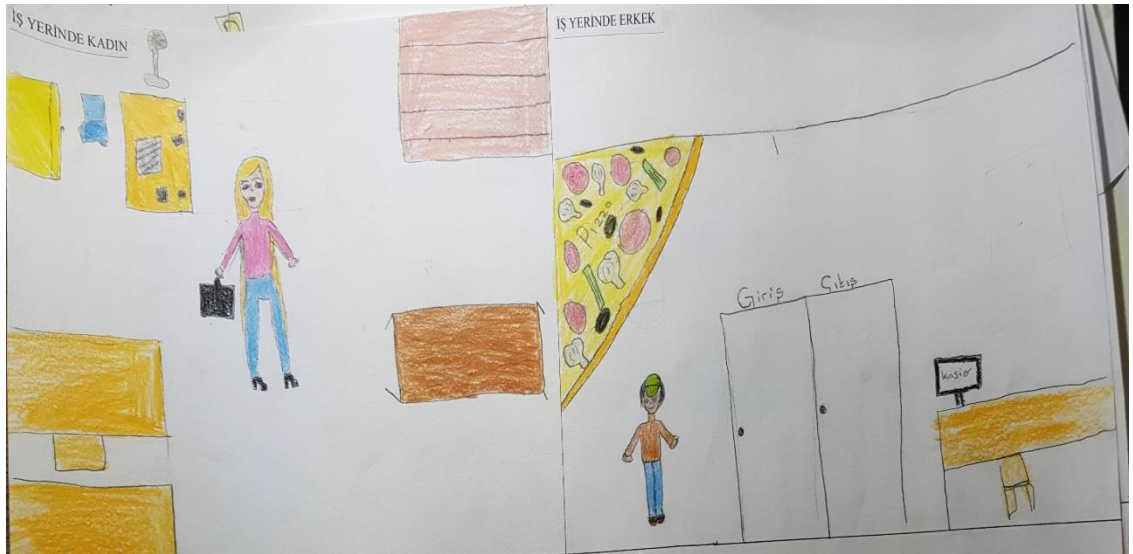
(B18, İş Yerinde Kadın ve İş Yerinde Erkek Konulu Resimleri)

Belirtmek gerekir ki anne ve babası nitelik gerektirmeyen işlerde çalışan bazı katılımcılar iş yerinde erkeği nitelik gerektirmeyen işlerde çalışırken çizerken, iş yerinde kadını nitelik gerektiren meslekleri icra ederken yapmıştır. Bu katılımcılardan B21 dışındaki 2 çocuğun cinsiyeti kadındır. Örneğin annesi bornoz fabrikasında çalışan, babası ise kablocu olan B21, işyerinde kadını yaptığı resmini *'o bir uzman. İş uzmanı'* şeklinde anlatırken işyerinde yaptığı erkek resmini *'balık halinde çalışıyor'* biçiminde tarif etmiştir:

(B21, İş Yerinde Kadın ve İş Yerinde Erkek Konulu Resimleri)

Annesi ücretli bir işte çalışmayan, babası tekstilde çalışan B13, işyerinde kadını 'öğretmen' olarak çizdiğini belirtmiştir. İşyerinde erkeği ise 'pizzacıda çalışıyor' şeklinde ifade etmiştir:

(B13, İş Yerinde Kadın ve İş Yerinde Erkek Konulu Resimleri)

Annesi ücretli bir işte çalışmayan, babası ise berber ve medeni durumları ayrı olan B12, işyerinde kadının 'eczacı', işyerinde erkeğin 'garson' olduğunu söylemiştir:

(B12, İş Yerinde Kadın ve İş Yerinde Erkek Konulu Resimleri)

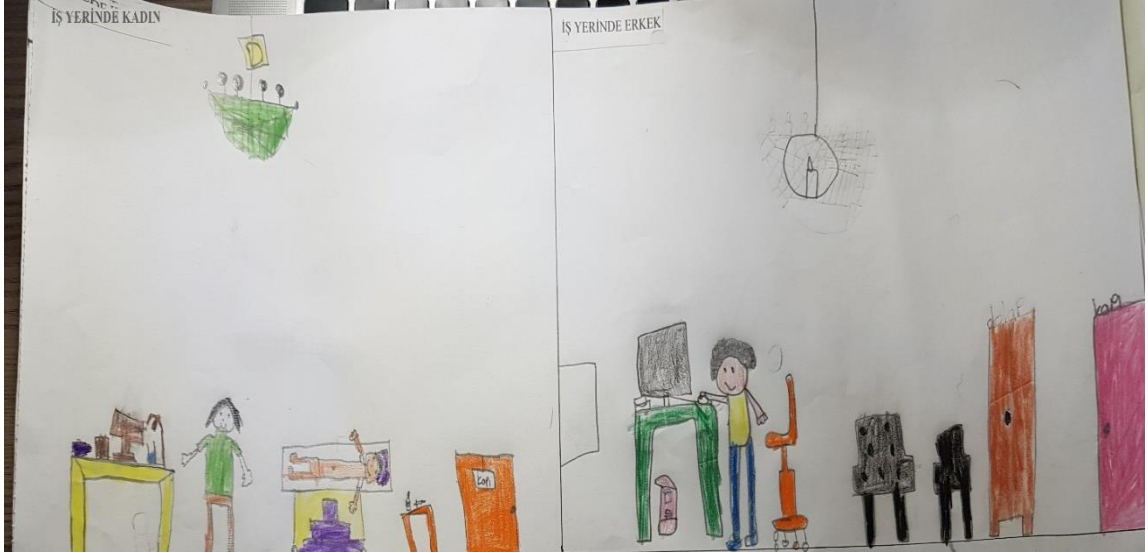
Annesi işgücü piyasasında bulunmayan, babası ise dokuma tekstilinde çalışan B15'in kadını 'resim öğretmeni', erkeği ise 'işçi' olarak çizdiğini belirtmiştir. Görüşleri alınan psikologlardan P2, anne ve babası ayrı olan B15'in kadın ve erkek açısından statü farkını resmine yansıtmasını annesinin, babası hakkındaki yorumlarından kaynaklanabileceğini belirtmiştir:

(B15, İş Yerinde Kadın ve İş Yerinde Erkek Konulu Resimleri)

İşyerinde kadın ve erkeği anne ve babasından farklı mesleklerde çizen katılımcılar yalnızca annesi ve babası çalışmayan ya da nitelik gerektirmeyen işlerde çalışan kişiler değildir. Anne ve babası nitelik gerektiren işlerde çalışan katılımcılar da iş yerinde kadın ve erkeği anne ile babasının mesleklerinden farklı işleri yaparken resmetmeyi tercih

edebilmektedir. Örneğin annesi okul müdürü, babası polis olan B5 işyerinde kadını 'doktor' olarak, işyerinde erkeği ise bilgisayar mühendisini kastederek 'bilgisayarcı' olarak çizdiğini belirtmiştir:

(B5, İş Yerinde Kadın ve İş Yerinde Erkek Konulu Resimleri)

Annesi işletmeci, babası muhasebeci olan B7 de işyerinde kadını yaptığı resmi 'pasta dükkanı başkanı. Yani dükkan ondan sorumlu' olarak anlatmıştır. İşyerinde erkek resmini ise 'doktor' şeklinde açıklamıştır:

(B7, İş Yerinde Kadın ve İş Yerinde Erkek Konulu Resimleri)

Annesi öğretmen, babası memur olan B4 işyerinde kadın ve erkeği annesinin mesleği ile bağlantılı bir biçimde 'öğretmen' olarak yapmıştır:

(B4, İş Yerinde Kadın ve İş Yerinde Erkek Konulu Resimleri)

Annesi ve babası öğretmen olan B1, işyerinde kadını 'ressam', işyerinde erkeği ise 'göz doktoru' olarak çizdiğini söylemiştir:

(B1, İş Yerinde Kadın ve İş Yerinde Erkek Konulu Resimleri)

Belirtmek gerekir ki anne ve baba çocukların toplumsal cinsiyet rollerini öğrendikleri temel kurumdur. Dolayısıyla çocuklar anne ve babalarını gözlemleyerek bu rolleri öğrenmekte, içselleştirmektedir. Annesinin çalışma yaşamı içinde yer almadığını, her gün evde ev işlerini yerine getirdiğini, babasının ise kamusal alana dahil olduğunu gören çocuk geleneksel toplumsal cinsiyet rollerini öğrenerek hayatını bu rollere göre şekillendirmek isteyebilecektir. Üstelik babasının her gün dışarı çıkarak kamusal alana

dahil olması, evin ekonomik ihtiyaçları için gerekli olan ücreti kazanması ve annesinin de ona ekonomik açıdan bağımlı olduğunu görmesi ilgisini çekebilecek ve erkeği kadından daha üstün konumda canlandırabilecektir. Annesinin de babası gibi çalışma yaşamı içinde bulunduğunu gören çocuk ise, kadının da kamusal alana dahil olması gerektiğinin farkına varacak ve bu algıya göre hareket edecektir. Bu bağlamda da kadın ve erkeğin özel ve kamusal alanda eşit söz haklarının olduğunun bilincine varacaktır. Yani çocuklar için anne ve babalarının rol dağılımı önem taşıyabilmektedir. Kendilerinden iş yerinde kadın ve erkek resmi çizimleri istenilen çocuklar anne ve babalarını resimlerine dahil edebilmektedir. Bu meslekler nitelik gerektiren işler olabildiği gibi nitelik gerektirmeyen işler de olabilmektedir. Annesi mimar, babası doktor olan B6 işyerinde kadın konulu resmini 'mimar', işyerinde erkek konulu resmini ise 'doktor' olarak yapmıştır:

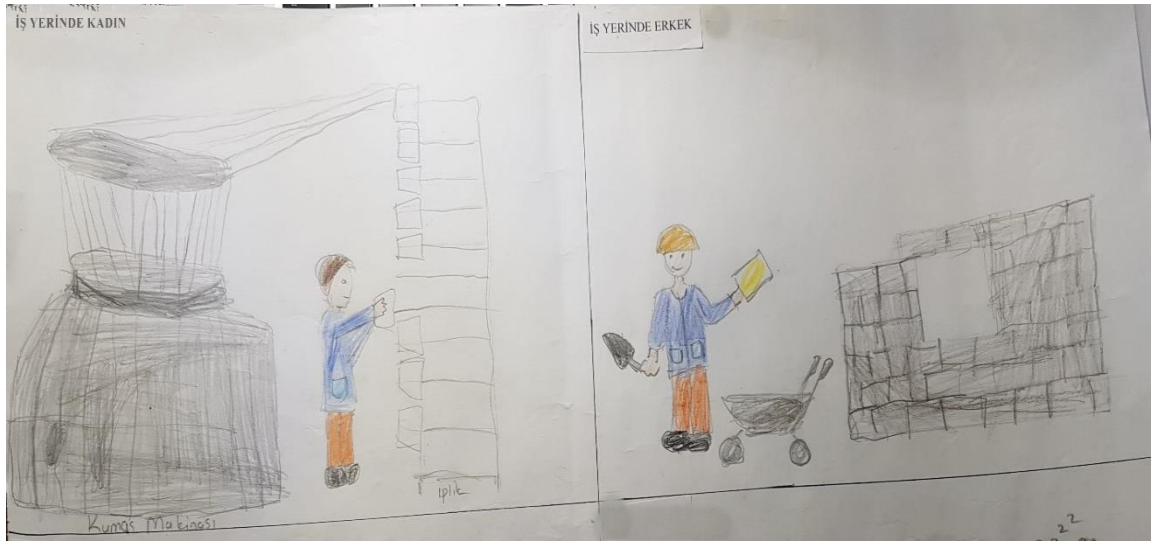
(B6, İş Yerinde Kadın ve İş Yerinde Erkek Konulu Resimleri)

Annesi yönetici babası doktor olan B3 de işyerinde kadın ve erkek resimlerini anne ve babasına göre çizerek işyerinde kadını 'yönetici', işyerinde erkeği 'doktor' olarak yaptığını belirtmiştir:

(B3, İş Yerinde Kadın ve İş Yerinde Erkek Konulu Resimleri)

Annesi tekstil, babası inşaat işçisi ve medeni durumları ayrı olan B17 işyerinde kadını 'kumaş makinesinin yanında, iplik koyuyor' şeklinde anlatırken, işyerinde erkeği ise 'duvar örüyor' biçimine yaptığını söylemiştir:

(B17, İş Yerinde Kadın ve İş Yerinde Erkek Konulu Resimleri)

Annesi ve babası bankacı olan B2 işyerinde kadın ve erkeği 'bankada çalışıyorlar' şeklinde ifade etmiştir:

(B2, İş Yerinde Kadın ve İş Yerinde Erkek Konulu Resimleri)

Annesi çaycı, babası kazancı olan B23, işyerinde kadını yaptığı resmini 'çay dağıtıyor', işyerinde erkeği yaptığı resmini ise 'kazana kömür koyuyor' biçiminde açıklamıştır:

(B23, İş Yerinde Kadın ve İş Yerinde Erkek Konulu Resimleri)

Annesi ve babası tekstilde çalışan B20' de yaptığı işyerinde kadın ve erkek resimlerini anne ve babasının mesleği ile bağlantılı bir biçimde çizmiştir. B20, işyerinde kadın için 'elbise dikiyor, fabrikada', işyerinde erkek için ise 'fabrikada büyük mal taşıyor' şeklinde anlatmıştır:

(B20, İş Yerinde Kadın ve İş Yerinde Erkek Konulu Resimleri)

Annesi işgücü piyasası içinde yer almayan B11 ise işyerinde erkek konulu resmini babasıyla bağlantılı yaparken, işyerinde kadın resmini farklı bir meslekte çizmeyi tercih etmiştir. B11 işyerinde kadın konulu resmini 'eşya satılan dükkanda çalışıyor', işyerinde erkek resmini 'mermer yapıyor' şeklinde anlatmıştır:

(B11, İş Yerinde Kadın ve İş Yerinde Erkek Konulu Resimleri)

Belirtmek gerekir ki kadının çalışma yaşamı içinde yer alarak hem ekonomik açıdan erkekten bağımsız olması hem de kendini gerçekleştirme toplumsal cinsiyet rollerinin ve dolayısıyla toplumsal cinsiyet algısının dışında bir durumdur. Bu bağlamda araştırmaya katılan çocukların kadını çalışma yaşamı içinde çizebilmeleri geleneksel

toplumsal cinsiyet rollerinin dışında bir bakış açısına sahip olmak adına önem taşımaktadır; fakat bu noktada ev içindeki görev paylaşımı gündeme gelmektedir. Çocukların evde kadın ve erkeği görev paylaşımı dahilinde mi yoksa sorumlulukları kadına devredilmiş biçimde mi çizdikleri dikkat edilmesi gereken bir husustur.

5.4.2.3. İlkokul Çağındaki Çocukların Yaptığı Evde Kadın ve Erkek Konulu Resimler

Ataerkil toplumda kadının görevinin emeğin yeniden üretimini gerçekleştirmek olduğu söylenebilmektedir. Ataerkilliğin mevcut olduğu toplumlarda yetişen çocuklar da kendilerine sırf kadın ya da erkek oldukları için yüklenen sorumlulukları yerine getirmek durumunda kalabilmektedir. Bu rolleri küçük yaştan itibaren öğrenip içselleştirerek, sorgulamadan kabul ederek yaşamlarını şekillendirebilecektir. Baran'ın (1995) çocuk yuvalarında kalan 7-11 yaş arasındaki çocuklar ile yaptığı çalışma sonucuna göre ailesi ile birlikte yaşamını sürdüren çocukların, yuvada büyüyen çocuklara kıyasla cinsiyete dair daha fazla cinsiyet stereotipi bulunmaktadır. Bu bağlamda ailenin toplumsal cinsiyet algısını içselleştirmede etkisinin bulunduğu söylenebilmektedir. Belirtmek gerekir ki ilkokul çağındaki katılımcıların büyük çoğunluğu yaptıkları evde kadın ve erkek konulu resimlerinde toplumsal cinsiyet rollerini yansıtmıştır. Moe'nin (2018) yapmış olduğu çalışmaya göre ilkokul çağındaki çocukların stereotipleri oluşmuş biçimdedir. Dolayısıyla çocukların resimlerinde geleneksel toplumsal cinsiyet algısına dair yaklaşımlar bulunabilmektedir. Çarkoğlu ve Kalaycıoğlu'nun (2013) yaptığı araştırmalar da bu durumu destekler niteliktedir. Çalışmalarında günümüzde kadının özel alandaki görevinin bireyler tarafından kabul edilmeye devam edildiği, erkeklerin ise görev paylaşımında bulunmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Akar ve Aksoy'un (2018) yaptığı çalışma sonucuna göre erken ve orta çocukluk döneminde çocukların birçoğu anneliği dolayısıyla kadınlığı temizlik yapan, bakım hizmetini gerçekleştiren birey olarak tanımlamıştır. Araştırmaya katılan 4. Sınıf öğrencileri anneyi mutfakta tasvir ederken, babayı uyurken, televizyon izlerken anlatmışlardır. Akar ve Aksoy'un bu çalışması da araştırmayı destekler biçimdedir.

Resimleri ile araştırmaya katılan katılımcıların 12'si kadını mutfakta ya da temizlik yaparken resmederken, erkeği 1 katılımcı dışında televizyon seyrederken resmetmeyi tercih etmiştir. 1 katılımcı ise erkeği koltukta uzanırken yapmıştır. 12 Katılımcının 7'sinin cinsiyeti kadın, 5'inin erkektir. 11 katılımcının 7'sinin annesi ücretli

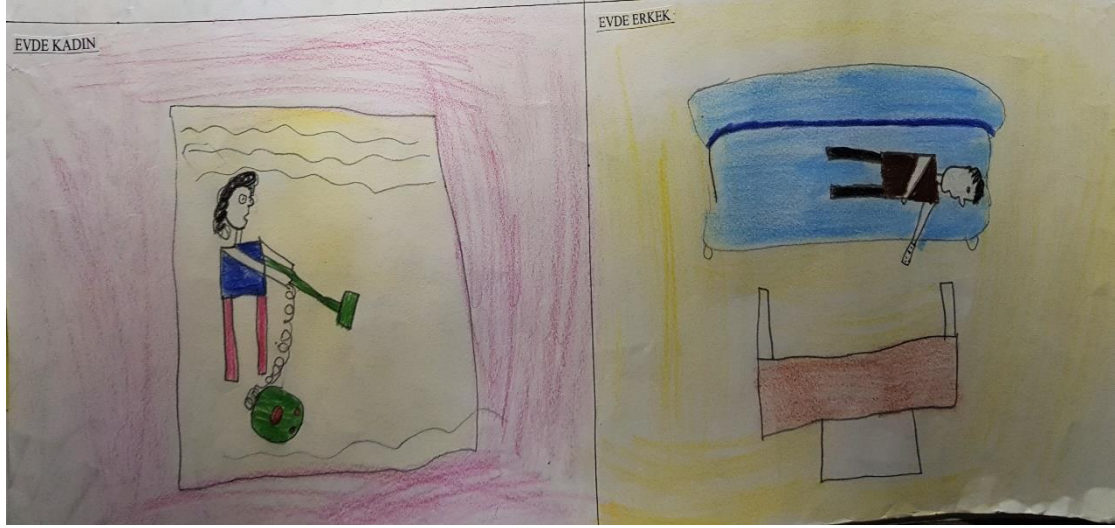
bir işte çalışmazken, 2'sinin anne ve babası nitelik gerektirmeyen, 2'inin anne ve babası nitelik gerektiren işlerde çalışmaktadır. 1 katılımcının ise annesi ücretli bir işte çalışırken, babası çalışma yaşamı içinde bulunmamaktadır. Powell ve Greenhaus (2010) yürüttükleri çalışma neticesinde kadınların kendilerine atfedilen özel alandaki cinsiyet rollerini içselleştirdikleri sonucuna ulaşmıştır. Bu sonuç araştırmayı destekler niteliktedir. 12 katılımcının tamamı evde temizlik ve yemeği annelerinin yaptığını, babalarının görev paylaşımında bulunmadığını belirtmiştir. Bu bağlamda katılımcılardan anneleri ücretli bir işte çalışanlar için çalışma saatlerinin bitmediği söylenebilmektedir. Bu kadınlar sabah kamusal, akşam ise özel alanda emeklerini harcamaktadır. Dolayısıyla çalışma yaşamı içinde olmak evde görev paylaşımının yapılması adına yeterli gelmeyebilmektedir. Ayrıca çocukların aile içindeki görev paylaşımı olmaması durumunu resimlerine de yansıtmaları toplumsal cinsiyet algısının bir göstergesi olabilmekte, anne ve babalarının davranışlarının çocukların bakış açısının şekillenmesi noktasında önem taşıdığını kanıtlayabilmektedir. Güder'in (2014) okul öncesi çocuklar ile yaptığı araştırmanın sonucu ilkökul çağındaki çocuklar için de geçerliliğini devam ettirmektedir. Araştırmaya göre çocuklar annelerini dolayısıyla da kadını ev içinde yemek, bulaşık, temizlik gibi işlerle bağdaştırmaktadır. Bu çocuklar erkeği ise genelde televizyon izlemek, dinlenmek gibi aktiviteler ile ilişkilendirmiştir. Aşağıdaki resimler de bu durumu desteklemektedir.

Annesi ücretli bir işte çalışmayan, babası mermerci olan, görüşü alınan psikologlardan P1 ve P3'ün geleneksel bir aile olarak adlandırdığı B11'in resmi şöyledir:

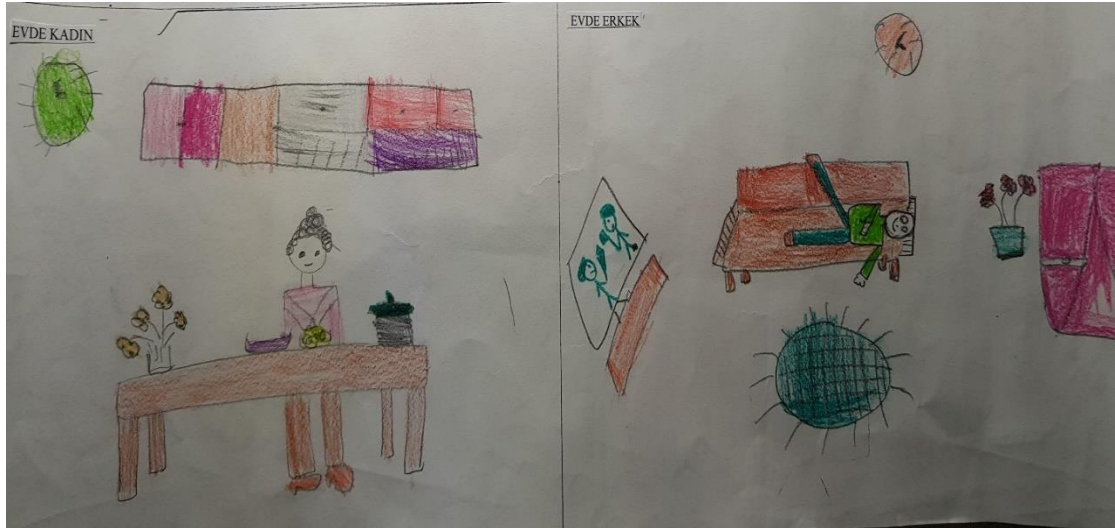
(B11, Evde Kadın ve Evde Erkek Konulu Resimleri)

Annesi ücretli bir işte çalışmayan, babası muhasebeci olan ve görüşleri alınan psikologlardan P4 ile P5'in cinsiyet rollerini öğrendiği ifade edilen, P2 tarafından *kadının evde çalışan, erkeğin ise tembel olarak yansıtıldığı dolayısıyla cinsiyet rollerine uygun biçimde tasvir edildiği söylenen B9'un resmi şöyledir:*

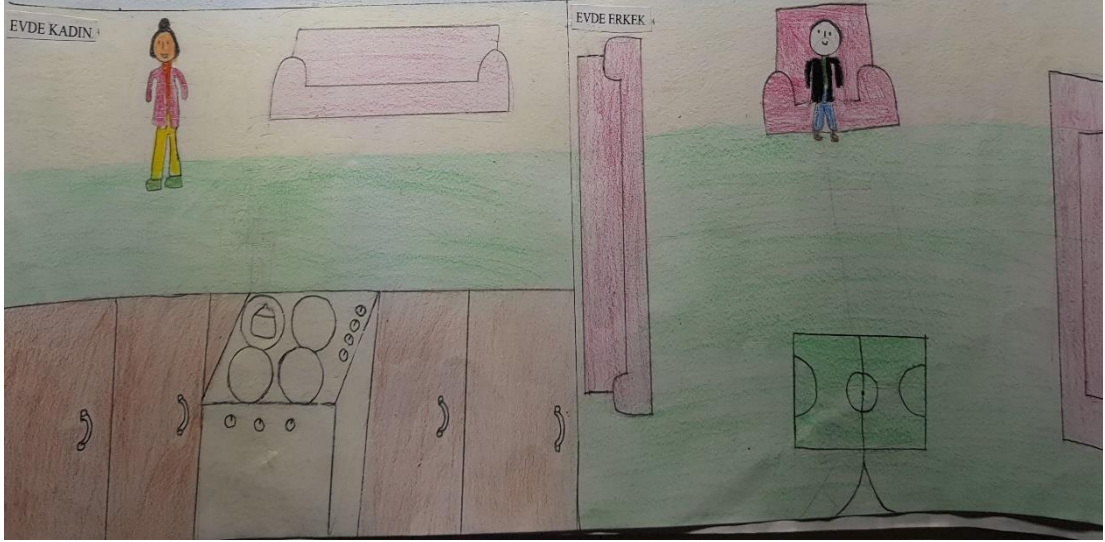
(B9, Evde Kadın ve Evde Erkek Konulu Resimleri)

Annesi ücretli bir işte çalışmayan, babası dokumacı olan, görüşleri alınan psikologlardan P3 ile P2'nin geleneksel cinsiyet rollerini öğrendiğini belirttiği ayrıca P2'nin *kadına atfedilen rollerin toplum normları bazında olduğunu, erkek kimliğinin ise tembel olarak algılandığını söylediği B8'in resmi şu şekildedir:*

(B8, Evde Kadın ve Evde Erkek Konulu Resimleri)

Annesi ücretli bir işte çalışmayan, babası tır şoförü olan ve görüşü alınan psikologlardan P1 tarafından cinsiyet rollerine sahip olduğu söylenen B14'ün resmi şöyledir:

(B14, Evde Kadın ve Evde Erkek Konulu Resimleri)

Annesi ücretli bir işte çalışmayan, babası dokumacı ve anne ile babası ayrı olan B15'in resminde, görüşü alınan psikologlardan P2 tarafından evde erkeğin yalnızca oturmadığına, aynı zamanda pantolonunun ve çorabının koltukta, diğer çorabının ise masada olduğuna dikkat çekilmiş ve bu bağlamda erkeğin görev ve sorumlulukları paylaşmamasının dışında kadına ayrı bir sorumluluk yüklediğinin görüldüğü de belirtilmiştir:

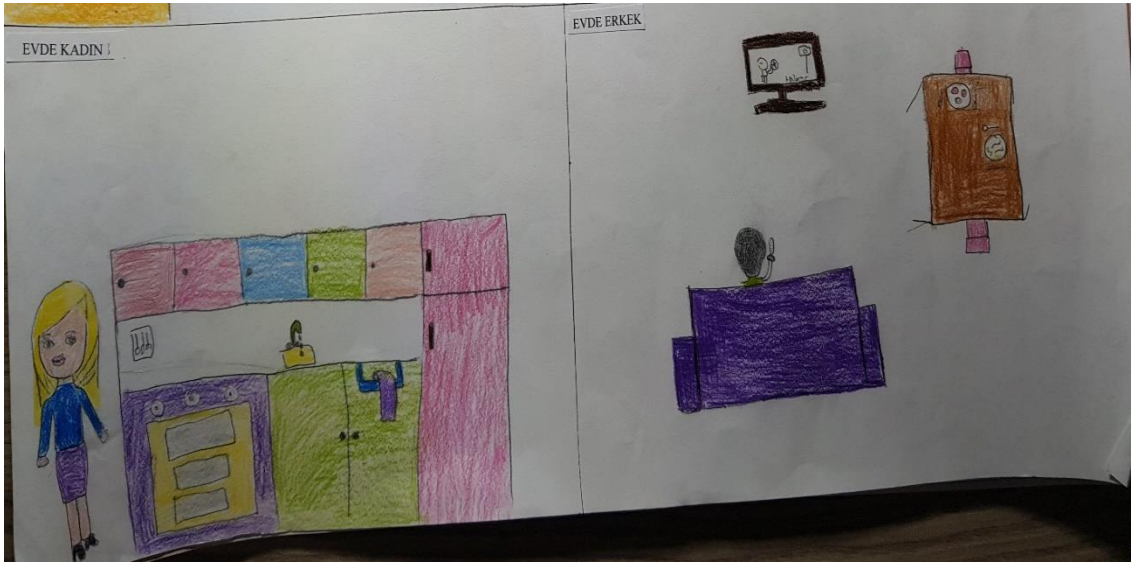
(B15, Evde Kadın ve Evde Erkek Konulu Resimleri)

Annesi ücretli bir işte çalışmayan, babası berber olan ve annesi babası ayrı, görüşleri alınan psikologlardan P2 ve P3 tarafından geleneksel bir aile resmi olarak adlandırılan B12'nin resmi şöyledir:

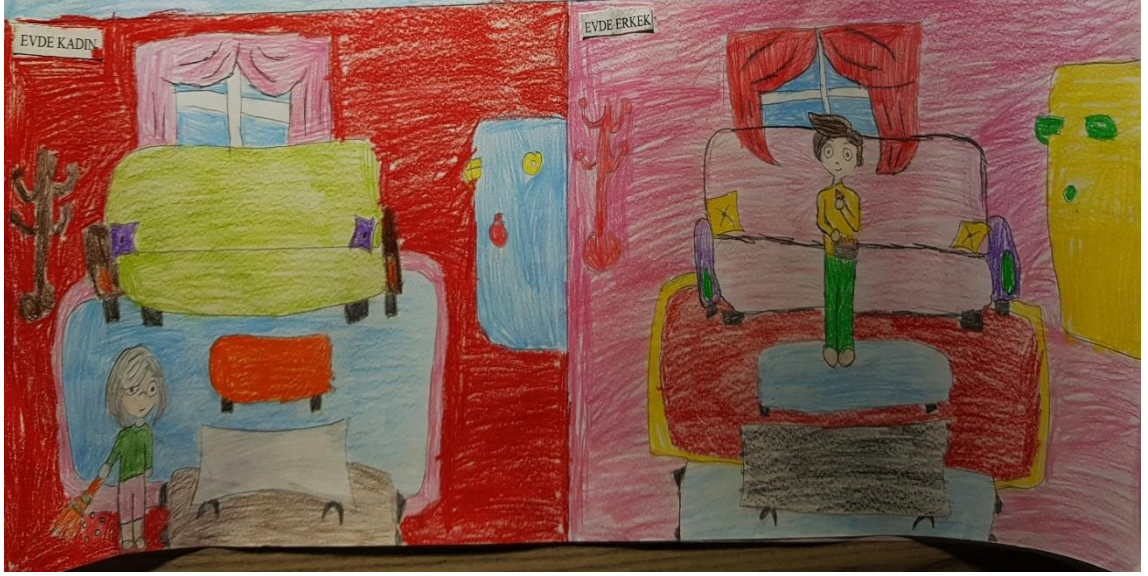
(B12, Evde Kadın ve Evde Erkek Konulu Resimleri)

Annesi ücretli bir işte çalışmayan, babası tekstil işçi ve görüşleri alınan psikologlardan P1 ve P2 tarafından cinsiyet rollerine sahip olduğu düşünülen B13'ün resmi şöyledir:

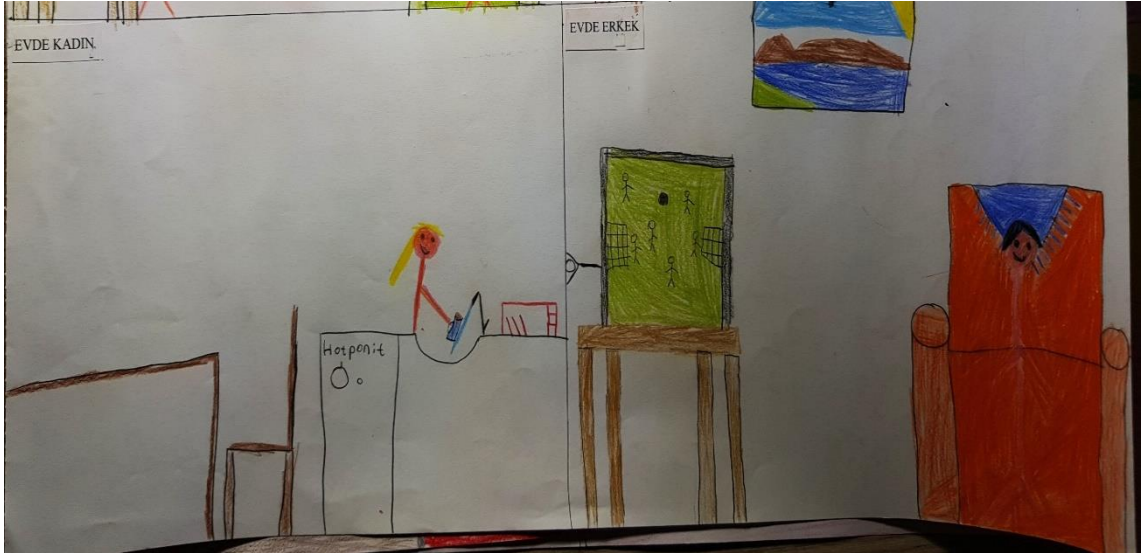
(B13, Evde Kadın ve Evde Erkek Konulu Resimleri)

Annesi tekstilde çalışan, babası ücretli bir işte çalışmayan ve psikologlardan P4 tarafından geleneksel toplumsal cinsiyet algısına sahip olduğu ifade edilen B18'in resmi şöyledir:

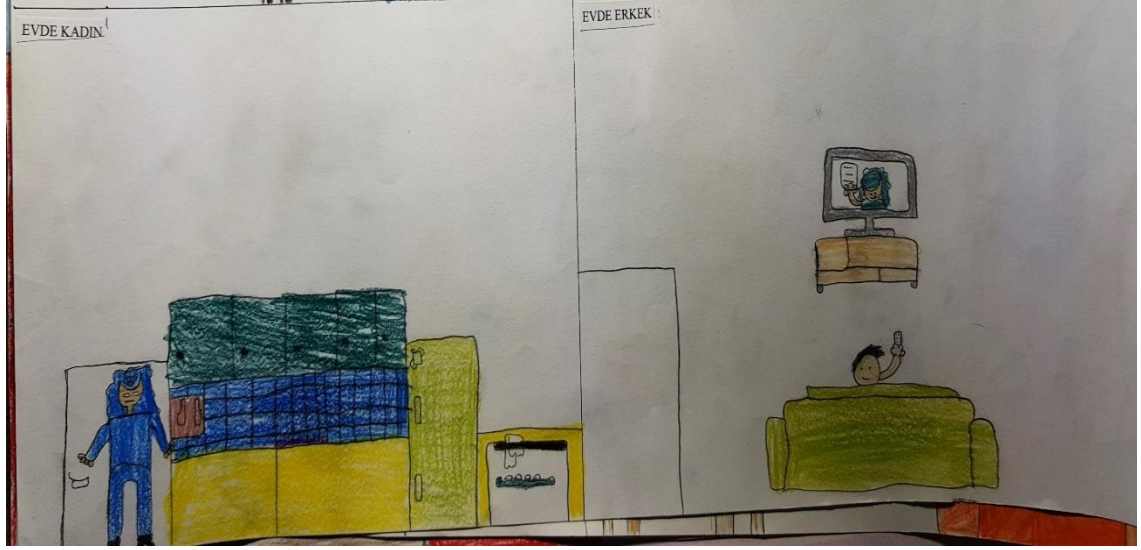
(B18, Evde Kadın ve Evde Erkek Konulu Resimleri)

Annesi ve babası tekstilde çalışan, psikologlardan P2 ve P3 tarafından cinsiyet rollerini öğrendiği belirtilen B19'un resmi şöyledir:

(B19, Evde Kadın ve Evde Erkek Konulu Resimleri)

Annesi bornozcu, babası kabloçu olan ve psikologlardan P1 tarafından toplumsal cinsiyet rollerini çizdiği belirtilen B21'in resmi şöyledir:

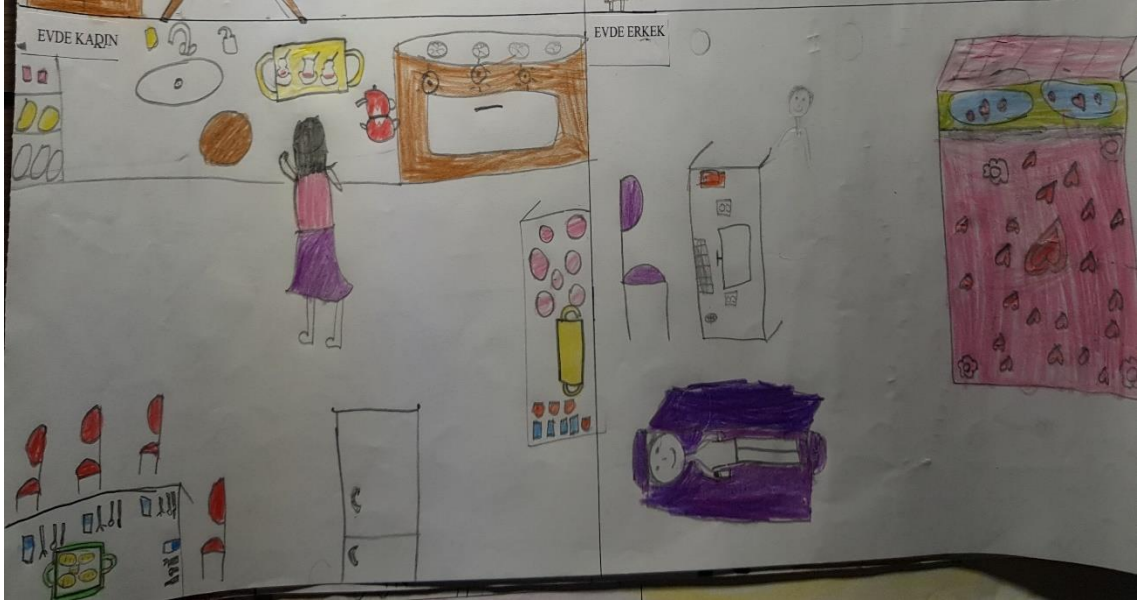
(B21, Evde Kadın ve Evde Erkek Konulu Resimleri)

Annesi tekstilde çalışan, babası ücretli bir işte çalışmayan ve psikologlardan P4 tarafından geleneksel toplumsal cinsiyet algısına sahip olduğu ifade edilen B7'nin resmi şöyledir:

(B7, Evde Kadın ve Evde Erkek Konulu Resimleri)

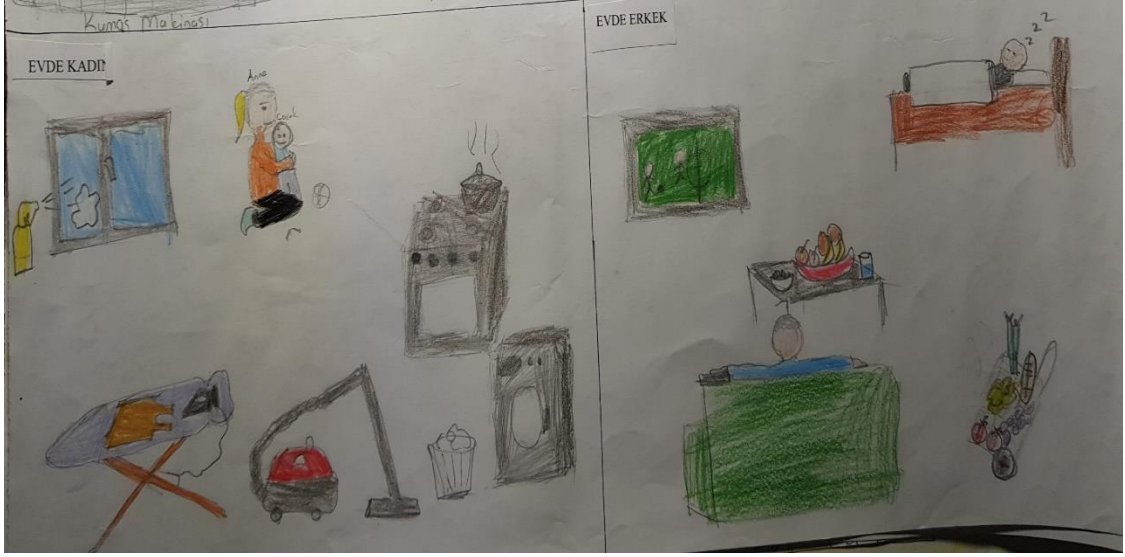
Annesi ve babası öğretmen olan ve psikologlardan P4 ve P5 tarafından geleneksel toplumsal cinsiyet algısına sahip olduğu düşünülen B1'in resmi şöyledir:

(B1, Evde Kadın ve Evde Erkek Konulu Resimleri)

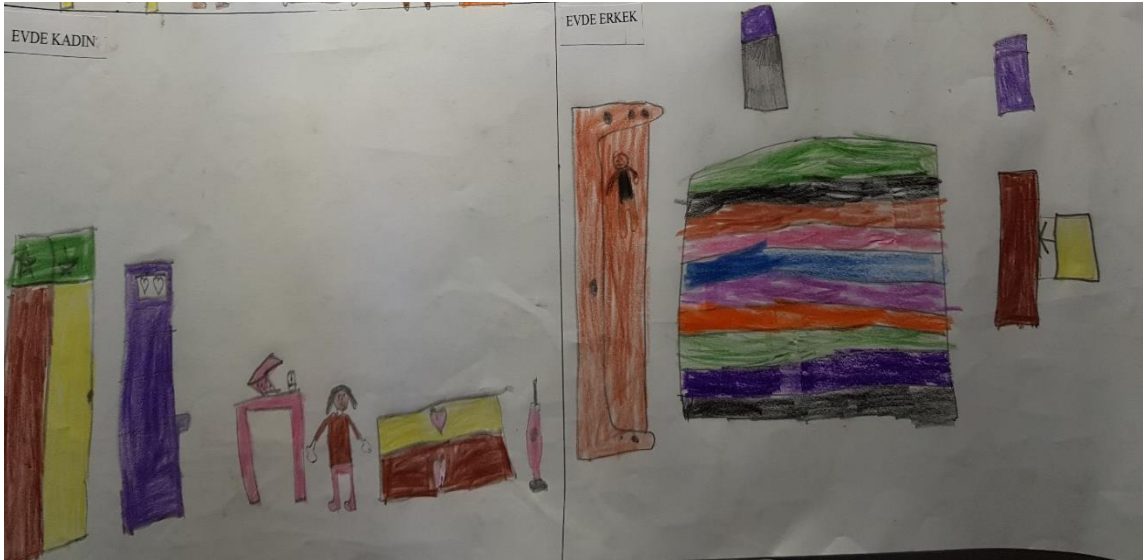
Belirtmek gerekir ki temizlik, yemek, çocuk bakımı gibi işlerin her biri ayrı kategorilerdir. Bu sorumlulukların bir bütün olarak kabul edilip ‘ev işi’ olarak kabul edilmesi doğru bir yaklaşım değildir. Ataerkil toplum ise kadının yalnızca ev işi olarak anılan birden fazla işi yapmasını beklemektedir. Oysa bu işlerin biri bile oldukça zaman almakta ve emek harcanması gerekmektedir. Katılımcılardan 5’i kadının çoklu görev ve sorumluluğuna atıf yaparak resimlerinde bu durumu yansıtmıştır. Katılımcılar evde kadını ya hem temizlik hem de yemek yaparken ya da çocuk bakımını gerçekleştirirken çizmiştir. Katılımcılar erkeği ise ya televizyon seyredirken ya da uyurken çizmeyi tercih etmiştir. 5 katılımcının 4’ü kadın, 1’i erkektir. 5 katılımcının 4’ü evde temizlik ve yemek işlerini annelerinin yaptığını belirtmiştir. 1 katılımcının ise anne ve babası ayrıdır ve yemek ve temizliği babaannesinin yaptığını söylemiştir. Katılımcılardan 4’ünün anne ve babası nitelik gerektirmeyen, 1’inin anne ve babası nitelik gerektiren işlerde çalışmaktadır. Bu bağlamda çalışma durumunun ve nitelik gerektiren işlerde çalışmanın ev içinde görev paylaşımını getirmeyeceği görülebilmektedir; fakat evde erkek konulu resimlerde erkeğin görev paylaşımı içinde bulunmaması durumunu çizen çocukların genel anlamda anne ve babalarının çalışmamakta ya da nitelik gerektirmeyen işlerde çalışması üzerinde durulması gereken bir noktadır. Bu bağlamda annesi tekstil, babası inşaat işçisi, medeni durumları ise ayrı olan ve görüşleri alınan psikologlardan P2 tarafından *kadını birçok görev içinde, erkeği bu görevlerin dışında çizdiği, anne ve*

babasının ayrı olması nedeniyle erkeği negatif bir algıyla şekillendirdiği ifade edilen B17'nin resmi şöyledir:

(B17, Evde Kadın ve Evde Erkek Konulu Resimleri)

Annesi okul müdürü, babası polis olan ve görüşleri alınan psikologlardan P3 tarafından geleneksel toplumsal cinsiyet algısına sahip olduğu ifade edilen B5'in resmi şöyledir:

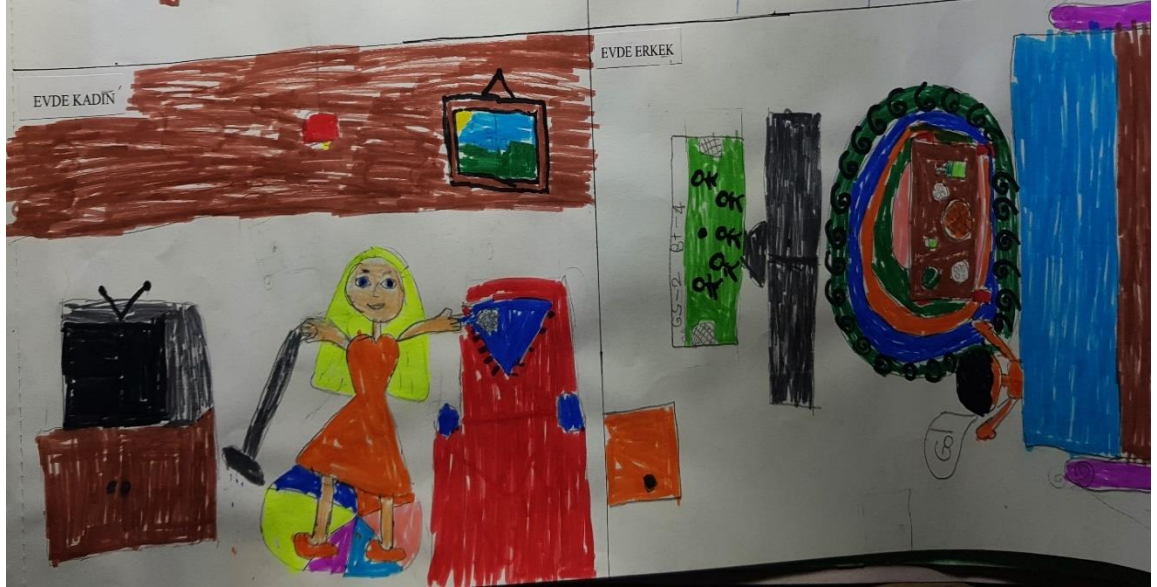
(B5, Evde Kadın ve Evde Erkek Konulu Resimleri)

Annesi çaycı, babası kazancı olan ve psikologlardan P1 tarafından cinsiyet rollerine uygun biçimde resim çizdiği ifade edilen B23'ün resmi şöyledir:

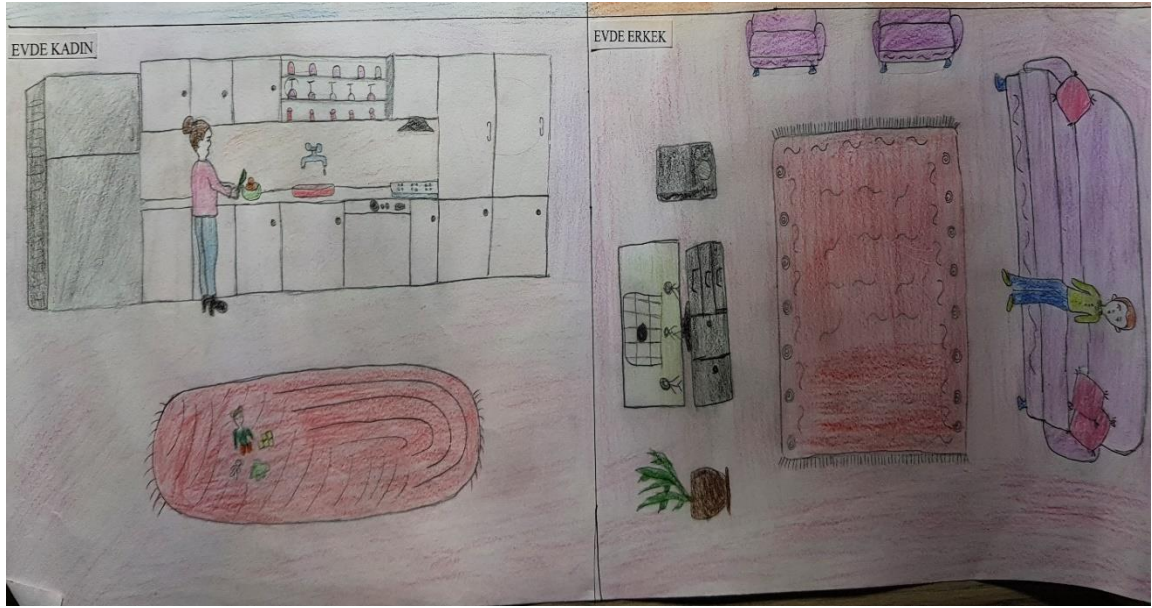
(B23, Evde Kadın ve Evde Erkek Konulu Resimleri)

Annesi ve babası tekstilde çalışan ve psikologlardan P1 tarafından geleneksel bir aile modeli çizdiği ifade edilen B20'nin resmi şöyledir:

(B20, Evde Kadın ve Evde Erkek Konulu Resimleri)

Annesi tekstilde, babası belediyede çalışan ve psikologlardan P4 ile P5 tarafından cinsiyet rollerinin belirtildiği düşünülen B16'nın resmi şöyledir:

(B16, Evde Kadın ve Evde Erkek Konulu Resimleri)

Kamusal alanda çalışmak, ev içi görev ve sorumlulukları yerine getirmek, çocuk bakımı gibi işlerin tamamı bireyler arasında eşit biçimde paylaşıldığında cinsiyet rollerinin dışına çıkmış olmaktadır. Bu noktada önemli atılımlardan biri de evdeki görev ve sorumlulukları paylaşmaktır. Toplum erkeğin paylaşımında bulunmasını eleştirmekte ve işleri kadına atfetmektedir. İlkokul çağındaki katılımcıların 6'sı evde kadın ve erkeği görev paylaşımı içinde çizmişlerdir. Kadın ve erkeği ev içinde görev paylaşımı dahilinde çizen 1'i dışında çocuklar evde babalarının anneleri ile görev paylaşımında bulunduğunu belirtmiştir. B22 annesinin tüm sorumlulukları tek başına üstlendiğini belirterek *'işleri annem yapıyor'* demiştir. Bu görev paylaşımının 4'ü ise erkeğin çocuk bakımını üstlenmesidir. Kadını temizlik, yemek yapmak gibi ev işleriyle ilgilenirken, erkeği çocuk bakımı görevini yerine getirirken çizen 4 katılımcının 3'ünün anne ve babası nitelik gerektiren işlerde çalışırken, 1'inin anne ve babası ücretli bir işte çalışmamaktadır. Dolayısıyla çalışmama durumunun çocukların geleneksel toplumsal cinsiyet algısına neden olacağını belirtmek doğru olmayacaktır. Bu noktada Annesi tekstilde çalışan, babası ücretli bir işte çalışmayan ve psikologlardan P4 ile P5 tarafından geleneksel cinsiyet rollerinin dışında bir resim olduğu söylenen B3'ün resmi şöyledir:

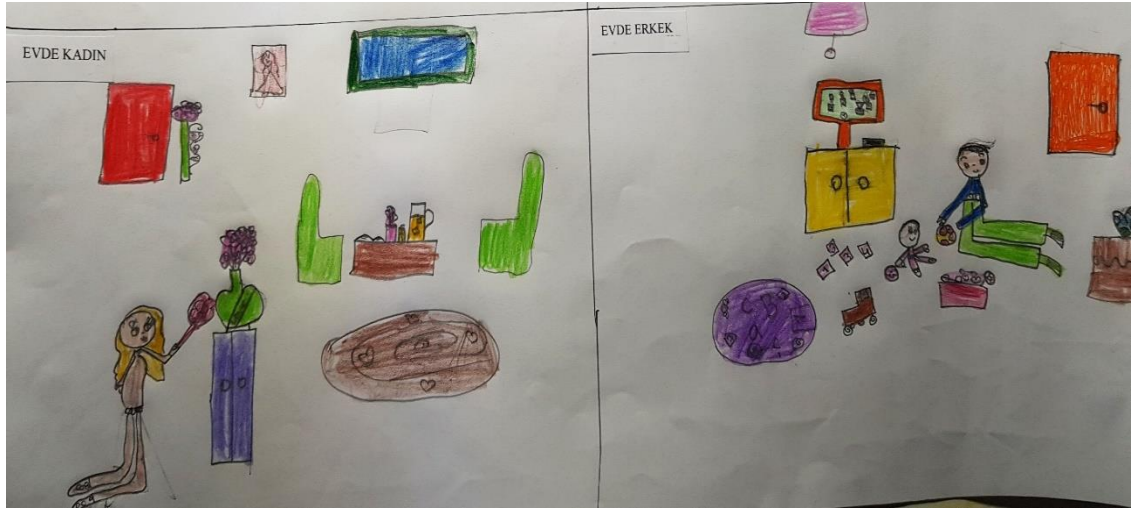
(B3, Evde Kadın ve Evde Erkek Konulu Resimleri)

Annesi öğretmen, babası memur olan ve görüşleri alınan psikologlardan P1 tarafından daha eşitlikçi bir aile yapısı olduğu ifade edilen B4'ün resmi şöyledir:

(B4, Evde Kadın ve Evde Erkek Konulu Resimleri)

Annesi ve babası bankacı olan ve görüşleri alınan psikologlardan P3 tarafından ev içi işler ile çocuk bakımının arasında paylaşımına gidildiği dolayısıyla geleneksellikten çıkan bir ailenin olduğu belirtilen B2'nin resmi şöyledir:

(B2, Evde Kadın ve Evde Erkek Konulu Resimleri)

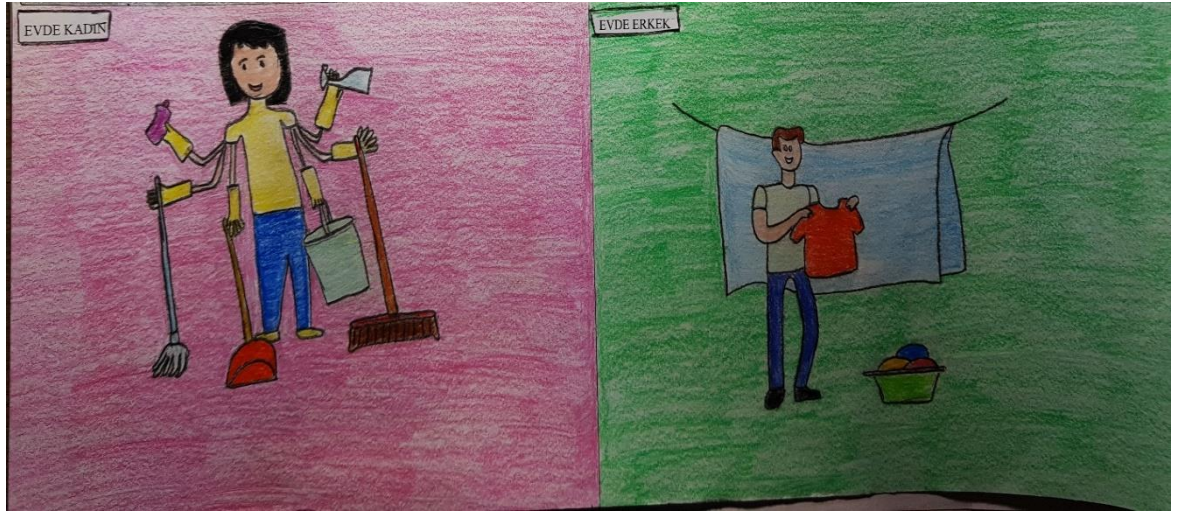
Annesi de babası da ücretli bir işte çalışmayan ve görüşleri alınan psikologlardan P2 tarafından sosyal rollerin çok ayrışmadığı, iş bölümünün olduğu söylenen B10'un resmi şöyledir:

(B10, Evde Kadın ve Evde Erkek Konulu Resimleri)

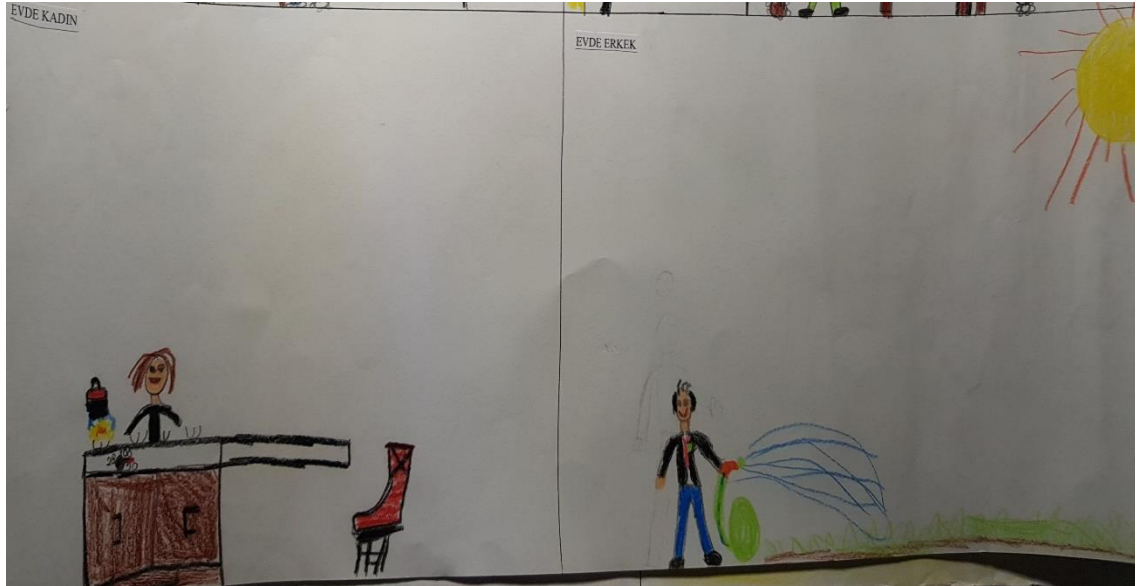
Katılımcılardan 2'si ise evde kadın ve erkeğin görev paylaşımını farklı resmetmiştir. Annesi tekstil işçisi, babası greyder operatörü olan ve ev içindeki tüm işleri annesinin üstlendiğini söyleyen B22, evde kadını çoklu görev ve sorumluluğa atfederek çizmiştir. Bu durumun altında annesini tüm işleri yaparken gözlemlemesi ya da almış olduğu eğitim olabilmektedir. B22 evde erkeği ise çamaşır asarken yapmıştır. Bu noktada da aldığı eğitimin, seçtiği rol modelin bir etkisi olabilmektedir. Görüşleri alınan

psikologlardan P4 ve P5 de B22'nin daha eşitlikçi bir cinsiyet algısına sahip olduğunu belirtmiştir:

(B22, Evde Kadın ve Evde Erkek Konulu Resimleri)

Kadın ve erkeği ev içinde görev ve sorumluluk paylaşımında bulunurken resmeden B6'nın annesi mimar, babası ise doktordur. Görüşleri alınan psikologlardan P1 resim için görev ve sorumlulukların daha paylaşımcı olduğunu düşünmüştür:

(B6, Evde Kadın ve Evde Erkek Konulu Resimleri)

Belirtmek gerekir ki okul öncesi çağındaki çocukların resimlerinden farklı olarak cinsiyet eşitliğine önem veren resimleri daha fazla yapan çocukların cinsiyeti erkektir ve kız çocuklarının büyük ölçüde evde kadını mutfakta resmetmeleri ilgi çekicidir. Bu

noktada çocukların yaşadıkları çevre, aldıkları eğitim onların cinsiyet rollerine bakış açılarını yumuşatabilmektedir; fakat ilkokul çağındaki çocuklar için aldıkları eğitimin etkisi çocukların cinsiyet rollerine bakış açısını tamamen değiştirecek güce sahip olmayabilmektedir. Görüşleri alınan psikologlardan P2 bu noktada kişiliğin en başta ailede oluştuğunu ve eğitimin bunu değiştirecek güce sahip olmayabildiğini ifade etmiştir. Çocuklar, okul öncesinde ailelerinden gözlemlemeye başladıkları cinsiyet rollerini ilkokul çağında tamamen öğrenmeye başlayabilmektedir. Bu yolda çocukların ebeveynlerinin önemli bir etkisi bulunabilmektedir. Belirtmek gerekir ki anne ve babaların nitelik gerektiren ya da nitelik gerektirmeyen işlerde çalışma durumu çocukların toplumsal cinsiyet algısında önemli ölçüde bir değişim yaratmayabilmektedir. Eğer kadın kamusal alanda çalışıp eve geldikten sonra kendisine toplum tarafından yüklenen görevleri yerine getiriyor, erkek de görev paylaşımını reddediyorsa çocuklar bu rollerin kadının üstlenmesi gerektiğini düşünebilmektedir. Bu noktada ailelerin görev paylaşımında bulunması önem taşımaktadır. Nitelik gerektiren işlerde çalışan ailelerin çoğunlukla görev paylaşımında bulunuyor olması cinsiyet rollerini reddetmeleri anlamına gelmektedir. Dolayısıyla çocukları da bu durumdan etkilenmekte ve resimlerini kadın ve erkeğin paylaşım içinde olduğu şekillerde çizebilmektedir. Yani kadın ve erkeğin nitelik gerektiren işlerde çalışması dolayısıyla eğitim düzeylerinin yüksek olması kendi içlerinde cinsiyet rollerini reddetmelerini sağlayabilmekte ve çocukları da bu durumdan etkilenebilmektedir. Bu noktada eğitimin önemi ortaya çıkmaktadır.

Ortaokul eğitiminin çocukların toplumsal cinsiyet algısını ne düzeyde değiştirebildiği incelenmesi gereken bir husustur.

5.4.3. Ortaokul Çağındaki Çocuklarda Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Algısının Yansıması

Araştırmanın bu kısmında ortaokul çağındaki katılımcıların kendilerine gösterilen 6 adet resme karşı yorumları incelenecektir. Bu resimler görev ve sorumlulukların paylaşımı, mesleklerin, oyuncakların, renklerin cinsiyetleştirilmesine atıf yapmaktadır.

5.4.3.1. Sosyo-demografik Özellikler

Araştırma kapsamına 21 ortaokul çağındaki katılımcı alınmıştır. Bu katılımcıların isimleri kullanılmamış ve C ile kodlanmıştır. Katılımcıların cinsiyeti, yaşı, anne ve babalarının meslekleri ile medeni durumları aşağıda verilmiştir:

Tablo 4: Ortaokul Çağındaki Katılımcıların Sosyo- Demografik Özellikleri

Katılımcının Kod İsmi	Katılımcının Cinsiyeti	Katılımcının Yaşı	Katılımcının Annesinin Mesleği	Katılımcının Babasının Mesleği	Katılımcının Ebeveynlerinin Medeni Durumu
C1	Erkek	13	Doktor	Doktor	Evli
C2	Erkek	11	Ziraat Mühendisi	Bankacı	Evli
C3	Kadın	13	Öğretmen	Öğretmen	Evli
C4	Kadın	11	Doktor	SGK'da Şef	Evli
C5	Kadın	12	Okul Öncesi Öğretmeni	Jeoloji Mühendisi	Evli
C6	Erkek	11	Tekstil İşçisi	Tekstil İşçisi	Evli
C7	Erkek	12	Bebek Bakıcısı	Tekstil İşçisi	Evli
C8	Kadın	10	Tekstil İşçisi	Tekstil İşçisi	Evli
C9	Erkek	11	Temizlik Personeli	Kokoreççide Çalışıyor	Evli
C10	Erkek	10	Çalışmıyor	Esnaf	Evli
C11	Erkek	13	Çalışmıyor	Çiftçi	Evli
C12	Kadın	10	Çalışmıyor	Elektrikçi	Evli
C13	Erkek	11	Çalışmıyor	İnşaat İşçisi	Evli
C14	Kadın	10	Çalışmıyor	Tekstil İşçisi	Evli
C15	Kadın	12	Çalışmıyor	Taksici	Evli
C16	Erkek	10	Çalışmıyor	Besici	Evli
C17	Kadın	11	Pastanede Çalışıyor	Marangoz	Ayrı
C18	Kadın	10	Temizlik Personeli	Pideci	Evli
C19	Kadın	10	Çerezcede Çalışıyor	Köftecide Çalışıyor	Evli
C20	Kadın	11	İşçi	Erkek Kuaförü	Evli
C21	Erkek	12	Mühendis	Mühendis	Evli

Çalışmaya katılan 21 öğrencinin 10'unun cinsiyeti erkek 11'inin kadındır. Katılımcıların yaş ortalaması 11'dir. Cinsiyet bazında bakıldığında da yaş ortalaması değişmemektedir. Çalışmaya katılan 11 kız çocuğunun 3'ünün annesi herhangi bir işte çalışmamakta, 5'inin annesi nitelik gerektirmeyen işlerde, 3'ünün annesi ise nitelik gerektiren işlerde çalışmaktadır. Ayrıca 10'unun anne ve babası evliyken 1'inin ayrıldır. Çalışmaya katılan erkek öğrencilerin ise 4'ünün annesi işgücü piyasasında yer

almamakta, 3'ünün annesi nitelik gerektirmeyen, 3'ünün annesi nitelik gerektiren işlerde çalışmaktadır.

5.4.3.2. Görev ve Sorumlulukların Eşit Biçimde Paylaşılma Durumu

Öğrencilere gösterilen ilk resim görev ve sorumlulukların eşit biçimde paylaşıldığı, mutlu bir aile resmidir ve şu şekildedir:

Resimde aile bireyleri ev içi görev dağılımını eşit biçimde gerçekleştirmekte ve temizlik görevini ortaklaşa yerine getirmektedir. Bu durumu savunan katılımcıların tamamının olmasa dahi çoğunluğunun anne ve babasının nitelik gerektiren işlerde çalışması dikkat çekici bir husustur. Bu bağlamda nitelik gerektiren işlerde çalışmanın dolayısıyla ebeveynlerin eğitim düzeylerinin yüksek olmasının çocukların toplumsal cinsiyet rollerine bakış açısını tamamen değiştirmese de esnekleşmesinde etkili olabildiği söylenebilmektedir. Bu noktada belirtmek gerekir ki nitelik gerektiren işlerde çalışan annelerin çocuklarının tamamının toplumsal cinsiyet rollere bakış açısının eşitlikçi olmamasıyla beraber ücretli bir işte çalışmayan ya da nitelik gerektiremeyen işlerde çalışan kadınların çocuklarından tamamının da toplumsal cinsiyet rollere bakış açısı geleneksel değildir. Çocukların daha eşitlikçi bir yaklaşıma sahip olmalarını etkileyen en önemli faktörlerden biri de ebeveynlerin ev içinde görev ve sorumlulukları paylaşım

içinde olmalarıdır. Görev paylaşımının nitelik gerektiren işlerde çalışan dolayısıyla eğitim seviyesi yüksek ailelerin arasında daha fazla olması mümkün olabilmekle birlikte ücretli bir işte çalışmayan, nitelik gerektirmeyen işlerde çalışan kadınlar ve erkekler arasında da gerçekleşebilmekte ve çocuklar da bu paylaşımı öğrenip içselleştirebilmektedir. Bu durum okul öncesi ve ilkokulda olduğu gibi ortaokulda da devamlılığını sürdürmüştür. Sunar ve Fişek'in (2005) yapmış olduğu araştırmaya göre sosyo-ekonomik birtakım özellikler çocukların toplumsal cinsiyet algılarını etkileyebilmektedir. Sunar ve Fişek sosyo-ekonomik durumu gelişmiş olan çocukların daha eşitlikçi bir anlayışa sahip olduğunu belirtmiştir. Bu noktada anne ve babası nitelik gerektiren işlerde çalışan çocukların tamamı olmasa dahi cinsiyet rollerine daha esnek tutum sergileyebildikleri söylenebilmektedir. Örneğin annesi ziraat mühendisi, babası doktor olan C2, bu paylaşımı olağan karşılayan katılımcılardanadır:

'Ben bu resimde farklı bir şey görmüyorum. Normal yani. Ben de yapıyorum aynısını, babam da yapıyor.' (C2)

Resimdeki aile, görev ve sorumlulukları paylaşım içinde olmalarından mutluluk duymaktadır. Annesi doktor, babası SGK'da şef olan C4 bu mutluluğa dikkat etmiş ve hoşnutluğunu şu şekilde dile getirmiştir:

'Bana göre bu normal bir durum. Olabilir. Mutlu olan bir aile evini birlik ve beraberlik içinde evlerini toparlıyorlar. Gayet de sevinçliler. Ne güzel.' (C4)

Geleneksel cinsiyet rolleri kültürle aktarılmaktadır. Toplum, cinsiyete göre rollerin dağılımını yapmış ve bireylerden bu rol kalıplarına uymalarını talep etmiştir. Kadın roller kapsamında ev içi işleri yapmaktadır. Eğer çalışma yaşamı içinde olmak isterse hem özel hem de kamusal alandaki işleri yerine getirmek durumunda bırakılmaktadır. Fiorentine (1988: 143-144) zamanla birlikte kadının çalışma yaşamına girmesiyle ve mesleki değerlerine olumlu bakılmaya başlanmasıyla beraber, ev içindeki görev ve sorumlulukların kadına yüklenmesinin değişmediğini belirtmiştir. Dolayısıyla kadın, çoklu görev ve sorumluluğa sahiptir ve resimde annenin 4 kolunun olması bu duruma atıf yapmaktadır. Annesi ve babası mühendis olan C21, hem toplumsal cinsiyet algısının kültürle aktarılmasına hem de kadının çoklu görev ve sorumluluğunun olmasına dikkat çekecek ifadelerde bulunmuştur:

'Rol dağılımı tüm ailecek olmuş mesela normalde küçükken falan herkes şey gösteriyordu anneler hep temizlik yapar babalar hem farklı işler yapar diye göstermişlerdi. Burda görev dağılımı var herkes birbirinin işine

yardım ediyor. Böylece işler daha kolay bitiyor. Bu daha doğru tabii çünkü her insan eşit olmalı sadece babalar işe gidip anneler evde durmamalı. Bazen babalar da oturup anneler de işe gitmeli. Görev dağılımı olmalı. Annenin normalde 4 kolu yok. 2 kolu var. O yüzden 2 koluyla yapacak kadar işi olmalı. Çocuk da yardım etmeli. Ben odamı toplamıyorum; ama toplasam iyi olur tabii..’ (C21)

Özel alanda yapılması gereken her iş Davis’ in de (1994: 207) belirtmiş olduğu gibi her zaman paylaşım olarak algılanmamaktadır. Aile bireyleri temizlik, yemek, bulaşık gibi ev içi işleri paylaşarak yapmakta; fakat bunu anneye yardım olarak kabul etmektedir. Dolayısıyla bu işlerin yerine getirilmesi kadının görevi olarak düşünülmekte ve ‘paylaşımdan’ ziyade ona ‘iyilik’ yapma amacıyla ‘yardımcı’ olunmaktadır. Annesi ve babası doktor olan C1 ve annesi okul öncesi öğretmeni, babası jeoloji mühendisi olan C5 bu durumu şu sözlerle özetlemiştir:

‘Normal bir durum. Annemize yardım etmeliyiz. Her zaman destek çıkmalıyız. Bence her yerde böyle olmalı. Temizliği sadece kadın yapmamalı biz de yapmalıyız.’ (C1)

‘Bence bu resimdeki normal bir durum. Ailede yardımlaşmak önemlidir. Herkes gerektiğinde birbirine yardım etmeli. Evi tek bir kişi temizlememelidir. Biz de yardımcı olmalıyız.’ (C5)

Ev içi görev ve sorumlulukların paylaşılmasının gerekliliği ya da kadınlara yardım edilmesinin önemli olduğunun düşünülmesinin yanı sıra toplumsal cinsiyet rolleri algısı nedeniyle bu işlerin yalnızca kadın tarafından üstlenilmesinin zorunluluğunu savunan kişiler de mevcuttur. Bu durumu savunan katılımcıların büyük bir kısmının anneleri çalışmamakta ya da nitelik gerektirmeyen işlerde çalışmaktadır. Aynı şekilde babaları da genellikle nitelik gerektirmeyen işlerde çalışmaktadır. Dolayısıyla çalışma durumunun tek başına çocukların toplumsal cinsiyet algısını değiştirdiği söylenememektedir. Ayrıca toplumsal cinsiyet rolleri hakkında geleneksel düşünceye sahip olan annesi ve babası nitelik gerektiren işlerde çalışan katılımcıların da olduğu düşünüldüğünde, anne ve babanın nitelik gerektiren işlerde çalışmasının çocukların toplumsal cinsiyet rolleri algısında köklü bir değişimin meydana getiremediğini söylemek mümkün olabilmektedir. Bu durum okul öncesi ve ilkokulda da aynı şekilde olduğu gibi ortaokulda da devamlılığını sürdürmüştür. Annesi pastanede çalışan, babası marangoz C17 temizlik yemek gibi görevlerin annenin sorumluluğu altında olduğunu şu şekilde ifade etmektedir:

‘Babanın işe gitmesi çocuğun da okula gitmesi lazım. Annenin hem temizlik hem yemek yapması lazım. Baba kendi işini anne de kendi işini yapması lazım.’ (C17)

Ataerkil toplum, ev işlerinin yerine getirilmesi rolünü yalnızca kadına atfetmiştir. Dolayısıyla bu algıya göre işleri babanın yanı sıra çocuk da paylaşmamalıdır. Temizliği yalnızca kadının yapması gerektiğini belirten, annesi ve babası tekstil işçisi olan C6 şöyle söylemiştir:

'Adamın elinde süpürge var. Erkekler temizlik yapmaz. Çocuğun elinde bez var. Çocuk da temizlik yapmaz.' (C6)

Toplumsal cinsiyet algısına göre erkek ve çocuğun kendilerinin yapması gereken rolleri yerine getirmeyip, kadına ait olan ev işlerini yapmaları erkek ve çocuğun mutsuzlaşmasına neden olmaktadır. Bu durumu annesi temizlik personeli, babası pideci olan C18 ve anne ve babası tekstil işçisi C8 şöyle dile getirmiştir:

'Babanın işe gitmeyip temizlik yapması. Çocuğun okula gitmeyip temizlik yapması. Mutlu olmaları.. çok garip.' (C18)

'Baba temizlik yapmaz. Boya badana yapar. Anne boya badana yapmaz. Temizlik yapar. Çocuk temizlik yapmaz. Odasını düzenler. Derslerini çalışıp kitap okur.' (C8)

Toplum, erkeğe kamusal alanda çalışıp eve gelir getirici rolü yüklemiştir. Bu noktada katılımcı ortaokul öğrencilerinin erkeğin özel alandaki işleri yapmasının cinsiyet rollerine uygun olmadığını belirtmesi de söz konusudur. Annesi çerezci, babası köfteci çalışan C19, annesi ücretli bir işte çalışmayan babası inşaat işçisi olan C13, annesi ücretli bir işte çalışmayan, babası besici olan C16 ve annesi çalışma yaşamı içinde olmayan babası taksici C15 ve annesi işçi babası erkek kuaförü olan C20 erkeğin işgücü piyasasında, annenin özel alanda çalışması, çocuğun da okula gitmesi gerektiğini, böylece her bireyin kendisine atfedilen rolü eksiksik yerine getirebileceğini şu şekilde ifade etmiştir:

'Baba temizlik yapamaz. Nedeni baba işe gider. Para kazanır çocuklarına bakar anne temizlik yapar nedeni ise gitmez yemek yapar. Temizlik yapar. Bulaşık yıkar. Çamaşır yıkar. Elbise serer. Çocukları uyutur. Çocuklara bakar birazcık parka götürüp gezdirir bu kadar. Çocuk temizlik yapmaz. Sınavına çalışır. Derslerini yapar birazcık dinlenir. Okuması varsa okur. Çantasını hazırlar. kıyafetlerini düzgün bir şekilde koyar okuluna saatinde varır. Yaklaşık bir saat oyun oynar. Gece olunca uyur. Sabah kalvaltısını zinde yapar ve okula gider.' (C19)

'Annenin evi temizlemesi normal çünkü temizlemesi gerekir. İşe gidemez. Anne yemek yapar tabakları yıkar evi süpürür. Çocuk evi temizleme çünkü çocuk okula gider okuldan gelince ders yapar oyun oynar arkadaşlarıyla oynar futbol oynar. Baba evi süpürmez baba işe gider. Evi anne süpürür.' (C13)

'Babanın temizlik yapması garip. Baba işe gider bütün gün çalışıp gelir. Sabahtan akşama kadar iş yapar. Çocuk da temizlik yapmaz. Okula gider gelir. Temizlik anne yapar.' (C16)

'Hepsinin mutlu olması garip çünkü baba işe gitmesi lazım çocuğun okula gitmesi lazım. Annenin temizlik yapması lazım.' (C15)

'Babanın elinde temizlik eşyaları var. Baba işe gider. Temizlik yapmaz. Çocuklar da okula gider.' (C20)

Çocukların ataerkil toplum tarafından belirlenen rolleri okula gitmek, derslere çalışmak, ödev yapmak şeklinde sıralanabilmektedir. Bu durumun istisnası ise kız çocukları için geçerlidir. Kız çocukları annelerine yardım etmeli ve rolleri paylaşmalıdır. Bu durumun nedeni kız çocuklarının da birkaç yıl sonra bu rolü üstleneceklerinin düşünülmesi ve potansiyel 'ev kadını' şeklinde görülmesi olabilmektedir. Anne ve babası öğretmen C3 kız çocuklarının özel alana dahil olması gerektiğini şu sözlerle dile getirmiştir:

'Resimdeki tüm bireylerin hep birlikte temizlik yapmaları farklı geldi; çünkü genelde evlerin temizliğini anneler yapar ve kızları da yardım eder. Babalar da gazete okurlar veya işte dururlar. Yani bizde öyle. Erkek çocuklar ne yapar bilmiyorum.' (C3)

Bu noktada söylenmesi gerekmektedir ki C3'ün anne ve babasının nitelik gerektiren işlerde çalışmaları dolayısıyla eğitim düzeylerinin yüksek olması çocuklarının toplumsal cinsiyet algısından uzak yetişmesi anlamına gelmemektedir. Ortaokul çağındaki çocuklar da okul öncesi ve ilkokul çağındaki çocuklar gibi anne ve babalarının ev içindeki davranışlarından etkilenerek cinsiyet rollerini öğrenebilmektedir.

Annesi ücretli bir işte çalışmayan, babası elektrikçi olan C12, özel alandaki işlerin kadınların görevi olduğunu, erkek çocukların okula gitmesi gerekirken, kız çocuklarının hem okula gitmesi hem de ev içi işleri yerine getirmesinin doğru olduğunu şöyle ifade etmiştir:

'Baba elektrik süpürge yapmaz. Nedeni işe gider. Çocuğun ders yapması ödev yapması gerek okula gitmesi gerek. Ama temizlik yapıyor. Çocuk temizlik yapmaz nedeni erkek olduğu için kız çocuk yapar, annesine yardım eder. Kızlar temizlik yapar.' (C12)

Bu noktada küçük yaşlardan itibaren kadının çoklu görev ve sorumluluğa sahip olduğunu ve bu durumun olağan karşılandığı görülmektedir. Kadının ev içinde emek harcadığı fark edilebilmekte; fakat emek değersizleştirilebilmektedir. Bu durumun nedeni ise kadının harcadığı emek karşılığında somut bir sonuca ulaşamadığı, ücret

kazanamadığı, emeğinin işgücü piyasasında önemsiz kabul edilmesi olabilmektedir. Kadının çoklu sorumluluğa sahip olduğunu fark eden, annesi işgücü piyasasında yer almayan, babası çiftçi C11 bu konuda herhangi bir yorum yapmamış ve erkeğin kadına nazaran daha fazla yorulduğunu, aynı zamanda çocuğun özel alandaki görevleri paylaşırsa kendisine atfedilen rolü yeterince yerine getiremeyeceğini ifade etmiştir:

'Bence baba temizlik yapmaz. Babanın elinde süpürge var. Babanın elinde toz bezi var. Baba ev temizliği yapıyor. Baba işe gider. İşe gittiği için zamanı olmaz. Temizlik yapamaz. Annenin 4 kolu var. Yani her işe koşturuyor. Çocuğun elinde temizlik malzemesi var. Çocuk temizlik yapmamalı. Sadece okula gitmeli evde de ödevlerini yapmalı evde temizlik yaparsa derslerinden geri kalır.' (C11)

Toplumsal cinsiyet algısına göre özel alanda yapılması gereken işlerin kadınlara yüklenmesinin bir istisnası olabilmektedir. Bu da görece kuvvet ve beceri gerektiren, kadınların gerçekleştirmesinin mümkün olmadığı düşünülen işlerdir. Annesi ücretli bir işte çalışmayan, babası esnaf olan C10 ve annesi temizlik personeli olan, babası kokoreççide çalışan C9 bu şekilde düşündükleri için badanayı babanın yapması gerektiğini söylemişlerdir:

'Baba evi temizlemez işe gider. Anneler çocuklarına bakar. Evi temizler. Çocuklar da evi temizlemez okula gider. Burada anneye babanın işi değişmiş. Babanın işte olması gerek. Çocuğun ödev yapması gerek. Evi annenin temizlemesi gerekir. Badanayı babanın yapması gerekiyor; çünkü o yapabilir, anneler badana yapamaz.' (C10)

'Babanın elinde süpürge var ama baba temizlik yapamaz. Kadınlar boya badana yapamaz. Boyayı baba yapar. Anne tavana yetişemez. Çocuk temizlik değil okula gitmesi gerekir. Baba işe gitmesi gerekir annenin evi temizlemesi gerekir.' (C9)

Cinsiyet rolünün dışında toplumun cinsiyete göre sınıflandırma yaptığı bir diğer nokta stereotiplerdir. Bazı davranışları erkekler gerçekleştirdiğinde doğalken, kadınlar yaptığında kabul edilemez olabilmektedir. Davranışlar, kişilik özellikleri cinsiyete göre değişebilmektedir. Örneğin bazı davranışları erkek yapabilirken kadının yapmasının imkanı yoktur. Kadın sakin, güler yüzlü şefkatli olmalıdır. Erkeğin agresif davranışlar sergilemesi ise olağan bir durum olarak algılanabilmektedir. Annesi bebek bakıcısı, babası tekstil işçisi olan C7 ve annesi ücretli bir işte çalışmayan babası tekstilde çalışan C14 resimde kadının elindeki deterjan şişesini alkol şişesi olarak algılamış ve şunları söylemiştir:

'Baba evi temizliyor. Temizlememesi lazım. Çocuk evi boyuyor. Boyayamaz. Annenin elinde içki şişesi var. Annenin elindeki şişenin babada

olması lazım. Anneler içki içemez. Onlar evde durur. Babalar içer. Sonra sinirli olur.' (C7)

'Annenin elinde içki şişesi var. Anne içki mi içer? Baba olsa içer; ama anne içmez.' (C14)

5.4.3.3. Renk ve Aksesuarların Cinsiyetleştirilmesi

Ortaokul çocuklarına gösterilen ikinci resim cinsiyete göre sınıflanan renklerle ve aksesuar kullanımıyla ilgilidir. Dolayısıyla çocuklara gösterilen pembe arka planlı, pembe saç tokası, emziği olan bir kız bebek ile mavi arka planlı ve emzikli bir erkek bebek resmidir:

Toplumsal cinsiyet algısı nedeniyle bazı renkler kadına, bazı renkler de erkeklere atfedilmiştir. Bu renklerden en önemlisi pembe ve mavidir. Bebekler daha doğmadan kız ise pembe, erkek ise mavi renk kıyafetler, oyuncaklar, aksesuarlar alınmaktadır. Pembe 'kadın rengi' olarak düşünülmekte ve erkek çocuklarına uygun görülmemektedir. Aynı şekilde mavi de 'erkek rengi' şeklinde içselleştirilmiştir. Bu bağlamda resimde kız çocuğunun bulunduğu ortamın, emziğinin, tokasının pembe olması ve erkek çocuğunun bulunduğu ortamın, emziğinin mavi olması doğal karşılanabilmektedir. Bu noktada söylenmesi gerekmektedir ki anne ve babanın çalışma yaşamı içinde olması, nitelik gerektiren işlerde çalışması dolayısıyla eğitim düzeylerinin yüksek olması çocuklarının toplumsal cinsiyet algısına sahip olmaması anlamına gelmemektedir. Annesi işgücü piyasasına dahil olmayan, babası tekstilde çalışan C14 ve aynı şekilde annesi ücretli bir

işte çalışmayan, babası taksici olan C15 resimde kendilerine ilginç, farklı, olağandışı gelen bir durum olmadığını belirtmiştir:

'Ben bu resimde gariplik göremiyorum.' (C14)

'Bu resim normal bence' (C15)

Renklerin ve aksesuarların cinsiyete göre kategorileştirilmesi gerektiğini, cinsiyet ayırt etmek adına önemli bir yeri olduğunu düşünen, annesi ziraat mühendisi, babası doktor olan C2 şöyle söylemiştir:

'Normal bu resim. Renkler cinsiyetleri belirtmek içindir. Haa bir de erkekler toka takmaz; çünkü kızca görünürler.' (C2)

Anne ve babası tekstil işçisi C6 de renk ve aksesuarların cinsiyete göre ayrılması gerektiğini belirtmektedir:

'Kız çocuğunun tokası var normal. Pembe giymesi de normal. Kızlar pembe, erkekler mavi giyer.' (C6)

Renklerin cinsiyetleştirilmesinin asıl nedeninin bireylerin tercihi olduğu da düşünülebilmektedir. Toplum bu cinsiyetleştirme işlemi yaparken bu durumun kişilerin tercihi olduğu algısını yansıtabilmektedir. Böylece kişiler kendilerine dayatılan durumları sorgulamadan kabul etmekte, içselleştirmekte ve kendi istekleri olduğunu düşünebilmektedir. Kız bebeklerin pembe, erkek bebeklerin mavi renkten hoşlandıklarını düşünen ve bu yüzden resimde kendilerine ilginç gelen bir durum olmadığını söyleyen anne ve babası doktor olan C1 ve annesi çerezci, babası köftecide çalışan C19'nın söylemleri şu şekildedir:

'Bence normal bir durum; çünkü genellikle kızlar pembe tonları, erkekler ise mavi ve koyu renkleri tercih ederler.' (C1)

'Normal. Kız pembe erkek mavi giyer çünkü o renkleri severler.'
(C19)

Renklerin cinsiyetleştirilmesinin bireylerin kendi tercihi olduğunu düşünen anne ve babası öğretmen olan C3, kişilerin arzu etmesi durumunda farklı renklere yönelebileceğini; fakat bunu istemeyeceklerini savunmaktadır:

'Resimdeki kızın pembe emzik takması, erkeğin mavi emzik takması garip gelmedi; çünkü kızlar genelde pembe rengi tercih ederler. Erkekler ise mavi rengi daha çok beğenirler; ama kızlar da mavi rengi sevebilir. O zaman mavi bilezik takabilir; ama takmak istemez, çünkü kızlar pembe sever.' (C3)

Bireyler renklerin bireylerin tercihi olduğunu düşünebilmekte; fakat bu tercihin kaynağının ne olduğunu bilmemektedir. Dolayısıyla cinsiyet stereotiplerini içselleştirmekte ve bu durumu sorgulamaktan kaçınabilmektedirler. Annesi doktor, babası SGK'da şef olan C4 pembe ve mavi rengin bireyin tercihi olduğunu düşünmekte; fakat bu tercihin kaynağının ne olduğunu bilmemektedir:

'Bana göre bu olabilir. Kızların daha çok pembeyi sevmesinden dolayı pembe emzik giydirmişlerdir. Erkek çocuğun ise erkekler daha çok maviyi sevdiğinden dolayı bu renktir. Erkekler mavi kızlar pembe seviyor. Neden bilmiyorum.' (C4)

Kişiler toplumun kendilerine dayattıkları toplumsal cinsiyet algısıyla bu algının dışındaki düşünceler arasında kalabilmektedir. Örneğin ailesinde cinsiyete dair stereotiplere maruz kalan çocuk, okulda bu yargıların yanlış olduğunu öğrenebilmekte ve iki düşüncenin arasında bir algı oluşturabilmektedir. Bu durum çocuğun üst benlik özdeşimlerinin oluşumunu da olumsuz etkileyebilmektedir (Alptekin, 2001: 31). Annesi bebek bakıcısı, babası tekstil işçisi C7 ve annesi ücretli bir işte çalışmayan, babası çiftçi olan C11 eğer isterse bireylerin istediği renkleri tercih edebileceklerini; fakat bu durumun hoş olmayacağını belirtmiştir:

'Kızın taktığı emziği erkek bebek de takabilir. Erkeğin taktığı emziği kız da takabilir; ama kız pembe renk emzik taktığında daha iyi. Erkek bebeğin taktığı daha iyi. Böyle olunca daha güzel.' (C7)

'Bence çocuk erkek de kız olsa her renk giyebilir. Kız çocuklar pembe giyer diye bir adet var; fakat kız çocukları mavi de giyebilir. Erkek çocukları mavi giyer diye bir adet var fakat erkek çocuğu canı isterse pembe de giyebilir; ama güzel olmaz. Kız çocuk toka takmış. Erkek çocuk da takabilir; ama takmasa daha iyi olur. Yani takarsa güzel olmaz. Yakışmaz.' (C11)

Renklerin cinsiyete göre ayrıştırılmaması gerektiğini savunurken, aksesuarların cinsiyetleştirilmesi gerektiği görüşüne sahip olmak toplumun toplumsal cinsiyet algısı dayatmasıyla, bu algının dışındaki düşüncelerin arasında bir algıya sahip olmak anlamına gelebilmektedir. Birey toplumsal cinsiyet algısı sınırlarının dışına çıkarken aynı zamanda gelenekselliğin de devam etmesine neden olabilmektedir. Annesi işgücü piyasasına dahil olmayan, babası elektrikçi C12 arada kalmışlığın örneğini gösterebilmektedir:

'Kızın illa pembe giymesine gerek yok; mor, mavi her renk giyer. Erkeğin illa mavi giymesine gerek yok sarı, yeşil, pembe her renk giyebilir. Kız çocuğu bandaj takabilir. Kız olduğu için takar, erkek takamaz. Erkekler bandaj takmaz.' (C12)

Renklerin cinsiyetinin olmadığı görüşü de mevcuttur. Bu düşünce geleneksel toplumsal cinsiyet algısından uzaktır. Dolayısıyla renklerin cinsiyete göre sınıflandırılmaması gerektiğini düşünen bireyler toplumsal cinsiyet algısına sahip değildir. Bu noktada belirtmek gerekmektedir ki anne ve babanın nitelik gerektirmeyen işlerde çalışması çocuklarının toplumsal cinsiyet algısına sahip olduğu anlamına gelmeyebilmektedir. Kişilerin güzellik algısına, tercih durumuna göre istediği rengi seçmesi gerektiğini düşünen annesi okul öncesi öğretmeni, babası jeoloji mühendisi C5, annesi temizlik personeli, babası kokoreççide çalışan C9, annesi ücretli bir işte çalışmayan, babası inşaat işçisi C13ve annesi işçi, babası erkek kuaförü olan C20'nin söylemleri şöyledir:

'Bence bu resimi herkes normal karşılar ama erkeğin illa mavi kızın illa pembe şeyler takmasına, o rengi sevmesine gerek yok. Herkes istediği gibi giyinebilir, istediği rengi seçebilir.' (C5)

'İkisi de farklı renkler giyebilir. Pembe ya da mavi olmasına gerek yok. Her çocuk istediğini giyebilir.' (C9)

'Kız illa pembe şeyleri sevmez.. İster mavi ister sarı ister turuncu sever, onu giyer. Erkek de illa maviemzik takmaz. Mor pembe de takar, ne seviyorsa onu takar.' (C13)

'Kızlar illahi pembe giymek zorunda değil, mavi de giyebilir. Erkekler illahi mavi giymek zorunda değil pembe de giyebilir.' (C20)

Bireylerin tercihlerine göre yargılanmaması, kişilerin toplum içinde kalıpların dışına çıkabilecek özgürlüğe sahip olmaları gerektiğini savunan anne ve babası tekstil işçisi C8'in ifadesi şöyledir:

'Erkekler de pembe kıyafet giyer. Bence niye giymesin bence güzel olur. Anne ikisine de aynı eşitlikte sevgi göstermelidir.' (C8)

Yalnızca renklerin değil; aynı zamanda aksesuarların da cinsiyete göre ayrıştırılmadan, kullanılabilceğinin savunulması geleneksel toplumsal cinsiyet algısının dışında bir durumdur. Dolayısıyla renk ve aksesuarların cinsiyetlerinin olmadığı görüşüne sahip bireylerin toplumsal cinsiyet algısının olmadığı kabul edilebilmektedir. annesi ücretli bir işte çalışmayan, babası esnaf C10 ve annesi işgücü piyasasına dahil olmayan, babası besici C16 bazı renklerin kadınlara, bazılarının ise erkeklere dayatılmasının cinsiyetçi bir tutum olduğunu düşünerek şunları söylemiştir:

'Kız neden toka takıyor da erkek takmıyor. Renk ayrımcılığı var. Kız ve erkek istediği rengi giyer. Kız rengi erkek rengi diye bir şey yoktur. Erkek de pembe giyer. İsterse toka da takar.' (C10)

'Neden sadece kız bebek toka takıyor ki erkek bebek de takabilir. Kız bebekler mavi de giyebilir. Erkek bebekler pembe de giyebilir.' (C16)

Ataerkil toplum cinsiyete göre kurallar oluşturmuştur. Bireylerin, toplumun belirlediği kuralların dışına çıktığında dışlanma tehlikesiyle karşılaşabileceğini düşünen anne ve babası mühendis C21, yine de kişilerin zevk ve tercihlerine göre hareket etmesi gerektiğini şu sözlerle ifade etmiştir:

'Sırf kız pembe gösterilmiş erkek mavi gösterilmiş. Bu da bize küçükken gösterildiği gibi. Her kız veya erkek her rengi sevebilir. İsteddiği rengi giyebilir. Kızın başında toka olmayabilir. Seviyorsa erkek de takabilir onu. Ama biraz tuhaf olur çünkü garip olur halk içinde garipsenir. Ne bileyim pek sevilmez; ama seviyorsa taksin tabii.' (C21)

Toplumsal cinsiyet algısı bireylerin önceden belirlenmiş belirli kalıplara göre yaşamlarını sürdürmesini gerekli kılmaktadır. Belirtmek gerekir ki bu kalıpların bebek ya da çocuklar için geçerli olmadığını düşünmek toplumsal cinsiyet algısının dışına çıkıldığı anlamına gelmemektedir. Çocukların sırf çocuk olduğu için davranış kalıplarına uymamasının normal olduğu yaklaşımı, çocukların belirli bir yaşa eriştiklerinde, yetişkin kişiler olduklarında davranış kalıplarına uygun biçimde hareket etmelerinin gerekliliğini düşünmektir ve geleneksel toplumsal cinsiyet algısının devamı niteliğindedir. Özetle katılımcıların bazıları bebeklerin cinsel kimliklerinin oluşmadığını düşünebilmekte bu nedenle onların toplumsal cinsiyet stereotiplerinin, davranışlarının dışında hareket edebileceğini söyleyebilmektedir. Annesi pastanede çalışan, babası marangoz C17 ve annesi temizlik personeli, babası pideci C18 bebeklerin özgürlüklerine atıf yapmış ve birer yetişkin olana kadar tercihlerinin önemsizliğini belirtmişlerdir:

'Kız ister mavi giyer isterse pembe. Erkek de isterse pembe giyer bandana da takabilir. Bebek oldukları için özgürlerdir.' (C17)

'Bebekler istediklerini giyip istedikleri tokayı takabilir. Erkek bebek de toka takabilir; ama büyüyünce takamaz.' (C18)

5.4.3.4. Mesleklerin Erkek Bazında Cinsiyetleştirilmesi

Ortaokul öğrencilerine gösterilen 3. resim mesleklerin cinsiyete göre sınıflandırılmasına atıf yapmaktadır ve dolayısıyla mühendis bir kadın resmidir:

Bazı meslekler ‘erkek işi’ olarak kabul edildiği için kadınlardan uzaklaştırılmıştır. Dolayısıyla kadınların bu meslekleri icra ediyor olması toplum tarafından hoş karşılanmayabilmektedir. Bu mesleklerden biri de mühendisliktir. Kadınların mühendis olacak niteliğe sahip olmadığı, bu mesleğin erkeklere ait olduğunun düşünülmesi toplumsal cinsiyet stereotipinden kaynaklanmaktadır. Belirtmek gerekmektedir ki meslekleri cinsiyetleştiren katılımcıların tamamının anne ve babası çalışmamakta ya da nitelik gerektirmeyen işlerde çalışmaktadır. Bu noktada önceki resimlere yapılan yorumlara da bakılarak çalışma durumunun çocukların toplumsal cinsiyet algısını köklü bir biçimde etkilediği söylenememektedir; fakat cinsiyet stereotiplerine sahip katılımcıların anne ve babalarının nitelik gerektiren işlerde çalışmadığı dikkat çekici bir husustur. Belirtmek gerekmektedir ki çocukların resimlere yapmış olduğu yorumlarda resimde gördükleri durumun kendi hayatlarına yerleşmiş olması önem taşımaktadır. Dolayısıyla çocukların mühendis bir kadın ile karşılaşmamaları, entelektüel kapasitelerinin gelişmemiş olması onların zihinlerinde mühendislik mesleği ile kadını bir araya getirememelerine neden olabilmektedir. Anne ve babası tekstil işçisi C6, annesi temizlik personeli, babası pideci C18 ve annesi

çerezci, babası köfteci çalışan C19 mühendislik mesleğinin kadınların becerilerine uygun olmadığını, bu mesleği yalnızca erkeklerin başarıyla yapabileceğini şu sözlerle dile getirmiştir:

'Kız inşaat yapıyor. Kızlar inşaat yapamaz. Elinde kağıtlar var. İnşaat şapkası var. Kızlar inşaat şapkası takamaz; çünkü tuğla taşıyamazlar. Sıva yapamazlar. Fayans yapamazlar. Tavan boyası yapamaz. Boruları taşıyamazlar. Kum taşıyamazlar. Harç yapamazlar. Gücsüzdür. Bunları erkekler yapar.' (C6)

'Kadının proje tasarlaması çok ilginç onu erkekler yapar.' (C18)

'Herhangi bir işte çalışan bir mimar önce yapacağı işin planını yapar sonra yapacağı inşaatın resmini çizip projesini yapar ve malzemelerini alıp işe başlar. İki üç gün süren inşaatın güzel bir bina çıkarır. Ama bunları kadın yapamaz erkek yapar o güçlüdür becerir.' (C19)

Mesleklerin birtakım tehlikeleri olabilmektedir. İş kazaları bazı mesleklerde daha fazla yaşanabilmektedir. Belirtmek gerekir ki iş kazaları cinsiyet ayırt etmemektedir. Buna rağmen kadınların daha fazla iş kazasına uğrayacağını düşünmek toplumsal cinsiyet stereotipinden kaynaklanmaktadır. Bu algıya göre erkekler daha güçlü, dikkatli ve nitelikli olduğu için iş kazası geçirmezken, kadınlar zayıf, hassas, niteliksiz oldukları için kaza durumu yaşayabilmektedir. Anne ve babası tekstil işçisi C8, annesi temizlik personeli, babası kokoreççide çalışan C9 ve annesi ücretli bir işte çalışmayan, babası besici olan C16 resimde görülen mühendis kadının inşaat işçisi olduğunu düşünmüş ve kadının iş kazasına maruz kalacağını, erkeklerin ise böyle bir sorun yaşamayacağını savunarak, meslekleri cinsiyetçi bir bakış açısıyla sınıflandırmıştır:

'Kadınlar inşaatçı çalışmaz. Çalışarlarsa belki yüksekte düşerler. O yüzden çoğunlukla erkekler çalışır inşaatçı daha iyi olur.' (C8)

'Kız Mimar Sinan'a benziyor. İşinden memnun gibi görünüyor. Ama kızlar inşaatçı çalışınca memnun olamaz. Kız cesaret edip inşaatçı çıkmış. Kadınlar inşaatçı çıkarsa düşebilirler ve hayati tehlikesi artar. Erkekler inşaatçı yapar.' (C9)

'Kadınlar inşaatçı olmaz. Allah korusun düşerler ölürler. Bu erkek işidir. Bari eldiven taksın.' (C16)

Kadınlardan her alanda belirli güzellik ölçütleri dayatılmaktadır. Kadınlar bu güzellik ölçütlerine uymak zorunda bırakılmıştır. Toplum tarafından belirlenen güzellik algısının dışındaki kadınlar eleştiriye maruz kalmaktadır. Annesi işgücü piyasasına dahil olmayan, babası esnaf C10 kadının mesleğinin yanı sıra fiziksel özelliklerini de şu sözlerle ilginç bulmuş ve eleştirmiştir:

'Kadınlar inşaatta çalışmaz. Mühendis de olmaz. Kızın kaşları yok. Saçları kısa ve kirpikleri yok. Kaşlarının kirpiklerinin olması saçlarının uzun olması lazımdı.' (C10)

Güzellik ölçütlerinin dışında toplum tarafından kadına bazı giyim tarzları empoze edilmeye çalışılmaktadır. Kadının belirlenen bu tarzın dışına çıkması hoş karşılanmayabilmektedir. Annesi kamusal alana dahil olmayan, babası tekstilde çalışan C14 toplumsal cinsiyet rollerine atıf yapmanın, meslekleri cinsiyetlere göre sınıflandırmanın yanı sıra bu durumu şöyle özetlemiştir:

'Kadının inşaat işinde çalışması olmaz. Kadının işi yaparken gülmesi olmaz. İş yaparken düşüp ölebilir. Kadın kısa kollu ve tayt giymesi saçının açık olması garip. Kadınlar ev hanımıdır.' (C14)

Toplumsal cinsiyet rollerine göre kadınlar özel alana mahkum edilmiştir. Bu bağlamda kadına atfedilen görevler ev içi işler ve çocuk bakımını gerçekleştirmektir. Dolayısıyla kadının işgücü piyasası içinde, kamusal alana dahil olması toplum tarafından kabul edilemeyecek bir davranış olabilmektedir. Öyle ki kadının temel görevinin eş ve annelik olarak kabul edilmesi nedeniyle çalışan kadının bu sorumlulukları yerine getiremeyeceği düşünülmekte ve kadın toplumdan dışlanabilmektedir. Ayrıca kadına 'kadın' biçiminde hitap edilmekten kaçınılması, 'bayan' olarak ifade edilmesi de patriyarkanın bir ürünü olarak karşımıza çıkabilmektedir. Annesi ücretli bir işte çalışmayan, babası elektrikçi C12, annesi işgücü piyasasına dahil olmayan, babası inşaat işçisi C13 ve annesi pastanede çalışan, babası marangoz olan C17 kadının cinsiyet rollerine göre ev işleri ve çocuk bakımıyla ilgilenmesi gerektiğini belirtmiştir:

'Kız evde temizlik yapar nedeni inşaatta çalışamaz. Mesela cam siler. Kıyafet yıkar. Bebek bakar. Ya da bayanlar ev hanımı olur.' (C12)

'Bayanlar inşaat yapmaz. İnşaatla ilgili yerlerde çalışmaz. Bayanlar ev hanımı olur yemek yapar evi temizler süpürür tabakları yıkar.' (C13)

'Bayanın evde oturması gerekiyordu. O yüzden burda çalışmasına gerek yoktu. Kızlar çalışmamalıdır. Evde durmalıdır.' (C17)

Zamanla ve toplumsal cinsiyet algısının esnemeye başlamasıyla birlikte kadınlar bazı toplumlarda çalışma yaşamı içine katılabilmektedir. Bu toplumlarda ise genellikle meslekler cinsiyete göre sınıflandırılmıştır. Bazı meslekler kadına uygun bulunurken, bazıları ise bulunmamaktadır. Annesi ücretli bir işte çalışmayan, babası çiftçi olan C11 ve annesi işgücü piyasasına dahil olmayan, babası taksici C15 kadının ev içi görev ve sorumlulukları yerine getirmesi gerektiğini; ama çalışma yaşamı içinde olmak istiyorsa

'kadın işi' şeklinde kabul edilmiş meslekleri icra etmelerinin gerekli olduğunu söylemektedir:

'Bana kadının inşaat yapması inşaata gitmesi değişik geliyor. Bence kadın bunları yapmaz. Kadınlar genelde ev hanımı olur. Çalışacaksa kadınlar öğretmen olur, hemşire olur. Pasta börek yapar. Daha iyi olur.' (C11)

'Kadının değişik bir mesleği olması garip. Kadınların ev hanımı olması lazım ya da normal meslekleri. Mesela öğretmen gibi.' (C15)

Toplumun dayattığı geleneksel toplumsal cinsiyet rolleriyle, bu görüşe zıt, eşitlikçi düşünceler arasında kalınabilmektedir. Dolayısıyla söylemler geleneksel ve gelenekselin dışında, eşitlikçi olabilmektedir. Annesi bebek bakıcısı, babası tekstil işçisi C7'nin ifadesi buna örnek teşkil edebilmektedir:

'Kız inşaat yapamaz. Erkek yapar; ama belki kızlar da yapabilir; ama en çok erkekler inşaat yapıyor. Kız inşaatçı da olur aslında. Erkek inşaatçı da olur.' (C7)

Mesleklerin cinsiyetinin olmadığı düşünülmesi, tüm mesleklerin yapılabilmesinin tek şartının gerekli yetenek ve beceri özelliklerini taşımak olduğunun ve bunun cinsiyet bazında değerlendirilmemesi gerektiğine inanılması geleneksel toplumsal cinsiyet algısının dışında bir durumdur. Mesleklerin cinsiyetinin olmadığını düşünen katılımcıların büyük çoğunluğunun anne ve babası nitelik gerektiren işlerde çalışmaktadır ve dolayısıyla eğitim düzeyleri yüksektir. Bu noktada anne ve babanın nitelik gerektiren işlerde çalışması bu bağlamda da eğitim düzeylerinin yüksek olması çocuğun toplumsal cinsiyet algısını tamamen değiştirmese de etkileyebilmekte, cinsiyet stereotiplerinin esnekleşmesini sağlayabilmektedir. Anne ve babası doktor C1, annesi ziraat mühendisi, babası doktor olan C2, anne ve babası öğretmen C3, annesi doktor, babası SGK'da şef olan C4 ve annesi okul öncesi öğretmeni, babası jeoloji mühendisi C5 mesleklerin cinsiyete göre kategorileştirilmemesi gerektiğini, kadınların 'yapamaz' dedikleri işlerde oldukça başarı gösterebileceklerini şu sözlerle ifade etmişlerdir:

'Herkes istediği mesleğe sahip olmalıdır. Kim hangi tür meslekte iyi ise o mesleği tercih etmelidir. Erkek şu meslek, kadın şu meslek denmemelidir.' (C1)

'Normal bir şey. Benim annem de mühendis. Kadın yalnız ev hanımı değildir. İsterse her mesleği yapar.' (C2)

'Mühendisliği genelde erkekler daha iyi yapar diye düşünülüyor; ama öyle değil. Kız mühendis erkek mühendisten çok daha başarılı olabilir.' (C3)

'Kadınlar tabiki de mühendis olabilir. Neden olmasın? Herkes istediği mesleği olabilir ve meslek ayrımcılığı yapılmamalıdır; çünkü herkes başarısına göre meslek sahibi olabilir ya da isteğine göre.' (C4)

'Bence bu normal bir durum; çünkü kadınlar evde ev hanımı olacak diye bir şey yoktur. Her mesleği yapabilir ve de dünyanın en iyi şeflerinden bazıları erkektir.' (C5)

Bazı kadınların başarısız olacağı düşünülen ve erkeğe atfedilen mesleklerde kadınların erkeklere oranla daha başarılı olabileceğini anne ve babası mühendis C21 söylemiyle şu şekilde örneklendirmiştir:

'Burada sadece erkeklerin çalışabileceği değil kadınların da çalışabileceği herkesin eşit olduğu gösterilmiş. Kadınlar mühendis olabilir benim annem de mühendis çok iyi olur hem de. Annem babamdan daha çalışkan.' (C21)

Toplum tarafından dayatılan ve içselleştirilmeye çalışılan geleneksel toplumsal cinsiyet algısı ve cinsiyet rollerinin dışında bireylerin bu algıya zıt düşüncelerle karşılaşmaları, bu algıdan uzaklaşmak istemeleri iki farklı görüşün harmanlanmasına yol açabilmektedir. Bu durumun örneğini annesi işçi, babası erkek kuaförü C20 kadın, kadın ve bayan kelimelerinin hangisini kullanacağını bilemeyerek hepsini cümle içinde geçirerek gösterebilmektedir:

'İllahi erkekler inşaat mühendisi olacak diye bir şey yok kızlar da olabilir. Kızlar da patron olabilir. İllahi bayanlar ev hanımı olmaz. İş kadını da olabilirler.' (C20)

5.4.3.5. Oyuncakların Cinsiyetleştirilmesi

Ortaokul öğrencilerine gösterilen ve kendilerine ilginç gelen bir durum olup olmadığı sorulan 4. resim oyuncakların cinsiyetleştirilmesiyle ilgilidir. Resimde bebekler ile oynayan bir erkek çocuk ile kamyon ile oynayan bir kız çocuğu yer almaktadır:

Ataerkil toplum bireylere küçük yaştan itibaren toplumsal cinsiyet algısını aktarmaya başlamaktadır. Çocuklar bu algı ekseninde yetiştirilmektedir. Dolayısıyla oyuncaklar da cinsiyetçi yaklaşıma uygun kullanılmaktadır. Erkek çocukları için kabul edilebilir oyuncaklar araba, silah vb. olurken kız çocukları için bebek, mutfak eşyaları gibi oyuncaklar hoş karşılanmaktadır. Bu bağlamda çocukların oyuncakları cinsiyetlerine göre sınıflandırılmıştır ve toplumsal cinsiyet algısına göre her çocuk kendi cinsiyetine uygun oyuncaklar ile oynamalıdır. Dolayısıyla cinsiyete göre ayırım küçük yaşlarda başlamaktadır ve çocuklar bu ayırımı içselleştirerek, birer yetişkin olduklarında cinsiyet ayırımını ve dolayısıyla eşitsizliğini olağan karşılayabilecektir. Oyuncakları cinsiyetleştiren katılımcıların büyük çoğunluğunun annesi çalışmamakta ya da nitelik gerektirmeyen işlerde çalışmaktadır. Bu bağlamda annenin çalışmasının çocukların geleneksel toplumsal cinsiyet algısını değiştirdiğini söylemek mümkün olmamaktadır. Net bir biçimde kız ve erkek çocuklarının belirli oyun ve oyuncaklar ile oynaması gerektiği, aksinin kesinlikle normal bir durum olmadığı düşüncesine sahip annesi ücretli bir işte çalışmayan, babası çiftçi olan C11, annesi işgücü piyasasına dahil olmayan, babası elektrikçi C12, annesi kamusal alana dahil olmayan, babası inşaat işçisi C13, annesi çalışma yaşamına dahil olmayan, babası taksici C15, annesi ücretli bir işte çalışmayan,

babası besici C16, annesi pastanede çalışan, babası marangoz C17 ve annesi çerezci, babası köfteci çalışan C19'nın ifadeleri şöyledir:

'Bana erkeğin bebekle kızın da kamyonla oynaması bana garip geliyor. Erkek çocukları genelde arabayla oynarlar. Toplarla oynarlar. Erkek çocukları dışarda arkadaşlarıyla oynar. Kız çocukları kamyonla oynamaz. Kız çocukları evde bebeklerle oynar. Arkadaşları eve gelir evcilik oynarlar. Başka olmaz.' (C11)

'Kız çocuğu araba oynamaz erkek çocuğu oynar. Nedeni kız bebekle oynar erkek arabayla oynar çünkü öyledir.' (C12)

'Erkek çocuk bebekle oynamaz. Kamyonla oynar bisikletle oynar. Ayı oyuncaklarla oynar. Kız çocuk da bebekle oynar. Evcilik oynar.' (C13)

'Erkeğin kız oyuncaklarıyla kızın da erkek oyuncaklarıyla oynaması saçma. Herkes kendi oyuncaklarıyla oynaması lazım.' (C15)

'Erkek çocuğu bebekçilik oynamaz. Kız çocuk da araba oynamaz tam tersi olması gerekir.' (C16)

'Oyuncakları değiştirmeleri gerekir. Kız bebekle oynar erkek de tırla oynar.' (C17)

'Kız araba oynamaz çünkü araba kıza uygun değildir. Erkek bebek oynamaz. Kız oynar. Çünkü bebek kıza uygundur.' (C19)

Patriyarkal toplumun kadın ve erkekten beklentileri küçük yaştan itibaren kendisini gösterebilmektedir. Bireyler kadın ve erkekten talep edilen noktalara dikkat etmek durumunda bırakılabilmektedir. Kıyafetler dahi cinsiyetleştirilerek bazı kıyafetler kadınlara, bazıları erkeklere atfedilmiş, dayatılmıştır. Çocuklar yaşları nedeniyle beklentileri karşılamayabilmekte ve bu nedenle bu beklentilerin aileler tarafından yerine getirilmesi istenebilmektedir. Öyle ki bazı durumlarda ebeveynler, özellikle de çocukların bakımı annenin sorumluluğuna bırakıldığı için anneler suçlama nesnesine dönüştürülebilmektedir. Annesi ücretli bir işte çalışmayan, babası esnaf C10 ve annesi işgücü piyasasına dahil olmayan, babası tekstil işçisi C14 çocukların karşı cinse ait oyuncaklarla oynadığını belirtirken aynı zamanda da kız çocuklarının kendilerine uygun olmayan kıyafetler giydiğini şu sözlerle belirtmiştir:

'Erkeğin oynadığı oyuncakları kızın oynaması gerekiyor. Kızın oynadığı oyuncakları kızın oynaması gerekiyor. Kızlar bebeklerle barbielerle oynar. Erkek silahçılık, futbol, kağıt oynaması gerekiyor. Kız erkek elbisesi giymiş. Kızların kız elbisesi giymesi lazım. Annesi yanlış elbise giydirmiş.' (C10)

'Kız çocuğun kamyonla oynaması erkeğin evcilik oynaması ve kızın şort giymesi garip. Kızlar bebekle, erkekler kamyonla oynar. Kızlar şort giyemez. O erkek kıyafeti.' (C14)

Bireyler kendilerine dayatılan zorunlulukların farkında olabilmektedir; fakat bu zorunluluklara ‘toplum baskısı’, ‘gelenek ve görenek’ nedeniyle karşı çıkamayabilmektedir. Dolayısıyla kendilerinden istenilen davranışları uygulamak ve ardından içselleştirmek durumunda kalabilmektedir. Annesi bebek bakıcısı, babası tekstil işçisi C7 aslında çocukların istedikleri oyuncaklar ile oynayabileceğini söyledikten sonra bunun toplum tarafından hoş karşılanmayacağını belirtmekte ve kendilerine atfedilen oyuncaklar ile oynamalarının daha doğru olduğunu şöyle ifade etmektedir:

‘Erkek çocuğun oyuncak bebek değil araba ya da kamyon oynaması lazım. Kızın ise oyuncak bebekle oynaması lazım; ama erkek, bebek de oynayabilir. Kız da kamyon ya da arabayla oynayabilir; ama adete göre kızın oyuncak bebekle erkeğin de araba ya da kamyonla oynaması gerekir. Ondan oyuncakları değişsinler.’ (C7)

Bireyler bazen toplumun kendilerine dayattıkları davranış kalıplarını öylesine içselleştirmektedir ki bu durumu sorgulamamaktadır. Kişiler toplumun kendilerinden talep ettiği davranışı gerçekleştirmenin daha iyi sonuçlar göstereceğini düşünmektedirler; fakat nedenini bilmemektedirler. Annesi temizlik personeli, babası pideci C18 çocukların cinsiyete göre sınıflandırmaya uygun bir biçimde dağıtılması gerektiğini, bunun çocuklar için daha iyi olacağını düşünmekte; fakat oyuncakların değiştirilmesinin neden daha iyi olacağına dair bir sebep bulamamaktadır:

‘Kızın kamyonla erkeğin bebekle oynaması çok ilgi çekici; ama bence oyuncakları değiştirmeliler. Kız çocuklar bebekle, erkekler kamyonla oynarsa daha güzel olur. Neden daha güzel olur... Bilmiyorum... Öyle işte.’ (C18)

Toplumun toplumsal cinsiyet algısını, cinsiyet rollerini ve stereotipleri bireylere kabul ettirmek ve uygulamak adına çeşitli yöntemleri bulunmaktadır. Örneğin kişi dışlanma tehdidiyle karşılaşmakta ve kendisinden beklenen biçimde davranmaktadır. Bir diğer yöntem ise bireyleri korkutmaktır. Bu korkutma farklı biçimlerde olabilmektedir. Cinsiyetlere göre kategorileştirilmiş şekilde davranmayan kişilerin ruhlarının ve dolayısıyla cinsiyetlerinin değişeceğinin söylenmesi bunun örneğidir. Özellikle geleneksel toplumsal cinsiyet algısına göre bir erkeğin kadına dönüşmesi aşağılayıcı bir durum olduğu için bireyler bu duruma inandıklarında korku duyabilmektedir. Gerçek dışı bu tarz söylemler çocuklar için oldukça etkili olabilmektedir ve çocuklar cinsiyet rollerine, stereotiplere uygun biçimde davranışlar gösterebilmektedir. Dolayısıyla bu davranışları içselleştirebilmektedir. Annesi temizlik personeli, babası kokoreççide çalışan C9’ın sözleri bu durumu örnekler niteliktedir:

'Erkek barbie bebekle oynamaz. Kız da arabayla oynamaz. Erkeğin aslında kamyonla oynaması, kızın da bebeklerle oynaması lazım. Yoksa gece uyurken ruhlarının değişip kız erkek olur, erkek de kız.' (C9)

Kişiler toplumsal cinsiyet algısını, cinsiyet rollerini, stereotipleri öylesine içselleştirmektedir ki aslında tüm bunları kendilerinin temel düşüncesi sanmaktadır. Bu algıyı sahiplenmektedir. Kendilerinden beklenen davranışları mutlulukla yerine getirmekte ya da bu davranışlardan hoşnut oldukları yanılgısına düşmektedir. Belirtmek gerekmektedir ki anne ve babaların nitelik gerektiren işlerde çalışmaları çocukların geleneksel toplumsal cinsiyet algısını tamamen değiştirmemektedir. Anne ve babası doktor C1, anne ve babası öğretmen C3 ve anne ve babası tekstil işçisi C6 çocukların kendi cinsiyetlerine göre ayrılan oyuncakları tercih edeceğini düşünüp hatta tercih edeceğinden emin olup buna göre bir yorum yapmışlardır:

'Bence bu farklı bir durum. Erkekler araba gibi oyunları oynarken genellikle kızlar bebek gibi oyunları oynarlar; çünkü erkekler araba gibi şeylere meraklıdır.' (C1)

'Resimdeki kız çocuğunun araba oynaması, erkek çocuğunun ise bebekler ile oynaması ilginç geldi; çünkü erkek çocukları genelde araba oynamayı sever, bebek oyunlarını kız çocukları sever. Bu olaylar yüzünden hatta iki çocuk birbirine küsebilir. Neden benim oyunumu oynuyorsun diye.' (C3)

'Erkekler araba oynar. Kızlar bebek oynar. Erkekler silah oynar. Kamyonet oynar. Kız çocuk bebek evcilik oynar. Çünkü onları sever.' (C6)

Bireyler bazen ataerkil toplumun kendilerinden beklenen davranış kalıplarının farkına varabilmektedir. Bu noktada önemli olan kişilerin toplumsal cinsiyet algısına göre hareket edip etmeyeceğidir. Annesi doktor, babası SGK'da şef C4 bu ayrımın görmüş ve çocukların kendilerine atfedilmeyen oyuncaklar ile oynamasının bazı kesimlerde olağan, bazı kesimlerde ise olağan dışı karşılandığını belirtmiştir:

'Erkek çocuk yüz ifadesinden dolayı o oyuncuğu oynamayı seviyor. Kız da aynı şekilde; ama bu durum herkese göre değişir. Mesela erkek kız diye ayıranlara göre bu normal değildir; ama ayırmayanlara göre ise bu çok normaldir. Bence çok normal.' (C4)

Davranışların topluma göre şekillenmediği durumlarda bir kişinin ne ile vakit geçireceği kendi zevk ve tercihlerine kalmıştır. Bu durum geleneksel toplumsal cinsiyet algısının dışındadır. Belirtmek gerekmektedir ki anne ve babaların nitelik gerektiren işlerde çalışmaları çocukların toplumsal cinsiyet algısını tamamen değiştirmese de etkileyip esnetebilmektedir. Ayrıca anne ve babanın nitelik gerektirmeyen işlerde

çalışması çocukların kesinlikle geleneksel toplumsal cinsiyet algısına sahip olduğu anlamına gelmeyebilmektedir. Annesi ziraat mühendisi, babası doktor C2, annesi okul öncesi öğretmeni, babası jeoloji mühendisi C5, annesi işçi, babası erkek kuaförü C20 ve anne ve babası mühendis C21 oyun ve oyuncakların herhangi bir cinsiyete aitliğinin olmadığını, çocukların cinsiyetlerine atfedilen oyuncaklar dışında yer alan oyuncaklarla oynamanın çok doğal olduğunu, bu durumun kişisel tercihle ilgisinin bulunduğunu şöyle ifade etmiştir:

'Normal bu resim. Herkes istediği şeyi oynar. Neyi seviyorsa onu oynasın.' (C2)

'Bence bu çok normal bir durum. Çünkü erkek çocuk kamyonla kız çocuk bebekle oynar diye bir kural yoktur. Hangisini seviyorsa onu oynarlar.' (C5)

'Erkekler illahi araba oynamak zorunda değildir. Kızlar da bebek oynamak zorunda değil. Kızlar da erkekler de bebek ve araba oynayabilirler. Oyuncaklar ikisi için de vardır.' (C20)

'Kız arabayla oynuyor. Erkek de bebekle oynuyor. Tamamen zevk meselesi. Bir kız ralli yapmayı sevebilir. Erkek de yemek yapmayı sevebilir. Karakter farklılığı. İstedikini yapsın oynasın.' (C21)

Bireylerin toplumsal cinsiyet algısını içselleştirmesine neden olan en büyük faktörlerden biri de şüphesiz ki çevresidir. Kişiler küçük yaştan itibaren içlerinde buldukları ortamın davranışlarını gözlemlemekte, öğrenmekte, gerçekleştirmekte ve içselleştirmektedir. Dolayısıyla çevre faktörü çocukların algısını şekillendirmektedir. Çocuklar eğer çevrelerinde toplumsal cinsiyet rollerinin, stereotiplerin dışında oluşan olay ve durumlarla karşılaşarsa bunun normal olduğunu bilecek ve geleneksel toplumsal cinsiyet algısına karşı çıkacaktır. Yögev (2006) yaptığı araştırmasında bu görüşü destekler biçimde sonuçlar bulmuş ve özgür bir çevrede yetişen çocukların daha az kalıpyargılara sahip olacağını belirtmiştir. Bu durumun bir örneğini anne ve babası tekstil işçisi C8 sözleriyle şöyle vermiştir:

'Kızlar da araba oynar erkekler de ya da erkekler de bebekle oynar kızlar da. Mesela benim kız kardeşimin pembe arabası var. Bazen onu oynuyor. Benim kuzenim erkek ama bize gelince bebekle oynuyor.' (C8)

5.4.3.6. Mesleklerin Kadın Bazında Cinsiyetleştirilmesi

Ortaokul çağındaki çocuklara gösterilen ve ilginç gelen noktaları söylemeleri istenen resim mesleklerin cinsiyetleştirilmesiyle ilgilidir. Bu noktada hemşire bir erkek resmi kullanılmıştır:

Geleneksel toplumlarda meslekler cinsiyete göre ayrıştırılmış ve bazı meslekler kadınlara bazıları da erkeklere atfedilmiştir. Hemşirelik, öğretmenlik gibi mesleklerin kadınlara uygun bulunmasının nedeni toplumun onlara yüklediği cinsiyet rollerine daha benzer olmasıdır. Kadınların cinsiyet rollerine göre üstlenmeleri gereken bir sorumluluk da bakım hizmetidir. Bu bağlamda hemşirelik mesleği de bakım hizmetlerine benzerlik gösterdiği için kadınlardan hemşire olması beklenirken, erkeklerin hemşire olması hoş karşılanmamaktadır. Hemşirelik mesleğini erkeğin yapamayacağını belirten katılımcıların tamamının annesi çalışmayan ya da nitelik gerektirmeyen işlerde çalışan bireylerden oluşması dikkat çekici bir husustur. Bu bağlamda kadının çalışma yaşamı içinde olması çocuklarının geleneksel toplumsal cinsiyet algısını değiştirmesi anlamına gelmeyebilmektedir. Annesi bebek bakıcısı babası tekstil işçisi C7, anne ve babası tekstil işçisi C8, annesi ücretli bir işte çalışmayan, babası taksici C15 ve annesi işçi babası erkek kuaförü C20 bu duruma uygun ifadeler kullanmıştır:

'Erkek doktorun sus demesi olmaz. Kız doktorun sus demesi lazım. Kızın demesi lazım olduğu için kız doktorun sus demesi lazım. Erkekten hemşire olmaz. Hemşirenin kız olması lazım.' (C7)

'Kadınlar çoğunlukla hemşire olur. Erkeklerden hemşire olma çoğunluğu çok az yani %40'tır; çünkü öyledir. O yüzden erkek hemşire olmaz. Kadın olması lazım.' (C8)

'Doktorun hemşire hareketi yapmazı olmaz. O hareketi hemşireler yapar. Yani kadınlar.' (C15)

'Erkeklerden hemşire olmaz. Hemşirelik bayanlar için daha uygun bir meslektir; çünkü öyledir.' (C20)

Çocukların toplumsal cinsiyet rollerini öğrenip, içselleştirmeleri için yaşadıkları çevre önem taşımaktadır. Çocuk toplumsal cinsiyet rollerinin olmadığı bir toplumda büyürse, bu rolleri reddedecektir; fakat eğer cinsiyet rollerinin yoğun olarak görüldüğü bir toplumda yaşarsa bu rollerin oluşumunu olağan bulacaktır. Ünsal, Akalın ve Yılmaz'ın (2010) yapmış oldukları çalışmada katılımcıların çoğunun erkek hemşirelere karşı olumlu yaklaştığını belirtmişlerdir. Bu olumlu yaklaşımın ise katılımcıların erkek hemşireye sıkça rastlamalarından kaynaklandığını söylemişlerdir. Bu durumun örneğini annesi işgücü piyasasına dahil olmayan babası besici C16 vermiştir:

'Erkekten hemşire mi olurmuş ki ben hiç görmedim. Hemşire kadın olur.' (C16)

Bazı mesleklerin cinsiyete göre sınıflandırılmasının arkasında cinsiyetle ilgili stereotipler bulunabilmektedir. Bazı meslekler kadın ya da erkeğin toplum tarafından belirlenen özelliklerine daha uygun bulunduğu için ayrıştırılmıştır. Örneğin kadın daha şefkatli, nazik, hoşgörülü olarak düşünüldüğü için öğretmen, hemşire gibi mesleklerle erkekler daha akıllı, mantığıyla hareket eden bireyler olarak kabul edildiği için mühendis, yönetici gibi mesleklerle özdeşleştirilmiştir. Annesi temizlik personeli, babası kokoreççide çalışan C9 ve annesi ücretli bir işte çalışmayan babası çiftçi C11 kadınların hemşirelik mesleğine uygun nitelikler taşıırken, erkeklerin bu becerilerden yoksun olduğunu belirtmiştir:

'Aslında hastanelerde tabloda kızın sessiz olun demesi gerekir. Kızların daha nazik olduğu için erkeğin doktor olup kızın hemşire olması gerekir. Erkek sus dememeli.' (C9)

'Bana adamın hemşire olması garip geldi. Hemşire bir bayan mesleğidir. Erkekler hemşire olmaz.; çünkü erkekler iğne yapamaz. El becerileri yoktur. Bayanlar iğne yapar. Bayanların el becerileri iyidir.' (C11)

Mesleklerin cinsiyetleştirilmesi sonucu bazı meslekler kadına, bazıları ise erkeğe atfedilmiştir. Dolayısıyla bir birey cinsiyetine uygun görülen meslek dışında bir meslek icra ediyorsa bu durum geleneksel toplumsal cinsiyet algısının bulunduğu bir toplumda

hoş karşılanmamaktadır. Bu noktada belirtmek gerekir ki kadınlara atfedilen meslekler erkekler için seçilen mesleklere göre daha düşük statüde olmaktadır. Şüphesiz ki bu durumun toplumsal cinsiyet algısıyla ilgisi bulunmaktadır. Ataerkil toplumlarda kadın erkeğe oranla ikincil konumda yer almaktadır; o erkeğe göre daha değersizdir, erkeğin gücüyle var olmaktadır. Annesi çalışma yaşamına dahil olmayan babası elektrikçi C12, annesi ücretli bir işte çalışmayan babası inşaat işçisi C13, annesi işgücü piyasasına dahil olmayan babası tekstil işçisi C14 ve annesi çerezci babası köftecide çalışan C19 meslekleri kadın ve erkek için uygun olan meslekler biçiminde kategorileştirme yapmış ve hemşirelik mesleğini erkekler için uygun bulmamışlardır. Onlar için erkekler sağlık sektöründe yer almak istiyorsa bu meslek doktorluk olmalıdır:

'Adam hemşire olmaz. Hemşire kadınlar olur. Erkekler doktor olur.' (C12)

'Kız hemşire olur. Erkek doktor olur aczacı olur hemşire olamaz. Ama kız isterse doktor eczacı olabilir.' (C13)

'Erkeğin sus demesi ilginç. Erkek sus demez. Kız der. Hemşire kız olur erkek olmaz. Erkek isterse doktor olur.' (C14)

'Erkekler hemşire olmaz kızlar olur. Ama isterlerse erkekler de doktor olur. Kızlar ise hemşire olur. Erkeğin hemşire olması çok ilginç.' (C19)

Ataerkil toplumlarda dolayısıyla toplumsal cinsiyet algısının bulunduğu toplumlarda kadınların çalışma yaşamı içinde olması onların asıl rollerinin ev kadını olması gerektiği gerçeğini değiştirmemektedir. Onlara göre kadının asıl görevi ev içi işleri yapmaktır; fakat mutlaka kamusal alana dahil olmak istiyorsa ona uygun görülen meslekleri gerçekleştirmelidir. Annesi pastanede çalışan babası marangoz C17 bu durumu özetleyen bir yorumda bulunmuştur:

'Erkekler hemşire olmaz isterse doktor olur. Kadın ev hanımı olmazsa hemşire olabilir.' (C17)

Bazı toplumlarda mesleklerin cinsiyete bürünmesi o kadar doğaldır ki kişiler bu mesleklerin farklı cinsiyette bir bireyin icra ettiğine inanmamaktadır. Annesi temizlik personeli, babası pideci olan C18, anne ve babası tekstil işçisi C6 ve annesi ücretli bir işte çalışmayan babası esnaf C10 resimdeki erkeğin hemşire olduğunu kabul etmemekte, doktor olan erkeğin hemşireyi taklit ettiğini düşünmektedir:

'Erkekler hemşire olamaz. Kızlar hemşire olur. Erkekler isterse doktor olabilir. Ama kadınlar hemşire olur. Erkek şapka takmış kızın taklidini yapmış çok ilginç bir olay.' (C18)

'Erkek hemşire olamazlar. Fotoğrafta kız resimini adam taklit ediyor. Kız hemşirenin yerine geçmiş. Erkekler inşaatçı, şoför, öğretmen, bakkal, mühendis, pazarcı, polis; kızlar doktor, hemşire, garson gibi olabilir.' (C6)

'Doktor neden hemşire gibi giyinmiş? Neden sus işareti yapıyor? Onu hemşirelerin yapması lazım. Doktorlar yapmaz. Erkek hemşire olmaz doktor olur. Hemşire kadın olur.' (C10)

Toplumsal cinsiyet rollerinin öğrenilmesi ve durumun olağan karşılanıp içselleştirilmesi için içinde yaşanılan toplum önemli bir etkidir. Çocuklar küçük yaşlardan itibaren geleneksel toplumsal cinsiyet algısının yerleştiği, ataerkil bir çevrede yaşıyorsa bu algıyla büyüyecek ve içselleştirecektir. Bu tam tersi durumlarda da geçerlidir. Çocuk eğer geleneksel toplumsal cinsiyet algısının ve cinsiyet rollerinin bulunmadığı bir ortamda yetişiyorsa cinsiyet rollerini reddedecektir. Belirtmek gerekir ki anne ve babası nitelik gerektiren işlerde çalışan dolayısıyla eğitim düzeyleri yüksek olan çocuklar erkeğin hemşirelik mesleğini yapabileceğini belirtmiştir. Üstelik annenin nitelik gerektiren işlerde çalışması çocukların mesleklere bakış açısını etkileyebilmektedir. Annesi nitelik gerektirmeyen işlerde çalışan çocuklar meslekleri cinsiyetleştirirken, annesi nitelik gerektiren işlerde çalışan çocuklar bu cinsiyetleştirme işlemine daha az başvurabilmektedir. Bu durumu annesi doktor, babası SGK'da şef olan C4 ve annesi ziraat mühendisi babası doktor C2 söylemleriyle örneklendirmiştir:

'Dediğim gibi herkes istediğini olabilir. Bu kişi hemşire olmayı istemiş, olabilir ve bu normaldir. Mesela annemin çalıştığı hastanede birsürü erkek doktor ve çalışan var. Çok normal.' (C4)

'Erkek hemşire olamayacağını da kim söylemiş? Erpa da erkek hemşire var.' (C2)

Bireyler cinsiyet rollerine karşı çıkararak mesleklerin cinsiyete göre sınıflandırılmasının karşısında yer alabilmektedir. Şüphesiz ki bu durum geleneksel toplumsal cinsiyet algısının dışında yer almaktadır. Kişiler cinsiyete bakılmaksızın meslekler için önemli olan faktörlerin gereken yetenek ve beceriye sahip olmak gerektiğini savunabilmektedir. Dolayısıyla yeterli nitelikler ile birlikte bireylerin cinsiyetlerine uygun görülmeyen mesleklerde başarılı olabileceklerini ya da cinsiyetlerine atfedilen mesleklerde başarısız olabileceklerini düşünebilmektedir. Anne ve babası doktor C1, anne ve babası öğretmen C3, annesi okul öncesi öğretmeni, babası jeoloji mühendisi C5, anne ve babası mühendis C21 bu durumu özetler ifadelerde bulunmuştur:

'Bu resim çok normal; çünkü erkek veya kadın meslekleri fark etmemeli. Herkes istediği mesleği yapmalıdır.' (C1)

'Resimdeki erkek hemşire farklı gelmedi. Hemşireler hep kız olacak diye bir şey yok. Herkes istediği mesleği seçebilir.' (C3)

'Erkekler de iyi hemşire olabilir. Günümüzde erkek çok hemşire var tabii ki. O yüzden durum normal bence.' (C5)

'Hemşirelik sembolleşmiş sadece kadınların olmasıyla ilgili. Ama erkekler de hemşire olabilir. Rol değişimi olmuş eşitlik anlamında yani. Pek emin değilim de öyle görüyorum. Bence erkekler de hemşire olabilir. Neden olmasın? İyi yaparsa olsun. Kişiye göre değişir bazıları iyi yapar. Bazıları kötü yapar. Bazı kadınlar da iyi yapar bazıları kötü yapabilir. Herkes sevdiği iyi yaptığı mesleği yapsın.' (C21)

5.4.3.7. Görev ve Sorumlulukların Eşit Biçimde Paylaşılma Durumu

Ortaokul çağındaki çocuklara gösterilen 6. ve son resimde cinsiyet rollerine farklı bir pencereden bakılmaktadır. Bu noktada görev ve sorumlulukların erkeğe yüklendiği, kadının ise hiçbir şekilde paylaşımında bulunmadığı bir resim kullanılmıştır:

Cinsiyet rollerine göre kadın özel alanda, erkek kamusal alanda yer almaktadır. Dolayısıyla toplumsal cinsiyet algısının mevcut olduğu toplumlarda özel alandaki temizlik, bulaşık, çamaşır yıkamak, çocuk bakımı gibi tüm işlerin kadın tarafından yerine

getirilmesi beklenmektedir. Kadın özel alandaki işlerin sorumluluğu altında ezilebilmektedir ve böyle toplumlarda bu durum önem arz etmemektedir. Bu bağlamda bireyler resimde gösterildiği gibi bazı görev ve sorumlulukların yalnızca ailenin bir üyesine yüklenmesine karşı çıkmaktan ziyade, sorumluluğun yüklendiği kişinin erkek olmasına karşı çıkabilmektedir. Belirtmek gerekir ki cinsiyet rollerini destekleyen katılımcıların genellikle anneleri çalışmamakta ya da nitelik gerektirmeyen işlerde çalışmaktadır. Bu noktada annelerinin çalışma durumunun çocukların cinsiyet rollerine bakış açısını değiştirdiği söylenememektedir. Annesi bebek bakıcısı babası tekstil işçisi C7, annesi ücretli bir işte çalışmayan babası esnaf olan C10, annesi işgücü piyasasına dahil olmayan babası elektrikçi C12, annesi kamusal alanda yer almayan babası tekstil işçisi C14, annesi temizlik personeli babası pideci olan C18 ve annesi işçi babası erkek kuaförü C20 kendilerine gösterilen resimdeki rol dağılımının cinsiyet rollerine göre yanlış olduğunu, kadın ve erkeğin yer değiştirmesi gerektiğini belirtmiştir:

'Babanın çocuklara bakıp temizlik yapamaz. Anne için gazete okuyup hiçbir şey yapmaması hiç uygun değil. Aslında annenin temizlik yapıp çocuklara bakması lazım. Adete göre böyle olması gerekiyor.' (C7)

'Kadının çocuklara bakması, erkeğin gazete okuması gerekiyor. Bunlar yanlış olmuş. Tam tersi olması lazım.' (C10)

'Erkek çocuk bakmaz temizlik yapmaz. Yemek pişirmez. Kadın da gazete okumaz ev işi yapar. Yanlış bu resim.' (C12)

'Kadının otururken erkeğin iş yapması. Erkek oturması lazım kadının iş yapması lazım. Erkek çok mutsuz. Olmaz. Erkek çocuk bakamaz. Kadın bakar.' (C14)

'Erkek 3 çocuğa bakıyor mutsuz temizlik yapıyor ve kadın sadece oturuyor yardım etmiyor bakmıyor bile çok ayıp. Erkeğin oturması lazım.' (C18)

'Erkekler temizlik yapmaz. Normalde kızların temizlik yapması erkeğin oturması lazım. Kızlar oturup da gazete bakamaz.' (C20)

Çocukların toplumsal cinsiyet rollerini öğrenip içselleştirebilmesi adına içlerinde yaşadıkları çevre de önem taşımaktadır. Çocuklar cinsiyete göre rol dağılımının olmadığı bir ortamda büyürse, cinsiyet rolleriyle karşılaştıklarında bu durumu reddedecek ve eşit bir rol dağılımı talep edebilecektir. Bu tam tersi durumlarda da geçerlidir. Çocuk cinsiyet rollerinin yaygın olduğu bir ortamda yetişirse bu rolleri sorgulamayı bile düşünmeyecektir. Özellikle aile cinsiyet rollerinin öğretilmesinde önem arz etmektedir. Eğer kadın işgücü piyasasında yer alsa dahi eve geldiğinde ataerkil toplumun kendisinden beklediği tüm işleri tek başına yapıyorsa, eşi ev içi görev ve sorumlulukları paylaşma

talebinde bulunmayıp bu rolleri reddediyorsa, çocuk ev işlerinin ve çocuk bakımının kadının sorumluluğu olduğunu düşünecek ve bu durumu içselleştirecektir. Belirtmek gerekir ki eşitlikçi bir düşünce için çocukların bunu kendi ailelerinde görmesi önem arz edebilmektedir. Görev ve sorumluluklar eşit bir biçimde paylaşılmadığı sürece çocukların annesi nitelik gerektiren işlerde çalışsa dahi çocuklar cinsiyet rollerini öğrenerek benimseyebilmektedir. Bu durumun örneğini anne ve babası öğretmen C3 söylemleriyle vermiştir:

'Resimdeki bebeklere babanın bakması ve çocuklara bakması ve annenin arkada gazete okuması farklı geldi; çünkü babalar gazete okurken anneler ise hem temizlik yapıp hem de çocuklara bakması gerekiyor. Yani genellikle öyle oluyor. Bizim evde öyle.' (C3)

Patriyarka cinsiyet rollerini dağıtırken bunları kadın ve erkeğe ilişkin stereotiplerden yararlanarak yapmıştır. Örneğin kadının erkeğe göre daha şefkatli olduğunu söyleyerek çocuk bakımını tamamen kadının sorumluluğuna bırakmıştır. Erkeğin kadına göre daha mantıksal, analitik düşündüğünü belirterek çalışma yaşamını erkeğe atfetmiştir. Bu bağlamda erkeklerin ev içi işlerde başarılı olamadığı söylemi de mevcuttur. Başarılı erkek şeflerin olduğu göz ardı edilerek erkeklerin yemek yapamayacağı, çocuklarını yalnız büyüten babalar görmezden gelinerek erkeklerin çocuk bakımını gerçekleştiremeyeceği, hiçbir nitelik gerektirmediği halde temizliği yalnızca kadınların yapabileceği düşüncesi oldukça yaygındır. Bu bağlamda anne ve babası tekstil işçisi C6 ev içi işlerin ve çocuk bakımının sadece kadının yetenek ve becerileriyle yerine getirebileceğini belirtmiştir:

'Adam çocuklara bakamaz; emziremez, altını bağlayamaz, başını yıkayamaz, hasta olduğunda bakamaz. Kadın erkeğin yerine geçmiştir. Kadın gazete okuyamaz. Adam etrafı temizleyemez. Kadın erkeğin yaptığını yapamaz, erkek kadının yaptığını yapamaz. Temizliği kadının yapması lazım. O yapabilir.' (C6)

Toplumsal cinsiyet rollerine göre ev kadına, işgücü piyasası da erkeğin sorumluluğuna bırakılmıştır. Bu bağlamda erkek gelir getirici rolü üstlenmiştir. Dolayısıyla geleneksel cinsiyet algısının yerleştiği toplumlarda kadın ev içi işler ve çocuk bakımını gerçekleştirirken erkek de gerekli olan ücreti kazanmaktadır. Bu bağlamda kadının çalışma yaşamı içinde olmasının yanı sıra erkeğin ev içi işleri yapması ya da çocuk bakımını gerçekleştirmesi de eleştiri almaktadır. Ataerkil toplumlarda erkekler böyle görev ve sorumluluklara sahip değildir ve olması imkansızdır. Erkeğin tek görevi işgücü piyasası içinde yer almak ve ailesinin ekonomik ihtiyaçlarını karşılamaktır. Anne

ve babası tekstil işçisi C8, annesi temizlik personeli babası kokoreççide çalışan C9, annesi ücretli bir işte çalışmayan babası inşaat işçisi olan C13, annesi işgücü piyasasında yer almayan babası besici C16 ve annesi pastanede çalışan babası maranoz C17 cinsiyet rollerine atıf yaparak kadınların görevlerinin ev içi işler ve çocuk bakımını gerçekleştirmek, erkeklerin görevlerinin kamusal alana dahil olmak olduğunu dolayısıyla erkeğin kadının yapması gereken bir görevi yerine getirdiğini dile getirmiştir:

'Anne gazete okuyup baba temizlik yapıp bebek bakamaz. Tam tersi anne bebek bakar temizlik yapar. Baba gazete okur ve işe gider.' (C8)

'Adamın temizlik yapıp çocuklara bakması olmaz. Annenin oturup gazete okuması olmaz. Aslında erkeğin gazete okuması annenin temizlik yapıp çocuklara bakması gerekir. Mesela anne çocuklarına yemek yedirip, okula götürmesi gerekir. Babanın da işe gitmesi gerekir.' (C9)

'Erkek evi süpürmez. Süpürmez çocukları tutmaz. Erkek oturur gazete okur. Kadın da evi süpürür. Çocukları tutar yemek yapar. Ev hanımı olduğu için yemek yapar. Tabakları yıkar. Bahçeyi süpürür. Baba çalışır o da bunları yapar.' (C13)

'Erkek çok mutsuz çünkü kadının işini yapıyor. Bu işleri kadın yapar erkek de oturur dinlenir çünkü sabahtan akşama çalışıyor.' (C16)

'Erkek bebek bakmaz. Kadın bakar. Temizliği de kadın yapar. Erkek işe gider para kazanır bebeğe öyle bakabilir.' (C17)

Kadının geleneksel toplum tarafından belirlenen rolü özel alana dahil tüm işlerdir. Kadınlar bu görev ve sorumlulukları yerine getirmekte, emek harcamaktadır; fakat bunun karşılığında bir ücret kazanmamaktadır. Kadınların yapmış olduğu işler ticaret piyasasında yer almadığı için önemsiz görülmektedir. Bu bağlamda erkekler çalışmış sayılırken, kadınların harcadığı emek 'iş' ya da 'çalışma' olarak görülmemektedir. Aynı zamanda kadınların mesai kavramı bulunmamaktadır. Sabah uyandıktan akşam gün bitene kadar işleri ve çocuk bakımı devam etmektedir; fakat ataerkil toplumlarda bu durum gözardı edilmektedir. Kadınların harcadığı emek önem arz etmemektedir. annesi çerezde babası köftecide çalışan C19 kadının yapmış olduğu işlerin erkeğin işine göre daha kolay olduğu şu sözlerle ifade etmiştir:

'Kadın otururken baba üç çocuğa para kazanıp işe gidip bakar ama anne 3 çocuğa emzirerek yemek yedirerek bakabilir. Ve baba böylece daha çok yorulmuş olur. Kadınların işi daha kolay.' (C19)

Üzerinde durulması gereken bir konu da ev içi görev ve sorumlulukların paylaşılmasının 'yardım' olarak görülmesinin toplumsal cinsiyet algısının değiştiği anlamına gelmemesidir. Erkekler çocuk bakımında ya da ev işlerinde eşlerine yardım

etmek isteğiyle paylaşım içinde olabilmektedir. Bu durum bireyin özel alanın kadının sorumluluğunda, kadının görevi olduğunun düşünülmesi; fakat kadına ‘iyilik yapmak’ maksadıyla işlerin paylaşılması anlamına gelmektedir. Annesi ücretli bir işte çalışmayan babası taksici C15 erkeğin ‘arzu ederse’ çocuk bakımını eşiyile paylaşabileceğini şu sözlerle ifade etmiştir:

‘Kadının temizlik yapması çocuklara bakması lazım. Adamın da işe gitmesi lazım sonra oturması lazım belki isterse çocuklara bakabilir; ama isterse.’ (C15)

Küçük yaştan itibaren toplumsal cinsiyet algısı ve dolayısıyla cinsiyet rolleri kişilere kodlandığı için, farkında olmadan bu roller kapsamında hareket edilebilmektedir. Annesi işgücü piyasasına dahil olmayan babası çiftçi C11 çocuk bakımını erkeğin de gerçekleştirebileceğini; fakat kadının bu konuda daha iyi olduğunu belirtmiştir. Kadının neden daha iyi olduğu konusunda ise bir fikri bulunmamaktadır:

‘Bana adamın bebek bakıp temizlik yapması ve annenin oturuyor olması garip geliyor. Baba küçük bebeklere bakamaz; çünkü emziremez. Baba bütün gün işte olduğu için temizlik yapamaz. Bebekleri anne emzirdiği için emmeleri bitene kadar anne bakar. Çocukların gözyaşları havaya kadar çıkıyor. Bebekler yürümeye başladıktan sonra baba bakabilir. Oyun oynar. Anne daha iyi bakar; çünkü annedir.’ (C11)

Toplumda kadına yüklenen rollerin reddedilmesi gerektiğini düşünen bireyler de bulunmaktadır. Onlara göre bir işi kadın ya da erkeğin yapması önemli değildir. Annesi okul öncesi öğretmeni babası jeoloji mühendisi C5 kendisine gösterilen resimde bir farklılık, ilginçlik olmadığını şu sözlerle ifade etmektedir:

‘Her işi evin annesi yapmak zorunda değildir. Erkekler de ev işi yapabilir. Erkekler bulaşık yıkayabilir. Temizlik yapabilir. Çocuklara bakabilir. Anne de dinlenebilir.’ (C5)

Kadına ya da erkeğe atfedilen bir görev algısı olmadığında ev içi işlerin ve çocuk bakımının belirli bir cinsiyet tarafından yapılmasının gerekli olmadığı söylenebilmektedir; fakat bu görevlerin bir kişinin sorumluluğu bırakılmasının çok doğru olmadığı da düşünülebilmektedir. Bu noktada önemli olan bireylerin görevleri paylaştırırken bu durumu yardım olarak mı yoksa paylaşım olarak mı gördükleridir. Annesi doktor babası SGK’da şef C4 kadının oturup, erkeğin ev içi işlerle ve çocuklarla ilgilenmesini normal karşılamış; fakat bireylerin mutluluğu için kadının erkeğe yardım etmesinin daha iyi olacağını düşünmüştür:

'Bu resim normaldir. Baba çocuklarına bakabilir ve anne de gazete okuyabilir. İkisi her istediklerini zarar vermeyecek şekilde yapabilir ve bu normaldir; ama burada baba çok mutsuz. Kadın yardım etse sonra birlikte otursalar daha iyi olur.' (C4)

Yaşamın kaliteli bir biçimde ilerleyebilmesi için birtakım görev ve sorumlulukların paylaşılması gerekmektedir. Bu noktada önemli olan bu paylaşımın eşit olması ve bir tarafın haklarını ihlal edici biçimde gerçekleşmemesidir. Anne ve babası doktor C1 ve annesi ziraat mühendisi babası doktor C2 resimdeki durumun kabul edilebilir olmadığını düşünerek kendilerince cinsiyete dair bir görev paylaşımı yapmıştır. Kadınların çocuklara daha iyi baktığını belirterek erkeğe temizlik görevi vermişlerdir:

'Bence bu ilginç bir olay. Ya herkes birlikte yapmalıdır ya da anne ile baba birlikte yapar; ama çocuklara kadın bakarsa daha iyi olur. Erkek de temizliği daha iyi yapar.' (C1)

'Resim anormal bir şey. Erkek çocuk bakabilir; ama emziremez. Bence erkek temizlik yapması daha iyidir. Anormal 2. de kadınların gazete okuduğunu ilk defa görüyorum. Genellikle kitap okurlar.' (C2)

Gerçekleştirilmesi gereken görev ve sorumlulukların eşit biçimde, bireylerden birini diğerine karşı üstün konuma getirmeyecek şekilde paylaşılması önem arz etmektedir. Bu noktada yapılması gereken işlerin kişinin istek ve niteliklerine bağlı ve eşit olarak paylaşılmasıdır. Görevlerin tamamını kadın ya da erkek olması fark etmeksizin bir kişinin sorumluluğuna bırakılması cinsiyet eşitsizliğidir. Anne ve babası mühendis C21 bu konuyu şu sözlerle özetlemiştir:

'Görev dağılımı demiştim ama burada farklı. Burada farklı görevi bir insanın üzerine çok fazla yıkmak ve diğerinin keyif yapması. Bence şey.. çok saçma bir şey.. Ev içindeki rollerin görevlerin bireylere göre ayrılması. Herkesin eşit olması gerekir bence. Bence baba çocuklara bakarken annenin evi süpürmesi gerekiyordu veya anne çocuklara bakarken babanın evi süpürmesi gerekiyordu. Eşit olmalıydı.' (C21)

Katılımcıların resimler için yaptıkları yorumlar kategorisel biçimde incelendiğinde cinsiyet bazında bir ayırım yapılamazken, resimlerin geneline bakıldığında geleneksel düşünceye sahip, cinsiyet stereotipleri barındıran kadın katılımcılar, erkek katılımcılara göre daha fazladır. Ayrıca cinsiyet eşitliğini savunan erkek katılımcılar da kadın katılımcılardan fazladır. Burt ve Scott (2002) ve Kısaç'ın (1999) yaptıkları çalışma sonucunda erkeklerin geleneksel tutumlara daha çok sahip olduklarını belirtmişlerdir. Bu bağlamda araştırmada Burt ve Scott, Kısaç'ın yapmış oldukları çalışma sonuçlarından farklı sonuçlar göze çarpmaktadır.

5.4.4. Lise Çağındaki Çocuklarda Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Algısının Yansıması

Bu kısımda lise çağındaki katılımcıların akşam 7'den gece 11'e kadar bir aileyi anlatan hikayeleri araştırılmıştır. Bu araştırma görev ve sorumlulukların eşit biçimde paylaşıldığı ve paylaşılmadığı hikayelerden oluşan iki başlıkta yapılmıştır.

5.4.4.1. Sosyo-demografik Özellikler

Çalışma kapsamına 20 lise çağındaki katılımcı alınmıştır. Araştırmada katılımcıların gerçek isimlerine yer verilmemiş ve D ile kodlanmıştır. Katılımcıların cinsiyeti, yaşı, anne ve babasının meslekleri ile medeni durumları şu şekildedir:

Tablo 5: Lise Çağındaki Katılımcıların Sosyo- Demografik Özellikleri

Katılımcının Kod Adı	Katılımcının Cinsiyeti	Katılımcının Yaşı	Katılımcının Annesinin Mesleği	Katılımcının Babasının Mesleği	Katılımcının Ebeveynlerinin Medeni Durumu
D1	Kadın	15	Tekstilde Çalışıyor	Tekstil Ustası	Ayrı
D2	Kadın	17	Kesimci	Usta	Evli
D3	Kadın	16	Temizlik Çalışanı	İşçi	Evli
D4	Erkek	17	Kuaför Yardımcısı	Çaycı	Evli
D5	Kadın	17	Karşılama Görevlisi	İşçi	Evli
D6	Kadın	16	Çocuk Bakıcısı	Elektrikçi	Evli
D7	Kadın	16	Çalışmıyor	Şoför	Evli
D8	Erkek	16	Çalışmıyor	Boyacı	Evli
D9	Erkek	18	Çalışmıyor	Çantacı	Evli
D10	Kadın	15	Çalışmıyor	Çiftçi	Evli
D11	Kadın	17	Çalışmıyor	İşçi	Evli
D12	Erkek	16	Çalışmıyor	Güvenlik Görevlisi	Evli
D13	Kadın	15	Çalışmıyor	Diş Teknisyeni	Evli
D14	Erkek	17	Memur	Memur	Evli
D15	Erkek	15	İngilizce Öğretmeni	Serbest Meslek	Ayrı
D16	Erkek	16	Emekli Doktor	Doktor	Evli
D17	Kadın	17	Bankada Çalışıyor	Memur	Evli

D18	Kadın	18	Öğretmen	Anestezi Teknikeri	Evli
D19	Kadın	15	Öğretmen	Öğretmen	Evli
D20	Erkek	15	Avukat	Avukat	Evli

Çalışmaya katılan 20 katılımcının 12'si kadın, 8'i erkektir. Katılımcıların yaş ortalaması 16'dır. Cinsiyet bazında bakıldığında da yaş ortalaması değişmemektedir. Çalışmaya katılan 12 kadın öğrencinin 4'ünün annesi herhangi bir işte çalışmamakta, 5'inin annesi nitelik gerektirmeyen işlerde, 3'ünün annesi ise nitelik gerektiren işlerde çalışmaktadır. Ayrıca 11'inin anne ve babası evliyken 1'inin ayrıdır. Çalışmaya katılan erkek öğrencilerin ise 3'ünün annesi işgücü piyasasında yer almamakta, 1'inin annesi nitelik gerektirmeyen, 4'ünün annesi nitelik gerektiren işlerde çalışmaktadır.

5.4.4.2. Ev İçi Görev ve Sorumluluklar Arasında Kadın ve Paylaşımında Bulunmayan Erkek

Toplum kadını özel alana yani eve, erkeği ise kamusal alana dahil etmiştir. Bu bağlamda erkek gelir getirici rolü üstlenirken, kadın ev içinde yapılması gereken işleri ve çocuk bakımını tek başına gerçekleştirmektedir. Bu durum kadının çalışma yaşamına katılmasıyla da değişmemektedir. Kadın ve erkeğin çalışmasına rağmen ev içi görev ve sorumluluklar, çocuk bakımının tamamını kadın üstlenmek durumunda kalmıştır. Oysa belirtmek gerekir ki özel ve kamusal alana her birey dahildir. Dolayısıyla ev işlerinin paylaşılması gerekmektedir. Bu işler yalnızca kadının sorumluluğunda değildir; fakat ataerkil toplumlarda bu durum göz ardı edilmekte, ev içindeki görev ve sorumluluklar ile çocuk bakımı kadına yüklenmektedir. Bu bağlamda ataerkil toplumlarda cinsiyet eşitsizliği söz konusu olabilmekte ve çocuklar böyle ortamlarda yetişebilmektedir. Bu durum da geleneksel toplumsal cinsiyet algısının devam ettiğinin göstergesi olabilmektedir. Annesi kuaför yardımcısı olarak çalışan, babası çaycı D4, annesi öğretmen, babası anestezi teknikeri olan D18 ve annesi çalışma yaşamında yer almayan, babası diş teknisyeni D13'ün yazmış oldukları kendi hayatlarından kesit olan hikayeleri bu durumu örnekler niteliktedir. Belirtmek gerekir ki kadınların çalışma yaşamı içinde yer alması ve hatta nitelikli işlerde çalışması dolayısıyla da eğitim seviyelerinin yüksek olması çocuklarının geleneksel toplumsal cinsiyet algısında ve bağlamda cinsiyet rollerinde bir değişiklik yaratmayabilmektedir. Bu durum Baykal'ın (1991) yapmış olduğu araştırma sonuçlarını destekler niteliktedir. Baykal, yaptığı çalışmada

ebeveynlerin eğitim düzeyinin yüksek olmasına rağmen çocuklarının geleneksel rollerin sürebildiği sonucuna ulaşmıştır. D4, D18 ve D13'ün hikayeleri şu şekildedir:

'Annem eve geldiğinde akşamdan yaptığı yemekleri ısıtır. Babam da annemden sonra gelir. Beraber yemeğe otururuz. Yemek yedikten sonra ben kardeşim babam oturmaya gideriz. Annem de mutfağı toplayıp yanımıza gelir. Dizi izleriz. Sonra kardeşim yatmaya gider. Ben de varsa ödevlerimi yaparım. Babam koltukta uyumuş olur. Annem onu uyandırır. Erken yatarız.' (D4)

'Herkes bir araya gelmek için yemek vaktinin gelmesini bekliyordu. Yemek herkesin birlikte sohbet edebilmesi için önemliydi. O yarım saat içinde sohbet edilecekti. Sonra herkes dağılacak annem ev işlerini yapacak, babam televizyon seyredecekti. Mesela ne yemek yapsam diye düşünecekti annem, babam ne izlesem diye. Nereyi süpürsem diye düşünecekti annem, nereye uzansam diye babam. Renklileri mi beyazları mı önce yıkasam diye karar vermek zorunda kalacaktı annem, çayın yanında meyve mi yesem yoksa pasta mı diye babam. Ben mi? Benim tek sorumluluğum derslerdi. Çok çalışmam gerekliydi. Çalışırsam iyi bir üniversite kazanabilirdim. Bu sorumluluğun altından nasıl kalkabilirim? Yemekten sonra kendi sorunlarımı alıp odama giderim. Ders çalışırım. Kitap okuyup uyurum. Bizimkiler de kendi sorunlarını alıp odalarına gider. İnşallah bir gün sorunlarımızı çözebiliriz.' (D18)

'Babam eve gelince annem yemeği ısıtır. Onu yerken genelde kavga ederiz. Sonra babam sinirlenir içeri gider. Annem tabakları kaldırırken ben de odama giderim. Televizyon izleriz. Annem meyve getirirse onu yeriz. Bir derdimiz varsa onu tartışırız. Ben televizyon izlerken whatsappda arkadaşlarımla konuşurum. Sonra annem telefonu bırak diye kızar. Ben de odama giderim. Bazen canımız sıkılır babam bizi dışarı çıkarır. Sohbet falan ederiz...' (D13)

Bu durum bize Öztürk'ün (2012) yapmış olduğu çalışmasından farklı bir sonucu göstermektedir. Öztürk, çalışmasında lise öğrencilerinin ataerkil sistemin değişmeye başladığını ve artık bireylerin cinsiyet rollerini paylaşmaya yönelik davranışlarda bulunduğunu söylediğini ifade etmiştir; fakat bu çalışmada katılımcılar, toplumsal cinsiyet rollerini devam ettirecek, bu algıyı desteleyecek hikayeler paylaşmıştır. Ayrıca Öztürk'ün lise öğrencilerinin kadını bakımı gerçekleştiren, evin düzenini sağlayan kişiler olarak gördüğünü söylemesi de D4, D18 ve D13'ün hikayelerini doğrular niteliktedir. Sönmez ve Adiller (2015) yapmış oldukları araştırmada toplumda kadınlara yönelik cinsiyetçi tutumların mevcut olabileceğini belirtmiştir. Bu noktada cinsiyetçi algıyla birlikte kadınların çalışma yaşamı içinde bulunması durumunun azalacağı üzerinde durmuştur; fakat belirtmek gerekir ki lise öğrencilerinin yazmış oldukları hikayelerde gençler, kadının çalışma yaşamı içinde bulunduğunu belirtseler de cinsiyet rollerini sorgusuz kabul ettikleri görülebilmektedir. Dolayısıyla kadının çalışma yaşamı içinde yer alması onun toplumsal cinsiyet rollerini reddettiği, çocuklarının geleneksel toplumsal

cinsiyet algısı dışında tutumlar geliştirdiği anlamına gelmemektedir. Aslan (2007: 58) yapmış olduğu çalışmada annesi çalışan lise öğrencilerinin %66'sının ev içinde görev ve sorumlulukların paylaşılmasına kesinlikle karşı olduğunu belirtmiştir. Dolayısıyla kadının çalışma yaşamı içinde yer alması, ev içinde görev ve sorumluluklarının değişeceği anlamına gelmemektedir. Çocuklar da bu rolleri görüp öğrenmekte ve içselleştirerek hikayelerine yansıyabilmektedir. Katılımcıların hikayelerinin kendi hayatlarından birer kesit olması bu durumu kanıtlar niteliktedir. Son tahlilde gençlerin ailelerinden görmüş oldukları cinsiyet rollerini devam ettirmeleri okul öncesi, ilkokul ve ortaokulda olduğu gibi devam edebilmektedir.

Belirtmek gerekir ki ev içi görev ve sorumlulukların 'paylaşım' olarak görülmeğe ziyade 'yardım' olarak kabul edilmesi geleneksel toplumsal cinsiyet algısının dışında bir durum değildir. Bu görev ve sorumluluklar kadın ve erkek arasında paylaşılmalıdır. Dolayısıyla bu paylaşım iyilik yapma aracı olarak kullanılmamalıdır. Ataerkil toplumlarda erkekler istek ve arzularına göre ev işlerinden bazılarını paylaşabilmektedir. Annesi tekstilde çalışan, babası tekstil ustası D1 ve annesi ve babası öğretmen olan D19'un kendi hayatlarından bir kesit olarak yazdıkları hikayeleri bu durumu örneklendirebilmektedir. D1 ve D19'un hikayeleri aynı zamanda kadının nitelikli ya da niteliksiz işlerde çalışıyor olma durumunun toplumsal cinsiyet algısından uzaklaştıkları anlamına gelmeyebildiğini göstermesi açısından da önem arz etmektedir. Ayrıca D1'in hikayesinden görülebildiği üzere annesinin ikinci evliliğini yapmış olması da toplumsal cinsiyet rollerinin boşanma, yeniden evlenme gibi durumlarda da değişikliğe uğramayabildiğinin ifadesi olabilmektedir:

'Eve saat 7 de annem ve eşi gelir. Annem yemek hazırlar, eşi canı isterse tabağa yoğurt koyar. 8 gibi yemek yeriz yemekten sonra sohbet eder herkes bugünkü yaşadıkları anlatır. Daha sonra ben derslerimi yaparım. Annem mutfakta iş yapar, eşi salonda oturur. Sonra vaktim kalırsa ailemle 10'a kadar televizyon izlerim 10'da da yatarız.' (D1)

'Şimdi anlatacağım hikaye 3 çocuklu bir annenin hikayesi. Hava iyiden iyiye kararıyordu. Geç olmuştu. Herkes evlerine dağılmıştı. Kimileri sıcak bir çorbanın, kimileri birkaç saat uykunun, kimileriyle ailesiyle geçirebileceği kısacık bir vaktin hayalini kuruyordu. İşte bu hayallere bir anne de sahipti. Eve her günkü gibi çok yorgun ve bitkin gelmişti. Anne belli etmiyordu. Uyumayı ne kadar istese de önce çocukların karnını doyurmalydı. Tam 3 tane çocuğa sahipti. Bazıları için bu sayı fazla olabilirdi. Fakat bir anne için sayının önemi yoktu. O sevgisini verirdi, zamanını, enerjisini, hasta olsa da bakardı onlara, o gün kendini kötü hissetse de. Canı sıkılsa, dışarı çıkmak istese, kendine vakit ayıracak olsa yine de o hep oradaydı; çocuklarının yanı başında. Çünkü annelik buydu. Fedakarlık. Yemek vakti

geline herkes sofraya toplandı. Baba da gelmişti. Daha sonra yemeği bitirenler sırayla kalkmaya başladı. Herkesin kendine göre bir işi vardı. Muhakkak yapılması gereken işler. Mesela oturmalıydı baba. Elinde çayıyla televizyon izlemeliydi. Küçüklerin telefon oynaması gerekiyordu. Oyunda bir sonraki bölüme geçmek çok mühimdi. Abla ders çalışmalıydı. Yetiştirmesi gereken ödevleri vardı. Anne ise sofrayı toplamalıydı. Yine yalnızdı işte. Herkes gitmişti. Eşi geldi sonra. Yorgun olduğunu biliyordu. İkisi de öyleydi. Ama bir anneninki kadar olamayacağından emindi. O günkü işleri yardım ederek o yaptı. İşler bitince çay demlediler ve içeri geçip haber izlemeye başladılar. Çocuklar yine gürültüye başlamışlardı. Hoş ne zaman susmuşlardı ki. Geç olmadan gidip beraber ödevlerini yaptılar. Uyku vakitleri gelince tulumları giydirildi ve anne onlara masal okudu. Artık dinlenebileceğini düşünüyordu anne. Herkes uyumuştu. Salona geçti, televizyon izleyecekti. Rastgele bir kanal açtı. Evet artık kendine vakit ayırabilirdi. En azından o öyle düşünüyordu. Aklına binbir türlü düşünce plan ve düzenleme vardı. Evet yarın erken kalkmalıydı. Kahvaltıyı hazırlamalıydı. Tabi bir de çocukların çantası, kıyafetleri vardı; ayarlanmalıydı. Sonra kendi de hazırlanabilirdi. Bunları düşünürken gözünün önünde televizyonun ışığı giderek azaldı ve söndü. İşte bir anne daha günün yoruculuğu karşısında direnememişti. Oysa yarın yine yorucu bir gün onu bekliyordu. İyi geceler anne!' (D19)

Erkeklerin ev içindeki işleri yerine getirmelerini görev paylaşımı olarak değil; yardım olarak görmeleri durumu toplumsal cinsiyet algısının devamını göstermektedir. Özkardeş'in (2017) yapmış olduğu çalışma sonucu da bu durumu desteklemektedir. Özkardeş, cinsiyet rollerinin katı yapısının bozulmaya başladığını; fakat bu durumun toplumsal cinsiyet algısını tamamen ortadan kaldırmadığını, erkeklerin görev ve sorumlulukları paylaşmaktan çok, yardım niteliğinde gerçekleştirdiğini belirtmiştir.

Ataerkil toplumlarda kadın kendisine yüklenen sorumlulukları yerine getirirken eğer varsa kızı da kendisine yardım etmelidir. Kadınların temel görevleri eş ve annelik olduğu için kız çocukları tüm bunları annesinden küçük yaşlarda öğrenmeye başlamaktadır. Erkek çocuk ise ev işlerinde paylaşımına gitmemekte, bu işlerin kadınlar tarafından yapılması gerektiğini düşünebilmektedir. Patriyarkal toplumda erkeğin görevi eve gelir getirmektir ve erkek çocuk bu algıya göre yetiştirilmektedir. Dolayısıyla ebeveynler, geleneksel toplumsal cinsiyet algısını çocuklarına da aktarabilmektedir. Kadınlara özel alan, erkeklere ise kamusal alan uygun görülmektedir. Bu bağlamda kadın ev içinde yapılması gereken işleri gerçekleştirirken, erkek dış dünyaya açılabilir. Annesi kesimci olarak çalışan, babası usta olan D2'nin hikayesinden yola çıkılarak kadının işgücü piyasası içinde yer alıyor olması toplumsal cinsiyet algısının dışında olduğu anlamına gelmeyebildiği söylenebilmektedir. D2, ev içi tüm işlerin kadının üzerinde olduğunu, erkeğin kesinlikle paylaşım içinde bulunmadığını, kadın aynı zamanda işgücü piyasasında da yer aldığı için bu sorumlulukları yerine getirmekte güçlük

çektğinde kendisinin görevleri üstlendiğini kendi hayatını anlattığı hikayesinde şöyle özetlemiştir:

'Annem yemek hazırlar. Biz yeriz. Sonra kaldırır. Çamaşır falan yıkar. Bana ödev yap der. Babam da televizyonda haber izler. Annem bazen vardiyasından geç gelir. O zaman ben annemin önceden yaptığı yemekleri hazırlarım. Salata yaparım babamı çağırırım. Yemek yeriz. Sonra babam dışarı gider. Ben de bulaşıkları yıkayıp ders çalışırım. Babam dışardan gelir. Yatarız.' (D2)

Ataerkil toplum kadına özel alanı bırakırken erkeğe de kamusal alanı bırakmıştır. Cinsiyet rolleri de bu bağlamda şekillenmiştir. Kadına ev içindeki görevler, erkeğe de ailenin ekonomik ihtiyaçlarının karşılanması sorumluluğunu yüklemiştir. Dolayısıyla erkek aile içinde gelir getirici bir roledir. Annesi ücretli bir işte çalışmayan, babası esnaf D12'nin yazmış olduğu hayal ürünü olan hikayesinde erkeğin eve gelirken malzemeler getirmesi bu durumu örnekler niteliktedir. Bu bağlamda söylenebilir ki gençlerin yalnızca kendi hayatlarını anlattıkları hikayelerin cinsiyet rollerine atıf yaptığını söylemek doğru olmayacaktır. Katılımcıların hayal ürünü olarak yazdıkları hikayeler de içinde cinsiyet rollerini barındırabilmektedir. Bu da bu rollerin içselleştirildiğini gösterebilmektedir. Ayrıca belirtmek gerekir ki kadının kamusal alana dahil olmaması ekonomik açıdan erkeğe bağımlılığının devamına neden olabilecek ve ataerkilliği dolayısıyla da geleneksel toplumsal cinsiyet algısının sürekliliğine yol açabilecektir:

'Anne yemek pişirir, o sırada eve baba gelir. Getirdiği ekmeği çocuk alır masaya koyar. Yemek yerler. Sonra televizyon, telefonla zaman geçirirken saat geç olur, uyurlar.' (D12)

Ataerkil toplumlarda evin dışındaki alanlar erkeğe atfedilmektedir. Dolayısıyla kadın evde kendisine yüklenen görevleri yerine getirmeye çalışırken erkek de dış dünyada yer almaktadır. Çocukların oyun oynamaya götürülmesi de dış dünyaya ait bir etkinlik olarak algılanabilmekte ve erkeğin gerçekleştirilmesi beklenebilmektedir.

Bahsedilmesi gereken bir konu da ev içinde erkeğe verilen görevlerdir. Geleneksel toplumsal cinsiyet algısının yerleştiği alanlarda erkek ev içinde yalnızca fiziksel güç gerektiren ya da stereotipler nedeniyle kadının algılayabilmesinin mümkün olmadığına inanılan veya yetenek ve becerilerinin yetersiz kaldığı düşünülen konularda gündeme gelmektedir. Bozulan musluğu tamir etmek, eve getirilen suyu taşımak gibi işler bunlara örnek gösterilebilmektedir. Ayrıca belirtmek gerekir ki erkek otoriter bir güçtür. Dolayısıyla erkek dinlenilmesi, itaat edilmesi gereken kişidir. Bu noktada annesi temizlik

personeli, babası işçi olan D3'ün hayal ürünü olarak ürettiği hikayesinde yer alan babanın çocuğu parka götürmesi, eve gitmeleri gerektiğini söylemesi, uyuyakalan çocuğu kucağına alarak yatağına taşıması, annenin ev içi görev ve sorumlulukları yüklenirken, erkeğin paylaşımında bulunmaması; ayrıca annesi çalışma yaşamı içinde yer almayan, babası şoför olan D7'nin kendi hayatından bir kesit olarak yazdığı hikayesi kadın ve erkeğin ev içinde kadının meyve ve kahvaltı hazırlarken, erkeğin sobayı yakması gibi ayrışan konularda görev paylaşımı yapması açısından üzerinde durulması gereken noktalar. Belirtmek gerekir ki D3'ün annesinin çalışıyor olması D3'ün toplumsal cinsiyet algısında ve buna bağılı olarak da cinsiyet rollerinde gelenekselliğın dışında bir değişim yaratmamıştır:

'Küçük çocuk ve babası gittikleri parkta oyuna kapılarak havanın karardığını fark edemediler. Sokak lambalarının yandığını fark eden baba durdu ve çocuğa eve gitmeleri gerektiğini söyledi. Küçük çocuk üzüldü ama eve gittiğinde de annesinin muhteşem yemeklerini yemek için heyecanlıydı. Eve gittiler. Onları kapıda karşılayan anne güler yüzle karşıladı ve içeriye aldı. Direk masaya bakan çocuk ve babanın acıktığını anlayan anne hemen sofrayı hazırlamaya başladı. Mis gibi kokular belirdi. Herkes masaya toplandı ve sadece yemekler yendi. Karnını doyuran baba televizyon başına anne mutfağına küçük çocukta oyuncaklarının başına geçti. Bulaşıkları makinaya yerleştirdi. Anne sonra eşinin yanına gelerek haberleri izleyip olanları birlikte eleştirip hakkında yorum yaparak vakit geçiriyorlardı. Küçük çocuğun üstüne ağırlık çöktü. Yerinden kalkıp annesinin kucağında kıvrılıverdi. Annesi elini hem küçük çocuğun saçlarında gezdiriyor hem de eşiyile birlikte sohbet ediyordu. Tam o sırada kapı çaldı. Gelen karşı komşuydu. Yaptığı taptaze kurabiyelerden getirmiştir. Kurabiyeleri alıp birkaç dakika ayak üstü sohbet edip tabağı boşalttı. İçeriye geçmesini söyledi anne. Ama acelesi olduğunu eve gitmesi gerektiğini söyleyen komşu oradan ayrıldı. Anne çay koydu. Kurabiyeleri tabağına koyup içeriye geçti. Küçük çocuk tüm gün yaptıklarını rüyasında görüyormuş gibi yüzünde tebessümle uyuyordu. Çay ile kurabiyeleri yiyen anne baba çocuğu izlemeye başladılar. Baba hafiften çocuğu kucakladı. Anne de hızlı adımlarla giderek yatağı hazırladı. Küçük çocuğu yatağına koyduktan sonra içeriye geri gelen anne baba biraz daha film izlediler. Daha sonra balkona çıkıp hava aldılar. Hem dışarıyı seyrediyor hem sohbet ediyorlardı. Evlerdeki ışıkların yavaş yavaş söndüğünü fark eden anne baba saatin geç olduğunu ve yorulduklarını fark ederek uyumaya gittiler. (D3)

'Aylardan kış, dışarıda kar, içimizde büyük bir heyecan vardı. Uzun süre hasret olduğumuz sobaya kavuşma zamanı gelmişti. Tüm akrabalar sülalemizde en yaşlı olan dedemgilde toplandık. Sobayı erkekler yaktı ve Sobanın üstünde kaynayan güğümümüz bizim sohbetimize eşlik ediyordu. Kahkahalarımız, kuytu köşede yaptığımız dedikodular günümü ayrı bir renk katmaya başlamıştı. Kendimi hiç bu kadar huzurlu hissetmemiştim. O gün geceye kadar sohbet ettik. Oyunlar oynadık. Annemin ve yengemin hazırladığı meyveleri yedik. Ve guzinemize patates-soğan attık. Vakıt nasıl geçti anlamamıştık. Her zaman böyle oluyordu. Sohbet muhabbet derken bir bakmışız uyku vakti gelmiş. Tabi uyku vakti geldi diye sohbete ara vermedik.

Yorgan altında çocuklar olarak grup yapıp fısır fısır konuştuk. Güya annemgile yakalanmayacaktık. Derken sabah olmuştu. Alarm olarak horozumuz ötmeye başlamıştı. Annemgilin hazırladığı güzel bir kahvaltı yaptık. Ayrılma vakti gelmişti. İçimizde bir burukluk oluştu. Herkes ile sımsıkı sarılmıştım. Bir daha gelmek için planlar yapıldı. Şimdi ben o günün gelmesini dört gözle bekleyeceğim.’ (D7)

Ataerkil toplumlarda erkeğe gerekli geliri eve getirme rolü verilmiştir. Bu rol kapsamında erkek, işgücü piyasasında emeğini kiralayarak ücretini almakta ve ailesinin ekonomik ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Belirtmek gerekir ki böyle toplumlarda kadının çalışma yaşamındaki emeği değersiz kabul edilmekte, kazandığı ücret ‘ek gelir’ olarak görülmektedir. Dolayısıyla kadın, erkeğin kazandığı ücretin yetersiz kaldığı durumlarda çalışma kararı verebilmektedir. Bu noktada toplum kadının seçmiş olduğu işin, kendisine verilen rol ile uyum sağlamasını talep etmektedir. Bu nedenle kadın niteliksiz işlerde çalışmak durumunda kaldığında genelde temizlik, çocuk bakımı, dikiş, nakış gibi işleri seçebilmektedir. Toplum bu sayede kadının kendisine atfedilen rol ile mesleği arasında karmaşa yaşamayacağını, asıl önemli olan ev işleri, çocuk bakımını da aksatmayacağını düşünebilmektedir.

Ataerkil toplumlarda kız çocukları da cinsiyet rollerine alışmaları, rolleri öğrenmeleri amacıyla anneleriyle ev işlerini paylaşmak durumunda bırakılmıştır. Bu bağlamda ev içindeki işlerin, çocuk bakımının paylaşımı yalnızca kadın ve kız çocukları arasında gerçekleşmektedir.

Belirtmek gerekir ki çocuk bakımı sorumluluklar gerektirmektedir; fakat hem ev işleri hem çocuk bakımı hem de çalışma yaşamı içindeki görevlerin tamamı erkek tarafından paylaşılmayıp kadına yüklendiğinde, kadın bunlardan bazılarını aksatabilmektedir. Bu noktada erkeğin ev işlerini paylaşmak, çocukların bakımıyla ilgilenmek gibi sorumlulukları yerine getirmesi gerekmektedir. Erkek bu sorumlulukları yerine getirmediğinde ve kadın kendisine yüklenen görevlerin tamamına yeterince vakit ayıramadığında çocuklar bu durumdan şikayetçi olabilmektedir. Annesi çocuk bakmakta, babası elektrikçi olan D6’nın hayal ürünü olarak yazmış olduğu hikayesi kadının kendisini gerçekleştirmek için değil de erkeğin kazandığı ücret yetmediği için çalışma kararı vermesi, kendisinin sorumluluğuna bırakılan işlerle paralel bir meslek seçmesi, ebeveynlerin çocukları ile yeterince ilgilenememesi ve kız çocuklarının anneleriyle yapmış olduğu görev paylaşımını, annesi işgücü piyasası içinde yer almayan, babası çiftçi D10’un hayal ürünü olarak kaleme aldığı hikayesi de kız çocuğunun annesiyle rol

paylaşımı içinde olması ve bu roller nedeniyle ebeveyn ilgisinin çocuklara yetersiz gelebileceğini ve annesi bankada çalışan, babası memur D17'nin yine hayal ürünü şeklinde yazılan aile içindeki görev paylaşımından mutsuz olan kadını, çocukların cinsiyet rolleri bağlamında ebeveyn ilgisizliğinden dolayı mağdur olabileceğini örneklendirmesi açısından önem taşımaktadır. Belirtmek gerekir ki annelerin çalışmaması, çalışması ya da nitelik gerektiren işlerde çalışması çocukların geleneksel toplumsal cinsiyet algılarında bir değişim yaratamayabilmektedir. Gençler, anneleri çalışsa, nitelik gerektiren işler yapsa dahi toplumsal cinsiyet rollerini içselleştirebilmekte, toplumsal cinsiyet algısını taşıyabilmektedir. Aynı durum babası nitelik gerektirmeyen ve gerektiren işlerde çalışan katılımcılar için de geçerlidir:

'Güneş erken batmıştı sanki o gün. O kadar canı sıkılmıştı ki erken gitmek istemişti. Canı sıkılan sadece güneş değildi. Hem annenin hem babanın da canı sıkındı. Baba aldığı paranın eve nasıl yeteceğini düşünüyordu. Yetmiyordu. Çocukların okul masrafı fazlaydı. Evin masrafı fazlaydı. Fakirlik zordu. Annenin canı sıkındı. Fakirlik yüzünden kendi çocukları yetmiyormuş gibi başka çocuklara da bakıyordu. Onların yemeğini yediriyor ağlayınca susturmaya çalışıyordu. Yemek yapması gerekiyordu. Az malzemeye ne yapabilir diye düşünüyordu. Ütü yapması bulaşık yıkaması evi süpürmesi gerekiyordu. Yorgundu. Çocukların da canı sıkındı. Dersler zordu. Anne ve baba kendileriyle o kadar ilgileniyordu ki çocuklara hiç nasılsın diye sormuyordu. Herkes yorgundu. Evin kızı annesine yardım ediyordu. Annesinin her şeye yetişmesi zordu. Baba geldiğinde yemek yeniliyordu. Kız masayı topluyor temizliyor bulaşıkları yıkıyordu. Anne de kardeşiyle ilgileniyordu. Baba koltuğa oturmuş telefonda gözüünü, televizyondan kulağını ayırmıyordu. İşler bittiğinde herkes odasına çekildi. Uyudu ya da uyumaya çalıştı.' (D6)

'Akşam yedide kız annesine sofraya hazırlamasına yardım eder yemek hazır olduğunda bütün aile sofraya oturur. Yemek yerken o gün ne yaşadıklarını anlatırlar. Yemek faslı biter ve sofrayı kız ve annesi toplar. Sonra herkes eline telefon alır; ama aslında çocuk ailesiyle konuşmak istiyordur. Ailesi yorgun olduğu için ve teknolojiye olan bağlılığından dolayı çocuğu dinlemektense telefon oynamayı tercih ederler. Anne telefon oynadıktan sonra her akşam olduğu gibi filmi izlemeye başlar. Baba ise instagramda takılmaya devam eder. Çocukta mecbur ya ders çalışmaya gider ya da telefon oynar kısacası yatıncaya kadar doğru dürüst konuşmazlar saatin geç olduğunu fark edince uyumaya giderler. Bu çocuklar için kötü bir durum çünkü çocuk kendini bir birey olarak görmekte zorlanır ve depresyona girebilirler.' (D10)

'Akşam olmuştu, herkes işten, okuldan geldiği için yorgundu. Yemek yiyip bir an önce uyumak istiyordu. Ama yatmak istemelerinin asıl sebebi yorgunluk değil, aile içindeki çatışmaları. Beraber oldukları her ortamda elbet bir tartışma çıkıyor, birisinin kalbi kırılıyor, gözyaşı dökülüyordu. Herkes başını yastığa koyunca bu olanlardan dolayı üzülüyordu ama kimse davranışlarını değiştirmek için bir çaba harcamıyordu. Çocuklar, babalarının

işten gelince tv izlemesini değil onunla sohbet etmesini, annesinin de gelip evi toplamasını değil onlarla ilgilenmesini istiyordu; ama anne için söylene söylene yaptığı ev işi, baba içinse yorgun bir günün ardında tv karşısında keyif yapmak daha önemliydi. Çocuklar her gün yatağa yalnız olduğunu düşünerek giriyordu, oysa etrafında annesi babası vardı...’ (D17)

Ataerkil toplum, önceden belirlemiş olduğu toplumsal cinsiyet rollerini bireylerden yerine getirmesini beklemektedir. Bu kapsamda kadın yemek yapmak, bulaşık yıkamak, temizlik gibi işleri yapmak durumunda bırakılmaktadır. Aynı zamanda kadından beklenen iyi bir anne olmasının yanı sıra iyi bir eş olmasıdır. Ataerkil toplum, iyi bir eş olmayı özel alanda erkeğin ihtiyaçlarının karşılanması olarak belirlemiştir. Bu bağlamda erkek eve gelmeden yemek pişirilmiş olmalı, kıyafetleri yıkanmalı ve ütülenmelidir. Bu işler kadının doğal görevi olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla sorgulanmadan yapılması gerekmektedir. Kadın kendisine toplum tarafından doğuştan yüklendiği düşünülen, kadın olduğu için üstlenmesi gereken bu sorumlulukları yerine getirmek istemediğinde, tepkiyle karşılaşmaktadır. Annesi çalışma yaşamı içinde bulunmayan, babası çantacı D9 bu durumu hayatından bir kesit olarak belirttiği hikayesinde şöyle özetlemiştir:

‘Annem akşama kadar televizyon izlediği için yemek hazırlanmamış olur. Babam eve gelince yemek neden hazır değil diye kızar. Sonra annem hemen hazırlar. Yemek yeriz. Annem dizisini izlerken bulaşıklarını yıkar. Babam da bazen dışarı çıkar bazen haber izler. Sonra babam anneme gömleğimi 1 hafta önce yıka demiştim neden yıkamadın çorabımın eşini neden birleştirmedin diye kızar. Annem de beğenmiyorsan kendin yap der. Günlük tartışma bitince herkes uyur.’ (D9)

Patriyarkal toplumlarda özel alan kadına atfedilmiştir ve ev, kadının mesai saatleri, çalışma ücreti olmadan sürekli çalıştığı bir alan olmuştur. Erkekler için ise ev, işgücü piyasasında emeğini kiraladıktan sonra ertesi gün çalışabilmek adına dinleneceği bir ortamdır. Dolayısıyla kadın ve erkeğin eve bakış açıları ve verdikleri değer farklı olabilmektedir. Ataerkilliğin devam ettiği çevrelerde erkeklerin ev içinde herhangi bir sorumluluğu bulunmamaktadır. Sorumlulukların tamamı kadına aittir. Kadın uyandıktan sonra başlayarak, uyuyana kadar ev içinde ücretsiz bir biçimde emek harcamaktadır. Bu bağlamda erkeğin görev ve sorumlulukları paylaşmaması nedeniyle kadının harcadığı emek miktarı da artmaktadır. Dolayısıyla kadın ev içindeki davranışlara karşı hassasiyet geliştirebilmektedir. Annesi çalışma hayatı içinde yer almayan, babası boyacı olan D8’in yazmış olduğu hayatından bir kesit olan hikayesinde kadının, erkeğin ev içinde yapmış olduğu davranışlara tepki göstermesi bu durumun örneğidir:

'Akşam olunca babam eve gelir. Yemek yeriz. Annem babama evi dağıttığı için kızar kavga eder. Sonra bulaşıkları yıkar. Babam ben kardeşlerim televizyon izleriz. Sonra ben ödevlerimi yapmaya giderim. Oyun oynarım. Kardeşlerim de oyun oynar. Ödevleri varsa onları yapar. Sonra annem de babamın yanına oturur. Birlikte televizyon izlerler. Annem kardeşlerimi uyutur. Sonra ben de uyurum.' (D8)

Kadının cinsiyet rollerini yerine getirmek adına harcadığı emek karşılığında herhangi bir ücret almaması ve bu emeğin normalleştirilmesi, kadının doğal işleviymiş gibi aktarılması emeğinin değersizleştirilmesine yol açmıştır. Bu bağlamda kadının harcadığı emek değer arz etmemektedir. Ataerkil toplumlarda kadın, işgücü piyasasında yer almıyorsa ev içindeki görev ve sorumlulukları göz ardı edilmekte ve çalışmıyor, emek harcamıyor sayılmaktadır. Oysa kadının ev içi emeği yaşamın düzeninin aksamaması açısından büyük önem taşımaktadır. Dolayısıyla kadın emeği yalnızca çalışma hayatında değil, ev içinde de gerekli değere ulaşmalıdır. Annesi kamusal alana dahil olmayan, babası işçi D11'in hayal ürünü olarak kaleme aldığı hikayesi bu noktada önem taşımaktadır. D11, hikayesinde kadının mesai saatleri olmaksızın, işgücü piyasası içinde yer alan erkeklerden fazla süreli, sürekli ve düzenli olarak çalıştığını; fakat bu çalışmanın göz ardı edildiğini anlatmıştır. Dolayısıyla kadının çalışma yaşamı içinde olmaması çocuklarının geleneksel toplumsal cinsiyet algısını devam ettirecek nitelikte söylemlerde bulunduğu anlamına gelmemektedir:

'Anne sabah başladığı temizliği bitirdi, çamaşırları yıkamıştı. Yemek yapılmıştı. Kapı çaldı. Baba geldi eve. O tok sesiyle ben geldim dedi. Terliklerini giydi. Anne aldı ayakkabısını dışardan içeri koydu. Çok yorgundu baba. Çok yorgun... Dedi ki yemekte ne var? Nohut yaptım bugün dedi anne. Güldü baba. Hoşuna gitmişti. Yorgunluğunu unuttur gibi oldu. Yemeğe oturdular ve başladılar yemeye... Yemekten sonra karnını okşadı baba. Sanki doyurdum seni der gibiydi. Yemekten sonra 'hadi hanım çay koy da içelim' dedi baba. Televizyon izlemeye gitti. Anne masayı topladı. Bulaşıkları elinde yıkadı. Çayı demledi. Götürdü babaya. Baba dedi ki 'hanım benim pantolonu bir ütüleyiver' ses etmedi kadın. Gitti ütüledi. Çocuklarına dedi ki 'çocuklar ütülenecek bir şeyiniz varsa getirin' küçük çocuk dedi ki 'anne benim kazağım boya oldu' gitti anne. Hemen yıkadı. Anne de televizyon izlemek istedi. Oturdu koltuğa. Baba dedi ki 'hanım bir çay daha koy' gitti anne çayı getirdi. Çocuk dedi ki 'anne benimle oyun oyna' tamam dedi anne. Oynadı. Çocuklar ve baba uyudu. Anne çay bardağını aldı mutfığa götürdü. Çaydanlığı ve bardağı yıkadı. Dağılmış koltuk örtüsünü düzeltti. Sabah erken uyanıp çocukları ve kocası için kahvaltı hazırlaması gerekiyordu. Sonra temizlik, yemek, çamaşır, bulaşık vardı. Zaten yorgun düşmüştü. Beli ağrımıştı. Başını yastığa koydu. Uyudu. Şimdi kim dinlenmeden çalışıyor? Anne? Baba?' (D11)

Ev içinde kadın ve erkeğin görev ve sorumlulukları paylaşmaları gerekmektedir. Aksi durumlarda ataerkilliğin ve dolayısıyla toplumsal cinsiyet algısının devamından bahsedilebilmektedir. Bu algının devam ettiği toplumlarda kadın erkeğin bir paylaşımı olmadan tüm ev içi işleri ve çocuk bakımını tek başına yapmakta, görev ve sorumlulukların tamamını kendisi üstlenmektedir. Annesi öğretmen olan babası serbest meslek sahibi D15'in kendi hayatından bir bölümü anlattığı hikayesinde bekar bir kadın ile evli bir kadın arasında farklılığın bulunmadığı görülebilmektedir:

'Annem kardeşimle ailecek yemek yeriz. Yemek yerken okulda neler yaptığımızı anlatırız. Annem mutfağı temizlerken ben de ödevlerimi yaparım. Sonra annemle oturup konuşuruz. Sonra ben bilgisayar oynarım. Annem de yemek pişirip televizyon izleyip kitap okur. Saat 22.00da ben, saat 23.30da annem yatar.' (D15)

Ev içinde görev ve sorumlulukların paylaşılmamasına atıf yapılarak yazılan hikayelerin çoğunluğu katılımcıların kendi hayatların kesittir. Dolayısıyla aile toplumsal cinsiyet rollerinin öğrenilmesi, benimsenmesi ve yansıtılması açısından önem arz etmektedir. Bu durum lisede de okul öncesi, ilkokul ve ortaokul çağındaki çocuklarda olduğu gibi devam etmektedir. Ayrıca hikayelerin geneline bakıldığında cinsiyet eşitsizliğinin, görev ve sorumlulukların paylaşılmadığının görüldüğü hikayeler kadınlarda erkeklere göre daha fazladır. Bu durum kız çocuklarının cinsiyet rollerine göre yetiştirilmesi, bu rolleri öğrenip içselleştirmeye başlamaları ve aldıkları eğitimin cinsiyet eşitliğine dair algının oluşmasında yetersiz kalması olabilmektedir.

5.4.4.3. Ev İçi Görev ve Sorumluluklar Arasında Kadın ve Paylaşımında Bulunan Erkek

Patriyarkal toplum kadın ve erkeğe nasıl davranması gerektiğini, nasıl konuşması, olay ve durumlara nasıl tepki vermesi, nasıl giyinmesi, nasıl yaşaması gerektiğini belirlemiştir. Bireylerin yapması gereken cinsiyetlerine uygun beklentileri gerçekleştirmektir. Bu beklentilerden biri de kadının iyi bir eş ve anne olması, erkeğin de eşi ve çocuklarının ekonomik ihtiyaçlarını karşılamasıdır. Bu bağlamda toplumsal cinsiyet algısının yerleştiği toplumlarda kadın çalışma yaşamı içinde yer almayarak, ev içinde yapılması gereken işlerin tamamını yapmalı, erkek de ev içindeki hiçbir işe karışmayarak işgücü piyasası içinde yer almalı ve eve gerekli geliri getirmelidir. Bu durumun tersinde ise yani toplumsal cinsiyet algısının bulunmadığı toplumlarda hem kadın hem erkek çalışma yaşamı içinde yer alarak ekonomik ihtiyaçlar için gerekli geliri

kazanmakta ve kendini gerçekleştirmekte, eşit haklara sahip olmakta ve ev içindeki sorumlulukları paylaşmaktadır. Annesi ve babası memur olan D14, annesi emekli bir doktor, babası doktor olan D16 ve annesi de babası da avukat olan D20'nin kendi hayatlarından alıntı yaparak yazdıkları hikayeler bu durumu örnekler niteliktedir. Katılımcıların ortak özelliğinin annelerinin çalışma hayatı içinde yer alması ve nitelik gerektiren işlerde çalışmaları dikkat edilmesi gereken bir husustur:

'Saat 18.30 da babam ile birlikte eve gelirim. Eve geldikten sonra abim dershaneden gelene kadar arkadaşlarımla bilgisayardan oyun oynarım. Abim dershaneden gelince annem yemeğe çağırır. Babam salata yaparken ben kaşıkları koyarım. Abim de elini yüzünü yıkar yemeğe otururuz. Babam tabakları bulaşık makinesine yerleştirirken ben de annemle ders çalışırım. Sonra yatarım.' (D14)

'Babam gelene kadar bir süre ders çalışmış olurum ve babam gelince annem yemeği yaparken babam ve ben masayı hazırlarız. Yemekten sonra babam masayı toplayıp siler. Annem bulaşıkları makinede yıkayıp yerleştirir. Sonra varsa yıkanan çamaşırları asar. O sırada babam salonda oturur. Ben ders çalışırım. Annem işlerini bitince babamla salonda oturur. Birlikte kitap okurlar, yabancı dizi izlerler. Ben de biraz gitar çalışırım sonra uyuruz.' (D16)

'Önce kim eve gelirse yemek hazırlar. Bazen ben gelirim ben hazırlarım. Sonra kimin canı bulaşık yıkamak isterse o yıkar. Annemle babam kitap okur, çalışır ben de ödevlerimi yaparım. Zamanımız olursa birlikte film izleriz. Babamla oyun oynarız. Genelde onu yenerim. Annem de o sırada telefonla konuşur. Sonra uyuruz.' (D20)

Gençlerin yazmış olduğu bu hikayeler ataerkilliğin, toplumsal cinsiyet algısının devamının olmadığını gösterir niteliktedir. Bu bağlamda Kuzgun ve Sevim'in (2004) araştırma sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir. Kuzgun ve Sevim eğitimin kadının çalışma düşüncesine ve dolayısıyla toplumsal cinsiyet algısının değişmesine olumlu etki ettiğini ifade etmiştir. Bu noktada belirtmek gerekir ki gençlerin annelerinin eğitim düzeyinin yüksek olması ve nitelik gerektiren işlerde çalışması toplumsal cinsiyet algısının esneyebilmesinde etkili olsa da bu algıyı tamamen sonlandıramamaktadır. Annesinin eğitim düzeyi yüksek, nitelik gerektiren işlerde çalışan kadınların çocukları da geleneksel cinsiyet algısını ve rolleri devam ettirici hikayeler yazabilmektedir. Gençlerin toplumsal cinsiyet rollerine bakış açısını etkileyen en önemli faktörlerden birisi ebeveynlerinin ev içindeki görev paylaşımıdır. Gençlerin annesi eğitim seviyesi yüksek kişiler de olsa ve nitelik gerektiren işlerde çalışsalar da eğer ev içinde görev paylaşımı içinde bulunulmuyorsa gençler de bu durumu içselleştirerek ev içi görev ve sorumlulukların kadının üstlenmesi gerektiğini düşünebilmektedir.

Ev içinde görev ve sorumlulukların yani ev içi işlerin ve çocuk bakımının paylaşılması geleneksel toplumsal cinsiyet algısının dışında, eşitlikçi bir durumdur; fakat belirtmek gerekir ki kadın ve erkeğin birbirinden tamamen ayrılmış rollerinin bulunmaması, yani eşitlikçi bir görev paylaşımı geleneksel toplumsal cinsiyet algısının kesinlikle olmadığı anlamına gelmemektedir. Toplum, kadından kendisinin belirlediği güzellik ölçütlerine uymasını beklemektedir. Bu ölçütlere uymayan kadınları ise eleştirmekte ve eleştirilmesini sağlamaktadır. Örneğin makyaj yapmak kadınlar için bir gereklilik haline gelmiştir. Dolayısıyla kadınlar kendilerini daha iyi hissetmek için değil, toplum tarafından kabul edilmek, onaylanmak adına, zorunluluk haline geldiği için makyaj yapmaktadır. Çocuklar ise geleneksel toplumsal cinsiyet algısına göre yetiştirilmektedir ve onlara bu kalıplar küçük yaşlardan itibaren öğretilmektedir. Örneğin erkek çocuklarına araba, robot, top benzeri oyuncaklar ile oyun oynatılırken, kız çocuklarına bebek, makyaj malzemeli oyunlar, mutfak setleri gibi oyuncaklar ile oyunlar oynatılmaktadır. Bu sayede çocuklar toplumsal cinsiyet rollerini küçük yaşta öğrenmekte ve içselleştirmektedir. Annesi karşılama görevlisi, babası işçi olan D5'in kendi hayatından bir kesit olarak yazmış olduğu hikayesinde görülen erkeğin çocuk bakımı görevini paylaşım içinde bulunması geleneksel toplumsal cinsiyet algısının dışında bir durum iken, kız çocuğuna makyaj yapılması ve evcilik oynanması toplumsal cinsiyet algısını destekler nitelikte bir tutumu göstermektedir:

'Annem işten gelir. Kardeşimi babaannemden alır. Sonra babamla kardeşim gelir. Annem hemen yemek hazırlar. Yemeğe otururuz. Babam kardeşime okuma alıştırmaları yaptırır. Annem de küçük kardeşimle evcilik oynar. Makyaj yaparlar. Ben de ödevlerimi yaparım. Sonra biraz televizyon izleriz. Kardeşlerim uyur. Ben de arkadaşlarımla konuşurum. Uyurum.' (D5)

Cinsiyet eşitliğinin bulunduğu, görev ve sorumlulukların eşit şekilde paylaşıldığı hikayeler yazan 4 katılımcının D5 dışında tamamı erkektir. Dolayısıyla katılımcılardan erkekler daha az toplumsal cinsiyet algısına sahiptir. Ayrıca katılımcıların yazdığı hikayelerin tamamı kendi hayatlarından kesittir. Bu bağlamda cinsiyet rollerinin öğrenilmesi ya da görev ve sorumlulukların eşit biçimde paylaşılması adına ailenin önemi ve ailenin lise çağındaki gençlerde de öneminin devam ettiği bir kez daha görülebilmektedir.

5.4.5. Üniversite Çağındaki Gençlerde Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Algısının Yansıması

Araştırmanın bu kısmında üniversite çağındaki gençlerin toplumsal cinsiyet rollerinin algısının yansıması metaforlar aracılığıyla incelenecektir.

5.4.5.1. Sosyo-demografik Özellikler

Araştırma kapsamında 60 katılımcı yer almaktadır. Bu katılımcıların gerçek isimleri kullanılmamış ve E ile kodlanmıştır. Katılımcıların cinsiyeti, yaşı, medeni durumu, okudukları bölüm, anne ve babalarının meslekleri ile medeni durumları aşağıda gösterilmiştir:

Tablo 6: Üniversite Çağındaki Katılımcıların Sosyo- Demografik Özellikleri

Katılımcının Kod Adı	Katılımcının Cinsiyeti	Katılımcının Yaşı	Katılımcının Medeni Durumu	Katılımcının Okuduğu Bölüm	Katılımcının Annesinin Mesleği	Katılımcının Babasının Mesleği	Katılımcının Anne ve Babasının Medeni Durumları
E1	Kadın	21	Bekar	Maliye	Çalışmıyor	Esnaf	Evli
E2	Kadın	24	Bekar	Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri	İşkur'da çalışıyor	Emekli	Evli
E3	Kadın	21	Bekar	Halkla İlişkiler ve Tanıtım	Çalışmıyor	Çiftçi	Evli
E4	Kadın	21	Bekar	Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik	Çalışmıyor	-	Baba Vefat
E5	Erkek	1	Bekar	Halkla İlişkiler ve Tanıtım	Çalışmıyor	Serbest Meslek	Evli
E6	Erkek	22	Bekar	Fizyoterapi	Çalışmıyor	Tesisatçı	Evli
E7	Kadın	19	Bekar	İngilizce Öğretmenliği	Çalışmıyor	Öğretmen	Evli
E8	Kadın	22	Bekar	İngilizce Öğretmenliği	Öğretmen	Öğretmen	Evli
E9	Kadın	20	Bekar	Maliye	Çalışmıyor	Doktor	Evli
E10	Kadın	22	Bekar	İşletme	Öğretmen	Memur	Evli
E11	Erkek	22	Bekar	Sınıf Öğretmenliği	Çalışmıyor	Mali Müşavir	Evli
E12	Kadın	22	Bekar	İngilizce İşletme	Çalışmıyor	Eczacı	Evli
E13	Erkek	20	Bekar	İlköğretim Matematik Öğretmenliği	Çalışmıyor	Emekli	Evli
E14	Kadın	23	Bekar	Türk Dili ve Edebiyatı	Müdür	Amir	Evli
E15	Erkek	20	Bekar	İlköğretim Matematik Öğretmenliği	Temizlik Personeli	İşçi	Evli
E16	Erkek	22	Bekar	Siyaset bilimi ve Kamu Yönetimi	İşçi	Şoför	Evli

E17	Kadın	22	Bekar	Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi	Çalışmıyor	Emekli	Evli
E18	Erkek	20	Bekar	İlköğretim Matematik Öğretmenliği	Çalışmıyor	Emekli	Evli
E19	Kadın	20	Bekar	Uluslararası Ticaret ve Finansman	Çalışmıyor	Mühendis	Evli
E20	Kadın	20	Bekar	Maliye	Hemşire	Asker	Evli
E21	Erkek	22	Bekar	Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi	Çalışmıyor	İşletmeci	Evli
E22	Erkek	25	Bekar	Okul Öncesi Öğretmenliği	Çalışmıyor	Emekli	Evli
E23	Erkek	25	Bekar	İnşaat Mühendisliği	Çalışmıyor	Emekli	Evli
E24	Erkek	24	Bekar	Elektrik Elektronik Mühendisliği	Çalışmıyor	Muhasebeci	Evli
E25	Erkek	25	Bekar	Matematik	Öğretmen	Bankacı	Evli
E26	Erkek	24	Bekar	Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik	Hemşire	-	Baba Vefat
E27	Kadın	19	Bekar	Çocuk Gelişimi	Çalışmıyor	Serbest Meslek	Ayrı
E28	Kadın	19	Bekar	İşletme	Bulaşıkçı	Çalışmıyor	Ayrı
E29	Kadın	24	Bekar	Fen Bilgisi Öğretmenliği	Çalışmıyor	İşveren (Teknik Ressam)	Evli
E30	Erkek	23	Bekar	Sınıf Öğretmenliği	Çalışmıyor	Öğretmen	Evli
E31	Erkek	24	Bekar	Bilgisayar Mühendisliği	Çalışmıyor	İşçi	Evli
E32	Erkek	22	Bekar	İktisat	Polis	Polis	Evli
E33	Kadın	20	Bekar	Fen Bilgisi Öğretmenliği	Çalışmıyor	Memur	Evli
E34	Kadın	22	Bekar	Türkçe Öğretmenliği	Terzi	İşçi Emeklisi	Ayrı
E35	Kadın	26	Bekar	Biyoloji Öğretmenliği	-	İşçi Emeklisi	Anne Vefat

E36	Kadın	21	Bekar	Türkçe Öğretmenliği	Çalışmıyor	Apartman Görevlisi	Evli
E37	Kadın	23	Bekar	Fen Bilgisi Öğretmenliği	Çalışmıyor	Nakliyecisi	Evli
E38	Kadın	22	Bekar	Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik	Memur	Emekli	Evli
E39	Kadın	18	Bekar	Fizyoterapi	Çalışmıyor	İşçi	Evli
E40	Kadın	20	Bekar	İşletme	Çalışmıyor	Emekli	Evli
E41	Erkek	23	Bekar	Fen Bilgisi Öğretmenliği	Öğretmen	Öğretmen	Evli
E42	Kadın	22	Bekar	Hemşirelik	Terzi	Galerici	Evli
E43	Erkek	20	Bekar	Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik	Çalışmıyor	Asker	Evli
E44	Erkek	24	Bekar	İşletme	Temizlik Personeli	İnşaat Ustası	Evli
E45	Erkek	20	Bekar	Tekstil Mühendisliği	Çalışmıyor	Memur	Evli
E46	Kadın	25	Bekar	Maliye	Çalışmıyor	Serbest Meslek	Evli
E47	Kadın	24	Bekar	Edebiyat	Çalışmıyor	Polis	Evli
E48	Kadın	25	Bekar	İşletme	Çalışmıyor	Mühendis	Evli
E49	Erkek	18	Bekar	Arkeoloji	Çalışmıyor	-	Ayrı
E50	Erkek	25	Bekar	Beden Eğitimi Öğretmenliği	Çalışmıyor	Muhasebeci	Evli
E51	Kadın	24	Bekar	İngilizce İktisat	Çalışmıyor	Güvenlik Görevlisi	Evli
E52	Kadın	23	Bekar	İktisat	Çalışmıyor	Emekli	Evli
E53	Erkek	25	Bekar	Bilgisayar Mühendisliği	Çalışmıyor	-	Ayrı
E54	Erkek	24	Bekar	Sınıf Öğretmenliği	Çalışmıyor	Emekli	Evli

E55	Erkek	22	Bekar	Sınıf Öğretmenliği	Çalışmıyor	Emekli	Evli
E56	Erkek	22	Bekar	Elektrik Elektronik Mühendisliği	Çalışmıyor	Şoför	Evli
E57	Erkek	19	Bekar	Sosyoloji	Çalışmıyor	İşçi	Ayrı
E58	Kadın	20	Bekar	Maliye	Çalışmıyor	-	Baba Vefat
E59	Kadın	22	Bekar	Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri	Çiftçi	Çiftçi	Evli
E60	Kadın	22	Bekar	Arkeoloji	Çalışmıyor	Memur	Evli

Çalışmaya katılan 60 katılımcının 33'ü kadın, 27'si erkektir. Katılımcıların yaş ortalaması 22'dir. Cinsiyet bazında bakıldığında kadınların yaş ortalaması 22 ve aynı şekilde erkeklerin yaş ortalaması da 22'dir. Çalışmaya katılan 33 kadın öğrencinin 21'inin annesi herhangi bir işte çalışmamakta, 5'inin annesi nitelik gerektirmeyen işlerde, 6'sının annesi ise nitelik gerektiren işlerde çalışmaktadır. Ayrıca kadın katılımcılardan 1'inin annesi, 2'sinin babası vefat etmiştir ve 2'sinin de anne ve babası ayrıdır. Çalışmaya katılan erkek öğrencilerin ise 21'inin annesi işgücü piyasasında yer almamakta, 3'ünün annesi nitelik gerektirmeyen, 3'ünün annesi nitelik gerektiren işlerde çalışmaktadır. Erkek katılımcılardan 1'inin babası vefat etmiştir ve 3'ünün de anne babası ayrıdır.

5.4.5.2. Katılımcıların Kadınlar ile İlgili Benzetmeleri

60 katılımcı kadınlar için toplam 92 ayrı benzetmede bulunmuştur ve her katılımcı birden fazla benzetme yaptığı için benzetmelerin frekansı 153'tür. Bu benzetmeler olumlu ya da olumsuz anlamda kullanılmıştır. Üniversite çağındaki katılımcıların kadınlar için oluşturmuş olduğu metaforların analizi yapılmaya çalışılmıştır. Bu analiz amacıyla katılımcıların kullandığı metaforlar nitelikleri bakımından kategorilendirilmiştir:

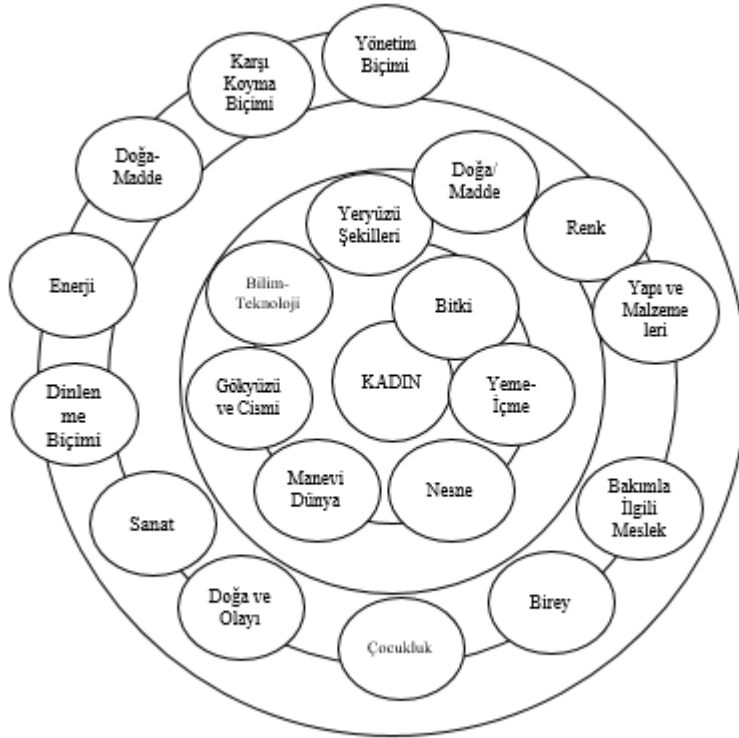
Tablo 7: Üniversite Çağındaki Katılımcıların Kadınlar ile İlgili Yaptığı Benzetmelerin Kategorisi

Metafor Kategorisi	Metafor	Metafor Frekansı
ÇOCUKLUK	Çocuk (1), Bebek (1)	2
BİTKİ	Çiçek (21), Ağaç (2), Orman (1), Kaktüs (2), Gül (2)	28
HAYVAN	Yavru Hayvan (1), Kuş (2), Kedi (2), Böcek (1), Balık (1), Kelebek (1), Yılan (1), Arı (3)	12
YEME-İÇME MADDELERİ	Çay (1), Ballı Süt (1), Şarap (3), Yağlı Süt (1), Su (6), Yemek (1), Salça (1), Şeker (2), Sigara (1), Vişne Lekesi (1), Salata (1), Çikolata (1)	20
NESNE	Piyano (2), Mürekkep (1), Mum (2), Gece Lambası (1), İğne (1), Çamaşır Makinesi (1), Koli (1), Süpürge (1), Demir Bilye	18

	(1), Tablo (3), Resim (1), Ayna (1), İddia Kuponu (1), Günlük (1)	
GÖKYÜZÜ ve CİSMİ	Gökyüzü (2), Ay (1), Güneş (9)	12
BAKIMLA İLGİLİ MESLEKLER	Hemşire (1), Hizmetçi (1)	2
BİLİM- TEKNOLOJİ	Telefon (2), Siri (1), Bilgisayar (2), Kitap (3), Felsefe (1), Test Sınavı (1), Ekonomi (1)	11
YERYÜZÜ ŞEKİLLERİ	Toprak (1), Deniz (3), Dağ (3), Yanardağ (1)	8
RENK	Beyaz (3), Mavi (1)	4
MANEVİ DÜNYA	Hayat (1), Anne (3), Emek (1), Gelecek (1), Cennet (1), Aşk (1), Gülen Surat (1), Tebessüm (1), Sıcak Yuva (1), Sevgi (1), Dost (1), Melek (3)	16
DOĞA/ ENERJİ	Işık (1)	1
DEĞERLİ MADDE	İnci (1), Mücevher (1), Elmas (1), Değerli Taş (1), Hazine (1)	5
DOĞA OLAYI	Mevsim (1), Rüzgar (1)	2
DİNLENME BİÇİMİ	Uyku (1)	1
DOĞA/ MADDE	Oksijen (1)	1
YÖNETİM BİÇİMİ	Cumhuriyet (1)	1
BİREY	Emek (1), İnsan (1)	2
SANAT	Şiir (1), Söz (1)	2
YAPI ve MADDELERİ	Karmaşık Yapı (1), Otel (1), Beton (1)	3
KARŞI KOYMA BİÇİMİ	Direnış (1)	1

Üniversite çağındaki katılımcıların kadınlar için kullandığı metaforların analizini yapmak için çağrışım burcu yöntemi kullanılmıştır. Katılımcıların kadınlar için yaptıkları benzetmelerin fazla olması nedeniyle, metaforlar kategorilere ayrılmış, frekansı alınmış ve frekansların tamamının çağrışım burcunda gösterilebilmesi için 2 ile çarpılmıştır. Ardından 2 ile çarpılan bu frekansların 1/logaritması alınarak en fazla tekrarlanan metaforların merkeze en yakın olacak biçimde gösterilmesi sağlanmıştır.

Şekil 1: Kadın Kelimesinin Çağrışım Burcu

Kadınlar için en fazla kullanılan benzetme doğa/ bitki kategorisindedir. Bu durumun nedeni ataerkil toplumda yer alan ‘kadın çiçektir’ söylemleri, kadının savunmasız, hassas, korunmaya muhtaç olarak nitelendirilmesi olabilmektedir. Kadınların bitkiden sonra en çok benzetildiği kategori yeme/ içmedir. Bu durumun nedeni ise özellikle içeceklerden olan suyun yaşam kaynağı olması ve kadının yaşam kaynağı olarak nitelendirilmesidir. Özellikle ataerkil toplumda bakım hizmetlerinin kadın tarafından karşılanmasının beklenildiği düşünüldüğünde kadının yeme/ içme maddelerine benzetilmesi olağan karşılanabilmektedir. Kadının en çok benzetildiği diğer kategori ise nesne/ maddedir. Kadının nesne/maddeye benzetilmesi geleneksel toplumsal cinsiyet algısının dışında bir durumdur. Dolayısıyla katılımcıların geleneksel ve eşitlikçi düşünce arasında yer alabildiği, iki düşüncenin de etkisi altında kalabildiği söylenebilmektedir. Kadınlar için en sık tekrarlanan metafor kategorisinden bir diğeri manevi dünyadır. Kadınların manevi dünya ile nitelendirilmesi milliyetçi düşünce yaklaşımı ile ilgili olabilmektedir. Bu yaklaşım ışığında kadınlar manevi, iç dünya ile bağdaştırılırken, erkeğin maddi dünya ile içselleştirilmesidir. Manevi dünya toplumun iç kimliğini, benliğini oluşturmaktadır. Dolayısıyla kadın manevi dünyayı korumalı, maddi dünyanın

onu kirletmesine izin vermemelidir. Yani maddi dünya olan kamusal alanda yer almamalı, bu alanı erkeğe bırakmalıdır (Chatterjee, 2013). Bu bağlamda katılımcıların zihinlerinde bu düşünceye sahip olduğu söylenebilmektedir. Kadınlar için oluşturulan metafor kategorilerinden frekansı en fazla olup, merkeze daha yakın bir diğeri ise doğa/gökyüzü ve cisimidir. Belirtmek gerekir ki Mertol Yüceil (2015) yaptığı çalışmasında da kadınlar ile ilgili kullanılan benzetmelerin en çok çiçek ve ardından güneş olduğunu ifade etmiştir. Bu noktada önemli olan, kadınların anlamsal açıdan hangi metafor kategorileri altında benzetmelere tabi tutulduğudur.

5.4.5.3. Kadınlar ile İlgili Oluşturulan Metaforların Anlamsal Kategorileri

Üniversite çağındaki katılımcıların kadınlar hakkında oluşturdukları metaforlar anlamsal biçimde sınıflandırılmıştır. Bu sınıflama şu şekildedir:

Tablo 8: Üniversite Çağındaki Katılımcıların Kadınlarla İlgili Oluşturdukları Metaforların Anlamsal Kategorileri

Kategori	Metaforlar	Metafor Frekansı	Metafor Sayısı	Metaforu Oluşturan Kişi Frekansı
SEVGİ ve İLGİYE MUHTAÇ BİREY OLARAK KADIN	Çocuk (1), Çiçek (8), Yavru Hayvan (1), Bebek (1), Çay (1), Piyano (1)	13	6	9
ETKEN-YARARLI BİREY OLARAK KADIN	Arı (1), Güneş (4), Mürekkep (1), Hemşire (1), Mum (2), Gece Lambası (1), Toprak (1), Ağaç (2), Ballı Süt (1), Beyaz (1), Hayat (1), Çamaşır Makinesi (1), Direniş (1), Cep Telefonu (1), Ekonomi (1)	20	15	18
ANNE OLARAK KADIN	Işık (1), Anne (3), Emek (1), Gelecek (1)	6	4	5

META OLARAK KADIN	Şarap (3), Ay (1), Yağlı Süt (1), Çiçek (2), Cennet (1), İnci (1)	9	6	9
ÇALIŞKAN ve BİLGİ KAYNAĞI OLARAK KADIN	Siri (1), Arı (1), Bilgisayar (1), Kitap (1)	4	4	4
GÜVENİLMEZ OLARAK KADIN	Kuş (2), Aşk (1), Deniz (1), Mevsim (1), Kedi (1), Yılan (1)	7	6	6
YAŞAM KAYNAĞI OLARAK KADIN	Güneş (2), Su (4), Yemek (1), Salça (1), Uyku (1), Oksijen (1), Orman (1)	11	7	10
GÜÇ KAYNAĞI OLARAK KADIN	Cumhuriyet (1), Dağ (2), Kaktüs (1)	4	3	4
DEĞER ATFEDİLEN KİŞİ OLARAK KADIN	Mücevher (1), Servet (1), Elmas (1), Değerli Taş (1)	4	4	4
ÇOKLU GÖREV ve SORUMLULUK SAHİBİ OLARAK KADIN	Hizmetçi (1), Arı (1), Bilgisayar (1), Koli (1), Süpürge (1)	5	5	4
BİREY OLARAK KADIN	Erkek (1), İnsan (1)	2	2	1
OLUMSUZ ETKİ KAYNAĞI OLARAK KADIN	Şiir (1), Yanardağ (1), Gül (1), Böcek (1), Kedi (1), Şeker (1), Gökyüzü (1), Sigara (1), Kaktüs (1), Rüzgar (1), Vişne Lekesi	12	12	10

	(1), Demir Bilye (1)			
KARMAŞIK-ZITLİKLER BARINDIRAN BİREY OLARAK KADIN	Tablo (1), Resim (1), Karmaşık Yapı (1), Piyano (1), Felsefe (1), Hazine (1), Şeker (1), Çiçek (2), Otel (1), Beyaz (1), Güneş (1), İğne (1)	13	12	11
EDİLGEN BİREY OLARAK KADIN	Salata (1), Çiçek (1), Yeni Dökülmüş Beton (1), Beyaz (1), Söz (1), Balık (1), Kitap (1), Ayna (1)	8	8	8
MUTLULUK KAYNAĞI OLARAK KADIN	Çiçek (3), Gülen Surat (1), Güneş (2), Tebessüm (1), Çikolata (1), Deniz (1), Gül (1), Su Sesi (1), Sıcak Yuva (1), Tablo (1), Sevgi (1), Test Sınavı (1), Dost (1), İddia Kuponu (1), Günlük (1), Gökkuşığı (1)	19	16	14
HASSAS BİREY OLARAK KADIN	Çiçek (6), Melek (3), Su (1), Kelebek (1)	11	4	9
ÇOK YÖNLÜ BİREY OLARAK KADIN	Deniz (1), Mavi Renk (1), Gökyüzü (1), Tablo (1), Okyanus (1)	5	5	3

DİĞER	Kitap (1), Cep Telefonu (1)	2	2	2
--------------	-----------------------------	---	---	---

5.4.5.3.1. Sevgi ve İlgiye Muhtaç Birey Olarak Kadın

Kadının sevgi ve ilgiye muhtaç olarak nitelendirilmesi toplumsal cinsiyet algısıyla bağlantılıdır. Ataerkil toplum kadının daima bir desteğe ihtiyaç duyduğunu, tek başına hareket edemeyeceğini belirtmektedir. Bu bağlamda patriyarkal toplum için kadın zayıf bir varlıktır. Kadının zayıf, kırılğan, sevgi merkezli düşünülmesi onların cam tavan sendromunu yaşamalarına neden olabilmektedir. Kadının birilerine muhtaç, onların ilgisini bekleyen dolayısıyla duyguları ile hareket eden kişiler olarak zihinlerde canlandırılması onların yöneticilik vasıflarını taşımadıklarının düşünülmesine neden olabilmektedir. Bu bağlamda kadının sevgi ve ilgiye muhtaç olarak nitelendirilmesi onlar için olumsuz etkilere sahiptir. Kadının ilgi ve sevgiye muhtaç olduğunu düşünmek toplumsal cinsiyet stereotiplerinin varlığını gösterebilmektedir. Bu stereotiplere sahip 9 katılımcı bulunmaktadır. Cinsiyet bazında bakıldığında ise katılımcıların 5'i kadın, 4'ü erkektir. Katılımcıların anne ve babalarının mesleklerine bakıldığında anneleri ücretli bir işte çalışmayan, nitelik gerektiren işlerde ve nitelik gerektirmeyen işlerde çalışan katılımcıların olduğu görülmektedir. Dolayısıyla kadının çalışma yaşamı içinde olması çocuklarının toplumsal cinsiyet algısını değiştirir hipotezinin kanıtlanamadığı görülebilmektedir. Ayrıca belirtmek gerekir ki gençlerin annelerinin nitelik gerektiren işlerde çalışması dolayısıyla eğitim seviyesinin yüksek olması da toplumsal cinsiyet algısını net bir biçimde değiştirememektedir. Bu durum okul öncesi, ilkokul, ortaokul ve lise çağındaki analizler ile benzerlik göstermektedir. Özcan'ın (2012) ve Zeyneloğlu'nun (2008) yapmış olduğu çalışma da bu sonucu destekler niteliktedir. Arıcı (2011) yaptığı çalışmada ise farklı bir sonuca ulaşarak anne ve babanın eğitim seviyesinin çocuklarının toplumsal cinsiyet algısını etkilediğini ifade etmiştir. Katılımcıların arasında anne ve babalarının nitelik gerektiren işlerde çalışması gelir durumunun da daha yüksek olması anlamına gelebilmektedir. Bu bağlamda ailenin gelir seviyesinin de çocukların toplumsal cinsiyet algısını değiştirmede söylemek mümkün olabilmektedir. Bu noktada Aydın (2010) yaptığı araştırma sonucunda gelir seviyesinin çocukların toplumsal cinsiyet algısında gözle görülür bir değişim yaratmadığını söylemesi araştırma bulgularını destekler niteliktedir. Üstelik katılımcılar arasında anne ve babası evli ve ayrı olanların da bulunduğu düşünüldüğünde anne ve babanın medeni durumları da gençlerin toplumsal cinsiyet algısında köklü bir değişim yaratmayabilmektedir. Son olarak kadının

sevgi ve ilgiye muhtaç olduğunu belirten katılımcıların okudukları bölümlere bakıldığında ortak bir nokta bulunamamıştır. Dolayısıyla belirli bir bölümün ya da fakültenin toplumsal cinsiyet algısına neden olduğu ya da bu algıyı kesinlikle değiştirdiği söylenememektedir. Aydın da (2010) yaptığı çalışmada mühendislik ile edebiyat fakülteleri arasında toplumsal cinsiyet algısı adına belirgin bir fark görememiştir. Belirtmek gerekmektedir ki Çavdar (2013) yaptığı çalışmada toplumsal cinsiyet algısının bölümler ve dolayısıyla fakülteler bazında değiştiğini ifade etmiştir. Üstelik Çavdar'ın eğitim fakültesi öğrencilerinin diğer fakültele oranla cinsiyet rollerine daha eşitlikçi yaklaştıklarını ifade etmesi araştırmanın bulgularından farklıdır. Katılımcıların kadını sevgi ve ilgiye muhtaç olarak nitelendirdikleri benzetmeleri ise şu şekildedir:

'Kadın çiçek gibidir; çünkü sevmek ister.' (E2)

'Kadın çiçek gibidir; çünkü ilgi ister.' (E6)

'Kadın çiçek gibidir; çünkü ilgi sever.' (E6)

'Kadın çiçek gibidir; çünkü ilgilenmezsen kurur.' (E23)

'Kadın çay gibidir; çünkü ilgilenmezsen soğur.' (E37)

'Kadın çiçek gibidir; çünkü gübre ister.' (E40)

'Kadın çiçek gibidir; çünkü ilgisiz solar.' (E45)

'Kadın çiçek gibidir; çünkü sulamazsan kaybedersin.' (E50)

'Kadın çiçek gibidir; çünkü baktıkça güzelleşir.' (E51)

'Kadın piyano gibidir; çünkü dokunmasını bilirsen sana eşsiz melodiler dinletir.' (E37)

Kadının çay ve piyano dışında çiçeğe benzetilmesi dikkat çekici bir husustur. Çiçek zayıf, narin, kolay incinebilecek bir metafordur. Bu bağlamda katılımcıların kadını çiçeğe benzetirken onun güçsüz, savunmasız olduğunu düşünebildikleri, toplumun attığı özellikleri kadına yükledikleri söylenebilmektedir. Ayrıca kadının çocuk, yavru hayvan ve bebek gibi korunmaya muhtaç canlılara benzetilmesi onun bağımlı olduğunun düşünmesi anlamına gelebilmektedir:

'Kadın çocuk gibidir; çünkü hep ilgi ister.' (E2)

'Kadın bebek gibidir; çünkü ilgiye muhtaçtır.' (E28)

'Kadın yavru hayvan gibidir; çünkü sevgiye muhtaçtır.' (E28)

5.4.5.3.2. Etken- Yararlı Birey Olarak Kadın

Ataerkil toplum kadını bağımlı, üzerinde tahakküm kurulan bireyler olarak tasvir etmektedir. Bu bağlamda kadının etken, yöneten, çevresine yararlı kişiler olarak düşünülmesi toplumsal cinsiyet algısının dışında bir tutumdur. Ataerkil düşünceye göre toplumu yöneten, şekillendiren erkektir. Kadın ise ona itaat etmeli, söylenenleri sorgusuzca kabul ederek uygulamalıdır. Kadının toplumu değiştirecek gücünün olduğunu belirtmek, onu yöneten sıfatıyla tanımlamak ataerkil toplumun reddettiği bir düşüncedir. Bu bağlamda kadının etken, yararlı şeklinde benzetmeler ile tanımlanması katılımcıların geleneksel toplumsal cinsiyet algısına sahip olmadıklarını gösterebilmektedir. Bu metaforlara şu şekilde örnek gösterilebilmektedir:

(E4) *'Kadın arı gibidir; çünkü hem kendisi hem de diğerleri için çabalar.'*

'Kadın suya damlatılan mürekkep gibidir; çünkü bir damlası tüm bardağa yayılır.' (E11)

'Kadın güneş gibidir; çünkü etrafına aydınlık saçar.' (E12)

'Kadın mum gibidir; çünkü kendi gövdesi dışında her yeri, herkesi aydınlatır.' (E20)

'Kadın gece lambası gibidir; çünkü ışığıyla çevremizi görmemizi sağlar.' (E26)

'Kadın toprak gibidir; çünkü verimli ve doğaldır, yaşamdır.' (E34)

'Kadın mum gibidir; çünkü bulunduğu yeri aydınlatır.' (E35)

'Kadın ağaç gibidir; çünkü her mevsim bir şey verir.' (E36)

'Kadın güneş gibidir; çünkü hep ısıtır, aydınlatır.' (E36)

'Kadın güneş gibidir; çünkü gün onunla başlar.' (E44)

'Kadın ballı süt gibidir; çünkü yararlıdır.' (E47)

(E15) *'Kadın beyaz renk gibidir; çünkü tüm renkleri içinde barındırır.'*

'Kadın hayat gibidir; çünkü hayat çok şeydir.' (E17)

(E26) *'Kadın ağaç gibidir; çünkü kökleriyle herkesi birbirine bağlar.'*

'Kadın robot gibidir; çünkü yapabilecekleriyle şaşırtır. İnsan için önemlidir.' (E42)

Ataerkil toplumlarda kadının söz hakkı bulunmamaktadır. Kadının çalışma yaşamına katılması, üretim sürecine dahil olması, kendini gerçekleştirilmesi hoş

karşılanmamaktadır. Ondan beklenen yalnızca emeğin yeniden üretimini gerçekleştirmek adına ev içi işleri yapması, çocuk bakımını gerçekleştirmesidir. Kadın susmalı, sorgulamamalı, üretmemeli, yalnızca kendisinden istenen işleri yerine getirmelidir. Eğer kadın tüm bunları reddeder, kendisine tahakküm uygulamak isteyenlere karşı çıkarsa toplum tarafından dışlanma tehdidiyle karşılaşabilmektedir. Kamusal alana dahil olmak istediğinde eleştirilere maruz kalabilmektedir. Dolayısıyla kadın toplumsal cinsiyet algısına karşı mücadele etmek durumunda kalabilmektedir. E35 bu duruma atıf yaparak şu metaforu belirtmiştir:

'Kadın direniş gibidir; çünkü kadın olmak direnmektir.' (E35)

Belirtmek gerekir ki bu metaforları üreten katılımcıların 11'i kadın, 7'si erkektir. Dolayısıyla kadının sevgiye muhtaç olduğunu düşünen kadınların erkeklerden daha fazla olması gibi kadının üretkenliğine, topluma yararına atıf yapan kadın katılımcılar da erkeklere göre daha fazladır. Ayrıca kadınlar için en çok kullanılan metafor aracının çiçek olması; fakat aynı zamanda frekansın en fazla olduğu kategorinin kadının etkenliğine atıf yapması gençlerin eşitlikçi bir algıya sahip olmanın dışında aynı zamanda geleneksel algıdan da etkilenmenin mümkün olabildiğini gösterebilmektedir. Kadınlar ile ilgili metaforların 18 kişinin kadını etken olarak değerlendirmesi nedeniyle, etken- yarar sağlayan kategorisinde en fazla olması Aydın'ın (2010) yaptığı araştırma sonuçlarıyla farklılaşmasına yol açmıştır. Aydın, katılımcıların annelerini dolayısıyla kadını ilk sırada annelik rolüyle algıladığını belirtmiştir. Katılımcılar arasında annesi ücretli bir işte çalışmayan, nitelik gerektiren işlerde ya da nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanlar bulunmaktadır. Dolayısıyla çalışmama durumunun çocuklarının toplumsal cinsiyet algısını olumsuz etkileyeceği yönünde bir söylemde bulunulamamaktadır. Katılımcılardan E4, E26'nın babaları vefat etmiştir, dolayısıyla annelerinin tek başına yaşamına devam etmesi, onların toplumsal cinsiyet algısından uzaklaşmalarını sağlayabilmektedir. Aynı şekilde anne ve babası ayrı olan E34 de bu durumdan etkilenmiş olabilmektedir. E35'in ise annesi vefat etmiş ve babası yalnız yaşamaktadır. E35'in bir kadın olarak toplumla mücadele halinde olması onun toplumsal cinsiyet algısını etkilemiş olabilmektedir. Ayrıca katılımcıların büyük bir kısmının öğretmen olmak adına ilgili bölümlerde okuması da ilgi çekici bir husustur. Bu noktada işletme, maliye, edebiyat, psikolojik danışmanlık ve rehberlik gibi bölümlerde okuyan katılımcıların da bulunması

dolayısıyla okunan bölümlerin gençler üzerinde köklü bir değişiklik yapmadığı söylenebilmektedir.

Ataerkil toplum kadını özel alana hapsedmiştir. Dolayısıyla kadın ev içindeki işleri yerine getirmeli, çocuk bakımıyla ilgilenmelidir. Geleneksel toplum kadının çalışmasını hoş karşılamamaktadır. Alınan eğitim, yaşanan çevre, değişen dünya düzeniyle birlikte ise toplumsal cinsiyet algısından uzaklaşmaya başlanılmaktadır; fakat bazı durumlarda tam olarak bu algı değişmemektedir. Hem gelenekselliğin devam etmesi hem de gelenekselliğin dışında hareket edilmesi gibi durumlar söz konusu olabilmektedir. Hem eşitlikçi hem de geleneksel bir söylemde bulunmanın temeli sosyo-kültürel değişimlere maruz kalınması olabilmektedir. Ayrıca bu noktada göze çarpan esnekleşmenin okul öncesi, ilkokul, ortaokul ve lisede daha az görülmesi üniversite eğitiminin eşitlikçi yaklaşımlar adına önemini vurgulamaktadır. Örneğin E6 hem kadının sevgi ve ilgiye muhtaç olduğunu belirtmiş hem de kadının toplum adına yararlı olduğu anlatan bir metafor üretmiştir:

'Kadın güneş gibidir; çünkü aydınlatır.' (E6)

Aynı şekilde E52 ve E14'ün metaforları da toplumsal cinsiyet algısı ile bu algının dışında bir nokta arasında kalmıştır. E52 hem kadının yararlı bir birey olduğundan bahsetmiş hem de bütçeyi koruduğunu söyleyerek kadını özel alana mahkum eden bir söylemde bulunmuştur:

'Kadın ekonomi gibidir; çünkü bütçeyi korur.' (E52)

E14 ise kadının toplum adına etkili, yarar sağlayan bir birey olduğunu anlatan bir metafor üretirken bunu ataerkil toplumun kadına atfettiği meslekler aracılığıyla yapmıştır. Örneğin metaforunu neden doktor yerine, hemşire seçtiği dikkat edilmesi gereken bir husustur:

'Kadın hemşire gibidir; çünkü bütün yaraları iyileştirir.' (E14)

Kadının erkeğe bağlı olmasının dışında erkeğin kadına bağımlı olduğunu düşünmek toplumsal cinsiyet rollerinin dışında bir noktadır; fakat bunu ifade ederken seçilen kelimeler önem taşımaktadır. Örneğin E24'ün kadını 'bayan' olarak adlandırması onun ataerkil toplumun izlerini tam olarak yok edemediğini gösterebilmektedir:

'Kadın cep telefonu gibidir; çünkü erkeklerin her zaman geçinebilmesi için bir bayana ihtiyacı vardır.' (E24)

Ataerkil ile gelenekselliğin dışındaki düşünceleri bir arada taşıyan 4 katılımcının 2'si kadın, 2'si erkektir ve E14 dışında anneleri ücretli bir işte çalışmamaktadır. E14'ün annesi ise nitelik gerektiren bir işte çalışmaktadır. Bu bağlamda annenin çalışma durumunun toplumsal cinsiyet algısını net bir biçimde etkilediği söylenememektedir ve cinsiyet bazında bir yorum yapılamamaktadır. Ayrıca son olarak belirtmek gerekir ki 4 katılımcının hepsi ayrı bölümlerde okumaktadır.

5.4.5.3.3. Anne Olarak Kadın

Ataerkil toplum için kadının en önemli vasfı anneliktir. Bu bağlamda kadın için en temel sorumluluğu da çocuk bakımındır. Öyle ki kadın anne olmadan toplumun bazı kesimleri tarafından değersiz kabul edilmektedir. Toplumda kadına herhangi bir değer atfedilmese dahi anneliğe değer biçilebilmektedir. Kadın çalışma yaşamında yer almamalı yalnızca ev içi işleri yaparak çocuk bakımını gerçekleştirmelidir. Kadının yalnızca anne olarak algılanması ataerkil toplumun ürünüdür. Toplumsal cinsiyet rollerinin bulunduğu toplumlarda kadın kamusal alana dahil olursa çocuk bakımını gerçekleştiremeyeceği düşünülmektedir. Ataerkil toplumlarda erkek, ev işlerinde olduğu gibi çocuk bakım görevinde de paylaşımda bulunmamaktadır. Dolayısıyla kadın çocuğu tek başına yetiştirmektedir. E16 ve E22 bu duruma atıf yapan metaforlar üretmiştir:

'Kadın anne gibidir; çünkü büyütendir.' (E16)

'Kadın gelecek gibidir; çünkü gelecek nesilleri yetiştirir.' (E22)

Ayrıca E22 kadını annelik ile bütünleştiren bir metaforla daha bulunmuştur:

'Kadın emek gibidir; çünkü annelerimiz bizler için her şeyden vazgeçer.' (E22)

Belirtmek gerekir ki kadını topluma yarar sağlayan birey olarak anlatan; fakat bunu anlatırken ataerkil sistemin kadına attığı meslek olan 'hemşire' metaforundan yararlanan E14 toplumsal cinsiyet rolleri algısının mevcut olduğunu gösterebilecek bir metafor yorumunda bulunarak kadını annelik ile nitelendirmiştir:

'Kadın anne gibidir; çünkü kocaman bir kalbi vardır.' (E14)

Kadının üreten, yöneten, toplum adına yarar sağlayan kişiler olarak tasvir edilmesi toplumsal cinsiyet algısının dışında bir durumdur. Kadının annelik ile nitelendirilmesi ise toplumsal cinsiyet rollerine atıf yapmakta ve eril zihniyetin mevcut olduğunu işaret etmektedir. Bu bağlamda katılımcıların her iki metaforu da kullanmaları geleneksel ve geleneksel olmayan düşüncelerin her ikisine de sahip olduğunu gösterebilmektedir.

Kadını üreten, topluma yararlı olarak nitelendirirken aynı zamanda anne olarak da tanımlayan E4 ve E34'ün metaforları bu durumu örnekleyebilmektedir:

'Kadın ışık gibidir; çünkü gelecek nesilleri aydınlatır.' (E4)

'Kadın anne gibidir; çünkü kucaklayıcı, merhametli.' (E34)

Kadını annelik ile nitelendiren katılımcıların 2'si erkek, 3'ü kadındır. Dolayısıyla kadının da kendisini annelik vasfıyla ön plana çıkarması ilgi çekici bir durumdur. Üniversite eğitiminin bu noktada tam olarak köklü bir şekilde geleneksel toplumsal cinsiyet algısını değiştirebilecek biçimde etkilediğini söylemek mümkün görünmemektedir. Bu katılımcıların arasında annesi ücretli bir işte çalışmayan, nitelik gerektirmeyen işlerde çalışan ve nitelik gerektiren işlerde çalışanlar bulunmaktadır. Dolayısıyla çalışma durumunun toplumsal cinsiyet algısını köklü bir değişikliğe uğrattığı söylenememektedir. Ayrıca katılımcıların okuduğu bölümler de çeşitlilik göstermektedir. Bu bağlamda bir fakültenin toplumsal cinsiyet algısını şekillendirdiği yorumu da yapılamamaktadır.

5.4.5.3.4. Meta Olarak Kadın

Ataerkil toplumlarda kadının fiziksel özellikleri önem taşımaktadır. Kadın toplumun kendisine dayattığı güzellik ölçütlerine uymak mecburiyetindedir. Eğer bu dayatmalara karşı çıkarsa hem erkekler hem de kadınlar tarafından eleştirilere maruz kalabilmekte, dışlanabilmektedir. Üstelik kadının sahip olması gereken birtakım özellikler belirlenmekte ve kadınların bu özelliklere sahip olması adına estetik müdahaleler gibi satışlar yapılmakta, kadın gelir unsuru olarak görülmektedir. Öyle ki kadın bedeni üzerinde toplumun daha fazla söz hakkı olabilmektedir. Belirli standartlarda kıyafet üretimi, medyada belirli kalıplardaki kadınların yer alması bunların örneği olabilmektedir. Ataerkil topluma göre kadının toplum standartlarına uyum sağlayan bir güzelliğinin olması zorunluluktur. Kadın, kadın olduğu için bu standartları yerine getirmek durumunda bırakılmaktadır. Bu bağlamda kadının güzellik ile nitelendirilmesi toplumsal cinsiyet algısıyla bağlantılı olabilmektedir. Kadını güzellik ile betimleyen, 9 katılımcının 1'i erkek 8'i kadındır. Bu noktada kadının meta olarak görülmesine, güzellik nesnesi haline gelmesine kadınların da neden olduğu söylenebilmektedir. Ayrıca belirtmek gerekir ki 9 katılımcının anneleri E28 ve E59 dışında ücretli bir işte çalışmamaktadır ve E28 ile E59'un anneleri ise nitelik gerektirmeyen işlerde çalışmaktadır. Ayrıca E35 ve E5 dışındaki katılımcıların iktisadi ve idari bilimler

fakültesinde okumaktadır. Katılımcıların kadını meta olarak niteleyen metaforları şöyledir:

'Kadın şarap gibidir; çünkü yıllandıkça güzelleşen, hayatı daha güzel kılanlar ve eskimezler.' (E5)

'Kadın yağlı süt gibidir; çünkü sağlıklı ve tadı güzeldir.' (E19)

'Kadın çiçek gibidir; çünkü güzeldir.' (E46)

'Kadın şarap gibidir; çünkü yıllandıkça güzelleşir.' (E1)

'Kadın çiçek gibidir; çünkü güzeldir.' (E28)

'Kadın inci gibidir; çünkü hep güzeldir.' (E59)

Toplumsal cinsiyet algısı nedeniyle ortaya çıkan stereotipler birden fazla noktada kendisini gösterebilmektedir. Kadının sevgiye ihtiyacı olduğunu belirten E51'in aynı zamanda kadını güzellik nesnesi olarak algıladığını düşündüren metaforu bunu örnekler niteliktedir:

'Kadın cennet gibidir; çünkü içinde güzellikler barındırır.' (E51)

Ataerkil toplum değeri erkeğe atfederken, kadını değersiz kabul etmiştir. Dolayısıyla yararlı olma işlevi erkeğe aittir. Bu noktada kadını yararlı, etken olarak görüp aynı zamanda güzellik ile birlikte değerlendirmek hem geleneksel toplumsal cinsiyet algısının dışında tutumlara sahip olmayı hem de bu algıyı taşımayı gerektirmektedir. E35 ve E17'nin metaforları bu durumu örneklendirmektedir. E37 ve E17 kadını hem etken olarak kabul etmiş hem de güzellikleri ile değerlendirmiştir. Dolayısıyla katılımcılar için iki zıt algının bir araya geldiğini söylemek mümkün görülebilmektedir:

'Kadın şarap gibidir; çünkü yıllandıkça güzelleşir.' (E35)

'Kadın ay gibidir; çünkü güneşten bile daha güzel.' (E17)

5.4.5.3.5. Çalışkan ve Bilgi Kaynağı Olarak Kadın

Patriyarkal toplumlarda kadın özel alanda yer almakta ve ev içi işleri yerine getirirken aynı zamanda çocuk bakımını gerçekleştirmekte dolayısıyla emeğin yeniden üretimini sağlamaktadır. Bu noktada kamusal alan ise erkeğe aittir. Yani üretim, yönetim gibi kavramlar erkek için geçerli olmaktadır. Dolayısıyla erkek çalışmakta, kazanmakta, başarılı olmakta, toplumu şekillendirmektedir şeklinde bir algı söz konusudur. Tüm bu özelliklerin kadında da olduğunu düşünmek ise toplumsal cinsiyet algısının dışında bir durumdur. Toplumsal cinsiyet algısına göre kadının bir konu hakkında bilgi sahibi olması, bir alanda uzmanlaşması, bilgiye sahip olması imkansızdır. Öyle ki kadın 'saçı

uzun, akli kısa' gibi sözlere maruz kalmış ve bunlarla mücadele etmiştir. Kadını çalışkan ve bilgi kaynağı olarak nitelenen toplumsal cinsiyet algısına sahip olunmadığını işaret edebilmektedir. 4 katılımcı kadının bu özelliklerine atıf yapan metaforlar üretmiştir. Bu 4 katılımcıdan 2'si kadın, 2'si erkektir. Bu noktada belirtmek gerekir ki kadın katılımcılardan biri olan E2 daha önce kadını sevgiye muhtaç, diğeri olan E59 meta olarak değerlendirmiştir. Dolayısıyla toplumsal cinsiyet algısını tam olarak değiştirmedikleri; fakat esnettikleri söylenebilmektedir. Toplumsal cinsiyet algısını esneten katılımcıların birinin annesi nitelik gerektiren, diğeri ise gerektirmeyen işlerde çalışmaktadır. Toplumsal cinsiyet algısının dışında metaforları olan erkek katılımcıların anneleri ise ücretli bir işte çalışmamaktadır. Bu metaforlar şu şekildedir:

'Kadın Siri gibidir; çünkü her şeyi o bilir.' (E2)

'Kadın kitap gibidir; çünkü hep öğretir.' (E59)

'Kadın arı gibidir; çünkü çok çalışır.' (E21)

'Kadın bilgisayar gibidir; çünkü her şeyden anlar.' (E31)

5.4.5.3.6. Güvenilmez Olarak Kadın

Toplumsal cinsiyet algısından hareketle cinsiyet stereotiplerine göre kadınlar mantık dahilinde hareket etmemektedir. Davranışlarını duyguları kontrol etmektedir. Bu bağlamda kadınlar hormonlarının da etkisiyle değişken davranışlar gerçekleştirmektedir ve kadınlara güvenilmemesi gerekmektedir. Güvenilmezlik özelliğinin kadınlara atfedilmesi toplumsal cinsiyet algısıyla ilişkili olabilmektedir. Belirtmek gerekir ki bu tip stereotipler kadınların iş dünyasında, kariyer yaşamlarında yükselmelerine engel oluşturabilmekte, cam tavan sendromunu yaşamalarına neden olabilmektedir. Kadını güvenilmez olarak nitelendiren 6 katılımcının 3'ü erkek, 3'ü kadındır. E16 dışında diğer katılımcıların anneleri ücretli bir işte çalışmamaktadır ve E16'nın annesi ise işçidir. Katılımcıların tamamı farklı bölümlerde okumaktadır. Ayrıca E5, E16 ve E19 daha önce de kadın hakkında toplumsal cinsiyet algısı bağlamında benzetmelerde bulunmuştur. Örneğin E5 ve E19 kadını meta, E16 ise annelik rolü ile değerlendirmiştir. Bu durum toplumsal cinsiyet algısını bir kez daha gösterebilmektedir. Katılımcıların güvenilmezlik ile ilgili metaforları şöyledir:

'Kadın kuş gibidir; çünkü sıkarsan ölür, bırakırsan kaçar.' (E5)

'Kadın aşk gibidir; çünkü bir mutlu eder bir acı verir.' (E16)

'Kadın deniz gibidir; çünkü ne zaman durgun ne zaman dalgalı bilemezsin.' (E40)

'Kadın mevsim gibidir; çünkü geçişli, belirsizdir.' (E57)

'Kadın kedi gibidir; çünkü nankördür.' (E57)

'Kadın yılan gibidir; çünkü her şeyden sıyrılmamasını bilir.' (E37)

5.4.5.3.7. Yaşam Kaynağı Olarak Kadın

Toplumsal cinsiyet algısına göre kadının en önemli rollerinden biri de anneliktir. Anne olarak kadın çocuk dünyaya getirmekte, onun yaşamını başlatmaktadır. Dolayısıyla bir yaşam kaynağıdır. Bu bağlamda kadının yaşam unsuru olarak görülmesi aslında annelik rolüne yapılan bir atıf olabilmektedir. Bireyler yalnızca kendilerini dünyaya getirdiği için değil aynı zamanda kendilerini büyüttükleri, yetiştirdikleri, bağımsız birer kişi haline getirdikleri, annelerine bağımlı oldukları için kadını yaşam kaynağı olarak nitelendirebilmektedir. Kısaca Estes'in (2018) de söylemine göre kadın bireyin hayatına dair olan önemli rolleri yerine getirmekte ve herkes için her şey olmak zorunda bırakılmaktadır. Kadının annelik rolü kapsamında yaşam unsuru olarak görülmesi ise toplumsal cinsiyet algısıyla bağlantılı olabilmektedir. Bu noktada kadın ile ilgili yaşam kaynağı kategorisi altında metaforlar üreten katılımcıların toplumsal cinsiyet algısından söz edilebilmektedir. Üstelik belirtmek gerekir ki kadını meta olarak nitelendiren E1 ve E28 ile sevgiye muhtaç olarak kabul eden E50'nin aynı zamanda kadını yaşam kaynağı olarak görmesi geleneksel toplumsal cinsiyet algısının varlığını pekiştiren örnekler olarak kabul edilebilmektedir:

'Kadın güneş gibidir; çünkü D vitamindir, gereklidir.' (E1)

'Kadın yemek gibidir; çünkü onsuz olmaz.' (E28)

'Kadın su gibidir; çünkü hep ihtiyaç duyulur.' (E50)

Belirtmek gerekir ki kadını hem çalışan ve bilgili hem de meta olarak değerlendiren E59 aynı zamanda yaşam unsuru olarak da kabul etmiştir. Dolayısıyla E59'un geleneksel toplumsal cinsiyet algısıyla bu algının dışında eşitlikçi bir düşünceye sahip olduğu, iki düşüncenin arasında yer aldığı söylenebilmektedir:

'Kadın orman gibidir; çünkü herkesin oksijeni akciğeri.' (E59)

Kadını etken olarak nitelendiren E47 de aynı zamanda yaşam unsuru olarak değerlendirmiştir. Bu bağlamda tıpkı E59'da olduğu gibi iki düşünce arasında yer aldığı söylenebilmektedir:

'Kadın su gibidir; çünkü yaşamak için şarttır.' (E47)

Üzerinde durulması gerekir ki kadının su ile birlikte anılması kadının anneliğine atıf yapmak şeklinde kabul edilebilmektedir. Bebek anne karnında, içinde sıvı bulunan plasentada büyümektedir. Dolayısıyla kadının su ile bütünleştirilmesi onun doğurganlık özelliğinin gün yüzüne çıkarılması anlamına gelebilmektedir:

'Kadın su gibidir; çünkü o olmazsa olmaz.' (E27)

'Kadın su gibidir; çünkü sürekli ihtiyaç duyarız.' (E59)

Kadının yaşam kaynağı olarak kabul edildiği diğer metaforlar ise şu şekildedir:

'Kadın güneş gibidir; çünkü kendisi yanarken başkalarını ısıtan, olmazsa olmayacağımız.' (E29)

'Kadın salça gibidir; çünkü onsuz olmaz.' (E41)

'Kadın uyku gibidir; çünkü yaşam için gereklidir.' (E54)

'Kadın oksijen gibidir; çünkü onsuz nefes alınmaz.' (E55)

Belirtmek gerekir ki kadını yaşam kaynağı olarak nitelendiren 10 katılımcının 6'sı kadın, 4'ü erkektir. Ayrıca 10 katılımcının 4'ü öğretmenlik ile ilgili bölümlerde okumaktadır. Dolayısıyla eğitim fakültesinin net bir biçimde toplumsal cinsiyet algısını etkilediğini söylemek doğru olmamaktadır. Son olarak katılımcıların 8'inin annesi ücretli bir işte çalışmamakta, 2'sinin annesi nitelik gerektirmeyen, 1'inin annesi ise nitelik gerektiren bir işte çalışmaktadır. Bu bağlamda çalışma durumunun ya da nitelik gerektiren bir işte çalışmanın çocuklarının toplumsal cinsiyet algısını köklü bir değişikliğe uğrattığı söylenememektedir.

5.4.5.3.8. Güç Kaynağı Olarak Kadın

Ataerkil toplumda güç erkeğe atfedilen bir sıfattır. Cinsiyet stereotipleri bağlamında kadının güçsüz, korunmaya muhtaç, narin bir yapıda olduğu kabul edilirken, erkeğin ise güçlü, koruyan, sert olduğu düşünülmüştür. Kadın daima erkeğin kendisini korumasına ihtiyaç duymaktadır. Tek başına hareket edememekte, arkasında destek olacak birilerinin olmasını istemektedir. Bu stereotiplerin ışığında kadının da güçlü olduğunu belirtmek toplumsal cinsiyet algısının dışında bir durumdur. Kadının gücüne atıfta bulunan 4 katılımcının tamamı kadındır ve 3'ü iktisadi idari bilimler fakültesinde, 1'i fen edebiyat fakültesinde eğitim hayatlarını sürdürmektedir. Ayrıca 1 katılımcının annesi öğretmen iken diğerlerinin anneleri ücretli bir işte çalışmamaktadır. Ayrıca birinin

babası esnaf, birinin mühendis, 2'sinin de memurdur. Kadını güç ile niteleyen katılımcıların metaforları şöyledir:

'Kadın dağ gibidir; çünkü doğal afetlere rağmen sarsılma da yıkılmaz.' (E48)

'Kadın dağ gibidir; çünkü sarsılmaz ve güçlüdür.' (E60)

'Kadın kaktüs gibidir; çünkü kendi kendine yetebilir.' (E10)

Belirtmek gerekir ki kadının güçlü olduğunu düşünmek toplumsal cinsiyet algısının dışında bir durumdur. Bunun yanında kadını güzellik nesnesi olarak kabul etmek ve yaşam kaynağı olarak betimleyip annelik rolüne atıf yapmak ise toplumsal cinsiyet algısı bağlamında bir tutumdur. E1 kadını hem yaşam kaynağı ve meta hem de güçlü olarak tanımlamıştır. Dolayısıyla geleneksel algısını devam ettirirken aynı zamanda toplumsal cinsiyet algısının dışında görüşlerinin de oluştuğu söylenebilmektedir:

'Kadın cumhuriyet gibidir; çünkü hiç yıkılmaz.' (E1)

5.4.5.3.9. Değer Atfedilen Kişi Olarak Kadın

Ataerkil toplumda kadın değersizleştirilmektedir. Kadın özel alanda yer almakta üretime katılmamakta, kendini gerçekleştirememektedir. Yalnızca ev içi işleri yapan ve çocuk bakımını yerine getiren kadının üstlendiği sorumluluklar değersiz kabul edilmiştir. Şüphesiz ki bu değersizliğin kaynağı kadının yaptığı işlerin işgücü piyasasında ücret bazında bir karşılığının olmamasıdır. Kadına verilen değer artması ise geleneksel toplumsal cinsiyet algısına karşıt bir durumdur. Dolayısıyla kadının değerli olduğunun belirtilmesi toplumsal cinsiyet algısının dışında bir durumdur. Araştırmaya katılan katılımcıların 4'ü kadını değerli olarak nitelendirmişlerdir. Bu katılımcıların 3'ü kadın 1'i erkektir. Kadının değerine atıf yapan metaforlardan biri olan E7'nin annesi ücretli bir işte çalışmamakta ve babası öğretmenlik yapmaktadır. E7'nin cümlesi şöyledir:

'Kadın servet gibidir; çünkü değerini kaybedince anlarsın.' (E7)

Kadının değerine atıf yapmak ve güçlü olduğunu belirtmek geleneksel toplumsal cinsiyet algısının mevcut olmadığını gösterirken kadını metalaştırmak ya da annelik rolü bağlamında yaşam kaynağı olarak görmek toplumsal cinsiyet algısıyla bağlantılı olabilmektedir. Tüm bunları birleştirmek ise iki zıt düşüncenin bir arada olduğunu göstermektedir. Annesi ücretli bir işte çalışmayan babası esnaf olan E1 kadını hem meta olarak hem de güçlü biçiminde tasvir etmiştir; fakat aynı zamanda değer atfedilen birey kategorisinde de metafor üretmiştir:

'Kadın mücevher gibidir; çünkü değerlidir.' (E1)

Aynı durum E22 için de geçerlidir. Annesi ücretli bir işte çalışmayan babası emekli E22 kadını hem annelik rolüyle yansıtmış hem de değerli olduğunu belirterek toplumsal cinsiyet algısının dışında bir metafor üretmiştir:

'Kadın elmas gibidir; çünkü değerlidir.' (E22)

Anne ve babası ayrı, annesi terzi babası emekli olan E34 de kadını hem annelik rolüyle içselleştirmiş hem de etken- yararlı kategorisine dahil olacak bir metafor üretmiştir. Bunun yanı sıra kadına değer atfetmiştir:

'Kadın değerli bir taş gibidir; çünkü çamura düşse bile değeri asla kaybolmaz.' (E34)

5.4.5.3.10. Çoklu Görev ve Sorumluluk Sahibi Olarak Kadın

Ataerkil toplum kadına özel alanı atfetmiştir. Bu bağlamda kadın ev içindeki işleri yapmalı, çocuk bakımını gerçekleştirmelidir. Yani hem yeni bir nesil yetiştirmeli hem de erkeğin çalışmak için bir sonraki güne hazırlanması adına yemek, bulaşık, ütü gibi gereken işleri yerine getirmelidir. Bu işler ise toplum tarafından değersiz, önemsiz kabul edilmektedir. Dolayısıyla kadının toplumda söz hakkı bulunmamaktadır. Ayrıca kamusal alana dahil olup üretim sürecine katılmasına, yararlı ve üreten bir birey olmasına, kendini gerçekleştirmesine izin verilmemektedir. Kadın eğer bu duruma karşı çıkıp kendisine atfedilen özel alan ile sınırlı kalmayıp kamusal alana dahil olmayı talep eder, işgücü piyasasında yer alırsa sorumlulukları artmaktadır. Erkek, kadın ücretli bir işte çalışsa da çalışmasa da görev ve sorumlulukları paylaşmayı reddedebilmektedir. Dolayısıyla paylaşım içinde bulunulması gereken işlerin tamamı kadına yüklenmektedir. Bu yüzden kadın mesai saatleri olmadan, sürekli, dinlenme alanında dahi çalışmaktadır. Yani erkek kamusal alanda çalışıp eve geldiğinde dinlenmektedir; fakat kadın kamusal alanda emeğini kiralayıp çalıştıktan sonra dinlenme alanına geldiğinde ücretsiz biçimde emeğini tüketmeye devam etmektedir. Tüm bunlardan hareketle ataerkil toplumlarda kadının birçok görev ve sorumluluğa sahip olduğu söylenebilmektedir. Bu bağlamda kadının görev ve sorumluluklarının çokluğundan bahsetmek ataerkil toplumun bir ürünüdür. Adak da (2007) kadının çalışma yaşamında özverili, çalışkan, sorumluluk sahibi olmak ve ev içinde yemek, temizlik, çocuk bakımı gibi birçok rolü üstlenmek durumunda bırakıldığını ve bu nedenle yoğun stres altında kaldığını belirtmiştir. Kadının çoklu görev ve sorumluluğuna atıf yapan 4 katılımcı bulunmaktadır. Katılımcıların 3'ü kadın, 1'i

erkektir. Bu bağlamda kadın katılımcıların kendilerinin de çoklu görev ve sorumluluk sahibi olduklarını ya da olacaklarını düşündükleri söylenebilmektedir. Katılımcılardan 1'i halkla ilişkiler, diğerleri iktisadi idari bilimler fakültesinde okumaktadır. Ayrıca katılımcılar arasında annesi ücretli bir işte çalışmayan, nitelik gerektirmeyen işlerde ve nitelik gerektiren işlerde çalışanlar bulunmaktadır. Aynı şekilde babası nitelik gerektiren ve gerektirmeyen işlerde çalışan katılımcılar bulunmaktadır. Dolayısıyla anne ve babanın çalışması ya da nitelik gerektiren işlerde çalışması toplumsal cinsiyet algısını köklü bir değişime uğrattığı söylenememektedir. Katılımcılardan E3'ün kadının çoklu görev ve sorumluluğunu ifade eden metaforları şöyledir:

'Kadın arı gibidir; çünkü sürekli bir şeylerle ilgilenir.' (E3)

'Kadın bilgisayar gibidir; çünkü aynı anda birçok şeyle ilgilenmek durumundadır.' (E3)

Patriyarkanın kadına yüklediği en temel görev ve sorumluluk özel alan içindedir. Bu bağlamda kadından yalnızca ev içindeki işleri yapması ve çocuk bakımını gerçekleştirmesi beklenmektedir. Dolayısıyla kadının görev ve sorumluluğu denilince zihinlerde ev içindeki işlerin canlanması toplumsal cinsiyet rolleriyle yakından ilişkilidir. Kadını toplumsal cinsiyet algısı bağlamında sevgiye muhtaç olarak nitelendiren E2 ve meta olarak kabul eden E46 aynı zamanda kadının cinsiyet rollerine atıf yapan metaforlar üretmiştir:

'Kadın hizmetçi gibidir; çünkü evin her şeyini yapar.' (E2)

'Kadın süpürge gibidir; çünkü evi temizler, mutfağı temizler, dış kapının önünü temizler, bir de gider eşine saçını süpürge eder.' (E4)

Ayrıca belirtmek gerekir ki kadının etken ve yararlı olduğunu düşünen E44 aynı zamanda kadının çoklu görev ve sorumluluğuna dikkat çekmiştir:

'Kadın koli gibidir; çünkü çok yük taşır.' (E44)

5.4.5.3.11. Birey Olarak Kadın

Toplum kadına cinsiyetlerinden hareketle çeşitli sorumluluklar yüklemekte ve onlara sahip olmaları gereken özellikleri göstermekte, öğretmektedir. Kadın da bu özellikleri içselleştirerek hayatı boyunca gerçekleştirmektedir. Bu sayede kişiler kadınlara belirli özellikleri atfetmekte ve tüm kadınların bu özellikleri taşıdıklarını düşünmektedir. Dolayısıyla toplumsal cinsiyet bazında stereotipler gündeme gelmektedir. Örneğin tüm kadınların duygusal olduğunu, mantığını kullanarak hareket

edemeyeceğini söylemek cinsiyet stereotiplerine örnektir. Tüm bunların dışında kadına belirli özelliklerin atfedilemeyeceğini, bireylerin sırf kadın olduğu için bazı davranışları gerçekleştirmesini beklemenin doğru olmayacağını belirtmek geleneksel toplumsal cinsiyet algısının dışında bir durumdur. Kadını belirli özellik ve sıfatlar ile anmaktan ziyade birey olarak nitelendiren E4'ün metaforu buna örnektir:

'Kadın erkek gibidir; çünkü esasında birbirlerinden farkı yoktur.'
(E4)

'Kadın insan gibidir; çünkü varoluşunda ona yüklenenden fazlası vardır.' (E4)

Bu noktada belirtmek gerekir ki E4 kadını ayrıca etken olarak nitelendirmiştir. Dolayısıyla yine toplumsal cinsiyet algısının dışında bir söylemde bulunmuştur; fakat aynı zamanda kadını annelik rolüne atıf yapacak biçimde şekillendirmiştir. Yani hem toplumsal cinsiyet algısının dışında hem de cinsiyet rollerini destekler biçimde metaforlar üretmiştir. Bu noktada kişilerin geleneksel toplumsal cinsiyet algısının dışında, eşitlikçi düşüncelere sahip olurken, ataerkillikten etkilenmesinin de söz konusu olduğunu söylemek mümkün görülebilmektedir.

5.4.5.3.12. Olumsuz Etki Kaynağı Olarak Kadın

Kadının yalnızca kadın olduğu için olumsuz etki kaynağı olarak kabul edilmesi toplumsal cinsiyet stereotipleriyle ilgili bir durumdur. Ataerkil toplumlarda kadın değersiz kabul edilmekte, onun topluma yarar sağladığı, toplumun değişmesinde etkisinin olduğu görmezden gelinmektedir. Dolayısıyla etkisiz görülmekte, etkisinin ise olumsuz yönde olduğu düşünülebilmektedir. Kadını olumsuz etki kaynağı olarak kabul eden 10 katılımcının 6'sı erkek, 4'ü ise kadındır. Katılımcıların okudukları bölümler farklılık gösterebilmektedir. Ayrıca anneleri ücretli bir işte çalışmayan, nitelik gerektiren işlerde ve nitelik gerektirmeyen işlerde çalışan katılımcılar mevcuttur. Bu durum katılımcıların babaları için de geçerlidir. Dolayısıyla annenin çalışma durumu ya da babanın nitelik gerektiren işlerde çalışması toplumsal cinsiyet algısında köklü bir değişimin yaratamadığını söylemek mümkün olabilmektedir. Aynı zamanda katılımcıların anne ve babalarının medeni durumlarına bakıldığında, medeni durumun da toplumsal cinsiyet algısında net bir değişim yaratamayabilmektedir. Katılımcıların kadını olumsuz etki kaynağı olarak nitelendirdikleri metaforlar şu şekildedir:

'Kadın şiir gibidir; çünkü okuyanı da okunanı da yakar.' (E9)

'Kadın gül gibidir; çünkü dikenlidir.' (E25)

'Kadın şeker gibidir; çünkü tat verse de genelde hastalık yapar. Aldatmayın.' (E26)

'Kadın kaktüs gibidir; çünkü dikenlerini kamufler etmezler.' (E49)

'Kadın rüzgar gibidir; çünkü sizin içinizi titretir ve kendinize getirir.' (E26)

'Kadın demir bilye gibidir; çünkü bazen midene oturur, sindiremezsin.' (E43)

Belirtmek gerekir ki katılımcılardan bazıları kadını yalnızca olumsuzluk kaynağı olarak betimlememişlerdir. Farklı metaforlar üreten katılımcılar da mevcuttur. Örneğin kadını hem anne hem de güvenilmez olarak nitelendiren E16, aynı zamanda olumsuzluk kaynağı olarak da anlatmıştır:

'Kadın yanardağ gibidir; çünkü dolduğunda onu durduran her şeyi yakar.' (E16)

Kadını sevgiye muhtaç olarak betimleyen E23 ve E37 aynı zamanda olumsuzluk kaynağı olarak da anlatmıştır. Kadının hem sevgiye muhtaç olarak hem de topluma olumsuzluk katan bireyler olarak görülmesi ilginç bir durumdur:

'Kadın böcek gibidir; çünkü ömrümüzü yer.' (E23)

'Kadın vişne lekesi gibidir; çünkü hayatından çıkarmaya çalışsan da izi kalır.' (E37)

Kadının zıt duygular ile anlatılmasının bir örneğini de E27 göstermiştir. E27, kadını hem yaşam kaynağı olarak hem de olumsuzluk kaynağı biçiminde anlatmıştır:

'Kadın gökyüzü gibidir; çünkü biri bir hata yaptığı zaman ona haddini bildirir, yıldırım gibi acı verir.' (E27)

Kadını hem sevgiye muhtaç hem de güvenilmez olarak anlatan E40 da aynı zamanda olumsuzluk kaynağı olarak ifade etmiştir:

'Kadın sigara gibidir; çünkü zararlıdır, bırakması da zordur.' (E40)

Son olarak kadını etken olarak kategorilendiren ve toplumsal cinsiyet algısının dışında bir metafor üreten E26, aynı zamanda olumsuz etki kaynağı olarak da sınıflandırılan bir metaforunda bulunmuştur:

'Kadın kedi gibidir; çünkü istemediği zaman sizi cırmalar.' (E26)

5.4.5.3.13. Karmaşık- Zıtlıklar Barındıran Birey Olarak Kadın

Kadınların karmaşık olması, zıtlıklar barındırması toplumsal cinsiyet stereotiplerinden beslenen ve geçmişten günümüze devam eden bir düşüncedir. Kadınların mantıkları dahilinde hareket edemeyeceği, duygularının esiri oldukları dolayısıyla davranışlarında tutarlılık görülemeyeceği düşüncesi bu görüşün temelini oluşturmaktadır. Özellikle kadınların hormonlarının davranışlarına yön verdiğinin kabul edilmesi, onların karmaşık olduğunu iddia etmenin kaynağı olabilmektedir. Bu bağlamda cinsiyet stereotipleri ışığında kadınların zıtlıkları barındırdığının söylenmesi geçmişten günümüze yaygınlık gösterebilmektedir. Üstelik bir bireyi anlamanın, davranışlarını çözenin dahi zor olmasına rağmen kadınları anlamak için kitapların yazılması, filmlerin yapılması tüm kadınların karmaşık olduğunu; fakat bir kadının davranışlarının temelini öğrendikten sonra tüm kadınların davranışlarının analiz edilebileceğini düşünmek demektir. Bu da toplumsal cinsiyet algısının, cinsiyet stereotiplerinin yansıması olabilmektedir. Kadınların karmaşık olduğunu ve zıtlıklar barındırdığını ifade eden katılımcıların 8'i erkek, 3'ü kadındır ve 9'unun annesi ücretli bir işte çalışmamaktadır. 2 katılımcının çalışan anneleri ise nitelik gerektiren işlerde çalışmaktadır. Babaları ise nitelik gerektiren ve gerektirmeyen işlerde çalışmaktadır. Dolayısıyla anne ve babanın nitelik gerektiren işlerde çalışmasının çocukların toplumsal cinsiyet algısında köklü bir değişime neden olduğu söylenememektedir. Anne ve babası ayrı katılımcıların da bulunduğu düşünüldüğünde medeni durumlarının da çocuklarının toplumsal cinsiyet algısında net bir değişiklik yapamadığı söylenebilmektedir. Ayrıca katılımcılar bir bölümde ya da fakültede yoğunlaşmadıkları için bölümlerin toplumsal cinsiyet algısıyla ilgili bir etkisinden söz edilememektedir.

Kadını daha önce yaşam kaynağı olarak nitelendiren E29 aynı zamanda onun karmaşıklığına atıf yapmış, kadınların değersiz olduğunu; fakat anlaşılabilirdiği takdirde değer ifade ettiğini söylemiştir:

'Kadın tablo gibidir; çünkü onun değerini sadece dilinden anlayanlar bilir.' (E29)

Kadınların anlaşılmaz olduğu belirten E31 aynı zamanda güzel olduğunu söyleyerek kadının metalaşmasına neden olan bir metafor üretmiştir:

'Kadın resim gibidir; çünkü anlaşılmaz, ama güzel.' (E31)

Belirtmek gerekir ki kadını tuşlarına basıp şarkı oluşturabilecek bir piyanoya benzetmek, kendini etken, kadının ise edilgen olduğunu düşünmek anlamına gelebilmektedir. Bu noktada E53'ün kadının karmaşıklığına dair metaforu şu şekildedir:

'Kadın piyano gibidir; çünkü doğru notalara basmazsan dinlettiremezsin.' (E53)

Daha önce kadını yaşam kaynağı olarak betimleyen E54'ün, kadının karmaşıklığına dair oluşturduğu metafor ise şu şekildedir:

'Kadın felsefe gibidir; çünkü herkes anlayamaz.' (E54)

Kadının detaylar ile, erkeğin ise olay ya da durumun genel hatlarıyla ilgilendiğini düşünmek cinsiyet stereotiplerine örnek oluşturabilmektedir. Bu noktada E53'ün oluşturduğu metafor cinsiyet stereotiplerinden birine atıf yapmaktadır:

'Kadın karmaşık bir yapı gibidir; çünkü detaycıdır.' (E53)

Kadının verici olduğunu düşünmek toplumsal cinsiyet algısının yansıması olabilmektedir. Bu noktada E37'nin metaforu örnek olarak gösterilebilmektedir. Ayrıca belirtmek gerekir ki E37 kadını aynı zamanda sevgiye muhtaç ve olumsuz etki kaynağı olarak betimlemiştir:

'Kadın hazine gibidir; çünkü kilidini açabilirsen sana özlem duyduklarını verir.' (E37)

Kadını etken olarak sınıflandıran; fakat bunu yaparken cinsiyet rollerine atıf yapıcı biçimde çamaşır makinesi metaforunu kullanan E30'un kadının zıtlıklar barındırdığını ifade eden cümlesi şöyledir:

'Kadın şeker gibidir; çünkü tatlı, ama çoğu zararlı.' (E37)

Kadın hakkında güvenilmez sınıfına girecek metafor üreten E57'nin kadını otele benzetmesi de cinsiyet stereotiplerine örnek olabilmektedir. Kadının sıcak ve rahat olması, bunun yanında da pahalı olarak kabul edilmesi onun çalışma yaşamına dahil olmadığını, ev içi işleri yaparak özel alanı konforlu bir yer haline getirdiğinin; fakat bir geliri olmadığı için de ekonomik olarak erkeğe bağlı olduğunun düşünülmesi anlamını taşıyabilmektedir:

'Kadın otel gibidir; çünkü sıcak, rahat ama pahalıdır.' (E57)

Kadının narin, nazik, korunmaya ve sevgiye muhtaç olduğu düşüncesi de cinsiyet stereotiplerinden kaynaklanabilmektedir. Bu noktada E56 ve E33'ün kadının zıtlıklar barındırdığını ifade eden metaforları bu stereotiplere örnek oluşturabilmektedir:

'Kadın çiçek gibidir; çünkü narin, yumuşak, ama dikenlidir.' (E56)

'Kadın çiçek gibidir; çünkü kendi başına dik durabilir, ama sevgiye de ihtiyacı vardır.' (E33)

Kadının zıtlıklar barındırdığını düşünen E32'nin aynı zamanda kadının yaşam kaynağı da olduğunu düşünen E54 ve E41'in metaforları ise şu şekildedir:

'Kadın iğne gibidir; çünkü korkutur, ama aynı zamanda yararlıdır da.' (E32)

'Kadın beyaz gibidir; çünkü içinde her rengi bulundurduğu halde hiçbir renk değildir.' (E54)

'Kadın güneş gibidir; çünkü ışıktan bakamazsın, ama aydınlatır, ısıtır.' (E41)

5.4.5.3.14. Edilgen Birey Olarak Kadın

Ataerkil toplumlarda erkek üretmekte, yönetmekte, toplumu şekillendirmektedir. Dolayısıyla tahakküm kuran kişi erkektir. Kadın ise bunların karşı tarafında yer almaktadır. Yani üretim sürecine katılamamakta, yönetilen, şekillendirilen kişi olmaktadır. Erkeğin tahakkümünü sorgusuzca kabul etmekte ve hayatını toplum nasıl isterse o şekilde sürdürmektedir. Bu bağlamda kadının edilgenliğiyle ilgili oluşturulan metaforlar toplumsal cinsiyet algısını yansıtabilmektedir. Kadının edilgen olduğunu düşünen 8 katılımcının 3'ünün erkek, 5'inin kadın olması ilginç bir bulgudur. Ayrıca katılımcıların arasında anne ve babası nitelikli, niteliksiz işlerde çalışanlar bulunmaktadır. Annesi ücretli bir işte çalışmayan katılımcılar da bulunmaktadır. Bu noktada anne ve babanın çalışması, annenin nitelikli işlerde çalışması toplumsal cinsiyet algısını net bir biçimde değiştirdiğini söylemek mümkün görünmemektedir. Katılımcıların 4'ünün iktisadi ve idari bilimler, 3'ünün eğitim fakültesinde, 1'inin ise mühendislik fakültesinde eğitim görmesi ilgi çekici bir durumdur. Bu noktada fakültelerin bireylerin tamamının toplumsal cinsiyet algısını değiştirdiği söylenememektedir.

Kadın hakkında zıtlık barındıran kişi olarak metafor üreten E56, aynı zamanda kadının edilgen olduğunu ifade eden bir söylemde bulunmuştur. Kadını bir varlığın yanına yakışacak kişi olarak gören E56'nın metaforu 'yakışmak' kelimesi nedeniyle metalaşmayla da bağlantılı olabilmektedir. Metafor ise şöyledir:

'Kadın salata gibidir; çünkü yemeğin yanına yakıştır.' (E56)

Aynı örnek E8'in metaforunda da görülebilmektedir:

'Kadın çiçek gibidir; çünkü toprakta can bulur.' (E8)

Kadının üzerinde iz kalabilecek biçimde hassasiyete sahip olduğunun ve iz bırakılabilecek kadar savunmasız olduğunun düşünülmesi toplumsal cinsiyet stereotiplerine örnek gösterilebilmektedir:

'Kadın yeni dökülmüş beton gibidir; çünkü nasıl dokunursan öyle iz kalır üzerinde.' (E17)

'Kadın beyaz gibidir; çünkü üzerine hemen leke kondurulan ve daima izleriyle yaşayandır.' (E33)

Kadının hayat bulması için bir kişinin yardımına ihtiyacının olması onun edilgen olduğunun düşünülmesinden kaynaklanabilmektedir. Bunun örneğini gösteren E52'nin aynı zamanda kadını etken olarak sınıflandırılacak bir metaforla anlatması; fakat bunu yaparken evin bütçesini koruyan kişi şeklinde ifade ederek kadını yalnızca özel alana dahil etmesi aslında toplumsal cinsiyet algısına sahipken, bu algının esnediğini de gösterebilmektedir:

'Kadın söz gibidir; çünkü bestelersen hayat bulur.' (E52)

Kadının edilgen olduğuna dair metaforlar üreten farklı katılımcılar da mevcuttur. Kadının hem yaşam kaynağı olduğunu düşünen hem de zıtlıklar barındırdığını söyleyen E54'ün kadını edilgen olarak nitelendirdiği metaforu şu şekildedir:

'Kadın balık gibidir; çünkü yaşam alanının sınırlı olduğu düşünülür.'
(E54)

Kadını anne olarak ifade ederek cinsiyet rollerine atıf yapan, ardından güvenilmez ve olumsuz etki kaynağı olarak nitelendiren E16'nın kadını edilgen biçiminde gösterdiği, kadının yaşamak için bir dayanağa ihtiyacının olduğunu, ve bu dayanağın hayaller gibi gerçek dışı bir durumdan meydana geldiğini söyleyen metaforu şöyledir:

'Kadın kitap gibidir; çünkü onları hayaller ayakta tutar, hayallerle yaşar.' (E16)

Kadını erken olarak nitelendiren E20'nin aynı zamanda edilgen olarak da ifade etmesi, kadının karşısındaki kişiye göre hareket edeceğini, kendi akıl ve mantık çerçevesi dahilinde davranmayacağını söylemesidir ve bu da toplumsal cinsiyet algısının mevcut olduğunu; fakat bu algının esneklediğini gösterebilmektedir:

'Kadın ayna gibidir; çünkü karşısındaki nasılsa öyle davranır.' (E20)

5.4.5.3.15. Mutluluk Kaynağı Olarak Kadın

Kadının mutluluk kaynağı olarak görülmesi onun mutluluk nesnesine dönüştürülmesi anlamını taşımaktadır ve bu durum toplumsal cinsiyet stereotipleriyle ilgilidir. Kadının daima sevgi dolu olması, konforlu bir alan sunması, insanları huzurlu kılması beklenmektedir. Ataerkil toplumlarda kadının bir işlevi de kadının diğer bireyleri iyi hissettirmesidir. Dolayısıyla kadının mutluluk kaynağı olarak görülmesi toplumsal cinsiyet algısının bir işareti olabilmektedir. Kadın ile mutlu etmek arasında ilişki kuran katılımcıların 5'i erkek 9'u kadındır. Ayrıca katılımcılar arasında annesi ücretli bir işte çalışmayan, nitelik gerektiren işlerde ya da nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanlar bulunmaktadır. Babası ücretsiz bir işte çalışmayan katılımcılar bulunmasa dahi nitelik gerektirmeyen işlerde ve nitelik gerektiren işlerde çalışan katılımcılar bulunmaktadır. Bu noktada anne ve babanın çalışma ya da nitelik gerektiren işlerde çalışma durumu çocuklarının toplumsal cinsiyet algısını değiştirmekte yeterli olmayabilmektedir. Ayrıca anne ve babası ayrı, evli, babası vefat eden katılımcılar bulunmaktadır. Dolayısıyla anne ve babanın medeni durumlarının da çocuklarının toplumsal cinsiyet algında önem arz edecek bir değişim yaratmayabilmektedir. Katılımcıların kadını mutluluk kaynağı olarak gördükleri metaforları ise şu şekildedir:

'Kadın tebessüm gibidir; çünkü görünce mutlu olursun.' (E13)

'Kadın gül gibidir; çünkü o gülünce dünya güzelleşir.' (E39)

'Kadın güneş gibidir; çünkü hayat doludur.' (E13)

'Kadın çiçek gibidir; çünkü mutludur.' (E18)

'Kadın gökkuşağı gibidir; çünkü mutluluk katar.' (E18)

Katılımcılardan E1 kadını meta, yaşam kaynağı ve güç kategorisine girecek biçimde nitelendirmiştir. Ayrıca mutluluk kaynağı olarak da ifade etmiştir:

'Kadın çiçek gibidir; çünkü mutluluk saçar.' (E1)

Kadını sevgiye muhtaç, çoklu görev ve sorumluluğa sahip biçimlerinde ifade eden E2, aynı zamanda mutluluk kaynağı olarak da anlatmıştır:

'Kadın gülen surat gibidir; çünkü yüzümüzü güldürürler.' (E2)

Kadın ile ilgili etken metaforunu üreten E14 ve E36 ayrıca kadını mutluluk nesnesi biçiminde de ifade etmişlerdir. Bu bağlamda bireyin hem toplumsal cinsiyet

algısından etkilenmenin hem de bu algının oluşturduğu çemberin dışında yer alınabileceğinin bir göstergesidir.

'Kadın güneş gibidir; çünkü insanın içini ısıtır.' (E14)

'Kadın çiçek gibidir; çünkü hayatı renklendirir.' (E14)

'Kadın çikolata gibidir; çünkü hayatı tatlandırır.' (E14)

'Kadın su sesi gibidir; çünkü huzur verir.' (E36)

Aynı şekilde kadın ile ilgili olarak çalışkan ve bilgi kaynağı sınıfına girecek metaforlar üreten E21'in metaforu da bu duruma örnek gösterilebilmektedir:

'Kadın dost gibidir; çünkü seninle oturup dertleşir.' (E21)

Kadını hem etken hem de cinsiyet rollerine atıf yapıcı biçimde anne olarak nitelendiren E34'ün mutluluk kaynağı olarak ifade ettiği metaforu şöyledir:

'Kadın sıcak yuva gibidir; çünkü her şeye kucak açan, sevgi ve huzur barındıran yaratıktır.' (E11)

Aynı şekilde kadını anne, etken, birey olarak anlatan E4'ün mutluluk kaynağı şeklindeki cümlesi şöyledir:

'Kadın günlük gibidir; çünkü ona anlatabilirsiniz. Sizi dinler, çözüm yolları bulur.' (E4)

Kadını yaşam kaynağı ve olumsuz etki kaynağı olarak ifade eden E27'nin mutluluk nesnesi olarak metaforu şu şekildedir:

'Kadın deniz gibidir; çünkü sonsuz huzur verir.' (E27)

Kadının olumsuz etki kaynağı olduğunu belirten E43 ve E25'in kadın için söylediği mutluluk kaynağı metaforu şöyledir:

'Kadın tablo gibidir; çünkü ortamın havasını değiştirir.' (E43)

'Kadın iddia kuponu gibidir; çünkü takip etmesi güzeldir.' (E25)

Kadının yaşam kaynağı olduğunu ifade edecek metaforda bulunan E55'in ise kadını mutluluk kaynağı olarak algıladığını gösteren cümlesi şöyledir:

'Kadın sevgi gibidir; çünkü görünmese de hissedersin, mutlu olursun.' (E55)

Belirtmek gerekir ki kadının hoşgörülü, duygusal kararlar veren; erkeğin ise mantık çerçevesinde hareket eden, acıma duygusunun daha az olduğunu düşünmek toplumsal cinsiyet stereotipleriyle ilişkili olabilmektedir. E58'in 'daha' kelimesini

kullanarak kadın ve erkeği karşılaştırdığı metaforu bu duruma örnek olarak gösterilebilmektedir:

'Kadın test sınavı gibidir; çünkü atınca tutma şansın vardır, daha insancıldır, acıması vardır, iyidir, güzeldir.' (E58)

5.4.5.3.16. Hassas Birey Olarak Kadın

Hassas bir yapıya sahip olmayı kadına atfetmek, erkeği bu duygulardan mahrum bırakmak toplumsal cinsiyet stereotiplerinden kaynaklanmaktadır. Ataerkil toplum duyguları ifade etmeyi, yansıtmayı, hassas olmayı, hoşgörüyü değersiz kabul etmiş ve tüm bu özelliklerin yalnızca kadınlarda var olduğunu belirtmiştir. Kadının hassas olduğunu düşünen katılımcıların 6'sı kadın, 3'ü erkektir. Katılımcıların anneleri arasında ücretli bir işte çalışmayan, nitelik gerektiren işlerde, nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanlar bulunmaktadır. Aynı şekilde babası nitelik gerektiren, nitelik gerektirmeyen işlerde çalışan katılımcılar yer almaktadır. Katılımcıların anne ve babası evli, ayrı, babası vefat etmiş olanlar bulunmaktadır. Dolayısıyla bu özelliklerin toplumsal cinsiyet algısında köklü bir değişim yaratmayabildiği söylenebilmektedir.

Katılımcıların kadını hassas olarak belirttikleri 11 metaforun 6'sının çiçek olması da dikkat çekicidir. Bu durum çiçeğin zayıf yapıda bir canlı olmasından ve kadının da bu şekilde algılanmasından kaynaklanabilmektedir. Katılımcıların kadını hassas olarak değerlendirdikleri metaforları şu şekildedir:

'Kadın çiçek gibidir; çünkü zarif, naif ve kırılımandır.' (E38)

'Kadın melek gibidir; çünkü masumdur.' (E38)

'Kadın su gibidir; çünkü saf ve temiz.' (E38)

Kadını meta, etken ve edilgen olarak ifade ederek toplumsal cinsiyet algısını taşıyan; fakat bu algının dışında da söylemleri bulunan E17 ile aynı şekilde kadını güç kaynağı olarak ifade ederken aynı zamanda hassas olarak da anlatan E60'ın ve kadını etken olarak betimlerken ayrıca hassas olduğunu da ifade eden E42'in metaforları şöyledir:

'Kadın çiçek gibidir; çünkü narindir.' (E17)

'Kadın çiçek gibidir; çünkü narin ve eşsizdir.' (E60)

'Kadın çiçek gibidir; çünkü kırılımandır.' (E42)

Kadını karmaşık zıtlık barındıran kişi olarak sınıflandırılacak metafor üreten E32 ile kadını olumsuz etki kaynağı olarak ifade eden E49'un kadının hassas olduğunu ifade eden söylemleri aynıdır ve şu şekildedir:

'Kadın çiçek gibidir; çünkü narindir.' (E32)

'Kadın çiçek gibidir; çünkü narindir.' (E49)

Kadını mutluluk kaynağı olarak betimleyen E39 ve E58'in kadının aynı zamanda hassas olduğunu belirten metaforları şöyledir:

'Kadın kelebek gibidir; çünkü çok masumdur.' (E39)

'Kadın melek gibidir; çünkü iyiliklerle doludur.' (E58)

Kadının sevgiye muhtaç olduğunu ifade ederek toplumsal cinsiyet stereotiplerine sahip olabildiğini gösteren E45'in kadını aynı zamanda hassas kategorisine girecek kelimelerle betimlemesi bu stereotipleri bir kez daha kanıtlayabilmektedir:

'Kadın melek gibidir; çünkü iyi kalplidir.' (E45)

5.4.5.3.17. Çok Yönlü Birey Olarak Kadın

Ataerkil toplumda erkeğin birçok konu hakkında uzmanlığı ve bilgisinin bulunduğu düşünülmektedir. Çeşitli konular hakkında fikir sahibi olma durumu erkeğe atfedilmiştir. Dolayısıyla kadının çeşitli konular üzerinde düşüncelerinin olabileceği, yorumlar yapabileceğini savunmak geleneksel toplumsal cinsiyet algısının dışında bir durumdur. Patriyarkal toplumda kadının işlevi özel alandaki sorumlulukları yerine getirmek ve erkeğin kendisine ifade ettiği iddiaları kabul edip savunmaktır. Böyle yaşam alanlarında kadının toplumun gelişmesi, ilerlemesi için bir katkısının olmadığı düşünülebilmekte, kadın ve emeği değersizleştirilebilmektedir. Tüm bunların dışında kadının birçok konuda bilgisinin, birçok alana ilgisinin olduğunu, yetenek ve beceriler ile donatıldığını belirtmek geleneksel toplumsal cinsiyet algısının dışında bir durumdur. Kadının çok yönlülüğüne atıf yapan 3 katılımcı toplam 5 metafor üretmiştir. 3 katılımcının 2'si kadın, 1'i erkektir. Bu katılımcıların anneleri ücretli bir işte çalışmamaktadır ve babaları arasında nitelik gerektiren ve gerektirmeyen işlerde çalışanlar bulunmaktadır. Dolayısıyla kadının çalışmama durumu çocuklarının toplumsal cinsiyet rolleri algısının olumsuz yönde olacağını söylemek yanlış olabilmektedir. Zeyneloğlu da (2008) yapmış olduğu çalışmada annenin çalışma durumu ile çocuklarının toplumsal cinsiyet algısının gelenekselliği arasında bir ilişki bulunmadığını belirtmiştir.

Aynı zamanda katılımcıların babalarının nitelik gerektirmeyen işlerde çalışması da çocuklarının toplumsal cinsiyet algısını olumsuz yönde etkilemeyebilmektedir. Katılımcıların farklı bölümlerde eğitim alması bir bölümün toplumsal cinsiyet algısını değiştirdiğini söylemenin mümkün olmadığını gösterebilmektedir. Özellikle erkeklerin çoğunlukta olduğu mühendislik fakültesinde okuyan erkek bir katılımcının kadının çok yönlülüğüne atıf yapması bu fakültelerin de toplumsal cinsiyet algısını olumsuz etkilemediğini kanıtlayabilmektedir. Kadının güçlü olduğu ifade edecek bir metafor üreten E48 aynı zamanda çok yönlülüğünü işaret ederek toplumsal cinsiyet algısını taşımadığını gösterebilmektedir:

'Kadın gökyüzü gibidir; çünkü keşfedilecek çok yönü vardır.' (E48)

'Kadın okyanus gibidir; çünkü birçok gizemi içinde barındırır.' (E48)

Belirtmek gerekir ki bireylerin kadını çok yönlü olarak nitelendirmeleri geleneksel toplumsal cinsiyet algısından kesinlikle uzak oldukları anlamına gelmeyebilmektedir. Kişiler her iki zıt düşüncenin arasında yer alabilmektedir. Örneğin kadının karmaşık, zıtlıklar barındırdığına dair atıf yapan E53 aynı zamanda kadının çok yönlü olduğuna dair bir metafor üretmiştir:

'Kadın tablo gibidir; çünkü her ayrıntısında bir şey gizlidir.' (E53)

Aynı şekilde kadını hem meta olarak değerlendiren hem de etken olduğunu ifade eden E35, aynı zamanda kadının çok yönlülüğüne değinmiştir:

'Kadın deniz gibidir; çünkü ucu bucağı yoktur.' (E35)

'Kadın mavi renk gibidir; çünkü sonu olmayan bir gökyüzüdür.'
(E35)

5.4.5.3.18. Diğer

Katılımcıların üretmiş olduğu 3 metafor cümlesi hiçbir kategoriye dahil olamamış ve diğer sınıfta değerlendirilmiştir. Kadının sevgiye muhtaç, güvenilmez ve olumsuz etki kaynağı olduğunu ifade ederek toplumsal cinsiyet algısı ışığında benzetmeler yapan E40, aynı zamanda kadını kitaba benzetmiştir. Kitabın bilgi kaynağı olduğu düşünüldüğünde E40'ın bu benzetmesi toplumsal cinsiyet algısının dışında bir durumdur. Dolayısıyla kişilerin iki zıt düşünce arasında yer aldığı, iki düşünceden de etkilendiği söylenebilmektedir:

'Kadın kitap gibidir; çünkü korsanları hemen piyasaya çıkar.' (E40)

Kadını edilgen, yaşam kaynağı ve karmaşık- zıtlık barındıran kişiler olarak ifade eden E54 ise bu defa toplumsal cinsiyet stereotiplerine dahil olacak bir cümle kurmuştur. Kadının iletişim odaklı olduğunu düşünmek bir cinsiyet stereotipidir:

'Kadın cep telefonu gibidir; çünkü iletişim hayatlarının parçasıdır.'
(E54)

Kadınlar ile ilgili metaforlara bakıldığında kadın katılımcılarda erkeklere göre gelenekselliğin daha çok olduğu görülmektedir. Zeyneloğlu'nun (2008) yaptığı çalışma sonucunda kadın öğrencilerin kadınla ilgili cinsiyet rollerinde eşitlikçi bir tutuma sahip olduğu belirtilmiştir. Bu durum araştırma sonucundan farklılık göstermektedir. Mertol Yüceil (2015) de yaptığı çalışmasında aynı şekilde kadın katılımcıların toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin üzerinde erkek katılımcılara göre daha fazla durduğunu ifade etmiştir.

5.4.5.4. Katılımcıların Erkekler ile İlgili Benzetmeleri

60 üniversite katılımcısı erkekler için toplam 114 ayrı benzetmede bulunmuştur. Her katılımcı birden fazla benzetme yaptığı için benzetmelerin frekansı yani erkekler için kurulan cümle sayısı 152'dir. Katılımcıların erkekler için oluşturmuş olduğu metaforların analizi yapılmaya çalışılmıştır. Tıpkı kadınlar için yapılan analiz gibi bu noktada çağrışım burcu yöntemi kullanılmıştır. Katılımcıların erkekler için yaptıkları benzetmelerin fazla olması nedeniyle, metaforlar niteliksel açıdan kategorilere ayrılmıştır. Bu kategoriler şu şekildedir:

Tablo 9: Üniversite Çağındaki Katılımcıların Erkekler ile İlgili Yaptığı Benzetmelerin Kategorisi

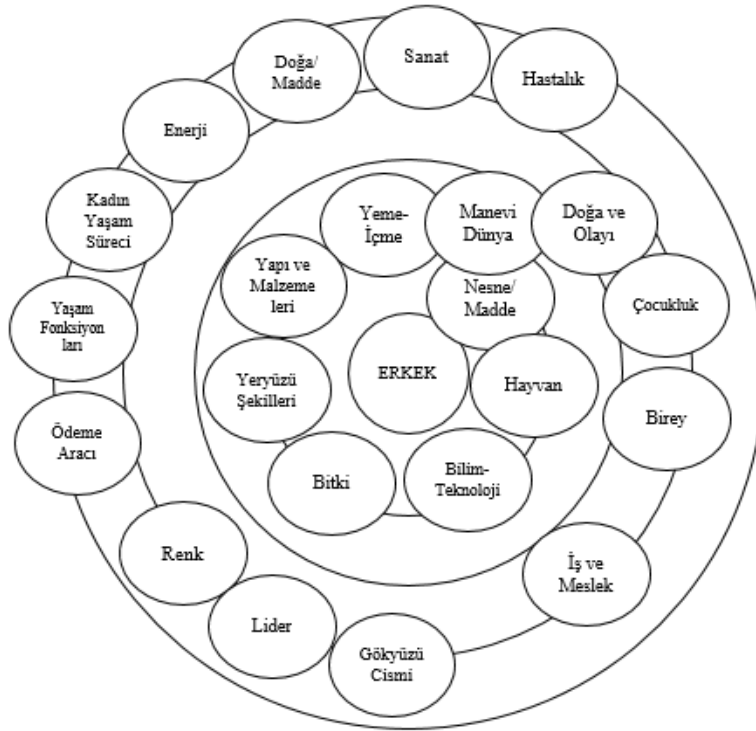
Metafor Kategorisi	Metafor	Metafor Frekansı
BİTKİ	Ağaç (6), Çınar Ağacı (2), Papatya (1), Filiz (1), Kaktüs (1), Günebakan (1)	12
YERYÜZÜ ŞEKİLLERİ	Kaya (4), Dağ (3), Taş (2), Okyanus (1)	10
HAYVAN	Kuş (4), Arı (4), Kirpi (1), Aslan (2), Kedi (1), Karınca (1), Kurbağa (1), Balık (1), Bukalemun (1), Solucan (1), Fil (1), Köpek (1), Boğa (1), Öküz (1), Sinek (1), Böcek (1)	23
MANEVİ DÜNYA	Zaman (1), Duygu (1), Baba (2), Dostluk (1),	7

	Yokluk (1), Ev Sahipliği (1)	
İŞ ve MESLEK	Özel Sektör (1), Paralı Asker (1), Dansöz (1)	3
BİLİM ve TEKNOLOJİ	Klima (1), Webcam (1), Laptop (1), Virüs Programı (1), Araba (1), Bilgisayar Oyunu (1), İnternet (2), Volvo (1), Taksi (1), Matematik (1), Makale (1), Eğitim Sistemi (1), I Phone (1), Klasik Sınav (1), Kitap (1), Robot (1), Televizyon (1)	18
GÖKYÜZÜ CİSMİ	Yıldız (2)	2
ÖDEME ARACI	Para (1)	1
SANAT	Şarkı sözü (1)	1
NESNE/ MADDE	Lastik (1), Sokak Lambası (1), Kelepçe (1), Para Sayma Makinesi (1), Şömine (1), Günlük (1), Baca (1), Resim Fırçası (1), Soba (1), Kireç Sökücü (1), Güç Kaynağı (1), Odun (7), Resim Çerçevesi (1), Koli Bandı (1), Lamba (1), Defter (1), Pamuk (1), Müzik Aleti (1), Saat (2), Kavanoz (1), Jilet (1), Kütük (1), Demir (1), Mum (1), Sabun (1), Gazete (1), Silgi (1), Bagaj (1), Hint Kumaş (1)	36
YAPI ve MEKAN	Ev (1), Duvar (2), Liman (1), Banka (2), Direk (2)	8
YEME- İÇME MADDELERİ	Su (2), Tuz (1), Laktozsuz Süt (1), Şeker (1), Çay (1), Kahve (1), Yemek (1)	8
YAŞAM FONKSİYONLARI	Nefes (1)	1
LİDER	Alfa (1), Komutan (1)	2
ÇOCUKLUK	Çocuk (3), Bebek (1)	4
RENK	Siyah (2)	2
BİREY	Kadın (1), İnsan (1), Erkek (1), Adam (1)	4
DOĞA ve OLAYI	Doğa (1), Ateş (4), Alev (1)	6
KADIN YAŞAMSAL SÜRECİ	Menopoz (1)	1

DOĞA /MADDE	Karbondiyoksit (1)	1
DOĞA / ENERJİ	Işık (1)	1
HASTALIK	Tümör (1)	1

Erkekler ile ilgili oluşturulan metaforların frekansı alınmış ve frekansların tamamının çağrışım burcunda gösterilebilmesi için 2 ile çarpılmıştır. Ardından 2 ile çarpılan bu frekansların 1/logaritması alınarak en fazla tekrarlanan metaforların merkeze en yakın olacak biçimde gösterilmesi sağlanmıştır.

Şekil 2: Erkek Kelimesinin Çağrışım Burcu

Katılımcılar erkekler için kadınlara göre daha fazla benzetmede bulunmuştur. Erkekler için en sık yapılan metafor kategorisi nesne/maddeye aittir. Bu durumun nedeni 'erkek odundur' söylemi ve milliyetçi düşünce nedeniyle erkeğin maddi dünyaya ait olduğunun düşünülmesi olabilmektedir. Erkekler için en sık yapılan benzetme kategorilerinden diğeri ise doğa/ hayvan kategorisidir. Bu benzetmenin frekansının ikinci sırada olmasının nedeni ataerkil toplumda yer alan 'erkek öküzdür' ya da 'aslan gibi' söylemleri olabilmektedir. Erkekler için yapılan metafor kategorilerinden merkeze daha yakın bir diğeri bilim ve teknolojidir. Toplumsal cinsiyet stereotipleri nedeniyle bilimin ve teknolojinin erkeğe atfedilmesi katılımcıların benzetmelerine yansımış olabilmektedir. Frekansı diğerlerine göre fazla olan diğeri kategori ise doğa/bitkidir. Erkekler için bitki

kategorisi altında en çok yapılan benzetmeler ağaç gibi büyük olan bitkilerdir. Küçük, hassas olan bitkiler ise genelde olumsuz anlamda kullanılmıştır. Bu bağlamda kadınlar için kullanılan çiçek benzetmelerinin kadının değersiz görülmesinden kaynaklandığı söylenebilmektedir. Frekansı fazla olan diğer metafor kategorisi olan yeryüzü şekilleri altında kaya, dağ gibi benzetmeler de göz önüne alındığında toplumsal cinsiyet algısı nedeniyle katılımcılar arasında erkeğin güçlü, sert olduğu inancının olduğu ifade edilebilmektedir. Katılımcılar arasında toplumsal cinsiyet rolleri algısının yansımalarının daha detaylı analiz edilebilmesi adına metaforların anlamsal kategorileri önem taşımaktadır.

5.4.5.5. Erkekler ile İlgili Oluşturulan Metaforların Anlamsal Kategorileri

Üniversite çağındaki katılımcıların erkekler hakkında oluşturdukları metaforlar anlamsal açıdan sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırma şu şekildedir:

Tablo 10: Üniversite Çağındaki Katılımcıların Erkekler ile İlgili Oluşturdukları Metaforların Anlamsal Kategorileri

Kategori	Metaforlar	Metafor Frekansı	Metafor Sayısı	Metaforu Oluşturan Kişi Frekansı
GÜÇ KAYNAĞI OLARAK ERKEK	Ağaç (3), Kaya (3), Çınar Ağacı (1), Dağ (2)	9	4	7
GÜVENİLMEZ OLARAK ERKEK	Kuş (3), Zaman (1), Dansöz (1), Arı (1), Kirpi (1), Papatya (1), Özel Sektör (1), Klima (1), Webcam (1), Laptop (1), Yıldız (1), Para (1), Aslan (1), Kedi (1), Şarkı Sözleri (1), Duygu (1), Lastik (1), Paralı Asker (1), Gazete (1), Hint Kumaşı (1)	22	20	17

KORUYUCU OLARAK ERKEK	Sokak Lambası (1), Ev (1), Baba (2), Duvar (1), Ağaç (1), Liman (1), Virüs Programı (1), Kelepçe (1), Dağ (1), Duvar (1), Yıldız (1)	12	11	9
GELİR KAYNAĞI OLARAK ERKEK	Banka (2), Aslan (1), Karınca (1), Evin Direği (1), Para Sayma Makinesi (1), Kokulu Silgi (1)	7	6	7
MUTLULUK VERİCİ OLARAK ERKEK	Şömine (1), Günlük (1), Su (1), Baca (1), Tuz (1), Dostluk (1), Nefes (1)	7	7	7
ETKEN- YARAR SAĞLAYAN BİREY OLARAK ERKEK	Resim Fırçası (1), Alfa (1), Arı (1), Soba (1), Kireç Sökücü (1), Araba (1), Kurbağa (1), Doğa (1), Işık (1), Yemek (1), Ev Sahipliği (1)	11	11	9
EDİLGEN- BAĞIMLI BİREY OLARAK ERKEK	Güç Kaynağı (1), Odun (6), Çocuk (3), Ağaç (2), Koli Bandı (1), Su (1), Filiz (1), Bebek (1), Lamba (1), Taş (1), Defter (1), Pamuk (1), Siyah (1), Bilgisayar	25	16	18

	Oyunu (1), Balık (1), İnternet (1)			
BİREY OLARAK ERKEK	Kadın (1), İnsan (1), Erkek (1)	3	3	2
KARMAŞIK-ZITLIK BARINDIRAN KİŞİ OLARAK ERKEK	Volvo (1), Müzik Aleti (1), Laktozsuz Süt (1), Bukalemun (1), Kuş (1), Saat (1), Taksi (1), Kavanoz (1), Solucan (1), Matematik (1), Matematik (2), Çınar Ağacı (1), Makale (1), Eğitim Sistemi (1), Iphone X Max (1), Pahalı Saat (1), Şeker (1)	17	16	16
ŞİDDET KAYNAĞI OLARAK ERKEK	Ateş (4), Saman Alevi (1), Zücaciyeye Girmiş Fil (1), Kuduz Köpek (1), Boğa (1), Kaktüs (1), Jilet (1), Tümör (1)	11	8	9
OLUMSUZ ETKİ KAYNAĞI OLARAK ERKEK	Menopoz (1), Karbondioksit (1), Çay (1), Kahve (1)	4	4	4
DUYGULARINI YANSITMAYAN KİŞİ OLARAK ERKEK	Odun (1), Taş (1), Direk (1), Kütük (1), Kaya (1), Öküz (1), Klasik Sınav (1), Demir (1), Bagaj (1)	9	9	8
İLİŞKİ ODAĞINDA ERKEK	Günebakan Çiçeği (1), Sinek (1),	9	9	8

	Böcek (1), Mum (1), Adam (1), Yokluk (1), Komutan (1), İnternet (1), Sevgili (1)			
ÇALIŞAN- ÇABA HARCAYAN KİŞİ OLARAK ERKEK	Sabun (1), Arı (2)	3	2	3
DİĞER	Robot (1), Siyah (1), Kitap (1), Televizyon (1)	4	4	4

5.4.5.5.1. Güç Kaynağı Olarak Erkek

Ataerkil toplumlarda güç, erkeğe atfedilmiştir. Bu bağlamda toplumun erkeğe yüklediği sorumluluklardan biri de güçlü olmasıdır. Erkeklerin güç ile birlikte değerlendirilmesi geleneksel toplumsal cinsiyet stereotiplerinden kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda katılımcılar erkeği hacim olarak büyük, sert, kolay yok edilemeyen nesnelere benzetmiştir. Erkeği güç kaynağı olarak kabul eden 7 katılımcının 4'ü kadın, 3'ü erkektir. Katılımcıların arasında anneleri ücretli bir işte çalışmayan, nitelik gerektiren işlerde ve nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanlar bulunmaktadır. Aynı şekilde babası nitelik gerektiren ve nitelik gerektirmeyen işlerde çalışan katılımcılar da bulunmaktadır. Ayrıca anne ve babası evli olanlar ile olmayan katılımcılar bulunmaktadır. Dolayısıyla annenin çalışma durumu ile anne ve babanın nitelik gerektiren işlerde çalışması ile anne ve babanın medeni durumunun çocukların toplumsal cinsiyet algılarında köklü bir değişime neden olmadığı söylenebilmektedir. Katılımcıların arasında iktisadi ve idari bilimler, sağlık, mühendislik, eğitim fakültesi gibi farklı bölümlerde okuyanların bulunması fakülteler arasında toplumsal cinsiyet bazında bir ayrımın yapılamamasına yol açabilmektedir. Katılımcıların erkeği güç kaynağı olarak gösterdiği metaforları şöyledir:

'Erkek ağaç gibidir; çünkü her zaman dimdik, kolay yıkılmaz.' (E2)

'Erkek kaya gibidir; çünkü güçlüdür.' (E6)

'Erkek çınar ağacı gibidir; çünkü gölgesi yeter.' (E6)

'Erkek dağ gibidir; çünkü güçlüdür.' (E59)

'Erkek sert kaya gibidir; çünkü otoriterdir, kırılmaz, yıkılmaz.' (E34)

'Erkek dağ gibidir; çünkü güçlüdür, kuvvetlidir.' (E38)

'Erkek kaya gibidir; çünkü sağlamdır.' (E38)

'Erkek ağaç gibidir; çünkü güçlüdür.' (E45)

'Erkek ağaç gibidir; çünkü gölgesi yeter.' (E23)

5.4.5.5.2. Güvenilmez Olarak Erkek

Ataerkil toplumlarda erkeğin özgür ve bağımsız olması, davranışları sonucu toplum tarafından suçlu hissettirilmemeleri nedeniyle özellikle kadınlar tarafından güvenilmez kabul edilmesine neden olmuştur. Güvenilmezliğin yalnızca erkeğe atfedilmesi ise toplumsal cinsiyet stereotiplerinden meydana gelmektedir. Erkeği güvenilmez olarak kabul eden 17 katılımcının 13'ü kadın, 4'ü erkektir. Bu bağlamda özellikle kadınların erkeklerin davranışlarını anlamlandıramadıklarında onların güvenilmez olduğunu düşündükleri söylenebilmektedir. Katılımcıların arasında anneleri ücretli bir işte çalışmayan, nitelik gerektiren ve gerektirmeyen işlerde çalışanlar bulunmaktadır. Aynı şekilde babaları nitelik gerektiren ve gerektirmeyen işlerde çalışan katılımcılar da bulunmaktadır. Dolayısıyla çalışma durumunun ya da yaptıkları işin niteliğinin çocuklarının toplumsal cinsiyet algısını tamamen değiştirdiğini söylemek mümkün olmamaktadır. Ayrıca belirtmek gerekir ki erkeği güvenilmez olarak nitelendirenler arasında anne ve babası evli, ayrı olan, annenin vefat etmiş olduğu katılımcılar bulunmaktadır. Dolayısıyla bu farklı durumların bir arada olması nedeniyle de toplumsal cinsiyet algısının ailenin medeni durumundan etkilendiği söylenememektedir. Son olarak katılımcıların farklı bölümlerde eğitim alıyor olması tek bir fakültenin toplumsal cinsiyet algısını olumlu ya da olumsuz etkilediğini belirtmek doğru olmayacaktır. Katılımcılardan E59 ve E2 erkeği güç kaynağı olarak nitelendirerek toplumsal cinsiyet stereotiplerine atıf yapmış ve ardından erkeği güvenilmez olarak ifade etmiştir:

'Erkek duygu gibidir; çünkü değişkendir.' (E59)

'Erkek arı gibidir; çünkü her çiçekten bal alır.' (E2)

Erkeği güvenilmez olarak tanımlayan diğer metaforlar şöyledir:

'Erkek kuş gibidir; çünkü her dala konar.' (E1)

'Erkek zaman gibidir; çünkü hiç durmaz, akar ve gider.' (E1)

'Erkek dansöz gibidir; çünkü her konuda kıvırttırır.' (E1)

'Erkek kuş gibidir; çünkü daldan dala konar.' (E8)

'Erkek kirpi gibidir; çünkü ne yapacağı belli olmaz.' (E22)

'Erkek papatya gibidir; çünkü bazen seviyor bazen sevmiyor.' (E25)

'Erkek özel sektör gibidir; çünkü asla garantisi yoktur.' (E29)

'Erkek klima gibidir; çünkü sıcak hava filtreleri hep error çeker ve bir anda soğuk havaya dönüşür.' (E40)

'Erkekler web cam gibidir; arada bir hayatımızda görüntü pikselleri düşer, kaybolur, silinirler.' (E40)

'Erkek laptop gibidir; çünkü ilk 4 saatten sonra sıkılır, şarj etmek gerek sürekli.' (E40)

'Erkek yıldız gibidir; çünkü her zaman piyasada değildir.' (E41)

'Erkek para gibidir; çünkü bozulabilir.' (E42)

'Erkek aslan gibidir; çünkü dişisini etkilemeye çalışır, ama sadık değildir.' (E46)

'Erkek kedi gibidir; çünkü nankördür. O kadar fedakarlık yaparsın yapmasaydın der. Gider aldatır.' (E46)

'Erkek şarkı sözleri gibidir; çünkü sadece akar ve gider.' (E48)

'Erkek kuş gibidir; çünkü uymayan mevsim olursa göçer gider.' (E9)

'Erkek lastik gibidir; çünkü bıraktığını anladığın anda geri gelir.' (E35)

'Erkek paralı asker gibidir; ona en çok para vereni korur.' (E28)

'Erkek Hint kumaşı gibidir; çünkü düzgün olanı zor bulunur.' (E10)

'Erkek gazete gibidir; çünkü kendi işine yarayan bilgiye önem verir.' (E16)

5.4.5.5.3. Koruyucu Olarak Erkek

Patriyarkal toplumlarda kadının güçsüz, savunmasız, narin kişiler olduğu düşünülmektedir. Dolayısıyla korunmaya muhtaçtır ve bir erkek tarafından gözetim altında tutulmalıdır. Bu bağlamda erkeğin cinsiyet rollerinden birisi de koruyucu olmaktır. Erkeğin güçlü olduğu inancıyla birlikte ondan korunma talep etmek de geleneksel toplumsal cinsiyet algısından kaynaklanmaktadır. Bu durum kadın için onun güçsüz, savunmasız olduğu inancının gündeme gelmesi nedeniyle olumsuzluklar meydana getirirken erkek için de sürekli birilerini korumak zorunda kalması, kendisinin bazı durumlardaki güçsüzlüğünü, korkularını yansıtamaması açısından sorun teşkil etmektedir. Erkeği koruyucu biçiminde betimleyen katılımcıların 5'i kadın, 4'ü erkektir. Katılımcıların anne ve babalarının çalışma durumu ve yaptıkları işler dolayısıyla ebeveynlerin çalışmasının, niteliklerinin çocukların toplumsal cinsiyet algısını

şekillendirmekte yetersiz kaldığı söylenebilmektedir. Ayrıca katılımcılar arasında anne ve babası evli, ayrı, babası vefat eden katılımcıların da bulunmasıyla birlikte medeni durumun da toplumsal cinsiyet algısında köklü bir değişim meydana getiremediği görülebilmektedir. Erkeği güç kaynağı ve güvenilmez olarak ifade eden E2 aynı zamanda koruyucu kategorisine girecek şekilde metafor üretmiştir:

'Erkek sokak lambası gibidir; çünkü her korktuğumuzda her yerde vardır.' (E2)

Erkeği mutluluk kaynağı ve birey olarak değerlendiren E34'ün metaforu şöyledir:

'Erkek baba gibidir; çünkü kucaklayıcıdır, merhametlidir.' (E34)

Katılımcıların erkek hakkında koruyucu şekilde oluşturdukları metaforlar şu şekildedir:

'Erkek ev gibidir; çünkü kendini güvende hissedersin.' (E14)

'Erkek baba gibidir; çünkü dağ gibi arkanda durur.' (E14)

'Erkek duvar gibidir; çünkü ailesini dış tehditlere karşı korumaya çalışır.' (E26)

'Erkek ağaç gibidir; çünkü gölgesi tüm kötülöklere engel olur.' (E27)

'Erkek liman gibidir; çünkü korkusuzca sığınabileceğin tek yerdir.' (E27)

'Erkek virüs programı gibidir; çünkü bilgisayara virüs gelmesini engeller.' (E31)

'Erkek dağ gibidir; çünkü güven verir.' (E36)

'Erkek duvar gibidir; çünkü hep oradadır.' (E36)

'Erkek yıldız gibidir; çünkü orada olduğunu bilersen görmesen de olur.' (E44)

Ataerkil toplumlarda kadınların özgürlüklerine müdahale edilmesinin koruyuculuk olarak algılandığı söylenebilmektedir. Estes'in (2018) ifade ettiği gibi ataerkil toplumlarda erkeğin sömürüsüne, bireylerin özgürlüğüne dair istismarına yalnızca 'sert erkek' denilmekte ve bu durum övgüye değer bulunarak normalleştirilmeye çalışılmaktadır. Örneğin bilinmektedir ki kelepçe özgürlük kısıtlayıcı bir araçtır. E32'nin kelepçeyi güven verici olarak ifade etmesi, kelepçe ile koruyuculuk arasında bağlantı kurması kısıtlamayı korumak biçiminde algıladığı anlamına gelebilmektedir:

'Erkek kelepçe gibidir; çünkü sert ve güven veren.' (E32)

5.4.5.5.4. Gelir Kaynağı Olarak Erkek

Toplumsal cinsiyet rollerine göre kadın özel alanda emeğin yeniden üretimini gerçekleştirmekte yani ev içi işleri ve çocuk bakımını üstlenmektedir. Erkek ise gelir getirici rolü yerine getirmektedir. Belirtmek gerekir ki erkek işgücü piyasasında emeğini kiralamakta; fakat kadın emeğini bir ücret karşılığı olmadan harcamaktadır. Kadın mesai saatleri olmaksızın çalışmakta ve bunun karşılığında bir gelir elde edememektedir. Erkek ise kamusal alanda üretim yapmakta ve bunun karşılığında emeği sömürülse dahi bir ücret kazanmaktadır. Dolayısıyla kadın ekonomik açıdan erkeğe bağlı olmaktadır. Bu durumun kadın ve erkek açısından birçok olumsuz etkisi bulunmaktadır. Örneğin kadının işgücü piyasasına dahil olmaması hem kendini gerçekleştirmesini engellemekte hem de onu erkeğe bağımlı hale getirmektedir. Erkeğin çalışma yaşamı içinde olması ise onun gelir, başarı nesnesi olarak algılanmasına neden olmakta, kendisini ailesinin ekonomik ihtiyaçlarını karşılamak zorunda hissetmesine, emeğinin daha çok sömürülmesi pahasına daha çok çalışmak durumunda kalmasına yol açmaktadır. Son tahlilde erkeğin gelir kaynağı olarak algılanması toplumsal cinsiyet rolleri dolayısıyla toplumsal cinsiyet algısından kaynaklanabilmektedir. Erkeği gelir kaynağı biçiminde anlatan katılımcıların 4'ü kadın, 3'ü erkektir. Ayrıca katılımcıların anne ve babalarının çalışma durumuna, nitelik gerektiren ya da gerektirmeyen işlerde çalışmalarına ve medeni durumlarına bakıldığında bu değişkenlerin toplumsal cinsiyet algısını değiştirmekte yeterli olmadığı görülebilmektedir. Katılımcıların eğitim gördükleri bölümlerin de farklılığı dolayısıyla bir fakültenin ya da bölümün gençlerin toplumsal cinsiyet algısında köklü bir değişiklik yapamadığı söylenebilmektedir. Erkeği güç kaynağı, koruyucu ve güvenilmez olarak ifade eden E2, koruyucu biçiminde anlatan E3 ile güç kaynağı biçiminde betimleyen E45'in erkeğin gelir kaynağı olduğunu düşündüklerini gösteren metaforları şu şekildedir:

'Erkek banka gibidir; çünkü hep para ondadır.' (E2)

'Erkek aslan gibidir; çünkü ihtiyaçları karşılamak için çalışır.' (E3)

'Erkek evin direği gibidir; çünkü çalışır.' (E45)

Erkeğe yüklenen gelir getirici rolü onun kendisini bu rolü üstlenebilme derecesine göre değerli hissetmesine neden olabilmektedir. Örneğin erkeğin gelir seviyesi düştüğünde toplum içinde kendisine verdiği önem, özsaygısı azalabilmektedir. Katılımcılardan E20 kokuyu gelir ile özdeşleştirerek bu duruma atıf yapmış olabilmektedir:

'Erkek kokulu silgi gibidir; çünkü kokuları bittiklerinde işe yaramadıklarını düşünürler.' (E20)

Diğer katılımcıların erkeğin gelir kaynağı olduğunu düşündükleri metaforları şu şekildedir:

'Erkek banka gibidir; çünkü her zaman destek olur.' (E14)

'Erkek karınca gibidir; çünkü sorumlulukları vardır, evi geçindirir.'
(E24)

'Erkek para sayma makinesi gibidir; çünkü parayı sadece sayarlar, ceplerinde kalmaz. Sadece çalışırlar, harcamazlar, eşlerine verirler.'
(E57)

5.4.5.5. Mutluluk Verici Olarak Erkek

Ataerkil toplumda mutluluk kaynağı olarak kadınlar görülmektedir. Kadının rollerinden biri de toplumun konforunu sağlamak, huzurlu bir ortam oluşturmaktır. Bu özellikleri erkeğe atfetmek ise geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinin dışında bir durumdur. Dolayısıyla erkeğin gücünden, toplumu yönetmesinden, koruyuculuğundan, gelir kaynağı olmasından, başarısından bahsetmek yerine onun topluma huzur kattığını, mutluluk getirdiğini düşünmek toplumsal cinsiyet algısının dışında bir durumdur. Erkeği mutluluk verici olarak kabul eden 7 katılımcının 5'i kadın, 2'si erkektir. Katılımcıların belirli bir bölümde eğitim almamaları dikkat çekicidir. Ayrıca katılımcıların anneleri arasında ücretli bir işte çalışmayan, nitelik gerektiren işlerde çalışan ve nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanlar bulunmaktadır. Katılımcıların babaları arasında ise nitelik gerektiren işlerde ve nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanlar yer almaktadır. Katılımcıların anne ve babaları arasında evli, ayrı ve babası vefat eden katılımcılar bulunmaktadır. Dolayısıyla bu faktörlerin hiçbiri tek başına gençlerin toplumsal cinsiyet algısında köklü bir değişim yaratmadığı söylemek mümkün olabilmektedir. Erkeği mutluluk verici olarak algılayan katılımcıların ürettiği metaforlar şu şekildedir:

'Erkek günlük gibidir; çünkü ona anlatabilirsiniz, sizi dinler, çözüm yolları bulur.' (E4)

'Erkek dostluk gibidir; çünkü ilişkinizin ölçütünün sınırı yoktur.'
(E16)

'Erkek nefes gibidir; çünkü her an yanında olmasını istersin.' (E37)

Belirtmek gerekir ki katılımcıların tamamı erkek hakkında yalnızca mutluluk verici sınıfta yer alacak cümleler kurmamıştır. Bazı katılımcılar erkek ile ilgili hem toplumsal cinsiyet stereotiplerinden etkilenerek metaforlar üretmiş hem de bu geleneksel

algının dışında yer alacak benzetmelerde bulunmuştur. Bu durum bireyin yalnızca toplumsal cinsiyet algısına sahip olmadığını, ataerkil toplumdan etkilendiğini; fakat bu algının dışına çıkacak düşünceleri de taşıdığını gösterebilmektedir. Örneğin E1 ile E41 erkeği hem güç kaynağı olarak kabul etmiş hem de mutluluk verici kategorisine girecek biçimde metaforlar üretmiştir:

'Erkek şömine gibidir; çünkü iç ısıtır.' (E1)

'Erkek tuz gibidir; çünkü onsuz tatsız olur.' (E41)

Benzer şekilde E14 erkeği koruyucu olarak nitelendirerek toplumsal cinsiyet rollerine atıf yapmış, ardından erkeği mutluluk verici olarak algıladığını gösterecek bir yorumda bulunmuştur:

'Erkek su gibidir; çünkü insanı canlandırır.' (E14)

Toplumsal cinsiyet stereotiplerinden etkilenen E34 ise erkeğin güçlü olduğunu ifade etmiş ve sonra erkeği mutluluk verici olarak betimlemiştir. Bu noktada E34'ün kurduğu cümle dikkat çekicidir. Belirtmek gerekir ki ataerkil toplumda özel alan kadına atfedilmiştir. Dolayısıyla toplumsal cinsiyet algısına sahip kişilerin ev ile ilgili yapılan benzetmelerini kadınla ilişki kurarak yapması beklenmektedir. E34 ise evin neşesini yerine getirecek kişiyi erkek olarak ifade etmiştir. Bu toplumsal cinsiyet rollerini kabul etmediğini göstermektedir; fakat aynı zamanda erkekte evin dumanının tütmesini sağlayan kişi olarak bahsetmesi ise erkeği gelir getirici rolünde algıladığı anlamına gelebilmektedir:

'Erkek sıcak yuvanın tüten bacası gibidir; çünkü evin neşesini yerine getirir, duman tütmesi için tüm zorlukları yerine getirir.' (E34)

5.4.5.5.6. Etken- Yarar Sağlayan Birey Olarak Erkek

Ataerkil toplumun özelliklerinden birisi de erkeklerin yöneten konumunda olmasıdır. Erkekler yönetmekte, toplumu şekillendirmekte, üretmektedir. Ataerkil toplumda bir hiyerarşi durumu söz konusudur. Öyle ki bu hiyerarşi erkekler arasında dahi bulunmaktadır. Genç erkekler kadınlardan, yaşlı erkekler ise genç erkeklerden üstün konumdadır. Bu üstünlük durumu ise onlara yönetme yetkisi vermektedir. Erkekler tahakküm kurarken, kendilerinden düşük basamakta yer alan bireylerin itaatini talep etmektedir. Bu noktada kadınlar etkenlik hiyerarşinin en alt basamağında yer almaktadır. Dolayısıyla ondan kurulan tahakkümü içselleştirmesi beklenmektedir. Kadından istenilen işgücü piyasasında ücret bazında bir değeri olmayan işleri yerine getirmesidir. Öyle ki

‘elinin hamuruyla erkek işine karışma’ gibi atasözleri dahi mevcuttur. Buradaki erkek işi toplumun yönetilmesi, yeni kararlar alınmasıdır. Bu bağlamda erkeğin etkenliği toplumsal cinsiyet rollerinden biridir ve katılımcıların bu role atıf yapması geleneksel toplumsal cinsiyet algısıyla bağlantılı olabilmektedir. Erkeğin etken, yarar sağlayan birey olduğunu düşünen katılımcıların 5’i erkek, 4’ü kadındır. Bir kişi de olsa erkek katılımcının fazla olması durumu erkeklerin toplumu yöneten kişi olmaktan duydukları memnuniyet, kadınların ise bu durumu içselleştirmeleri olabilmektedir. Katılımcıların okudukları bölümlerin belirli bir alanda yoğunlaşmaması bazı bölüm ya da fakültelerin toplumsal cinsiyet algısını değiştirdiğinin ya da devam ettirdiğinin söylenememesine neden olmaktadır. Katılımcılar arasında dikkat çekici bir ortak özellik annelerinin ücretli bir işte çalışmamasıdır. Annelerinin işgücü piyasasına katılmayarak, ekonomik açıdan erkeğe bağımlı olması ve erkeğin üretim sürecine katılımını görmeleri onu etken olarak nitelendirmelerini sağlamış olabilmektedir. Örneğin E30 erkeği ev için gerekli görmektedir:

‘Erkek kireç sökücü gibidir; çünkü her eve lazımdır.’ (E30)

E30’un erkeği kireç sökücüye benzetmesi ilginç bir durumdur. Bilinmektedir ki kireç sökücü güçlü bir temizlik malzemesidir ve kireç sökücü reklamlarında da güç gerektirdiği için erkekler kullanılmaktadır.

Katılımcıların erkeği etken kabul ettikleri diğer metaforlar şu şekildedir:

‘Erkek soba gibidir; çünkü içi yansa da etrafını ısıtır.’ (E12)

‘Erkek araba gibidir; çünkü işlevseldir, gereklidir, ayağını yerden keser.’ (E56)

‘Erkek yemek gibidir; çünkü yemezsen enerjin azalır, yataklara düşersin, yaşayamazsın.’ (E56)

Erkeği koruyucu olarak nitelendirerek toplumsal cinsiyet rollerine atıf yapan E36’nın erkeğin etken olduğunu söyledikleri cümleleri şöyledir:

‘Erkek doğa gibidir; çünkü isterse hep yeşil kalır.’ (E36)

Erkeği mutluluk veren kişi olarak anlatarak toplumsal cinsiyet algısının dışına çıkan E4’ün erkeği etken olarak nitelendiren metaforu bireylerin toplumsal cinsiyet algısından etkilenebilmekte olduğunu ve aynı zamanda bu algının dışında düşüncelere de sahip olabildiğini gösterebilmektedir:

'Erkek arı gibidir; çünkü hem kendisi hem diğerleri için çabalar.'
(E4)

'Erkek ışık gibidir; çünkü gelecek nesilleri aydınlatır.' (E4)

Patriyarkal toplumlarda kadının erkeğin kontrolü dışında bir girişimde bulunamayacağı düşünülmektedir. Kadın bu girişimde yer alsa dahi başarılı olamayacağına inanılmaktadır. Ataerkil toplum için erkeğin akli, mantıksal yaklaşımı, etkenliği önem taşımaktadır. Bu algıyı sürdüren ve daha önce erkeğin koruyuculuk rolüne atıf yapan E31'in metaforu şu şekildedir:

'Erkek resim fırçası gibidir; çünkü resim fırçasız güzel olmaz.' (E31)

Ataerkil toplumun erkeğin tahakkümünde olduğunu ifade eden E52 de toplumsal cinsiyet rollerine atıf yapacak bir metafora bulunmuş ve bu rollerden memnuniyetsizliğini de ifade etmiştir:

'Erkek alfa gibidir; çünkü hükmetmeyi sever. Maalesef ki...' (E52)

Kadınlar ile ilgili ürettiği metafora kadınların kısıtlı alanlarda yaşayabileceğinin düşünüldüğünü belirten E54, erkeğin ise farklı yaşam alanlarında yaşayabileceğinin düşünüldüğünü ifade ederek geleneksel toplumsal cinsiyet algısının farkında olduğunu gösterebilmektedir:

'Erkek kurbağa gibidir; çünkü farklı yaşam alanlarında yaşayabileceği düşünülür.' (E54)

Ataerkil toplum kadınları değersizleştirmektedir. Bunu yalnız kadınlara ise daha çok yapmaktadır. Özellikle geçmişte eşinden boşanmış ya da eşini kaybetmiş bireyler 'dul' kelimesi ile tanımlanmış ve bu kelime özellikle kadınları olumsuz etkilemiştir. Geçmişten günümüze ise eşinden boşanmış ya da eşini kaybetmiş kadınlara yaklaşımlar da olumsuz yönde olmuştur. Bu durumu E43 kurduğu metaforuyla kısa ve çok net bir biçimde özetlemektedir:

'Erkek ev sahipliği gibidir; çünkü toplum yokluğunu hissettirir.'
(E43)

5.4.5.5.7. Edilgen- Bağımlı Birey Olarak Erkek

Ataerkil toplumlarda kadının özel alanda, erkek ise kamusal alanda yer alması beklenmektedir. Bu bağlamda kadın, emeğini işgücü piyasasında ücret bazında bir değeri olmayan işlerde harcarken, erkek ise belirli bir ücret karşılığında kiralamaktadır. Dolayısıyla kadın özellikle ekonomik açıdan erkeğe bağımlı olmaktadır ve yönetilen,

edilgen, itaat eden kişi durumunda kalmaktadır. Erkek ise üreten sınıfında olduğu için yöneten, tahakküm kuran bağımsız kişi olarak toplumu kendi isteğine göre yönlendirmektedir. Bu durumun değişme noktası ise kadının da çalışma yaşamına dahil olmasıdır. Kadın işgücü piyasasında bir ücret karşılığında çalışmaya başladığında özellikle ekonomik açıdan bağımlılığı sona erebilmektedir; fakat belirtmek gerekir ki kadının kamusal alanda yer alması onun toplumsal cinsiyet rollerinden uzaklaşabildiği anlamına gelmeyebilmektedir. Toplum, kadının her ne olursa olsun cinsiyet rollerini yerine getirmesini talep edebilmektedir. Erkeğin de görev ve sorumlulukları paylaşmaya karşı çıkması ve bu işleri tamamen kadının sorumluluğuna bırakması sonucunda kadının mesai saatleri olmaksızın sürekli çalışmasına, emeğini harcamasına neden olabilmektedir. Bu yüzden kadın hem ev içi işleri yapmakta hem çocuk bakımını gerçekleştirmekte hem de kamusal alana dahil olarak üretim sürecine katılmaktadır. Özellikle emeğin yeniden üretimi bazında emeğin bir sonraki çalışma gününe hazırlanabilmesi için çamaşır, yemek gibi gereken işleri de yerine getirmesi kadının erkeği kendisine bağımlı olarak algılanmasına neden olabilmektedir. Kadının erkekler gibi kamusal alana dahil olması ve sonra ev içinde çalışmaya devam etmesi kendilerinin etken, onların edilgen olduğunu düşünmesinin kaynağını oluşturabilmektedir. Ücretli bir işte çalışmayan kadınlar da erkeklerin emeğin yeniden üretimi için gerekli işleri kendilerinden beklemleri dolayısıyla onları edilgen görebilmektedir. Erkekler ise toplumun cinsiyet rollerini paylaşmalarını hoş karşılamaması nedeniyle bu işlerden uzaklaşmış ve kendilerini kadınlara bağımlı görüyor olabilmektedir. Erkeğin toplumsal cinsiyet rollerinin dışında etken yerine edilgen olarak düşünülmesi toplumsal cinsiyet algısının dışında yer alan bir durumdur. Erkeği edilgen biçiminde betimleyen katılımcıların 11'i kadın, 7'si erkektir. Erkekler ile ilgili oluşturulan metaforların en fazlası 18 kişinin benzetme yapması nedeniyle erkeğin edilgenliği hakkındadır. Bu noktada Aydın'ın (2010) yapmış olduğu araştırma sonuçları ile farklılık gündeme gelmektedir. Aydın, üniversiteli katılımcıların babalarına dolayısıyla erkeklere en çok gelir getirici rolünü atfettiklerini belirtmiştir. Katılımcıların anneleri arasında ücretli bir işte çalışmayan ve nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanlar bulunmaktadır. Ayrıca katılımcıların anne ve babaları arasında evli, ayrı, annesi vefat etmiş, babası vefat etmiş katılımcılar bulunmaktadır. Dolayısıyla annenin çalışma durumunun ya da ebeveynlerin medeni durumunun gençlerin toplumsal cinsiyet algısını belirli bir yöne çektiğini söylemek doğru olmayacaktır. Belirtmek gerekir ki bireyler hakkında toplumsal cinsiyet algısına sahip ya da algıdan uzak biçiminde net

yorumlar yapmak imkansız olabilmektedir. Kişiler hem bu algıdan etkilenmekte hem de toplumsal cinsiyet rollerinin dışında düşüncelere sahip olabilmektedir. Örneğin E3 erkeği koruyucu, güç kaynağı biçiminde ifade ederek toplumsal cinsiyet rolleri ve stereotiplerine atıf yapmış ve ardından kadını etken erkeği ise edilgen biçiminde tarif edecek bir metaforunda bulunmuştur:

'Erkek güç kaynağı gibidir; çünkü kadına destek olmalıdır.' (E3)

Aynı şekilde erkeği koruyucu biçiminde ifade eden E44, erkeği edilgen kadını ise etken konumuna yerleştirmiştir:

'Erkek koli bandı gibidir; çünkü kolinin yükleri taşımaya yardım eder.' (E44)

E53 de kadını etken, erkeği edilgen şeklinde anlatmıştır:

'Erkek lamba gibidir; çünkü birisinin yardımıyla her yeri aydınlatılabilir.' (E53)

Erkeği güç kaynağı ve güvenilmez biçimde anlatarak toplumsal cinsiyet stereotiplerine örnek gösterilebilecek metaforlar üreten E59 aynı zamanda erkeğin edilgen olduğunu ifade etmiştir:

'Erkek taş gibidir; çünkü toprak olması için çok zaman gereklidir.' (E59)

'Erkek defter gibidir; çünkü içini ne kadar doldurursan o kadar anlam kazanır.' (E59)

Erkek hakkında güvenilmez kategorisine girecek şekilde metaforlar üreten E22, E35, E40, E42, E48 aynı zamanda erkeğin edilgen olduğunu belirtmiştir:

'Erkek odun gibidir; çünkü yontulması gerekir.' (E22)

'Erkek çocuk gibidir; çünkü yaşı kaç olursa olsun akli hala mahalle maçındadır.' (E35)

'Erkek odun gibidir; çünkü yontulmaya meyillidir.' (E35)

'Erkek resim çerçevesi gibidir; çünkü onları ayakta tutan tek bir ayaktır ve bir parmakla yıkılmaya hazırdırlar.' (E40)

'Erkek odun gibidir; çünkü yontulabilir.' (E42)

'Erkek su gibidir; çünkü koyulduğu kabın şeklini alır.' (E48)

'Erkek ağaç gibidir; çünkü yontanına göre kağıt da olur odun da ...' (E48)

Erkeği mutluluk veren kişi olarak ifade eden E37 ayrıca erkeğin edilgen olduğunu da belirtmiştir:

'Erkek balık gibidir; çünkü çok bekletirsen kokar.' (E37)

Erkeğin hem etken hem de edilgen olduğunu ifade eden katılımcılar da bulunmaktadır:

'Erkek filiz gibidir; çünkü güzel, düzenli sularsan yetişir.' (E52)

'Erkek siyah gibidir; çünkü renk olduğuna bile inanılmaz.' (E54)

'Erkek bilgisayar oyunu gibidir; çünkü yönetilmesi kolaydır.' (E54)

Belirtmek gerekir ki çocuk bakıma muhtaç, bağımlı bir canlıdır ve yaşamına devam edebilmesi için temel ihtiyaçlarının karşılanması, bakımının gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Odunun ise işlevsel biçimde kullanılabilmesi için birtakım işlemlerden geçmesi gerekmektedir. Bu bağlamda erkeğin çocuk ve oduna benzetilmesi onun çaba gerektirdiğinin düşünülmesi anlamına gelebilmektedir:

'Erkek yeni doğmuş çocuk gibidir; çünkü hiç büyümmezler.' (E17)

'Erkek çocuk gibidir; çünkü her zaman ilgi bekler.' (E21)

'Erkek bebek gibidir; çünkü kadın nasıl isterse o şekilde büyür.'
(E53)

'Erkek odun gibidir; çünkü ne kadar yontarsan o kadar şekil alır.'
(E17)

'Erkek ağaç gibidir; çünkü yontup yaslanabilene ömür katar.' (E19)

'Erkek odun gibidir; çünkü işlendikçe şekil alır.' (E51)

'Erkek odun gibidir; çünkü yontulmadan ne yapacağını bilemez.'
(E53)

Katılımcıların erkeğin edilgen olduğunu belirtmek adına ürettiği diğer metaforlar şöyledir:

'Erkek pamuk gibidir; çünkü gerekli zamanda suyu verirsiniz size içindeki temizliği gösterir.' (E26)

'Erkek internet gibidir; çünkü kotası dolunca çalışmaz.' (E49)

5.4.5.5.8. Birey Olarak Erkek

Ataerkil toplum kadına ve erkeğe çeşitli özellikler ve sorumluluklar yüklemektedir. Kişiler sırf kadın ya da erkek oldukları için toplumun kendilerinden beklentilerini gerçekleştirmek durumunda kalmaktadır. Yani kadın olmak yalnızca kadın

olmak değildir; kadınlığın altında birçok beklenti ve istek bulunmaktadır. Aynı şekilde erkek olmak da yalnızca erkek olmak anlamını taşımamaktadır. Erkek cinsiyetinin altında toplumun istekleri, arzuları, yüklediği sorumluluklar ve görevler, kişilik özellikleri bulunmaktadır. Bunların aksine erkeği toplumun beklentilerinin ve yüklemiş olduğu davranış kalıplarının, özelliklerin dışında yalnızca birey olarak değerlendirmek toplumsal cinsiyet algısından oldukça uzak bir yaklaşımdır. Dolayısıyla erkeği birey biçiminde ifade eden katılımcıların toplumsal cinsiyet rollerinden ve algısından uzak bir düşüncede olduğu söylenebilmektedir. Erkek hakkında onu birey olarak değerlendiren 2 kadın katılımcı bulunmaktadır. Bu katılımcıların ortak özelliği ise annelerinin yalnız olmasıdır. Yani katılımcılardan birinin babası vefat etmiştir, diğerinin ise anne ve babası ayrıdır. Katılımcılardan birinin annesi ücretli bir işte çalışmazken diğerinin annesi nitelik gerektirmeyen bir işte çalışmaktadır. Dolayısıyla annenin çalışmama durumu ve nitelik gerektirmeyen işlerde çalışma durumunun çocuklarının toplumsal cinsiyet algısını olumsuz etkilediğini söylemek doğru olmayacaktır. Ayrıca katılımcıların ikisinin de eğitim fakültesinde okuması ortak olan diğer özellikleridir. Belirtmek gerekir ki bireylerin geleneksel toplumsal cinsiyet algısının tamamen dışındaki söylemleri bu algıdan etkilenmedikleri anlamına gelmemektedir. Örneğin E34 erkeği mutluluk nesnesi biçiminde ifade ederken, E4 ise erkeği hem etken hem de mutluluk veren birey olarak ifade etmiş ve ardından birey olarak değerlendirmiştir:

'Erkek, erkek gibidir; çünkü ona yüklediğimiz anlamlar ile erkek olamaz.' (E34)

'Erkek kadın gibidir; çünkü esasında birbirlerinden farkları yoktur.' (E4)

'Erkek insan gibidir; çünkü var oluşunda ona yüklenenden fazlası vardır.' (E4)

5.4.5.5.9. Karmaşık- Zıtlık Barındıran Kişi Olarak Erkek

Erkeklerin karmaşık davranışlarda bulunduğu söylenmesi toplumsal cinsiyet algısının göstergelerinden biri olarak karşımıza çıkabilmektedir. Erkeklerin karmaşık, zıtlık barındıran, anlaşılmaz birey olarak düşünülmesi bu algının bir ürünü olabilmektedir. Belirtmek gerekir ki bazı ataerkil toplumlarda erkeğin karmaşık görüldüğü; fakat aslında basit canlılar olduğu da düşünülmektedir. Bu noktada belirtilmek istenen ise erkeğin karmaşık görünüş aslında basit olması gibi zıtlıklar barındırmasıdır. Dolayısıyla erkeği karmaşık- zıtlıklar barındıran kişi olarak ifade eden

katılımcıların toplumsal cinsiyet stereotiplerine sahip oldukları söylenebilmektedir. Bu katılımcıların 9'u erkek, 7'si kadındır. Katılımcıların anneleri ücretli bir işte çalışmamakta ya da nitelik gerektiren işlerde çalışmaktadır. Dolayısıyla annenin çalışmama durumu ya da nitelik gerektiren işlerde çalışma durumunun çocukların toplumsal cinsiyet algısını belirli bir yönde etkilediği söylenememektedir. Erkeğin karmaşık görünmesine rağmen basit olduğunu düşünen dolayısıyla zıtlıklar barındıran birey olduğunu düşünen katılımcıların metaforlarından bir örnek vermek gerekirse erkek hakkında edilgen olduğuna dair metafor üreten E54'ün cümlesi şu şekildedir:

'Erkek matematik gibidir; çünkü karmaşık gibi görünür, ama kuralları açıktır.' (E54)

Erkeğin edilgen olduğunu ifade eden E19, edilgen ve güvenilmez olduğunu düşünen E48, güvenilmez olduğunu belirten E29'un metaforları şöyledir:

'Erkek laktozsuz süt gibidir; çünkü sağlıklı görünüm altında tatsız, tuzsuzdur.' (E19)

'Erkek bizdeki eğitim sistemi gibidir; çünkü sözde var, ama özde yanlışlarla doludur.' (E48)

'Erkek taksi gibidir; çünkü işe yarar, ama hep bir bedel ödersiniz.' (E29)

'Erkek pahalı saat gibidir; çünkü olsa da olur olmasa da olur.' (E29)

Belirtmek gerekir ki ataerkil toplumun bir ürünü de bilimin erkeğe atfedilmesidir. Öyle ki bilim yapan insanlara 'bilim adamı' denilen dönemler olmuştur. Bu durum bilimi, geliştirmeyi, yenilemeyi erkeğin gerçekleştireceğine yönelik bir algının sonucudur. E25'in erkek hakkında benzetmede bulunurken, bilimsel bir makaleyi tercih etmesi bu stereotiplere örnek olarak gösterilebilmektedir. Belirtmek gerekir ki E25 aynı zamanda erkeği güvenilmez olarak nitelendirmiştir:

'Erkek bilimsel makale gibidir; çünkü karıştırmak, incelemek gerekir.' (E25)

Erkeğin cinsiyet rollerinden koruyuculuğa atıf yapan E26 ve erkeği etken olarak nitelendiren E43'ün benzetmeleri şu şekildedir:

'Erkek kuş gibidir; çünkü özgürlük ister, ama ailesinden de kopamaz.' (E26)

'Erkek saat gibidir; çünkü en kötü iki kere doğruyu bulur ya da hep doğrudur.' (E26)

'Erkek solucan gibidir; çünkü hiçbir şey yapmıyor gibi görünür, ama yararlıdır.' (E43)

Erkek hakkında ürettikleri metaforları gelir kaynağı kategorisine giren E24'ün erkeğin zıtlıklar barındırmasıyla ilgili yaptığı benzetmenin bir özelliği de erkeğin argo kullanmasını, sert olmasını doğallaştırmasıdır:

'Erkek bukalemun gibidir; çünkü yeri geldiğinde argo kullanır, çok serttir. Yeri geldiğinde yumuşar.' (E24)

Katılımcıların erkeğin karmaşık- zıtlıklar barındırdığına dair kurdukları diğer cümleler şöyledir:

'Erkek Volvo gibidir; çünkü biraz sıkıcı, ama teknik olarak mükemmeldir.' (E5)

'Erkek müzik aleti gibidir; çünkü notaları bilersen çalarsın.' (E13)

'Erkek kavanoz gibidir; çünkü açmasını bilersen sana hediyeler verir.' (E37)

'Erkek şeker gibidir; çünkü tatlı gibi görünür, ama aslında zararlıdır.' (E47)

'Erkek çınar ağacı gibidir; çünkü köklerinden güçlüdür, ama zamanı geldiğinde yaprak döker.' (E60)

'Erkek Iphone X Max gibidir; çünkü olsa güzel olur, ama olmasa da olur, ne yapalım.' (E50)

'Erkek matematik gibidir; çünkü zor gibidir.' (E18)

5.4.5.5.10. Şiddet Kaynağı Olarak Erkek

Ataerkil toplumda eril şiddet içselleştirilmekte ve doğal karşılanmaktadır. Şüphesiz ki kadının da şiddet uyguladığı bir gerçektir; fakat eril şiddetin daha fazla olması dolayısıyla şiddet kavramı yalnızca erkeğin uyguladığı bir olumsuzluk olarak kabul edilmiştir. Şiddetin erkek ile özdeşleştirilmesi toplumsal cinsiyet stereotiplerinden kaynaklanabilmektedir. Erkek hakkında ürettikleri metaforların şiddet ile ilgili olduğu katılımcıların 6'sı kadın, 3'ü erkektir. Katılımcıların anneleri arasında ücretli bir işte çalışmayan, nitelik gerektiren ve gerektirmeyen işlerde çalışanlar bulunmaktadır. Ayrıca katılımcıların babaları arasında da nitelik gerektiren ve gerektirmeyen işlerde çalışanlar bulunmaktadır. Belirtmek gereken diğer bir konu da anne ve babaların medeni durumlarıdır. Şiddet kategorisi altında anne ve babası evli ve ayrı olan katılımcılar yer almaktadır. Dolayısıyla annenin çalışma durumunun ya da nitelik gerektiren işlerde çalışmasının çocuklarının toplumsal cinsiyet algısında olumlu bir değişme yaptığını

söylemek doğru olmayabilmektedir. Babanın nitelik gerektiren işlerde çalışması da aynı şekilde olumlu bir etki sağlamayabilmektedir. Katılımcıların belirli bir bölümde okumaması da bölümlerin toplumsal cinsiyet algısında köklü bir değişime neden olmayabildiklerini gösterebilmektedir. Erkeği mutluluk verici olarak ifade eden E16 aynı zamanda farklı bir biçimde erkeğin şiddet kaynağı olduğunu da belirtmiştir:

'Erkek saman alevi gibidir; çünkü parlar, yakar ve söner.' (E16)

Erkeğin güvenilmez olduğunu söyleyen E28 ayrıca şiddet kaynağı olduğunu da düşündürülen cümleler kullanmıştır:

'Erkek kuduz köpek gibidir; çünkü tek istedikleri can yakmaktır, ona her şeyiyle sevenlerin bile.' (E28)

'Erkek boğa gibidir; çünkü kontrolsüz güç kullanır.' (E28)

'Erkek kaktüs gibidir; çünkü acı verir.' (E28)

Erkeğin karmaşık, edilgen ve mutluluk veren birey olarak tanımını yapan E37'nin şiddet kaynağı olduğunu da belirttiği metaforu şöyledir:

'Erkek jilet gibidir; çünkü sert davranırsan canını yakar.' (E37)

Erkeğin karmaşık olduğunu ifade eden E47'nin metaforu şu şekildedir:

'Erkek ateş gibidir; çünkü ayarını kaçırırsan yakar.' (E47)

Erkeğin güçlü, güvenilmez ve edilgen olduğunu belirten E59'un cümlesi şöyledir:

'Erkek ateş gibidir; çünkü sürekli yakar.' (E59)

Yukardaki metaforlardan da görülebileceği üzere katılımcılar erkeği geleneksel toplumsal cinsiyet algısının dışında tanımlarken aynı zamanda bu algıdan etkilendiklerini gösteren cümleler de kullanmaktadır.

Erkek hakkında aynı zamanda gelir kaynağı sınıfına girecek metafor üreten E20'nin cümlesi şu şekildedir:

'Erkek züccaciyeye girmiş fil gibidir; çünkü kurulmuş sağlıklı olan düzeni yıkar, parçalar.' (E20)

Katılımcıların erkeği şiddet kaynağı olarak ifade ettikleri diğer benzetmeleri şu şekildedir:

'Erkek ateş gibidir; çünkü uzaktan ısıtır seni, yaklaşıncaya ise yakar.'
(E7)

'Erkek ateş gibidir; çünkü yakıcıdır, acıtıcıdır.' (E55)

'Erkek tümör gibidir; çünkü içimizde gizlice büyür, bizi yok eder.'
(E11)

5.4.5.5.11. Olumsuz Etki Kaynağı Olarak Erkek

Toplumsal cinsiyet stereotipleri bağlamında erkeğin şiddet kaynağı olarak görülmesinin dışında, olumsuz etki kaynağı olarak da algılanması muhtemeldir. Bu kategorideki metaforlar şiddet sınıfına girmeyecek; fakat erkeğin yaşanılan çevre için olumsuz etkilere neden olabileceğinin düşünüldüğü cümlelerden oluşmaktadır. Erkeğin olumsuz etki kaynağı olduğunu düşünen katılımcıların 2'si kadın 2'si erkektir. Katılımcılardan birinin annesi vefat etmiş, diğerlerinin anne ve babası evlidir. Ayrıca katılımcıların annelerinin ücretli bir işte çalışmaması ortak özelliklerinden biridir. Katılımcılardan ikisinin öğretmen olmak adına eğitim alması, öğretmen adaylarını yetiştiren eğitim fakültesinin de toplumsal cinsiyet algısını köklü bir biçimde değiştirmekte yetersiz kaldığını, bu bağlamda kadınlar hakkında oluşturulan metaforlar gibi toplumsal cinsiyet algısının fakülteler bazında değişime uğramadığını gösterebilmektedir. Erkeğin güvenilmez, edilgen olduğunu düşündüğüne dair metaforlar üreten E35'in olumsuz etki kaynağı sınıfına girecek cümleleri şöyledir:

'Erkek kahve gibidir; çünkü fazlası uyku kaçırır.' (E35)

Belirtmek gerekir ki ataerkil toplumlarda annelik rolü oldukça önemlidir. Öyle ki anne olmayan kadınlar eksik, yarım biçiminde adlandırılabilir. Bazı kadınlar anne olduktan sonra toplum tarafından değer görebilmektedir. Bu nedenle bireyler tarafından anne olabilmek 'her şey' olarak algılanabilmekte, kişiler anne olabilme ihtimallerini kaybettiklerinde ise tüm varlıklarını kaybetmiş gibi hissedebilmektedir. Erkeği güvenilmez ve edilgen olarak nitelendiren E48'in metaforu bu duruma örnek oluşturabilmektedir:

'Erkek menopoş gibidir; çünkü bazen sizden tüm her şeyinizi yavaş yavaş sıkıntı içinde alır ve gider.' (E48)

Erkeği karmaşık- zıtlıklar barındıran kişi olarak ifade eden E50'nin metaforu şöyledir:

'Erkek çay gibidir; çünkü fazlası sadece uyku kaçırır, gerek yok.'
(E50)

Erkeği şiddet kaynağı olarak betimleyen E55'in metaforu ise şu şekildedir:

'Erkek karbondioksit gibidir; çünkü bazen zararlıdır.' (E55)

5.4.5.5.12. Duygularını Yansıtmayan Kişi Olarak Erkek

Ataerkil toplum kadının duygusal olduğunu, erkeğin ise bu duygulara sahip olmadığını ifade etmektedir. Duyguları yansıtmayı ise değersiz kabul etmektedir. Bu bağlamda erkeğin duygularını yansıtmaması durumunu takdir etmekte ve bireyleri buna zorlamaktadır. Öyle ki erkek çocuklar 'erkek adam ağlamaz', 'kız gibi ağlama' sözleriyle yetiştirilmektedir. Dolayısıyla erkekler duygularını yansıtmaktan, hatta duygularını saklamayı içselleştirerek duyguları hissetmekten mahrum bırakılmaktadır. Oysa mutlu olmak, üzülme, ağlamak, korkmak yalnızca kadınların değil, tüm insanların hissettiği duygulardır. Kısaca erkeğin duygularını yansıtmaması toplumsal cinsiyet stereotiplerine yapılan bir atıftır. Bu atıfta bulunan katılımcıların 4'ü erkek, 4'ü kadındır. Erkek ve kadın katılımcıların sayısının eşit olması onlara toplum tarafından küçük yaştan itibaren erkeklerin duygularının gizlenmesi, bu duyguları hissetmemeleri gerektiğinin öğretilmesi olabilmektedir. Katılımcıların arasında anneleri ücretli bir işte çalışmayan ve nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanlar bulunmaktadır. Dolayısıyla annenin çalışma durumunun çocuklarının toplumsal cinsiyet algısını değiştirmekte yeterli olmadığı görülebilmektedir. Katılımcılar arasında babası nitelik gerektirmeyen ve gerektiren işlerde çalışanlar yer almaktadır. Babanın nitelik gerektiren işlerde çalışması da çocuklarının geleneksel toplumsal cinsiyet algısında köklü bir değişim yapmayabilmektedir. 7 katılımcının 3'ünün annesinin ayrı, 1'inin babasının vefat etmiş olması ilgi çekici bir durumdur. Bu bağlamda evli olmayan annelerin çocuklarının, erkekleri daha ciddi, katı olarak değerlendirdikleri söylenebilmektedir. Katılımcılardan erkeği gelir kaynağı olarak nitelendiren E57, şiddet kaynağı ve güvenilmez biçiminde ifade eden E28 ile edilgen olduğunu ifade eden E49 ve E21'in ürettikleri metaforlar şu şekildedir:

'Erkek taş gibidir; çünkü serttir.' (E57)

'Erkek kütük gibidir; çünkü serttir.' (E28)

'Erkek öküz gibidir; çünkü odundur.' (E49)

'Erkek direk gibidir; çünkü her zaman dik durmak zorundadır.' (E21)

Erkek hakkında karmaşık, edilgen, mutluluk verici ve şiddet kaynağı sınıflarına girecek biçimde metaforlar üreten E37'nin metaforu şöyledir:

'Erkek bagaj gibidir; çünkü içine tüm dertlerini atabilirler.' (E37)

Katılımcıların erkeği duygularını yansıtmayan birey olarak değerlendirdikleri diğer metaforlar şu şekildedir:

'Erkek odun gibidir; çünkü sert olmayı sever.' (E15)

'Erkek kaya gibidir; çünkü kırılmaya imkan tanınmayan, duygusallıktan uzak görünendir.' (E33)

'Erkek klasik sınav gibidir; çünkü ciddidir, serttir, katıdır, kaçış yoktur. Çalışmadıysan kalırsın.' (E58)

'Erkek demir gibidir; çünkü serttir.' (E58)

5.4.5.5.13. İlişki Odağında Erkek

Ataerkil toplum bağlamında cinsiyet stereotiplerinden biri de erkeklerin odak noktasının kadınlar olduğuna dair duyulan inançtır. Bu inanca göre erkekler devamlı kadınlar ile bir ilişkisinin olmasını talep etmekte ve bu amaçla tanıdıkları tüm kadınlar ile iletişim kurmaktadır. Erkeğin yaşamını bu amaca göre şekillendirildiğinin düşünülmesi toplumsal cinsiyet algısı ile ilgili olabilmektedir. Ayrıca geleneksel toplumlarda kadınlar, bir bireyden hoşlandıklarında, aşık olduklarında kısaca kadın erkek ilişkilerinde duygularını gizlemek durumunda bırakılmakta, ilişkiyi erkeğin başlatması beklenilmektedir. Hatta böyle toplumlarda erkek bir ilişki adına çaba harcadığında dahi kadınların uzun bir süre boyunca duygularını gizlemeleri uygun görülmektedir. Öyle ki 'kız evi naz evi' biçiminde söylemler de mevcuttur. Dolayısıyla hem erkeklerin hem de kadınların erkeği ilişki odaklı değerlendirmesi toplumsal cinsiyet algısıyla ilgili olabilmektedir. Bu değerlendirmeyi yapan katılımcılardan 5'i erkek, 3'ü kadındır. Ayrıca 8 katılımcının 3'ünün öğretmen olmak adına eğitim fakültesinde eğitim görmeleri, fakülte bazında toplumsal cinsiyet algısının köklü bir değişime uğrayamayacağını gösterebilmektedir. Katılımcıların arasında annesi ücretli bir işte çalışmayanlar ile nitelik gerektiren işlerde çalışanlar yer almaktadır. Ayrıca katılımcıların babaları arasında da nitelik gerektiren ve gerektirmeyen işlerde çalışanlar bulunmaktadır. Bu bağlamda anne ve babanın çalışma durumu ile nitelik gerektiren işlerde çalışmasının toplumsal cinsiyet algısını net bir biçimde değiştirdiğini söylemek mümkün olmamaktadır. Katılımcılardan erkeği karmaşık olarak ifade eden E13 ve E18'in metaforları şu şekildedir:

'Erkek günebakan çiçeği gibidir; çünkü yüzünü sürekli güneşe döner. (Güneş= Kadın).' (E13)

'Erkek sevgili gibidir; çünkü kadını çok sever.' (E18)

Erkeği etken biçiminde değerlendiren E30'un metaforu şöyledir:

'Erkek sinek gibidir; çünkü şekerin peşinde koşar.' (E30)

Erkeği koruyucu olarak tanımlayan E32 ile koruyucu ve karmaşık olarak ifade eden E26'nın metaforu şu şekildedir:

'Erkek böcek gibidir; çünkü konacak çiçek arar durur.' (E32)

'Erkek komutan gibidir; çünkü gerekli gördüklerini elde etmek için savaş verir.' (E26)

Erkeği güvenilmez, edilgen ve olumsuz kaynağı biçiminde değerlendiren E35 ile güvenilmez ve edilgen şeklinde tanımlayan E40'ın cümleleri şöyledir:

'Erkek mum gibidir; çünkü ne kadar ışıltısı varsa o kadar sevgisi vardır.' (E35)

'Erkek internet gibidir; çünkü sık kullandıkları bir adres vardır.' (E40)

Erkeği ilişki bağlamında değerlendiren E39'un ise metaforları şu şekildedir:

'Erkek adam gibidir; çünkü sevdiği kadını içten sever.' (E39)

'Erkek yokluk gibidir; çünkü kadınları anlayamaz, ama onları çok sever.' (E39)

5.4.5.5.14. Çalışan- Çaba Harcayan Kişi Olarak Erkek

Ataerkil toplumlarda erkeğin rollerinden biri de çalışmasıdır. Toplum kadına değer atfetmediği için çalışmak, üretmek ile ilgili tüm kavramlar erkekler ile bütünleştirilmektedir. Dolayısıyla erkeğin çalışan, çaba harcayan kişi olduğunun düşünülmesi toplumsal cinsiyet rolleriyle ilgili olabilmektedir. Erkeğin çalışmasına atıf yapan katılımcıların 2'si kadın, 1'i erkektir. Ayrıca 2 katılımcının annesi ücretli bir işte çalışmazken, 1'inin annesi terzidir. Katılımcıların 3'ünün de babası emeklidir. Bu bağlamda kadının ücretli bir işte çalışmasının çocuklarının toplumsal cinsiyet algısında köklü bir değişim yaratmadığı söylenebilmektedir. Katılımcılardan 1'inin anne ve babası ayrıdır. Dolayısıyla anne ve babanın medeni durumu da çocuklarının toplumsal cinsiyet algısını değiştirmeyebilmektedir. Katılımcılardan erkeği edilgen olarak tanımlayan E17, güç kaynağı olarak algılayan E23 ve mutluluk verici, koruyucu olduğunu düşünen ve aynı zamanda birey bazında değerlendiren E34'ün metaforları şu şekildedir:

'Erkek sabun gibidir; çünkü işe yaradıkça yok olur.' (E17)

'Erkek arı gibidir; çünkü çok çalışır.' (E23)

'Erkek arı gibidir; çünkü bir damla bal yapmak için çok güç sarf eder.' (E34)

5.4.5.5.15. Diğer

4 katılımcının oluşturmuş olduğu 4 metafor hiçbir kategoride kendisine yer bulamamış ve diğer kategorisinde değerlendirilmiştir. Katılımcıların 3'ü kadın, 1'i erkektir ve anneleri arasında ücretli bir işte çalışmayan, nitelik gerektiren işlerde çalışanlar bulunmaktadır. Katılımcıların babaları arasında ise nitelik gerektiren işlerde çalışanlar ve emekliler yer almaktadır. Tamamının medeni durumları ise evlidir. Katılımcılardan E14 daha önce erkeği koruyucu rolünde ve mutluluk kaynağı olarak değerlendirmiştir. E14'ün erkeğin çok yönlülüğünden bahsettiği diğer metaforu ise şu şekildedir:

'Erkek kitap gibidir; çünkü okudukça keşfedersin.' (E14)

Toplumsal cinsiyet stereotiplerinden biri de erkeğin düzenli yaşadığı, mantık çerçevesinde hareket ederek yeniliklerin dışında yer aldığıdır. Dolayısıyla erkek planlı bir biçimde hareket etmektedir. Erkek hakkında güç kaynağı, güvenilir ve koruyucu kategorilerine girecek metaforlar oluşturan E2'nin yaptığı benzetme bu stereotipi örnekler niteliktedir:

'Erkek robot gibidir; çünkü programlı yaşar.' (E2)

Toplumsal cinsiyet stereotiplerinden biri de kadının iletişime daha fazla önem verdiği ve bu konuda başarılı olduğu, erkeğin ise iletişim konusunda başarısız olduğuna yöneliktir. Erkeği hem etken hem de edilgen biçiminde değerlendiren E54'ün kullanmış olduğu cümle bu stereotipi örnekleyebilmektedir:

'Erkek televizyon gibidir; çünkü iletişimi tek yönlüdür.' (E54)

Belirtmek gerekir ki ataerkil toplumda olumsuzluklar kadına atfedilmektedir. Ayrıca bütünleştirmek, birleştirmek, bir arada tutma rolü de kadına verilmektedir. Bu bağlamda daha önce erkeğin duygularını yansıtmadığını belirten E33'ün bütünleştirme görevini erkeğe atfetmesi ve erkeğin leke tutucu olarak cümle içinde kullanılması toplumsal cinsiyet algısının dışında bir durum olabilmektedir:

'Erkek siyah gibidir; çünkü tüm lekeyi üzerinde tutsa da bütünleştirir.' (E33)

Belirtmek gerekir ki erkekler ile ilgili metaforlara bakıldığında kadınların daha fazla geleneksel toplumsal cinsiyet algısına sahip olduğu görülebilmektedir. Zeyneloğlu (2008) yaptığı çalışmada kadın öğrencilerin erkek cinsiyet rollerine daha tutucu bir biçimde yaklaşarak geleneksel bir algıya sahip olduklarını belirtmiştir. Ayrıca tüm kadın

ve erkek ile ilgili metaforlar kategorilerine bakıldığında hem geleneksel algının hem de gelenekselin dışındaki düşüncelere sahip kadın katılımcılar daha fazladır. Özcan (2012) yaptığı çalışmada kadınların rollere bakış açısının daha geleneksel, Arıcı (2011) ve Çavdar (2013) ise daha eşitlikçi olduğunu ifade etmiştir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Araştırma kapsamında okul öncesinden üniversite çağına kadar olan katılımcıların toplumsal cinsiyet rolleri algısının yansımaları araştırılmıştır. Bu bağlamda katılımcıların algılama düzeylerine uygun biçimde teknikler seçilmiştir. Okul öncesinden üniversiteye kadar geniş yaş gruplarına ulaşılarak tamamının araştırmaya dahil edilmesi ve bunu yaparken de daha önce kullanılmamış tekniklerin bir araya getirilmesi çalışmanın özgünlüğünü ortaya çıkarmaktadır. Bu tekniklere kısaca değinmek gerekirse okul öncesi ve ilkokul çağındaki katılımcılara iş yerinde kadın, iş yerinde erkek, evde kadın, evde erkek olmak üzere 4 ana konuda resim yaptırılmıştır. Çocukların yaptıkları resimlerde ne anlatmak istedikleri ve ev içinde temizlik, yemek gibi görevlerin kimler tarafından gerçekleştirildiği sorulmuştur. Resimler ayrıca 5 psikolog tarafından değerlendirilmiştir. Ortaokul çağındaki katılımcılara görev ve sorumlulukların eşit biçimde paylaşıldığı, eşit biçimde paylaşılmayarak tüm işlerin erkeğe yüklendiği, renklerin cinsiyetleştirilmesi bağlamında mavinin arka plan olduğu erkek çocuk, pembenin arka plan olduğu ve aksesuar kullanan kız çocuk, erkek hemşire, kadın mühendis, kız çocuğunun araba, erkek çocuğun bebek ile oynadığı toplam 6 resim gösterilmiştir. Ortaokul çağındaki katılımcılara bu resimlerde kendilerine farklı, ilginç gelen noktaları nedenleriyle birlikte açıklamaları istenmiştir. Lise çağındaki katılımcılardan ise akşam 7'den gece 11'e kadar olan bir aile hikayesi yazmaları istenmiştir. Ayrıca bu hikayeleri kendi hayatlarından kesit olarak mı yazdıkları yoksa hayal güçlerinden mi yararlandıkları sorulmuştur. Böylece lise çağındaki katılımcıların cinsiyet rollerini ne kadar içselleştirdikleri, ailelerinin geleneksel cinsiyet algısına sahip olmasından ya da olmamasından etkilenip etkilenmedikleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Üniversite çağındaki katılımcılara ise metafor yöntemi uygulanmıştır. Bu yöntem kapsamında katılımcılardan kadın ve erkek hakkında benzetme yapmaları istenmiştir. Farklı yaş gruplarına uygulanan farklı teknikler ile birlikte katılımcıların algı kapasitelerine uygun biçimde, kendilerini rahat hissedip, yalana başvurmadan özgürce ifade edecekleri, bilinçaltılarındaki toplumsal cinsiyet rolleri algısının yansımalarına ulaşmak hedeflenmiştir.

Okul öncesi çağındaki çocuklar genelde anne ve babalarını resmetmeyi tercih etmiştir. Bu durum annesi ve babası nitelik gerektirmeyen işlerde çalışan çocuklar için de geçerli olmuştur. Çocuklar henüz dış çevreye çok dahil olamadıkları için anne ve babalarını çizmek istemeleri doğal karşılanabilmektedir; fakat belirtmek gerekir ki iş

yerinde kadın ve erkek resimlerini yaparken anne ve babasının mesleklerinden ilham almayan, kadını ve erkeği farklı mesleklerde çizen katılımcılar da bulunmaktadır. Okul öncesi çağındaki çocuklardan bazıları iş yerinde kadını hayal güçlerinde canlandırmakta zorluk çekmiş, iş yerinde erkeği daha kolay çizebilmişlerdir. Dolayısıyla çocukların kamusal alanda yer alan kadınları deneyimleyecek yaşa gelene kadar annelerinin çalışma yaşamı içinde olması onların kadının da işgücü piyasasına ait olduğunu öğrenip, benimsemeleri, eşitlikçi düşünceye sahip olmaları açısından önem taşımaktadır. Söylemek gerekir ki annesi ücretli bir işte çalışmayan çocukların bazıları da işyerinde kadını farklı meslekleri icra ederken çizmiştir. Çocukların yaşadıkları çevre dolayısıyla kadını kamusal alanda deneyimlemeleri, entelektüel kapasitelerinin gelişmeye başlaması, almaya başladıkları okul öncesi eğitim bu durumun nedenlerinden olabilmektedir. Bazı okul öncesi çağındaki çocukların da kadını iş yerinde çizebilirken, erkeği iş yerinde belirli bir mesleği icra ederken çizememeleri söz konusu olmuştur. Çocukların babalarının yaptığı işin gerekliliklerini tam olarak bilmemeleri bu duruma neden olabilmektedir. Cinsiyet bazında bakıldığında kız çocukları erkeklere oranla kadını daha fazla kamusal alana dahil etmiştir.

Okul öncesi çağındaki katılımcıların bir kısmı evde kadın ve erkeği geleneksel toplumsal cinsiyet algısına uygun biçimde resmederken, bazıları ise eşitlikçi bir anlayışla yapmıştır. Bu noktada çocukların yaşadığı alan olan evde görev ve sorumlulukların nasıl paylaşıldığı önem taşımaktadır. Evde kadın ve erkeği görev paylaşımı dahilinde çizmeyen, ev içi işleri kadının sorumluluğuna yükleyen katılımcıların bir kısmı ev içinde temizlik ve yemek gibi görevleri annelerinin yerine getirdiğini ifade etmiştir. Katılımcıların bir kısmı da bu görevleri zaten annelerinin yerine getirmesi gerektiğini belirtmiştir. Bu noktada okul öncesi çağında toplumsal cinsiyet algısının oluştuğundan söz edilebilmektedir. Annesi çalışma yaşamına dahil olan bazı çocukların da ev içi görev ve sorumlulukları kadının yerine getirmesi gerektiğini düşünmesinden annenin çalışma durumu fark etmeksizin çocukların geleneksel cinsiyet rollerini öğrenebildikleri anlamı çıkarılabilmektedir. Belirtmek gerekir ki ailesinin görev ve sorumlulukları paylaştığını ifade eden katılımcıların bazılarının evde kadın ve erkek resmini geleneksel cinsiyet rolleri bağlamında çizmeleri söz konusu olmuştur. Bu durumun nedeni çocukların bir gece önceki deneyimleri olabilmektedir. Görev ve sorumlulukları annelerinin yerine getirdiğini ifade eden hiçbir katılımcının evde kadın ve erkeği paylaşım içinde çizmemesi

de dikkat çekici bir husustur. Ayrıca bazı okul öncesi çağındaki katılımcılar evde kadını ve erkeği herhangi bir işi gerçekleştirirken çizmemiştir. Bu durumun nedeni ev içindeki işlerin çocukların okulda olduğu zamanda yapılması, bu durumu deneyimlememesi olabilmektedir. Son tahlilde okul öncesi çağındaki çocukların cinsiyet rollerini öğrenip içselleştirmeye başladıkları söylenebilmektedir. Çocuklar okulda eşitlikçi oyunlar oynasa dahi ev içinde geleneksel bir yaklaşım olması dolayısıyla cinsiyet rollerini öğrenip benimseyebilmektedir. Katılımcıların anne ve babası nitelik gerektiren işlerde çalıştığında çocukların tamamının eşitlikçi bir yaklaşımda bulunacağını düşünmek doğru olmamaktadır. Aynı şekilde annesi ücretli bir işte çalışmayan ya da nitelik gerektirmeyen işlerde çalışan çocukların da tamamının geleneksel bir yaklaşımda bulunacağını belirtmek yanlıştır. Çocukların cinsiyet rollerini öğrenmesinin, geleneksel bir algıya sahip olmasının en önemli nedenlerinden biri aile içi tutum ve davranışlardır. Anne ve babasının görev ve sorumlulukları paylaştığını gören çocuk bu eşitlikçi yaklaşımı öğrenmektedir. Annesi ücretli bir işte çalışmayan, anne ve babası nitelik gerektirmeyen işlerde çalışan katılımcıların da bu eşitlikçi yaklaşımı görmesi mümkünken, anne ve babası nitelik gerektiren işlerde çalışanların daha fazla tecrübe ettiği söylenebilmektedir. Belirtmek gerekir ki kadın ve erkeğin nitelik gerektiren işlerde çalışırken ev içi görevleri paylaşmaması da mümkündür.

İlkokul çağındaki katılımcıların tamamı iş yerinde kadın ve iş yerinde erkek konusu bağlamında kadını ve erkeği bir meslek icra ederken çizmiştir. Okul öncesi çağındaki katılımcılardan farklı olarak ilkokul çağındaki katılımcıların daha fazlası anne ve babasını resmetmeyi tercih etmemiş, kadını ve erkeği farklı mesleklerde çizmiştir. Bu durumun nedeni çocukların okul öncesi döneme göre daha çok dış çevreye açılıp kamusal alana dahil olan kadın ve erkeği deneyimlemeleri olabilmektedir. Çocukların bir kısmı kadını ataerkil toplumun kadına atfettiği mesleklerden olan öğretmenlik mesleğinde çizmeyi tercih etmiştir. Bu durumun nedeni kadın öğretmenler ile karşılaşmaları olabilmektedir. Dolayısıyla kadınların kamusal alana dahil olması ve çocukların bu durumu görmeleri onların eşitlikçi bir yaklaşıma sahip olmalarını sağlayabilmektedir. Annesi ücretli bir işte çalışmayan katılımcıların büyük bir kısmı kadını nitelik gerektiren işlerde çalışırken çizmiştir; fakat nitelik gerektirmeyen işlerde çalışırken çizen katılımcılar da bulunmaktadır. Aynı durum babası ücretli bir işte çalışmayan katılımcılar için de geçerlidir. Anne ve babası nitelik gerektirmeyen katılımcıların bir kısmı iş yerinde

kadın ve erkeği nitelik gerektiren işlerde çalışırken resmederken, bir kısmı da anne ve babasının mesleğini resmine yansıtmıştır. Belirtmek gerekir ki annesi çalışma yaşamı içinde olmayan ya da nitelik gerektirmeyen işlerde çalışan bazı katılımcılar da kadını nitelik gerektiren meslekleri icra ederken çizmiş, erkeği ise nitelik gerektirmeyen biçimde resmetmiştir.

İlkokul çağındaki katılımcıların büyük bir kısmı evde kadın konulu resimlerinde kadını ev işlerini yaparken resmederken, erkeği ise uzanırken, televizyon seyredirken çizmiştir. Bu katılımcılardan bazıları kadını tek bir ev işi yaparken çizmiş, bazıları ise kadının çoklu görev ve sorumluluğuna atıf yaparak birden fazla işi yaparken resmetmiştir. Bu katılımcıların büyük bir kısmının annesi ücretli bir işte çalışmazken, nitelik gerektiren ve gerektirmeyen işlerde çalışanlar da bulunmaktadır. Görev ve sorumlulukların kadına yüklendiği resimler çizen katılımcıların ortak özellikleri ise evde de durumun bu şekilde olduğunu söylemesidir. Bu bağlamda annenin çalışmasının ve anne ile babanın nitelik gerektiren işlerde çalışıyor olmasının çocuğun eşitlikçi bir yaklaşıma sahip olacağı anlamına geldiği söylenememektedir; fakat nitelik gerektiren işlerde çalışan kadın ve erkeğin daha fazla görev paylaşımında bulunduğu söylenebilmektedir. Evde kadın ve erkek konulu resimlerinde görev paylaşımını resimlerine yansıtan katılımcıların biri dışında diğerleri ailelerinde de bu paylaşımın bulunduğunu ifade etmiştir. Anne ve babasının görev paylaşımı içinde olduğu ve bunu resimlerine yansıtan katılımcıların büyük bir kısmının annesi nitelik gerektiren işlerde çalışsa da ücretli bir işte çalışmayan ve nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanlar da bulunmaktadır. Erkeklerin ev içindeki görev paylaşımı genel anlamda çocuk bakımıyla ilgili olmaktadır ve evde kadın ve erkeği görev paylaşımı dahilinde çizen katılımcıların büyük bir kısmı da bu duruma uygun biçimde evde erkeği çocuk bakımını gerçekleştirirken resmetmiştir. Kadın katılımcılarla karşılaştırıldığında erkek katılımcılar daha fazla cinsiyet eşitliğine dair resimler çizmiştir ve bu durum okul öncesiyle farklılık göstermektedir. Bu noktada çocukların aldıkları eğitimin geleneksel cinsiyet rollerini değiştirmekte yetersiz kaldığı ve kız çocuklarının geleneksel rolleri içselleştirebildikleri söylenebilmektedir. İlkokul çağındaki katılımcıların annelerinin çalışması ya da anne ve babalarının nitelik gerektiren işlerde çalışması onların geleneksel cinsiyet rollerinde köklü bir değişim yapmamaktadır. Çocukların eşitlikçi bir yaklaşıma sahip olmasının en önemli etkenlerinden birisi anne ve babalarının görev ve sorumluluk paylaşımı içinde olmasıdır. Nitelik gerektiren işlerde

çalışan kadın ve erkeğin çalışmayan ya da nitelik gerektirmeyen işlerde çalışan kadın ve erkeğe oranla daha paylaşımcı olması dolayısıyla nitelik gerektiren işlerde çalışan anne ve babanın çocukları daha eşitlikçi düşünceye sahip görülmektedir.

Ortaokul çağındaki katılımcılara bakıldığında ise eşit biçimde görev ve sorumluluğun paylaşıldığı resim hakkında yorum yapan katılımcılardan bu durumu olağan karşılayanların büyük bir kısmının anne ve babasının nitelik gerektiren işlerde çalışması dikkat çekici bir husustur. Bu noktada belirtmek gerekir ki annesi çalışma yaşamı içinde yer almayan ya da nitelik gerektirmeyen işlerde çalışan ve görev paylaşımını savunan katılımcılar da bulunmaktadır. Ayrıca görev paylaşımını kadına ‘yardım’ olarak algılayan katılımcılar da söz konusudur. Görev ve sorumlulukların eşit biçimde paylaşılmasının doğru olmadığını ifade eden ortaokul çağındaki katılımcılar da bulunmaktadır. Bu katılımcıların arasında annesi ve babası nitelik gerektiren işlerde çalışanlar olsa da büyük çoğunluğunun anne ve babası nitelik gerektirmeyen işlerde çalışmakta ya da annesi işgücü piyasasında yer almamaktadır.

Ortaokul çağındaki katılımcıların bir kısmının mavi arka planlı ve mavi emziği olan erkek çocuk ile pembe arka planlı, pembe emziği, pembe saç tokası olan kız çocuk resmine karşı bir tepki göstermemesi söz konusu olmuştur. Renklerin cinsiyetleştirilmesini doğal karşılayan katılımcılar arasında annesi ve babası nitelik gerektiren işlerde çalışanlar, nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanlar ve annesi çalışma yaşamı içinde bulunmayan katılımcılar yer almaktadır. Bu katılımcılar renklerin cinsiyetleri ayırt etmek için kullanıldığını ifade etmiştir. Bazı katılımcılar da çocukların zaten kendi cinsiyetlerine atfedilen renkleri sevdiğini belirtmiştir. Bu durumda geleneksel toplumsal cinsiyet algısının benimsendiği söylenebilmektedir. Katılımcılar arasında geleneksel ile eşitlikçi düşünce arasında kalanlar da bulunmaktadır. Bu katılımcılar çocukların istedikleri rengi tercih edebileceklerini; fakat bunu istemeyeceklerini ya da kendi cinsiyetlerine uygun görülen renklerin daha çok yakışacağını düşünmektedir. Bireylerin toplum tarafından kendileri için seçilen renkleri değil, zevk ve tercihlere göre kullanılması gerektiğini düşünen katılımcılar da bulunmaktadır. Bu katılımcıların anneleri arasında nitelik gerektiren işlerde çalışanlar, nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanlar ve ücretli bir işte çalışmayanlar bulunmaktadır. Aynı zamanda bireylerin cinsel kimliklerinin henüz oluşmadığı için istedikleri renk tercihinde bulunabileceklerini düşünen katılımcıların da olması ilgi çekici bir durumdur.

Ortaokul çağındaki katılımcıların bir kısmı mühendis bir kadın resmine dair kadının mühendis olamayacağını söylemiştir. Mühendis bir kadın ile karşılaşmalarını katılımcıların bu yorumu yapmasında etkiye sahiptir. Bu katılımlar ayrıca kadının iş kazasına uğrayabileceğini de söylemiştir. Katılımcıların diğer kısmı ise kişilerin yetenek ve becerilerine göre meslek seçiminde özgür olması gerektiğini ifade etmiştir. Mesleklerin cinsiyetleştirilmemesi gerektiğini düşünen katılımcıların büyük bir kısmının annesi ve babası nitelik gerektiren işlerde çalışmaktadır; fakat nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanlar ile anneleri ücretli bir işte çalışmayanlar da bulunmaktadır.

Ortaokul çağındaki katılımcılar araba ile oynayan kız çocuğu ve bebekle oynayan erkek çocuğu hakkında iki zıt yorum yapmıştır. Çocukların kendilerine atfedilen oyuncaklar ile oynaması gerektiğini ifade eden katılımcıların büyük bir çoğunluğunun anneleri çalışmamakta ya da nitelik gerektirmeyen işlerde çalışmaktadır. Oyuncakların cinsiyetinin olmadığını düşünen katılımcıların ise büyük bir çoğunluğunun anne ve babaları nitelik gerektiren işlerde çalışmaktadır. Ayrıca bazı katılımcılar bebeklerin istedikleri renk kıyafet tercihinde bulunabileceğini; fakat cinsel kimlikleri oluştuktan sonra toplumun kendilerinden beklediği gibi hareket etmesi gerektiğini ifade etmiştir. Öyle ki bazı katılımcılar eğer kendi cinsiyetlerinden beklenen davranışları gerçekleştirmezlerse ruhlarının değişeceğine inanmaktadır.

Ortaokul çağındaki katılımcılara gösterilen hemşire bir erkek resmine bazı katılımcılar olumsuz yaklaşmış, bazı katılımcılar ise olumlu yorumlar yapmıştır. Olumsuz yaklaşan katılımcılar daha önce erkek hemşire görmediklerini, bu durumun mümkün olamayacağını, erkeklerin hemşire yerine doktor olabileceğini söylemiştir. Bu katılımcıların büyük bir çoğunluğunun annesi ücretli bir işte çalışmamakta ya da nitelik gerektirmeyen işlerde çalışmaktadır. Hemşire bir erkek resmine karşı olumlu yorumlar yapan katılımcılar bireylerin meslek tercihinde yetenek ve becerilerini ön planda tutması gerektiğini, daha önce erkek hemşire gördüklerini söylemiştir. Bu katılımcıların büyük bir kısmının ise anne ve babası nitelik gerektiren işlerde çalışmaktadır.

Ortaokul çağındaki katılımcılara gösterilen son resim ise ev içi görev ve sorumlulukların tamamının erkeğe yüklenmesine atıf yapmaktadır. Katılımcılardan bir kısmı bu görev dağılımının adil olmadığını ve tüm görev ve sorumlulukları kadının üstlenmesi gerektiğini ifade etmiştir. Bu katılımcıların büyük bir kısmının annesi ücretli bir işte çalışmamakta ya da anne ve babası nitelik gerektirmeyen işlerde çalışmaktadır.

Katılımcılardan bir kısmı da bu görev ve sorumluluk dağılımının uygun olduğunu ifade etmiştir. Bu katılımcıların büyük bir kısmının anne ve babası nitelik gerektiren işlerde çalışmaktadır. Ayrıca katılımcıların bir kısmı da görev ve sorumluluk dağılımının adil olmadığını, bireylerin bu işleri eşit biçimde paylaşması gerektiğini ifade etmiştir. Bu katılımcıların da aynı şekilde çoğunlukla anne ve babası nitelik gerektiren işlerde çalışmaktadır.

Ortaokul çağındaki katılımcıların yaptığı resim yorumları sonucunda kadın katılımcıların erkeklere göre geleneksel cinsiyet rollerine daha fazla sahip olduğu görülmüştür. Son tahlilde katılımcıların ilkokul çağında olduğu gibi geleneksel toplumsal cinsiyet algısını devam ettirdikleri görülmüştür. Katılımcıların eşitlikçi bir düşünce yapısına sahip olmaları için tıpkı ilkokul çağında görüldüğü gibi ailelerinin eşitlikçi bir anlayış taşımaları önem taşımaktadır. Ücretli bir işte çalışmayan ya da nitelik gerektirmeyen işlerde çalışan kadınların çocuklarının da daha esnek bir düşünce yapısına sahip olabileceği; fakat bu düşünce yapısının genelde nitelik gerektiren işlerde çalışan kadın ve erkeklerin çocuklarında olduğu görülmüştür. Belirtmek gerekir ki nitelik gerektiren işlerde çalışan anne ve babaların çocuklarının cinsiyet rollerine bakış açısı daha esnek olabilmektedir.

Lise çağındaki katılımcılardan akşam 7 ile gece 11 arasını anlatan bir hikaye yazmaları istenmiştir. Katılımcılar hayal güçlerini anlatan hikayeler yazsa da daha çok kendi hayatlarından kesitler sunmayı tercih etmiştir. Dolayısıyla anne ve babası nitelik gerektiren işlerde çalışan bazı katılımcılar ailelerinde görev paylaşımı olmadığı için kadını geleneksel roller içinde anlatmıştır. Ayrıca hayal ürünü hikayeler yazan katılımcıların hikayeleri de geleneksel cinsiyet rollerini içermektedir. Bu bağlamda lise çağındaki bazı gençlerin bu rolleri içselleştirdiği söylenebilmektedir. Görev paylaşımı içinde olmayan ailelerin anlatıldığı hikayelerin bir kısmında kız çocuklarının annelerine yardımcı olduğu görülmektedir. Dolayısıyla kız çocuklarının cinsiyet rollerini öğrenmesi küçük yaştan başlamaktadır. Bazı katılımcılar hikayelerinde babalarının annelerine yardımcı olduğunu ifade etmiştir. Bu durum cinsiyet rollerinin kadına ait olduğunun düşünülmesi; fakat iyilik yapma amacıyla görevlerin bazılarının üstlenmesi anlamına gelmektedir. Bazı katılımcılar da erkeğin iş yerinde daha çok yorulduğunu ve kadının herhangi bir zorluk yaşamadığını söylemiştir. Bu durum geleneksel toplumsal cinsiyet algısının içselleştirildiğini ortaya koymaktadır. Bazı katılımcıların görev ve

sorumlulukların eşit paylaşılmamasından şikayetçi olduğu görülmektedir. Kadının çalışması ve erkeğin ev içi ya da çocukların ihtiyaçlarıyla ilgili paylaşım içinde bulunmaması dolayısıyla çocuklarına çok vakit ayıramaması da şikayetçi olunan noktalardan biridir. Belirtmek gerekir ki kadınların görev ve sorumlulukları üstlendiği hikayeler yazan kadın katılımcılar erkeklere göre daha fazladır. Görev ve sorumlulukların eşit biçimde paylaşıldığını ifade eden katılımların yazdıkları hikayeler kendi hayatlarından birer kesittir ve 1 katılımcı dışında diğerleri erkektir. Katılımcılardan biri dışında diğerlerinin anne ve babası nitelik gerektiren işlerde çalışmakta, bir katılımcının anne ve babası da nitelik gerektirmeyen işlerde çalışmaktadır. Son tahlilde anne ve babası nitelik gerektiren işlerde çalışan katılımcıların daha esnek bir cinsiyet rolleri düşüncesine sahip olmasıyla birlikte, annesi ücretli bir işte çalışmayan ya da anne ve babası nitelik gerektirmeyen işlerde çalışan katılımcıların da düşüncelerinin esnekleştiğini söylemek mümkündür.

Üniversite çağındaki katılımcılara ise metafor yöntemi uygulanmış ve katılımcılardan kadın ve erkek hakkında benzetme yapmaları istenmiştir. Katılımcılar kadınlar için toplam 96 ayrı benzetmede bulunmuştur ve her katılımcı birden fazla benzetme yaptığı için benzetmelerin frekansı 158'dir. Katılımcılar kadınlar için en çok çiçek benzetmesinde bulunmuştur. Dolayısıyla cinsiyet stereotiplerinden söz edilebilmektedir. Katılımcılar kadın için sevgi ve ilgiye muhtaç, etken- yararlı, anne, meta, çalışkan ve bilgi kaynağı, güvenilir, yaşam kaynağı, güç kaynağı, değer atfedilen, çoklu görev ve sorumluluğa sahip, birey, olumsuz etki kaynağı, karmaşık-zıtlıklar barındıran, edilgen, mutluluk kaynağı, hassas, çok yönlü ve diğer sınıfına girecek biçimde benzetmeler yapmıştır. Katılımcılar kadını en çok etken- yarar sağlayan biçiminde tarif etmiştir. Katılımcılar kadını en az birey olarak nitelendirmiştir.

Katılımcılar erkekler için toplam 119 ayrı benzetmede bulunmuştur. Her katılımcı birden fazla benzetme yaptığı için benzetmelerin frekansı 151'dir. Katılımcılar erkek hakkında benzetmelerde bulunurken daha az ortak benzetmelerde bulunmuştur. Bu durumun nedeni erkekler için 'kadınlar çiçektir' gibi söylemlerin bulunmaması olabilmektedir. Erkek için en çok odun, dağ, kaya gibi nesnelere dayanarak yararlanılmıştır. Erkekler için güç, güvenilir, koruyucu, gelir kaynağı, mutluluk verici, etken, edilgen, birey, karmaşık, şiddet kaynağı, olumsuz etki verici, duygusunu yansıtmayan, ilişki odağında, çalışan- çaba harcayan, diğer kategorisine girecek metaforlar üretilmiştir. En

fazla metafor olan kategori edilgen, en az metafor olan kategori ise bireydir. Kadın katılımcıların cinsiyet stereotipleri erkeklere göre daha fazladır. Üniversite çağındaki katılımcıların oluşturdukları metaforlara bakıldığında geleneksel ve eşitlikçi düşünce arasında buldukları görülmektedir. Bu durum annesi ücretli bir işte çalışmayan, anne ve babası nitelik gerektirmeyen ve gerektiren işlerde çalışan katılımcılar için de geçerlidir; fakat annesi nitelik gerektiren işlerde çalışan bazı katılımcıların metaforları daha esnektir. Metafor kategorilerinde yer alan benzetmeleri yapan katılımcıların belirli bir bölümde yoğunlaşmamaları fakülte ya da bölümlerin toplumsal cinsiyet algısında büyük bir etkisinin olmadığını söylemek için yeterli olabilmektedir.

Son tahlilde okul öncesinde daha eşitlikçi düşünen kadın katılımcıların daha fazla, ilkokul, ortaokul, lise ve üniversite çağındaki katılımcılar arasında ise eşitlikçi düşünen kadın katılımcıların daha az olmasının nedeni erkek çocuklarının daha fazla eşitlikçi düşünmeye başlamaları değil, kız çocuklarının zamanla cinsiyet rollerini daha çok içselleştirerek daha az eşitlikçi düşünmeye başlamaları olabilmektedir. Okul öncesi, ilkokul, ortaokul ve lise dönemlerinde çocukların cinsiyet rollerini öğrenmelerinde en büyük etmenlerden birisi aileleridir. Çocuklar eğer ev içinde görev ve sorumlulukların eşit biçimde paylaşıldığını görüyorsa, anne ve babaları nitelik gerektiren işlerde çalışsa dahi geleneksel bir düşünce yapısına sahip olabilmektedir. Dolayısıyla annesi ücretli bir işte çalışmayan ya da annesi ve babası nitelik gerektirmeyen işlerde çalışan katılımcılar da daha esnek bir düşünce yapısına sahip olabilmektedir. Ev içinde görev ve sorumlulukların paylaşıldığını ifade eden katılımcıların büyük bir kısmının anne ve babası nitelik gerektiren işlerde çalışmaktadır. Bu yüzden anne ve babası nitelik gerektiren işlerde çalışan katılımcıların toplumsal cinsiyet adına daha esnek bir düşünce yapısına sahip olduğu söylenebilmektedir; fakat bu durumun nedeni bu ailelerde görev ve sorumluluk paylaşımının yapılmasıdır. Üniversite çağında ise annesi ücretli bir işte çalışmasa ya da annesi ve babası nitelik gerektirmeyen işlerde çalışsa dahi bu görüş bir miktar daha esnekleşmektedir; fakat üniversite eğitiminin bireylerde tam olarak eşitlikçi bir düşünce yapısını sağladığını söylemek mümkün görünmemektedir.

Sonuçlar doğrultusunda eğitimin bireylerin toplumsal cinsiyet rolleri algısı üzerinde büyük bir etkisinin olmadığı görülmüştür. Dolayısıyla toplumsal cinsiyet eğitiminin önemi bir kez daha kendisini göstermiştir. Bu bağlamda okul öncesi dönemden

başlayarak bireylere toplumsal cinsiyet eğitimi verilmelidir. Küçük yaştaki çocuklara ise oyunlar, gösteriler gibi etkinlikler ile bu eğitim sağlanmalıdır.

Bu eğitim aynı zamanda çocukların eşitlikçi yetiştirilebilmesi adına anne, babalara ve öğretmenlere, akademisyenlere de verilmelidir.

Özellikle küçük yaştaki katılımcıların kamusal alanda yer alan kadınları deneyimlemeleri onların kadınların çalışmasına bakış açısını değiştirebilmektedir. Dolayısıyla okul öncesi dönemden itibaren çocukların işgücü piyasasında yer alan, erkeğe atfedilen meslekleri icra eden kadınları tecrübe etmeleri sağlanmalıdır.

Toplumsal cinsiyet adına farklı yaş gruplarıyla ve özgün tekniklerin bir arada kullanılmasıyla gerçekleştirilen bu çalışma gibi çalışmalar devam etmeli ve toplumsal cinsiyet algısının diğer boyutlarına ulaşılmalıdır.

KAYNAKÇA

- Adaçay, F. R. (2017). 'Kalkınma Açısından Cinsiyetler Arası Eşitsizlikler ve Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet', *Artuklu İnsan ve Toplum Bilim Dergisi*, 2(1), 1-21.
- Adak, N. (2007). 'Kadınların İkillemi: İş ve Aile Yaşamı', *Sosyoloji Dergisi Ülgen Oskay'a Armağan Özel Sayısı*, 137-152.
- Adichie, C. N. (2019). *Feminist Manifesto*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Adler, A. (1999). *Cinsiyetler Arasında İşbirliği*. İstanbul: Payel Yayınları.
- Ahioğlu-Lindberg, E. (2011). 'Piaget ve Ergenlikte Bilişsel Gelişim', *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 19(1), 3.
- Akar, T., & Aksoy, A. B. (2018). 'Çocukların Anne Babalarına Yönelik Algılarının Toplumsal Cinsiyet Bağlamında İncelenmesi', *Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 9(1), 31-46.
- Akbaş, A. Ö. (2006). Köy Çocuklarının Ortaöğretime Geçiş Sürecinde Yaşadıkları Sorunların Toplumsal Cinsiyet Açısından Karşılaştırılması . *Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Akis, Y., Özakın, Ü., & Sancar, S. (Bahar 2009). 'Türkiye 'de Feminizm ve Kadın Hareketi', *Cogito- Feminizm*(58), 245-259.
- Aktaş, G. (2013). 'Feminist Söylemler Bağlamında Kadın Kimliği: Erkek Egemen Bir Toplumda Kadın Olmak', *Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 30(1), 53-72.
- Alptekin, G. (2001). Kadınlarda Üstbenlik Gelişimi. T. Parman içinde, *Psikanaliz Yazıları- Psikanaliz ve Kadınlık* (s. 17-33). İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Altındal, A. (2004). *Türkiye'de Kadın*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Altun, H. (2008). Feminist Kuram Doğrultusunda Bir Okuma/Sahneleme ve Bir Örnek Çalışma: Denizden Gelen Kadın. *Doktora Tezi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Androne, M. (2012). 'A Terminological Analysis of Feminist Ideology', *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 63, 170-176.
- Anayasası, T. C. (1982). Türkiye Büyük Millet Meclisi: <https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa82.htm> (03.10.2018)
- Anonim. (2017). Pamukkale Efsanesi. B. Yaslan içinde, *Keyifle Okuyorum Anlıyorum* (s. 5). İstanbul: Key Yayınları.
- Apalı, Y. (2011). 'Sosyolojik Açından Kadınlarla İlgili Kalıp Yargılar', *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 49-64.
- Arabacıoğlu, B., & Kahraman, P. B. (2017). 'The Relation between the Gender Stereotypes of Children and the Gender Perceptions of their Parents', *Curr Res Educ*, 3(3), 95-104.

- Arıcı, F. (2011). Üniversite Öğrencilerinde Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Algılar ve Psikolojik İyi Oluş. *Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Arıkan, T. (1984). *Atatürk'ün Türk Kadını Hakkındaki Görüşlerinden Bir Demet*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Arman, M. N., & Şerbetçi, D. (2012). 'Postkolonyal Feminist Teoride Milliyetçilik Postkolonyal Feminist Teoride Milliyetçilik, Militarizm ve Savaş Karşıtlığı', *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14(3), 65-83.
- Aslan, A. (2007). Lise Son Sınıf Kız Öğrencilerin Cinsiyet Rollerine İlişkin Düşünceleri. *Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Atan, M. (2015). 'Radikal Feminizm: "Kişisel Olan Politiktir" Söyleminde Aile', *The Journal Of Europe - Middle East Social Science Studies*, 1(2), 7.
- Ataöv, T. (1996). *Çatışmaların Kaynağı Olarak Ayrımcılık*. Ankara: A.Ü.S.B.F İnsan Hakları Merkezi Yayınları No:20.
- Atkinson, R., Atkinson, R., & Hilgard, E. (1999). *Psikolojiye Giriş*. Ankara: Arkadaş Yayınları.
- Aydın, E. (2010). Üniversite Öğrencilerinin Toplumsal Cinsiyet Algısı: Hacettepe Üniversitesi Mühendislik ve Edebiyat Fakültesi Örneği. *Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bandura, A. (1977). *Social Learning Theory*. New York: General Learning Press.
- Bandura, A. (1991). Social Cognitive Theory of Moral Thought and Action. W. M. Kurtines, & J. L. Gewirtz (Dü) içinde, *Handbook of moral behavior and development* (s. 45-103). Hillsdale: Erlbaum.
- Bandura, A. (1999). 'Social Cognitive Theory: An Agentic Perspective', *Asian Journal of Social Psychology*, 2, 21-41.
- Baran, G. (1995). Ankara'da Bulunan Çocuk Yuvalarında Kalan 7-11 Yaş Grubu Çocuklarda Cinsiyet Rollerini ve Cinsiyet Özellikleri Kalıp Yargılarının Gelişimi. *Doktora Tezi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Baron-Cohen, S. (2003). *The Essential Difference: the male and female brain*. https://www.researchgate.net/profile/Simon_Baron-Cohen/publication/232430614_The_Essential_Difference_The_Truth_About_The_Male_And_Female_Brain/links/547cdb7a0cf2cfe203c1fde2/The-Essential-Difference-The-Truth-About-The-Male-And-Female-Brain.pdf (08.12.2018)
- Baykal, S. (1991). 'Üniversite Öğrencilerinin Cinsiyet Rollerini İle İlgili Kalıp Yargılarının Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi', *Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 1(2), 66-75.
- Beauvoir, S. d. (1993). *Kadın 'İkinci Cins' Genç Kızlık Çağı*. İstanbul: Payel Yayınevi.
- Bebel, A. (1977). *Kadın ve Sosyalizm*. Ankara: Toplum Yayınevi.

- Beck, D. B. (1998). 'The "F" Word: How the Media Frame Feminism', *NWSA Journal*, 10(1), 139-153.
- Bem, S. L. (1981). 'Gender Schema Theory: A Cognitive Account of Sex Typing', *Psychological Review*, 354-364.
- Bem, S. L. (1993). *The lenses of gender: Transforming the debate on sexual inequality*. New Haven: Yale University Press.
- Bennholdt-Thomsen, V. (2008). Neden Üçüncü Dünya'da Hala Ev Kadınları Yaratılıyor? M. Mies, V. B. Thomsen, & C. V. Werlholff içinde, *Son Sömürge: Kadınlar* (s. 245-277). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Benston, M. (1969). *The Political Economy of Women's Liberation*. New York: Monthly Review.
- Bhasin, K. (2003). *Toplumsal Cinsiyet- Bize Yüklenen Roller*. İstanbul: Kadav Yayınları.
- Bilgin, N. (1996). *İnsan İlişkileri ve Kimlik*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Bilgin, N. (2014). *Sosyal Bilimlerde İçerik Analizi*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Bingöl, O. (2014). 'Toplumsal Cinsiyet Olgusu ve Türkiye'de Kadınlık', *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*(16), 108-114.
- Bora, A. (2011). *Toplumsal Cinsiyete Dayalı Ayrımcılık*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyoloji ve Eğitim Çalışmaları Birimi (seçbir): <http://secbir.org/images/haber/2011/01/15-aksu-bora.pdf> (03.10.2018)
- Bora, A. (2018). *Feminizm Kendi Arasında*. Ankara: Ayizi Yayınları.
- Bora, T. (2005). Analar, Bacılar, Oropular: Türk Milliyetçi-Muhafazakâr Söyleminde Kadın. A. Öncü, & O. Tekelioğlu içinde, *Şerif Mardin'e Armağan*. İstanbul : İletişim Yayınları.
- Borovecki-Jakovljević, S., & Matačić, S. (2005). 'The Oedipus Complex in the Contemporary Psychoanalysis', *Coll. Antropol.*(1), 351-360.
- Brander, P., Oliveira, B., Gomes, R., Ondráčková, J., Keen, E., Surian, A., . . . Suslova, O. (2008). *Pusulula: Gençlerle İnsan Hakları Eğitimi Kılavuzu*. (K. Çayır, M. T. Bağlı, & Y. Esen, Dü) İstanbul: Bilgi Yayıncılık.
- Broverman, I. K., Vogel, S. R., Broverman, D. M., Clarkson, F. E., & Rosenkrantz, P. S. (1972). 'Sex-Role Stereotypes: A Current Appraisal', *Journal of Social Issues*, 28(2), 59-78.
- Burt, K. B., & Scott, J. (2002). 'Parent and Adolescent Gender Role Attitudes in 1990s Great Britain', *Sex Roles*, 46(7), 239-245.
- Butler, J. (2004). *Kırılğan Hayat*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Butler, J. (2014). *Cinsiyet Belası- Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Bürgin, D. E. (2014). Feminist Kuram. G. Erciyeş, & N. Aydınoglu (Dü) içinde, *Kadın ve Toplum* (s. 1-36). İzmir: İzmir Üniversitesi.

- Cam, E. (2003). 'Türk İstihdam Politikasında Çalışan Kadınlar ve Uygulanan Politikalar 2: İstihdam Politikaları', *Çelik İş Sendikası Aylık Yayın Organı*, 3(11), 1-8.
- Caporal, B. (1982). *Kemalizm'de ve Kemalizm Sonrasında Türk Kadını*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Cengiz, A. (2013). Kadın Ruh Sağlığı ve Toplumsal Cinsiyet; Antalya İlinde Bir Klinikte Uygulama. *Yüksek Lisans Tezi*. Antalya: Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü .
- Chatterjee, P. (2013). Kadın Sorununa Milliyetçi Çözüm. A. G. Altınay içinde, *Vatan, Millet, Kadınlar* (s. 103-127). İstanbul : İletişim Yayınları.
- Chatard, A., Guimond, S., & Selimbegovic, L. (2007). 'How Good are You in Math? The Effect of Gender Stereotypes on Students Recollection of Their School Marks', *Journal of Experimental Social Psychology*, 43(6), 1017-1024.
- Cheng, C. C. (2006). 'Gender Differences in Family Values: The Case of Taiwan', *Mater of Arts in Sociology*, 15-16. Arlington: The University of Texas at Arlington.
- Clarke, L. a. (1854). *Narrative of the Sufferings of Lewis and Milton Clarke, Sons of a Soldier of the Revolution*. Boston : Bela Narsh.
- Condry, J., & Condry, S. (1976). 'Sex Differences: A Study of the Eye', *Child Development*, 47, 812-819.
- Connell, R. W. (1998). *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Cortese, A. J. (2008). *Provocateur: Images of Women and Minorities in Advertising*. New York: Rowman and Littlefield Publishers.
- Cüceloğlu, D. (2018). *İnsan ve Davranışı Psikolojinin Temel Kavramları*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Çak, Ş. E. (2010). 'Toplumsal Cinsiyet ve Feminizm Teorileri Bağlamında Türkiye'deki Reklam Filmleri ve Popüler Müzik Videoları', *Yedi, DEÜ GSF Dergisi*(4), 101-110.
- Çakır, S. (2008). 'Kapitalizm ve Patriyarkaya Karşı: Sosyalist Feminizm', *Toplum ve Demokrasi*, 2(4), 185-187.
- Çarkoğlu, A., & Kalaycıoğlu, E. (2013). *Türkiye'de Aile, İş ve Toplumsal Cinsiyet*. İstanbul: İstanbul Politikalar Merkezi .
- Çavdar, D. (2013). Üniversite Öğrencilerinin Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Tutumları ve Romantik İlişkilerde Akılcı Olmayan İnaçları. *Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Ankara Üniversite Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Çiftçi, M. A., & Özgün, Ö. (2011). 'Okul Öncesi Dönemdeki Çocukların Oyuncak Tercihlerinin ve Akran Etkileşimlerinin Ebeveyn Cinsiyet Rollerine Algısı Bağlamında İncelenmesi', *e-Journal of New World Sciences Academy*, 6(3), 2246-2261.
- Davies, P. G., Spencer, S. J., Quinn, D. M., & Gerhardstein, R. (2002). 'Consuming Images: How Television Commercials that Elicit Stereotype Threat Can Restrain

Women Academically and Professionally', *Personality and Social Psychology Bulletin*, 28(12), 1615-1628.

- Davis, A. (1994). *Kadınlar, Irk ve Sınıf*. İstanbul: Sosyalist Yayınlar.
- Delphy, C. (1980). 'The Main Enemy', *Feminist Issues*, 23-40.
- Demir, N. Ö., Baran, A. G., & Ulusoy, D. (2005). 'Türkiye'de Ergenlerin Arkadaş-Akran Grupları İle İlişkileri ve Sapmış Davranışlar: Ankara Örneği', *Bilig*(32), 83-108.
- Demir, Z. (1997). *Modern ve Postmodern Feminizm*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Demirbilek, S. (2007). 'Cinsiyet Ayrımcılığının Sosyolojik Açıdan İncelenmesi', *Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar*, 44(511), 12-27.
- Derneği, P. (2018). *Çocuk ve Cinsel Kimlik Gelişimi*. Pedagoji Derneği: <https://pedagojiderneği.com/cocuk-ve-cinsel-kimlik-gelisimi/>(19.07.2019)
- Dikici, E. (2016). 'Feminizmin Üç Ana Akımı: Liberal, Markxist ve Radikal Feminizm Teorileri', *The Journal of Academic Social Science Studies*(43), 523-532.
- Doğramacı, E. (1992). *Türkiye'de Kadının Dünü ve Bugünü*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları .
- Donovan, J. (2014). *Feminist Teori*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Dökmen, Z. Y. (2009). *Toplumsal Cinsiyet - Sosyal Psikolojik Açıklamalar*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Dugan, R. E. (2008). Gender Bias. V. N. Parrillo içinde, *Encyclopedia Of Social Problems* (s. 390-392). India: Sage Publications.
- Duncan, P. A. (2003). Drawing as a Method for Accessing Young Children's Perspectives in Research. *A thesis submitted to the University of Stirling for the degree of Doctor of Philosophy in Education*. University of Stirling School of Education.
- Durkheim, E. (2013). *İntihar*. İstanbul: Pozitif Yayınları.
- Edell, C. (2016). *3 Questions We Ask Ourselves When Internalized Misogyny Warps Our Point of View*. Everyday Feminism: <https://everydayfeminism.com/2016/07/internalized-misogyny-questions/> (27.12.2018)
- Ehrlich, H. J. (2005). *Toward a General Theory of Anarchafeminism*. Social Anarchism: <http://www.socialanarchism.org/mod/magazine/display/8/index.php> (05.12.2018)
- Ekinci, C. (2017). Yabancı Dil Öğreniminde Stereotipler ve Türkiye'de Fransızca Eğitimine Etkisi. *Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Eliot, L. (2010). *Pink Brain, Blue Brain: How Small Differences Grow Into Troublesome Gaps - and What We can Do About It*. New York: Mariner Books.
- Engels, F. (2003). *Ailenin Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni*. Ankara: Eriş Yayınları.

- England, P. (1989). 'A Feminist Critique of Rational-choice Theories: Implications for Sociology', *The American Sociologist*, 20(1), 14-28.
- Eraslan, L. (2011). 'Sosyolojik Metaforlar', *Akademik Bakış Dergisi* (27), 1-22.
- Erdoğan, M. (2013). *Liberalizm ve Türkiye'de Liberal Eğilimler*. Liberal Düşünce Topluluğu: <http://www.liberal.org.tr/sayfa/liberalizm-ve-turkiyede-liberal-egilimler-mustafa-erdogan,344.php> (05.10.2018)
- Ergin, T. (2016). Bilişsel Gelişim. H. Ergin, & S. A. Köseoğlu (Dü) içinde, *Gelişim Psikolojisi* (s. 104-140). Ankara: Nobel Yayınları.
- Ergün, A. (2009). Regl, Tüylar ve Makyaj. N. Öztop içinde, *Kadın Olma Halleri* (s. 124-126). Ankara: Ayrıntı Basımevi.
- Erkal, M. E. (2011). *Sosyoloji (Toplumbilimi)*. İstanbul: Der Yayınları.
- Ersöz, A. G. (2016). *Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Erzeybek, B. (2015). Anne- Babaların Çocuklarını Yetiştirirken Benimsedikleri Toplumsal Cinsiyet Rollerini Tutumları. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, 23-25. Ankara: Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Esen, E., Siyez, D. M., Soylu, Y., & Demirgürz, G. (2017). 'Üniversite Öğrencilerinde Toplumsal Cinsiyet Algısının Toplumsal Cinsiyet Rolü ve Cinsiyet Değişkenlerine Göre İncelenmesi', *E-Uluslararası Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 8(1), 47-57.
- Eser, M. (2008). Ana Babaların Cinsel Kimlik Gelişimleriyle İlgili Tutumların Çocuğun Cinsel Kimlik Kazanmasına Etkisi. *Yüksek Lisans Tezi*,. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Estes, C. P. (2018). *Kurtlarla Koşan Kadınlar- Vahşi Kadın Arketipine Dair Mit ve Öyküler*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Fagot, B. I. (1985). Beyond the Reinforcement Principle: Another Step Toward Understanding Sex Role Development. *Developmental Psychology*, 21(6), 1097-1104.
- Fagot, B. I., & Leinbach, M. D. (1995). 'Gender Knowledge in Egalitarian and Traditional Families', *Sex Roles*, 32(7-8), 513-526.
- Fine, C. (2010). *Toplumsal Cinsiyet Yanılsaması* . İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Fiorentine, R. (1988). 'Increasing similarity in the values and life plans of male and female college students? Evidence and implications', *Sex Roles*, 18(3-4), 143-158.
- Forum, A. F. (tarih yok). *Preamble*. African Feminist Forum: <http://www.africanfeministforum.com/feminist-charter-preamble/> (22.12.2018)
- Forum, W. E. (2018). *Global Gender Gap Score*. World Economic Forum: <http://reports.weforum.org/global-gender-gap-report-2018/data-explorer/> (22.12.2018)

- Foucault, M. (1980). The Eye of Power. M. Foucault, & C. Gordon (Dü.) içinde, *Power/Knowledge Selected Interviews and Other Writings 1972-1977 by Michel Foucault* (s. 146-165). New York : Pantheon Books.
- Foucault, M. (1992). *Hapishanenin Doğuşu* . Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Freeman, N. K. (2007). 'Preschoolers' Perceptions of Gender Appropriate Toys and their Parents' Beliefs About Genderized Behaviors: Miscommunication, Mixed Messages, or Hidden Truths?', *Early Childhood Education Journal*, 34(5), 357-366.
- Freud, S. (1920). *Three Essays on the Theory of Sexuality* . New York and Washington: Global Grey.
- Freud, S. (1994). *Psikanaliz Üzerine*. İstanbul : Say Yayınları.
- Freud, S. (2011). *Female Sexuality*. http://www.aquestionofexistence.com/Aquestionofexistence/Problems_of_Gender/Entries/2011/8/28_Sigmund_Freud_files/Freud%20Female%20Sexuality.pdf (06.02.2019)
- Freud, S. (2018). *Aşkın Psikolojisi*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Gaag, N. V. (2017). *Feminizm ve Erkekler*. İstanbul: Aram Yayınları .
- Gaag, N. V. (2018). *Feminizm*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Galinsky, A. D., Wang, C. S., & Ku, G. (2008). 'Perspective-Takers Behave More Stereotypically', *Journal of Personality and Social Psychology*, 95(2), 404-419.
- German, L. (2006). *Cinsiyet Sınıf ve Sosyalizm*. İstanbul: Babil Yayınları.
- Giddens, A. (2012). *Sosyoloji*. İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Gilman, C. P. (1898). *Women and Economics A Study of the Economic Relation Between Men and Women as a Factor in Social Evolution*. A Celebration of Women Writers: <https://digital.library.upenn.edu/women/gilman/economics/economics.html> (27.02.2019)
- Girlguiding. (2015). *Girls' Attitudes Survey*. <https://www.girlguiding.org.uk/globalassets/docs-and-resources/research-and-campaigns/girls-attitudes-survey-2015.pdf> (30.12.2018)
- Godman, M. (2018). 'Gender As a Historical Kind: a Tale of Two Genders?', *Biol Philos*, 33(21), 1-16.
- Goldberg, P. (1968). Are Women Prejudiced Against Women? *Trans-action*, 5(5), 28-30.
- Goldman, E. (2006). *Dans Edemeyeceksem Bu Benim Devrimim Değildir*. İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Goldman, E. (2017). *Anarşizm Neyi Savunur?* . İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Gök, F. A. (2013). Evli Kadın ve Erkeklerin Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlgili Algılarının Aile İşlevlerine Yansıması. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, 13. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Gökalp, Z. (1968). *Türkçülüğün Esasları*. İstanbul: Varlık Yayınları.
- Göksel, B. (1993). *Çağlar Boyunca Türk Kadını ve Atatürk*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Göregenli, M. (2011). *Temel Kavramlar: Önyargı, Kalıpyargı ve Ayrımcılık*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyoloji ve Eğitim Çalışmaları Birimi: <http://secbir.org/images/haber/2011/01/02-melek-goregenli-1.pdf> (04.10.2018)
- Graham, T., & Ickes, W. (1997). When Women's Intuition isn't Greater than Men's. *Empathic Accuracy* (s. 117-143). içinde New York: Guilford Press.
- Güder, S. Y. (2014). Okul Öncesi Dönemdeki Çocukların Toplumsal Cinsiyet Algılarının İncelenmesi. *Doktora Tezi*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü .
- Gümüsoğlu, F. (1998). Cumhuriyet Döneminin Ders Kitaplarında Cinsiyet Rollerini (1928-1998). A. B. Hacimirzaoğlu içinde, *75 Yılda Kadınlar ve Erkekler* (s. 101-128). İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Gündüz, H. Ç., & Tarhan, S. (2017). 'İlkokul Öğrencilerinin Meslek Seçimlerine Yönelik Tutumlarında Toplumsal Cinsiyetin Etkisi', *İlköğretim Online*, 16(3), 1287-1300.
- Güngör, A. A. (2007). Toplumsal ve Duygusal Gelişim. A. Ulusoy, A. A. Güngör, A. K. Akyol, G. Subaşı, G. Ünver, & G. E. Koç içinde, *Eğitim Psikolojisi* (s. 139-178). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Gürkan, Ü. (1978). 'Türk Kadınının Hukuki Statüsü ve Sorunları', *AÜ-Hukuk Fakültesi Dergisi*, 35(1), 381-396.
- Halman, P. (2014). *Ben 5 Kere İyilik Yaptım Çocuklardan Büyüklere Ders Kitabı*. İstanbul: Okuyanıs.
- Hartmann, H. (2006). *Marksizm ve Feminizmin Mutsuz Evliliği*. İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Hartsock, N. C. (2003). 'The Feminist Standpoint: Developing the Ground for a Specifically Feminist Historical Materialism', *Discovering Reality*, 161, 283-310.
- Hergenhahn, B. R., & Olson, M. H. (1996). *An Introduction to Theories of Learning*. New Jersey: Prentice Hall.
- Heywood, A. (2011). *Siyasi İdeolojiler*. Ankara: Adres Yayınları.
- Hilton, J. L., & Hippel, W. v. (1996). 'Stereotypes', *Annu. Rev. Psychol*(47), 237-271.
- Hooks, B. (1984). *Feminist Theory: From Margin to Center*. . U.S: South End Press.
- Hooks, B. (2016). *Feminizm Herkes İçindir*. İstanbul: Bgst Yayınları.
- HRDC. (2002). *Gender Equality in the Labour Market – Lesson Learned (Final Report)*. Canada.
- Hürriyet. (2018). *Tartışılan Kadın Sorusu İçin Üniversiteden Açıklama Geldi*. Hürriyet: <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/tartisilan-kadin-sorusu-icin-universiteden-aciklama-geldi-40808203> (18.04.2018)

- Hyde, C. A. (2018). 'Charisma, collectives, and commitment: hybrid authority in radical feminist social movement organizations', *Social Movement Studies*, 17(4), 424-436.
- Ickes, W. (2011). 'Everyday Mind Reading is Driven by Motives and Goals', *Psychological Inquiry* (22), 200-206.
- ILO. (2015). *111 No'lu Ayırıcılık (İş ve Meslek) Sözleşmesi*. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO): http://www.ilo.org/ankara/conventions-ratified-by-turkey/WCMS_377273/lang--tr/index.htm (03.10.2018)
- ISAPS, I. S. (2016). *The International Study on Aesthetic/cosmetic Procedures Performed in 2016*. <https://www.isaps.org/wp-content/uploads/2017/10/GlobalStatistics2016-1.pdf> (08.02.2019)
- ISAPS, I. S. (2017). *Procedures Performed in 2017*. https://www.isaps.org/wp-content/uploads/2018/10/ISAPS_2017_International_Study_Cosmetic_Procedures.pdf (29.12.2018)
- Jung, C. G. (2016). *Feminen Dişiliğin Farklı Yüzleri*. İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Kadılar, E. (2011). Üç Kuşak Kadının Cinsiyet Rollerini: Ankara Örneği . *Yüksek Lisans Tezi* . Mersin: Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü .
- Kalan, Ö. G. (2010). 'Reklamda Çocuğun Toplumsal Cinsiyet Teorisi Bağlamında Konumlandırılması: 'Kinder' Reklam Filmleri Üzerine Bir İnceleme', *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Hakemli Dergisi*, 1(38), 77.
- Kandiyoti, D. (2013). *Cariyeler Bacılar Yurttaşlar: Kimlikler ve Toplumsal Dönüşümler* . İstanbul: Metis Yayınları.
- Kansu, A. (2015). Sağlık Çalışanlarına Göre Toplumsal Cinsiyet (Nazilli Devlet Hastanesi Örneği). *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, 14-15. İstanbul: Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kanun, 4. S. (2003). <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4857.pdf> (03.10.2018)
- Kaplan, H. I., & Sadock, B. J. (1991). *Comprehensive Glossary of Psychiatry and Psychology*. New York: Williams and Wilkins.
- Karabekmez, S., Yıldırım, G., Akamca, G. Ö., Ellez, A. M., & Üner, A. N. (2018). 'Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Mesleklere Yönelik Toplumsal Cinsiyet Algılarının İncelenmesi', *Bilim, Eğitim, Sanat ve Teknoloji Dergisi (BEST Dergi)*, 2(1), 52-70.
- Karniol, R. (2011). 'The Color of Children's Gender Stereotypes', *Sex Roles*, 65(1-2), 119-132.
- Khurshid, S., Kiani, A., & Parveen, Q. (2016). 'Psychological Well-Being of Adolescent Children Belonging to Employed and Non-Employed Mothers', *Sci.Int.(Lahore)*, 28(3), 2853-2856.

- Kilbourne, J. (tarih yok). *Beauty...and the Beast of Advertising*. Center for Media Literacy: <http://www.medialit.org/reading-room/beautyand-beast-advertising> (07.02.2019)
- Kısaç, İ. (1999). 'Erkeklik Normları', *Mesleki Eğitim Dergisi*(2), 83-93.
- Klein, K. J., & Hodges, S. (2001). 'Gender Differences, Motivation, and Empathic Accuracy: When it Pays to Understand', *Personality and Social Psychology Bulletin*, 27(6), 720-730.
- Koenig, A. M., & Eagly, A. H. (2005). 'Stereotype Threat in Men on a Test of Social Sensitivity', *Sex Roles*, 52(7/8), 489-496.
- Kol, S. (2011). 'Erken Çocuklukta Bilişsel Gelişim ve Dil Gelişimi', *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21(21), 2-4.
- Kongar, E. (2004). *21. Yüzyılda Türkiye*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kulaksızoğlu, A. (2002). *Ergenlik Psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kuzgun, Y., & Sevim, S. A. (2004). 'Kadınların Çalışmasına Karşı Tutum ve Dini Yönelim Arasındaki İlişki', *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 37(1), 14-27.
- Lefa, B. (2014). 'The Piaget Theory of Cognitive Development: An Educational Implications', *Educational Psychology*, 1(9), 1-8.
- Levy, G. D., & Haaf, R. A. (1994). 'Detection of Gender-Related Categories by 1 O-Month-Old Infants' *Infant Behavior and Development*, 17(4), 457-459.
- Levy, N. (2004). 'Book Review: Understanding Blindness', *Phenomenology and the Cognitive Sciences*(3), 315-324.
- Mardin, N. (2000). *Sağlık Sektöründe Kadın*. Ankara: T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü.
- Martinez, A., & Blanco, M. J. (2014). 'Managing resources against gender-based violence. An intervention from feminism and transversality, through a case study of the Simone de Beauvoir association of Leon', *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 161, 102-109.
- Marx, K. (2003). *Kapital- Birinci Cilt*. Ankara: Eriş Yayınları.
- Marx, K., & Engels, F. (2018). *Komünist Manifesto*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mercan, Ç. S. (2016). Gelişim Psikolojisinde Kuramlar ve Araştırma Yöntemleri. H. Ergin, & S. A. Köseoğlu (Dü) içinde, *Gelişim Psikolojisi* (s. 5-30). Ankara: Nobel Yayınları.
- Mies, M. (2012). *Ataerki ve Birikim*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Mill, J. S. (2016). *Kadınların Özgürleşmesi*. İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Milletler, B. (2014). *Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi*. <http://www.refworld.org/cgi-bin/tehis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=55fa5c694> (20.11.2018)

- Millett, K. (2018). *Cinsel Politika*. İstanbul: Payel Yayınevi.
- Mızrahi, R., & Aracı, H. (2010). 'Kadın Yöneticiler ve Cam Tavan Sendromu Üzerine Bir Araştırma', *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi* , 149-156.
- Moe, A. (2018). 'Mental Rotation and Mathematics: Gender-stereotyped Beliefs and Relationships in Primary School Children', *Learning and Individual Differences*, 172-180.
- Morgan, B. L. (1996). 'Putting the Feminism into Feminism Scales: Introduction of a Liberal Feminist Attitude and Ideology Scale (LFAIS)', *Sex Roles*, 34(5/6), 359-390.
- Müdürlüğü, T. B. (2008). *Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı 2008-2013*. Ankara.
- Neuman, W. (2014). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri 1. Cilt*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Nirun, N. (1994). *Sistemik Sosyoloji Yönünden Aile Ve Kültür*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını Sayı:73.
- Notz, G. (2018). *Feminizm*. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Oakley, A. (1985). *Sex, Gender and Society*. England: Gower Publishing .
- OECD. (2018). *Gender Equality*. <http://www.oecd.org/gender/> (24.12.2018)
- Oğuz, G. Y. (2000). 'Cinsiyet Rollerini İle İlgili Stereotiplerin Televizyonda Sunumu', *Kurgu Dergisi*(17), 35-43.
- Ortner, S. B. (1974). Is Female to Male as Nature Is to Culture? M. Z. Rosaldo, & L. Lamphere (Dü) içinde, *Woman, Culture, and Society* (s. 68-87). USA: Stanford University Press.
- Özbirdinci, P. U. (2012). *Dünya Kadına Karşı: Kadına Duyulan Korkunun Temelleri* . Ankara: Efil Yayınevi.
- Özcan, A. (2012). Toplumsal Cinsiyet Eğitiminin Üniversite Öğrencilerinin Toplumsal Cinsiyet Rol Tutumlarına Etkisi . *Doktora Tezi* . Kayseri : Erciyes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü .
- Özdemir, E. (2006). Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Cinsiyet Özelliklerine İlişkin Kalıpyargılarının İncelenmesi. *Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Özen, D. (. (1992). Annenin Çalışma Durumu ve Ebeveynin Benimsediği Cinsiyet Rolü Değişkenlerinin Çocuğun Cinsiyet Özelliklerine İlişkin Kalıpyargılarının Gelişimi Üzerindeki Rollerini. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, 32-54. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özkan, B. (2009). Okul Öncesi Dönem 5-6 yaş Çocuklarının Cinsiyet Özelliklerine İlişkin Kalıpyargılarının Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

- Özkardeş, A. (2017). Liselerde Okuyan Öğrencilerin Kadının Çalışmasına Yönelik Tutumlarının Belirlenmesi . *Yüksek Lisans Tezi* . Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Özsöz, C. (2008). 'Kültürel Feminist Teori ve Feminist Teorilere Giriş', *Sosyoloji Notları Dergisi*(6), 51-55.
- Öztürk, S. (2012). 'Kadın/Erkek Olma Süreçleri' ile İlgili Yaklaşımlar: İstanbul Anadolu Yakasında Bulunan ve Farklı Özelliklere Sahip Liselerde Yapılan Niteliksel Çalışma, 2011. *Yüksek Lisans Tezi* . İstanbul: Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü .
- Parliaments, İ. O. (2018). *Women is National Parliaments*. <http://archive.ipu.org/wmn-e/world.htm> (24.12.2018)
- Parsons, T., & Bales, R. F. (1964). *Family: Socialization and Interaction Process*. USA: The Free Press of Glencoe.
- Patterson, M. M., & Bigler, R. S. (2006). 'Preschool Children's Attention to Environmental Messages About Groups: Social Categorization and the Origins of Intergroup Bias', *Child Development*, 77(4), 847-860.
- Philip, T. (2010). 'Psychosexual Development: Freudian Concept', *Introduction to Social Work*, 2, 180-194.
- Powell, G. N., & Greenhaus, J. H. (2010). 'Sex, Gender, and Decisions at the Family: Work Interface', *Journal of Management*, 36(4), 1011-1039.
- Ramazanoğlu, C. (1998). *Feminizm ve Ezilmenin Çelişkileri*. İstanbul: Pencere Yayınları.
- Reeves, J. B., & Boyette, N. (1983). 'What Does Children's Art Work Tell Us About Gender?', *Qualitative Sociology*, 6(4), 322-333.
- Richards, J. R. (2013). *The Sceptical Feminist: A Philosophical Enquiry*. London and New York: Routledge.
- Ridgeway, C. L., & Correll, S. J. (2004). 'Unpacking the Gender System: A Theoretical Perspective on Cultural Beliefs in Social Relations', *Gender & Society*, 18(4), 510-531.
- Rowbotham, S. (1998). *Kadın Bilinci Erkek Dünyası*. İstanbul: Payel Yayınevi.
- Ruble, D. N., Lurye, L. E., & Zosuls, K. M. (2008). *Pink Frilly Dresses (PFD) and Early Gender Identity*. Princeton Report on Knowledge: https://www.princeton.edu/prok/issues/2-2/pink_frilly.xml (16.12.2018)
- Sağ, V. (2001). 'Tarihi Süreç İçerisinde Türk Kadını ve Atatürk', *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 2(1), 9-23.
- Sakallı, N. (2016). *Sosyal Etkiler Kim Kimi Nasıl Etkiler?* Ankara: İmge Kitabevi.
- Sancar, S. (2013). *Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti: Erkekler Devlet, Kadınlar Aile Kurar*. İstanbul: İletişim Yayınları.

- Sancar, S., Acuner, S., Üstün, İ., Bora, A., & Romaniuc, L. (2006). *Bir de Buradan Bak Cinsiyet Eşitsizliği Bir "Kadın Sorunu" Değil, Toplumun Sorunudur*. Ankara : Yalçın Matbaacılık Ltd. Şti.
- Saraçgil, A. (2005). *Bukalemun Erkek*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Seifert, K., & Sutton, R. (2009). *Educational Psychology*. Switzerland: Jacobs Foundation.
- Senemoğlu, N. (2011). *Gelişim Öğrenme ve Öğretim : Kuramdan Uygulamaya*. Ankara: Pegem Akademi.
- Sevim, A. (2005). *Feminizm*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Sherif, M. (1936). *The Psychology of Social Norms*. New York: Harper- Row.
- Shibles, W. (1989). 'Radical Feminism, Humanism and Women's Studies', *Innovative Higher Education*, 14(1), 35-47.
- Sinclair, S., Hardin, C. D., & Lowery, B. S. (2006). 'Self-Stereotyping in the Context of Multiple Social Identities', *Attitudes and Social Cognition*, 90(4), 529 –542.
- Slaterry, M. (2014). *Sosyolojide Temel Fikirler*. İstanbul: Sentez Yayıncılık.
- Smith, K. (2005). 'Prebirth Gender Talk: A Case Study in Prenatal Socialization', *Women and Language*, 28(1), 49-54.
- Sovic, A., & Hus, V. (2015). 'Gender Stereotype Analysis of the Textbooks for Young Learners', *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 186, 495-501.
- Sönmez, B., & Adiller, S. (2015). 'Kadınların Çalışmalarına Yönelik Tutumlar: Türkiye ve Makedonya Örnekleminin Karşılaştırılması', *Nesne Psikoloji Dergisi*, 3(6), 1-27.
- Spence, J. T., & Helmreich, R. L. (1981). 'Androgyny Versus Gender Schema: A Comment on Bem's Gender Schema Theory', *Psychological Review*, 88(4), 365-368.
- Steele, J. (2003). 'Children's Gender Stereotypes About Math: The Role of Stereotype Stratification', *Journal of Applied Social Psychology*, 33(12), 2587–2606.
- Steele, J. R., & Ambady, N. (2006). 'Math is Hard! The Effect of Gender Priming on Women's Attitudes', *Journal of Experimental Social Psychology*, 42(4), 428-436.
- Sunar, D., & Fişek, G. O. (2005). 'Contemporary Turkish Families', *Families in Global Perspective*, 169-183.
- Şentürk, L. V. (1999). 'Varoluşçuluk Felsefesi ve Resim Sanatı', *Anadolu Sanat*(9), 157-165.
- Şıvgın, N. (2015). *Cinsiyet Rollerini Eğitim Etkinliklerinin Anasınıfına Devam Eden 60-72 Aylık Çocukların Toplumsal Cinsiyet Kalıpyargılarına Etkisinin İncelenmesi. Doktora Tezi*. Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü .
- Tajfel, H., & Turner, J. C. (2004). *The Social Identity Theory of Intergroup Behavior. Key readings in social psychology* (s. 276-293). içinde New York: Psychology Press.

- Taş, G. (2016). 'Feminizm Üzerine Genel Bir Değerlendirme: Kavramsal Analizi, Tarihsel Süreçleri ve Dönüşümleri', *Akademik Hassasiyetler*, 3(5), 163-175.
- Tayanç, F., & Tayanç, T. (1981). *Dünyada ve Türkiye'de Tarih Boyunca Kadın*. Ankara: Tan.
- TDK. (tarih yok). *Güncel Türkçe Sözlük*. Türk Dil Kurumu: http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=C%C4%B0NS%C4%B0YET (24.12.2018)
- Tok, Y. (2001). Cinsiyet Rollerini İlgili Farklı Kalıp Yargılara Sahip Üniversite Öğrencilerinin Saldırganlık Düzeyleri . *Yüksek Lisans Tezi* . Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü .
- Topses, G. (2009). *Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Trepte, S., & Loy, L. S. (2017). Social Identity Theory and Self-Categorization Theory. *The International Encyclopedia of Media Effects* (s. 1-13). içinde Chicheste: John Wiley & Sons, Inc.
- Tuskan, A. A. (2007). Kadın Hakları Ve Yeni Medeni Kanun. *İstanbul Barosu Dergisi*, 561-566.
- Türk Kızları Nasıl Yetiştirilmeli?* (2017). Hüseyin Nihal Atsız - Atsız - Türkçülük - Turancılık: <https://www.nihalatsiz.net/turk-kizlari-nasil-yetistirilmeli/> (01.10.2018)
- Tzuriel, D. (1984). 'Sex role typing and ego identity in Israeli, Oriental, and Western adolescents', *Journal of Personality and Social Psychology*, 46(2), 440-457.
- Uluocak, Ş., & Aslan, C. (2011). *Kadın Bakış Açısından Toplumsal Cinsiyet Rollerini*. Çanakkale: Çanakkale Kitaplığı Akademi.
- UCL. (2018). *Children's Career Aspirations Limited by Gender Stereotypes and Socio-economic Background*. Institute of Education: <https://www.ucl.ac.uk/ioe/news/2018/jan/childrens-career-aspirations-limited-gender-stereotypes-and-socio-economic-background> (18.07.2019)
- UN. (2009). *Important Concepts Underlying Gender Mainstreaming*. United Nations: <http://www.un.org/womenwatch/osagi/pdf/factsheet2.pdf> (02.10.2018)
- UNICEF. (2005). *Gender Achievements and Prospects in Education*. <http://www.ungei.org/gap/reportLatin.html> (24.12.2018)
- Ünlü, A. (2012). Bazı Değişkenlere Göre Okulöncesi Çocuklarının Cinsiyet Rolü Davranışlarının İncelenmesi. *Yüksek Lisans Tezi* . Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ünsal, A., Akalın, İ., & Yılmaz, V. (2010). 'Farklı Meslek Çalışanlarının Erkek Hemşirelere İlişkin Görüşleri', *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 7(1), 420-431.
- Walby, S. (2014). *Patriyarka Kuramı*. Ankara: Dipnot Yayınları .
- Warrington, M., & Younger, M. (2000). 'The Other Side of the Gender Gap', *Gender And Education*, 12(4), 493-508.

- Werlhof, C. V. (2008). Kapitalizmde Doğa ve Toplum Kavramına Dair. M. Mies, V. Bennholdt- Thomsen, & C. v. Werlhof içinde, *Son Sömürge: Kadınlar* (s. 151-174). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Wolf, N. (2013). *Fire with Fire: New Female Power and How It Will Change the Twenty-First Century*. New York : Vintage.
- Wollstonecraft, M. (2015). *Kadın Haklarının Gerekçelenirilmesi*. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Woodcock, G. (2004). 'Anarşizm', *Dini Araştırmalar Dergisi*, 7(20), 369-376.
- Woolf, V. (2012). *Kendine Ait Bir Oda*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yavuzer, H. (2006). *Çocuk Eğitimi El Kitabı*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, O., & Yüksel, E. (2017). 'Gazetelerde 'Güzel'in Sunumu', *İnif e-dergi*, 2(2), 16-37.
- Yılmaz, A. (2010). 'Osmanlı'dan Cumhuriyet'e: Kadın Kimliğinin Biçimlendirilmesi', *ÇTTAD*, 9(20-21), 191-212.
- Yılmaz, D. V., Zeyneloğlu, S., Kocaöz, S., Kısa, S., Taşkın, L., & Eroğlu, K. (2009). 'Üniversite Öğrencilerinin Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Görüşleri', *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 6(1), 777-779.
- Yılmaz, M. (2012). 'Popüler Kültürde Kadın Kütüphanecilerin İmajı: Feminist Bir Yaklaşım', *Türk Kütüphaneciliği*, 26(3), 554.
- Yogev, Ş. P. (2006). Ergenlerde Toplumsal Cinsiyetin Kazanılması Aile, Okul ve Arkadaş Etkisi. *Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yörük, A. (2009). 'Feminizm/ler', *Sosyoloji Notları Dergisi*(7), 63-86.
- Yüceil, H. M. (2015). Üniversite Öğrencilerinin Kadına Yönelik Metaforik Algıları (Ondokuz Mayıs Üniversitesi Örneği). *Yüksek Lisans Tezi*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yükselbaba, Ü. (2016). 'Feminist Perspektiften Hukuk', *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası (İÜHFİM)*, 74(1), 123-138.
- Zeyneloğlu, S. (2008). Ankara'da Hemşirelik Öğrenimi Gören Üniversite Öğrencilerinin Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Tutumları. *Doktora Tezi*, 12-13. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Zimbardo, P., Haney, C., Banks, W. C., & Jaffe, D. (1971). The Stanford Prison Experiment: A Simulation Study of the Psychology of Imprisonment: https://web.stanford.edu/dept/spec_coll/uarch/exhibits/Narration.pdf (01.03.2019)

Zosuls, K. M., Ruble, D. N., Tamis-LeMonda, C. S., Shrout, P. E., Bornstein, M. H., & Greulich, F. K. (2009). 'The Acquisition of Gender Labels in Infancy: Implications for Gender-Typed Play', *Developmental Psychology*, 45(3), 688-701.

EKLER

Ek – 1: Araştırma İçin Alınan İzin Belgesi

Ek – 2: Okul Öncesi Çağındaki Katılımcılara Verilen Form

Ek – 3: İlkokul Çağındaki Katılımcılara Verilen Form

Ek – 4: Ortaokul Çağındaki Katılımcılara Verilen Form

Ek – 5: Lise Çağındaki Katılımcılara Verilen Form

Ek – 6: Üniversite Çağındaki Katılımcılara Verilen Form

Ek-1: Araştırma İçin Alınan İzin Belgesi

T.C.
DENİZLİ VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 16605029/44-E.21241453
Konu : Anket Uygulama İzni

07/11/2018

VALİLİK MAKAMINA

İlgi : Pamukkale Üniversitesi Rektörlüğü'nün 31/10/2018 tarih ve 21187 sayılı yazıları.

Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi Rabia Ümmühan DALKILIÇ tez danışmanı Öğretim üyesi Prof. Dr. Kamil ORHAN sorumluluğunda " Farklı Yaş Gruplarında Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Algısının Yanı sıra: Denizli Örneği " konulu çalışmaya yönelik hazırlanmış olduğu anket/böcek formlarını ilgilil yazı gereği Müdürlüğümüze bağlı Denizli İli Merkezefendi ve Pamukkale ilçelerinde yer alan anaokulları, ilkokulları, ortaokulları ve liselerde öğrenim gören öğrencilere uygulamak istemektedir.

Yukarıda adı geçen müracaat ile ilgili (Lisans/Lisansüstü/Doçent) öğrencileri ve Öğretim Görevlilerinin ilgi yazıları ekinde belirtilmiş okullarda, (Ortaöğretim/İlköğretim/Okulöncesi) kurumları ile ilgili anket çalışmalarının "Araştırma, Yazma ve Sosyal Etkinlik İzinleri" Genelgesinde belirtilen esaslar gereğince; Okul ve kurumların eğitim-öğretim faaliyetlerini aksatmayacak şekilde 2018/2019 eğitim-öğretim yılı içerisinde uygulamaları Müdürlüğümüze uygun görülmüştür.

Olularınıza arz ederim.

Ragıp ÇELİK
Millî Eğitim Müdürü V.

Görsel Elektronik İmza
Aşlı İle Aydınlar
Mahmut TUR

OLUR
07/11/2018
Hakkı ÖNAL
Vali a.
Vali Yardımcısı

T.C.
DENİZLİ VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

EK 2: Okul Öncesi Form

Bu form Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Ana Bilim Dalı'nda yapılmakta olan 'FARKLI YAŞ GRUPLARINDA TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİ ALGISININ YANSIMASI: DENİZLİ ÖRNEĞİ' konulu yüksek lisans tezinin alan araştırması için oluşturulmuştur. Çalışmada bilimsel etik kurallarına özen gösterilecek, bilgiler bilimsel amaca yönelik olarak kullanılacak ve sorulara vereceğiniz cevaplardan kişisel değerlendirme yapılmayacaktır. Bu nedenle kimlik bilgileriniz istenmemektedir. Sonuçlarla ilgili bilgi almak isterseniz iletişime geçebilirsiniz. (rasya_@hotmail.com)

A) Demografik Bilgiler

- 1) Cinsiyetiniz?
- 2) Yaşınız?
- 3) Annenizin mesleği?
- 4) Babanızın mesleği?
- 5) Anne-babanızın medeni durumu?

B) Cinsiyet Rollerini Hakkında Bilgiler

- 1) Kadın ve erkek temalı bir resim çiziniz.

İŞ YERİNDE KADIN	İŞ YERİNDE ERKEK
EVDE KADIN	EVDE ERKEK

EK 3: İlkokul Form

Bu form Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Ana Bilim Dalı'nda yapılmakta olan 'FARKLI YAŞ GRUPLARINDA TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİ ALGISININ YANSIMASI: DENİZLİ ÖRNEĞİ' konulu yüksek lisans tezinin alan araştırması için oluşturulmuştur. Çalışmada bilimsel etik kurallarına özen gösterilecek, bilgiler bilimsel amaca yönelik olarak kullanılacak ve sorulara vereceğiniz cevaplardan kişisel değerlendirme yapılmayacaktır. Bu nedenle kimlik bilgileriniz istenmemektedir. Sonuçlarla ilgili bilgi almak isterseniz iletişime geçebilirsiniz. (rasya_@hotmail.com)

A) Demografik Bilgiler

- 1) Cinsiyetiniz?
- 2) Yaşınız?
- 3) Annenizin mesleği?
- 4) Babanızın mesleği?
- 5) Anne-babanızın medeni durumu?

B) Cinsiyet Rollerini Hakkında Bilgiler

- 1) Kadın ve erkek temalı bir resim çiziniz.

İŞ YERİNDE KADIN	İŞ YERİNDE ERKEK
EVDE KADIN	EVDE ERKEK

EK 4: Ortaokul Form

Bu form Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Ana Bilim Dalı'nda yapılmakta olan 'FARKLI YAŞ GRUPLARINDA TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİ ALGISININ YANSIMASI: DENİZLİ ÖRNEĞİ' konulu yüksek lisans tezinin alan araştırması için oluşturulmuştur. Çalışmada bilimsel etik kurallarına özen gösterilecek, bilgiler bilimsel amaca yönelik olarak kullanılacak ve sorulara vereceğiniz cevaplardan kişisel değerlendirme yapılmayacaktır. Bu nedenle kimlik bilgileriniz istenmemektedir. Sonuçlarla ilgili bilgi almak isterseniz iletişime geçebilirsiniz. (rasya@hotmail.com)

A) Demografik Bilgiler

- 1) Cinsiyetiniz?
- 2) Yaşınız?
- 3) Annenizin mesleği?
- 4) Babanızın mesleği?
- 5) Anne-babanızın medeni durumu?

B) Cinsiyet Rollerini Hakkında Bilgiler

- 1) Aşağıdaki resimlerin her birine size farklı/ilginç gelen durumları nedenleriyle birlikte ayrıntılı bir biçimde yazınız.

1)

2)

3)

4)

5)

6)

EK 5: Lise Form

Bu form Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Ana Bilim Dalı'nda yapılmakta olan 'FARKLI YAŞ GRUPLARINDA TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİ ALGISININ YANSIMASI: DENİZLİ ÖRNEĞİ' konulu yüksek lisans tezinin alan araştırması için oluşturulmuştur. Çalışmada bilimsel etik kurallarına özen gösterilecek, bilgiler bilimsel amaca yönelik olarak kullanılacak ve sorulara vereceğiniz cevaplardan kişisel değerlendirme yapılmayacaktır. Bu nedenle kimlik bilgileriniz istenmemektedir. Sonuçlarla ilgili bilgi almak isterseniz iletişime geçebilirsiniz. (rasya_@hotmail.com)

A) Demografik Bilgiler

- 1) Cinsiyetiniz?
- 2) Yaşınız?
- 3) Annenizin mesleği?
- 4) Babanızın mesleği?
- 5) Anne-babanızın medeni durumu?

B) Cinsiyet Rollerini Hakkında Bilgiler

- 1) Akşam saat 19.00'dan 23.00'a kadar olan süreçte bir aileyi anlatan bir hikaye yazınız.
- 2) Yazdığımız bu hikaye hayal ürünü mü, kendi hayatınızdan bir kesit mi?

EK 6: Üniversite Form

Bu form Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Ana Bilim Dalı'nda yapılmakta olan 'FARKLI YAŞ GRUPLARINDA TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİ ALGISININ YANSIMASI: DENİZLİ ÖRNEĞİ' konulu yüksek lisans tezinin alan araştırması için oluşturulmuştur. Çalışmada bilimsel etik kurallarına özen gösterilecek, bilgiler bilimsel amaca yönelik olarak kullanılacak ve sorulara vereceğiniz cevaplardan kişisel değerlendirme yapılmayacaktır. Bu nedenle kimlik bilgileriniz istenmemektedir. Sonuçlarla ilgili bilgi almak isterseniz iletişime geçebilirsiniz. (rasya_@hotmail.com)

A) Demografik Bilgiler

- 1) Cinsiyetiniz?
- 2) Yaşınız?
- 3) Medeni Durumunuz?
- 4) Bölümünüz?
- 5) Annenizin Mesleği?
- 6) Babanızın Mesleği?
- 7) Anne-babanızın Medeni Durumu?

B) Cinsiyet Rollerini Hakkında Bilgiler

- 1) Boşlukları doldurunuz.

Kadın gibidir; çünkü..... Erkek.....gibidir; çünkü.....

Kadın gibidir; çünkü..... Erkek.....gibidir; çünkü.....

Kadın gibidir; çünkü..... Erkek.....gibidir; çünkü.....

Kadın gibidir; çünkü..... Erkek.....gibidir; çünkü.....

Kadın gibidir; çünkü.....Erkek.....gibidir; çünkü.....

ÖZ GEÇMİŞ

KİMLİK BİLGİLERİ

Adı Soyadı: Rabia Asya DALKILIÇ

Doğum Yeri: Herrenberg/ Almanya

Doğum Tarihi: 14.12.1994

E-posta: rasya_@hotmail.com

EĞİTİM BİLGİLERİ

Lise: Denizli Cumhuriyet Anadolu Lisesi

Lisans: Pamukkale Üniversitesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri

Yüksek Lisans: Pamukkale Üniversitesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri

Yabancı Dil ve Düzeyi: İyi düzeyde

ARAŞTIRMA ÖDÜLLERİ:

2019- Prof. Dr. Gürhan Fişek Sosyal Politika Övgüye Değer Makale Ödülü